

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

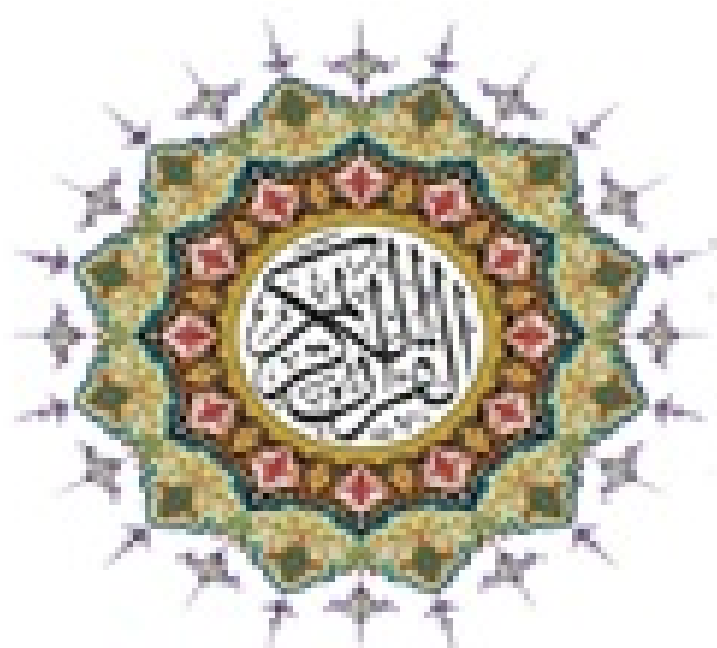
گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۱۰۹

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 109

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۹	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۱۰۹
۴۹	مشخصات کتاب
۴۹	۱- نیاز
۴۹	۱- آثار اظهار نیاز
۴۹	۲- آثار نیاز
۵۱	۳- آثار نیاز به ولایت
۵۱	۴- آثار نیاز ها
۵۱	۵- آثار نیاز های مادی
۵۳	۶- ارزش نیاز های اخروی
۵۳	۷- ارزش نیاز های دنیوی
۵۳	۸- ارزش نیاز های مادی
۵۳	۹- ارزش نیاز های معنوی
۵۴	۱۰- اظهار نیاز
۵۴	۱۱- اظهار نیاز به خدا
۵۴	۱۲- اقرار به نیاز
۵۴	۱۳- اهمیت تأمین نیاز ها
۵۶	۱۴- اهمیت تأمین نیاز های ضروری
۵۶	۱۵- تأمین نیاز انسان
۵۸	۱۶- تأمین نیاز انسان ها
۵۸	۱۷- تأمین نیاز بندگان
۵۸	۱۸- تأمین نیاز بی همسران
۶۰	۱۹- تأمین نیاز زن
۶۰	۲۰- تأمین نیاز فقیر

- ۶۰ ۲۱- تأمین نیاز مدیران
- ۶۱ ۲۲- تأمین نیاز مرد
- ۶۲ ۲۳- تأمین نیاز مسئولان
- ۶۲ ۲۴- تأمین نیاز موجودات
- ۶۲ ۲۵- تأمین نیاز ها
- ۶۲ ۲۶- تأمین نیاز های اقتصادی
- ۶۴ ۲۷- تأمین نیاز های مادی
- ۶۴ ۲۸- تأمین نیاز های معنوی
- ۶۵ ۲۹- تناسب دعا با نیاز
- ۶۶ ۳۰- خدا و نیاز
- ۶۷ ۳۱- ذکر نیاز به خدا
- ۶۸ ۳۲- رفع نیاز انسان
- ۶۸ ۳۳- زمینه تأمین نیاز
- ۶۸ ۳۴- زمینه تأمین نیاز ها
- ۶۸ ۳۵- سختی تأمین نیاز های دنیوی
- ۷۰ ۳۶- عجز از تأمین نیاز ها
- ۷۰ ۳۷- عوامل تأمین نیاز
- ۷۰ ۳۸- عوامل تأمین نیاز ها
- ۷۱ ۳۹- معبود راستین و نیاز
- ۷۲ ۴۰- معبودان باطل و تأمین نیاز
- ۷۲ ۴۱- منابع تأمین نیاز
- ۷۲ ۴۲- منابع تأمین نیاز ها
- ۷۴ ۴۳- منشأ تأمین نیاز
- ۷۴ ۴۴- منشأ تأمین نیاز ها
- ۷۸ ۴۵- منشأ تأمین نیاز ها
- ۷۹ ۴۶- منشأ تأمین نیاز های روحی

- ۴۷- منشأ تأمین نیاز های مادی ۸۰
- ۴۸- مهمترین نیاز ها ۸۰
- ۴۹- نشانه های نیاز ۸۰
- ۵۰- نقش نیاز ها ۸۰
- ۵۱- نیاز اخروی ۸۲
- ۵۲- نیاز انبیا به آموزش ۸۲
- ۵۳- نیاز انسان ۸۲
- ۵۴- نیاز انسان ها ۸۲
- ۵۵- نیاز به آب ۸۴
- ۵۶- نیاز به آب در جهنم ۸۶
- ۵۷- نیاز به آرامش ۸۶
- ۵۸- نیاز به آسایش ۸۷
- ۵۹- نیاز به آموزش ۸۸
- ۶۰- نیاز به آموزش خدا ۹۲
- ۶۱- نیاز به آموزشهای خدا ۹۲
- ۶۲- نیاز به آمیزش ۹۴
- ۶۳- نیاز به استعداد ۹۴
- ۶۴- نیاز به استغفار ۹۴
- ۶۵- نیاز به استقامت ۹۶
- ۶۶- نیاز به اطمینان قلب ۹۶
- ۶۷- نیاز به الگو ۹۷
- ۶۸- نیاز به امداد ۹۸
- ۶۹- نیاز به امداد در قیامت ۹۸
- ۷۰- نیاز به امدادگر ۱۰۰
- ۷۱- نیاز به امدادهای خدا ۱۰۰
- ۷۲- نیاز به امنیت ۱۰۶

- ۱۰۷- نیاز به امنیت اخروی
- ۱۰۸- نیاز به انبیا
- ۱۱۰- نیاز به انذار
- ۱۱۰- نیاز به انذارهای انبیا
- ۱۱۱- نیاز به انفاق
- ۱۱۲- نیاز به بازی
- ۱۱۲- نیاز به بشارت
- ۱۱۲- نیاز به بشارتهای خدا
- ۱۱۴- نیاز به تأییدات خدا
- ۱۱۴- نیاز به تدبیر خدا
- ۱۱۴- نیاز به تذکر
- ۱۲۰- نیاز به تسبیح خدا
- ۱۲۰- نیاز به تشویق
- ۱۲۰- نیاز به تضرع
- ۱۲۲- نیاز به تعالیم خدا
- ۱۲۲- نیاز به تغذیه
- ۱۲۳- نیاز به تفریح
- ۱۲۴- نیاز به تقوا
- ۱۲۴- نیاز به تقویت روحیه
- ۱۲۴- نیاز به تکامل
- ۱۲۵- نیاز به تکفیر گناه
- ۱۲۶- نیاز به تنوع حیوانات
- ۱۲۶- نیاز به تنوع سبزیجات
- ۱۲۶- نیاز به تنوع میوه ها
- ۱۲۸- نیاز به توبه
- ۱۲۸- نیاز به توکل

- ۹۹- نیاز به تهدید ----- ۱۳۰
- ۱۰۰- نیاز به حکومت ----- ۱۳۰
- ۱۰۱- نیاز به حمایت‌های خدا ----- ۱۳۱
- ۱۰۲- نیاز به خالق ----- ۱۳۲
- ۱۰۳- نیاز به خدا ----- ۱۳۲
- ۱۰۴- نیاز به دعا ----- ۱۳۸
- ۱۰۵- نیاز به دلداریه‌های خدا ----- ۱۳۹
- ۱۰۶- نیاز به دوست ----- ۱۴۰
- ۱۰۷- نیاز به دین ----- ۱۴۰
- ۱۰۸- نیاز به ذکر خدا ----- ۱۴۱
- ۱۰۹- نیاز به ربوبیت خدا ----- ۱۴۲
- ۱۱۰- نیاز به رحمت ----- ۱۴۲
- ۱۱۱- نیاز به رحمت خدا ----- ۱۴۳
- ۱۱۲- نیاز به رهبر ----- ۱۴۴
- ۱۱۳- نیاز به رهبری ----- ۱۴۴
- ۱۱۴- نیاز به زینت ----- ۱۴۴
- ۱۱۵- نیاز به سلامتی ----- ۱۴۶
- ۱۱۶- نیاز به صبر ----- ۱۴۶
- ۱۱۷- نیاز به طعام ----- ۱۴۷
- ۱۱۸- نیاز به عبادت ----- ۱۴۸
- ۱۱۹- نیاز به عبادت خدا ----- ۱۴۹
- ۱۲۰- نیاز به عبرت ----- ۱۵۰
- ۱۲۱- نیاز به غذا ----- ۱۵۰
- ۱۲۲- نیاز به غذای پاکیزه ----- ۱۵۰
- ۱۲۳- نیاز به فرزند ----- ۱۵۰
- ۱۲۴- نیاز به فضل خدا ----- ۱۵۲

- ۱۲۵- نیاز به قرآن ۱۵۲
- ۱۲۶- نیاز به کتاب آسمانی ۱۵۲
- ۱۲۷- نیاز به کتب آسمانی ۱۵۳
- ۱۲۸- نیاز به لباس ۱۵۴
- ۱۲۹- نیاز به لطف خدا ۱۵۴
- ۱۳۰- نیاز به محصولات کشاورزی ۱۵۵
- ۱۳۱- نیاز به مدبر ۱۵۶
- ۱۳۲- نیاز به مربی ۱۵۶
- ۱۳۳- نیاز به مسکن ۱۵۸
- ۱۳۴- نیاز به معجزه ۱۵۸
- ۱۳۵- نیاز به معماری ۱۵۸
- ۱۳۶- نیاز به معنویات ۱۵۹
- ۱۳۷- نیاز به مندر ۱۶۰
- ۱۳۸- نیاز به موعظه ۱۶۰
- ۱۳۹- نیاز به نصرت خدا ۱۶۱
- ۱۴۰- نیاز به نماز ۱۶۲
- ۱۴۱- نیاز به نور ۱۶۲
- ۱۴۲- نیاز به وحی ۱۶۲
- ۱۴۳- نیاز به ولایت ۱۶۵
- ۱۴۴- نیاز به ولایت خدا ۱۶۶
- ۱۴۵- نیاز به ولی (سرپرست) ۱۶۶
- ۱۴۶- نیاز به هدایت ۱۶۶
- ۱۴۷- نیاز به هدایت خدا ۱۷۲
- ۱۴۸- نیاز به هدایتگر ۱۷۲
- ۱۴۹- نیاز به هدایت‌های خدا ۱۷۳
- ۱۵۰- نیاز به هشدار ۱۷۶

- ۱۵۱- نیاز به هشدارهای انبیا ۱۷۶
- ۱۵۲- نیاز به هشدارهای خدا ۱۷۷
- ۱۵۳- نیاز به همسر ۱۷۸
- ۱۵۴- نیاز به هنگام احتضار ۱۷۸
- ۱۵۵- نیاز به هوای مطبوع ۱۷۹
- ۱۵۶- نیاز به یاور ۱۸۰
- ۱۵۷- نیاز زن ۱۸۰
- ۱۵۸- نیاز فقیر ۱۸۰
- ۱۵۹- نیاز متقابل انسان ۱۸۲
- ۱۶۰- نیاز مرد ۱۸۲
- ۱۶۱- نیاز ملائکه ۱۸۲
- ۱۶۲- نیاز مؤمنان راستین ۱۸۲
- ۱۶۳- نیاز های اجتماعی ۱۸۲
- ۱۶۴- نیاز های اخروی ۱۸۴
- ۱۶۵- نیاز های جنسی ۱۸۴
- ۱۶۶- نیاز های معنوی انسان ۱۸۴
- ۱۶۷- وقت تأمین نیاز محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۸۴
- ۱۶۸- {نیاز به انبیا} ۱۸۶
- ۱۶۹- نیاز به انبیا ۱۸۶
- ۱۷۰- آثار نیاز ۱۸۸
- ۱۷۱- آثار نیاز به ولایت ۱۸۹
- ۱۷۲- آثار نیاز ها ۱۹۰
- ۱۷۳- آثار نیاز های مادی ۱۹۰
- ۱۷۴- اظهار نیاز ۱۹۱
- ۱۷۵- اظهار نیاز به خدا ۱۹۲
- ۱۷۶- اهمیت تأمین نیاز ها ۱۹۲

- ۱۷۷- اهمیت تأمین نیاز های ضروری ۱۹۲
- ۱۷۸- تأمین نیاز ها ۱۹۴
- ۱۷۹- تأمین نیاز های اقتصادی ۱۹۴
- ۱۸۰- تأمین نیاز های مادی ۱۹۴
- ۱۸۱- تأمین نیاز های معنوی ۱۹۶
- ۱۸۲- زمینه تأمین نیاز ها ۱۹۶
- ۱۸۳- سختی تأمین نیاز های دنیوی ۱۹۶
- ۱۸۴- عجز از تأمین نیاز ها ۱۹۷
- ۱۸۵- عوامل تأمین نیاز ها ۱۹۸
- ۱۸۶- منابع تأمین نیاز ها ۱۹۸
- ۱۸۷- منشأ تأمین نیاز ها ۱۹۹
- ۱۸۸- منشأ تأمین نیاز ها ۲۰۴
- ۱۸۹- منشأ تأمین نیاز های روحی ۲۰۴
- ۱۹۰- منشأ تأمین نیاز های مادی ۲۰۵
- ۱۹۱- مهمترین نیاز ها ۲۰۶
- ۱۹۲- نقش نیاز ها ۲۰۶
- ۱۹۳- نیاز به آب ۲۰۶
- ۱۹۴- نیاز به آب در جهنم ۲۰۸
- ۱۹۵- نیاز به آرامش ۲۰۹
- ۱۹۶- نیاز به آسایش ۲۱۰
- ۱۹۷- نیاز به آموزش ۲۱۰
- ۱۹۸- نیاز به آموزشهای خدا ۲۱۵
- ۱۹۹- نیاز به آمیزش ۲۱۶
- ۲۰۰- نیاز به استعداد ۲۱۶
- ۲۰۱- نیاز به استغفار ۲۱۶
- ۲۰۲- نیاز به استقامت ۲۱۸

- ۲۰۳- نیاز به اطمینان قلب ۲۱۹
- ۲۰۴- نیاز به الگو ۲۲۰
- ۲۰۵- نیاز به امداد ۲۲۰
- ۲۰۶- نیاز به امداد در قیامت ۲۲۲
- ۲۰۷- نیاز به امدادگر ۲۲۲
- ۲۰۸- نیاز به امدادهای خدا ۲۲۲
- ۲۰۹- نیاز به امنیت ۲۲۸
- ۲۱۰- نیاز به امنیت اخروی ۲۳۰
- ۲۱۱- نیاز به انبیا ۲۳۰
- ۲۱۲- نیاز به انذار ۲۳۲
- ۲۱۳- نیاز به اندازهای انبیا ۲۳۳
- ۲۱۴- نیاز به انفاق ۲۳۴
- ۲۱۵- نیاز به بازی ۲۳۴
- ۲۱۶- نیاز به بشارت ۲۳۴
- ۲۱۷- نیاز به بشارتهای خدا ۲۳۵
- ۲۱۸- نیاز به پوشاک ۲۳۶
- ۲۱۹- نیاز به تأییدات خدا ۲۳۶
- ۲۲۰- نیاز به تدبیر خدا ۲۳۶
- ۲۲۱- نیاز به تذکر ۲۳۸
- ۲۲۲- نیاز به تسبیح خدا ۲۴۲
- ۲۲۳- نیاز به تشویق ۲۴۲
- ۲۲۴- نیاز به تضرع ۲۴۴
- ۲۲۵- نیاز به تعالیم خدا ۲۴۴
- ۲۲۶- نیاز به تغذیه ۲۴۴
- ۲۲۷- نیاز به تفریح ۲۴۶
- ۲۲۸- نیاز به تقوا ۲۴۶

- ۲۲۹- نیاز به تقویت روحیه ۲۴۶
- ۲۳۰- نیاز به تکامل ۲۴۷
- ۲۳۱- نیاز به تکفیر گناه ۲۴۸
- ۲۳۲- نیاز به تنوع حبوبات ۲۴۸
- ۲۳۳- نیاز به تنوع سبزیجات ۲۴۸
- ۲۳۴- نیاز به تنوع میوه ها ۲۵۰
- ۲۳۵- نیاز به توبه ۲۵۰
- ۲۳۶- نیاز به توکل ۲۵۰
- ۲۳۷- نیاز به تهدید ۲۵۲
- ۲۳۸- نیاز به حکومت ۲۵۲
- ۲۳۹- نیاز به حمایت‌های خدا ۲۵۴
- ۲۴۰- نیاز به خالق ۲۵۴
- ۲۴۱- نیاز به خدا ۲۵۶
- ۲۴۲- نیاز به دعا ۲۶۰
- ۲۴۳- نیاز به دلداریهای خدا ۲۶۲
- ۲۴۴- نیاز به دوست ۲۶۲
- ۲۴۵- نیاز به دین ۲۶۲
- ۲۴۶- نیاز به ذکر خدا ۲۶۴
- ۲۴۷- نیاز به ربوبیت خدا ۲۶۴
- ۲۴۸- نیاز به رحمت ۲۶۴
- ۲۴۹- نیاز به رحمت خدا ۲۶۶
- ۲۵۰- نیاز به رهبر ۲۶۶
- ۲۵۱- نیاز به رهبری ۲۶۶
- ۲۵۲- نیاز به زینت ۲۶۸
- ۲۵۳- نیاز به سلامتی ۲۶۸
- ۲۵۴- نیاز به صبر ۲۶۸

- ۲۷۰ ۲۵۵- نیاز به طعام
- ۲۷۱ ۲۵۶- نیاز به عبادت
- ۲۷۲ ۲۵۷- نیاز به عبادت خدا
- ۲۷۲ ۲۵۸- نیاز به عبرت
- ۲۷۲ ۲۵۹- نیاز به غذا
- ۲۷۲ ۲۶۰- نیاز به غذای پاکیزه
- ۲۷۴ ۲۶۱- نیاز به فرزند
- ۲۷۴ ۲۶۲- نیاز به فضل خدا
- ۲۷۴ ۲۶۳- نیاز به قرآن
- ۲۷۵ ۲۶۴- نیاز به کتاب آسمانی
- ۲۷۶ ۲۶۵- نیاز به کتب آسمانی
- ۲۷۶ ۲۶۶- نیاز به لباس
- ۲۷۶ ۲۶۷- نیاز به لطف خدا
- ۲۷۸ ۲۶۸- نیاز به محصولات کشاورزی
- ۲۷۸ ۲۶۹- نیاز به مدبر
- ۲۷۹ ۲۷۰- نیاز به مربی
- ۲۸۰ ۲۷۱- نیاز به مسکن
- ۲۸۰ ۲۷۲- نیاز به معجزه
- ۲۸۲ ۲۷۳- نیاز به معماری
- ۲۸۲ ۲۷۴- نیاز به معنویات
- ۲۸۲ ۲۷۵- نیاز به مندر
- ۲۸۴ ۲۷۶- نیاز به موعظه
- ۲۸۴ ۲۷۷- نیاز به نصرت خدا
- ۲۸۴ ۲۷۸- نیاز به نماز
- ۲۸۴ ۲۷۹- نیاز به نور
- ۲۸۶ ۲۸۰- نیاز به وحی

- ۲۸۱- نیاز به ولایت ۲۸۸
- ۲۸۲- نیاز به ولایت خدا ۲۸۸
- ۲۸۳- نیاز به ولی (سرپرست) ۲۸۸
- ۲۸۴- نیاز به هدایت ۲۸۸
- ۲۸۵- نیاز به هدایت خدا ۲۹۴
- ۲۸۶- نیاز به هدایتگر ۲۹۵
- ۲۸۷- نیاز به هدایت‌های خدا ۲۹۶
- ۲۸۸- نیاز به هشدار ۲۹۸
- ۲۸۹- نیاز به هشدارهای انبیا ۲۹۹
- ۲۹۰- نیاز به هشدارهای خدا ۳۰۰
- ۲۹۱- نیاز به همسر ۳۰۰
- ۲۹۲- نیاز به هوای مطبوع ۳۰۱
- ۲۹۳- نیاز به یاور ۳۰۲
- ۲۹۴- نیاز های اجتماعی ۳۰۲
- ۲۹۵- نیاز های اخروی ۳۰۲
- ۲۹۶- نیاز های جنسی ۳۰۲
- ۲۹۷- نیاز های معنوی انسان ۳۰۴
- ۲۹۸- آثار نیاز های مادی ۳۰۴
- ۲۹۹- ارزش نیاز های اخروی ۳۰۴
- ۳۰۰- ارزش نیاز های دنیوی ۳۰۶
- ۳۰۱- ارزش نیاز های مادی ۳۰۶
- ۳۰۲- ارزش نیاز های معنوی ۳۰۶
- ۳۰۳- اهمیت تأمین نیاز های ضروری ۳۰۶
- ۳۰۴- اهمیت نیاز های معنوی ۳۰۸
- ۳۰۵- تأمین نیاز های اقتصادی ۳۰۸
- ۳۰۶- تأمین نیاز های مادی ۳۰۸

۳۰۷	تأمین نیاز های معنوی	۳۰۹
۳۰۸	سختی تأمین نیاز های دنیوی	۳۱۰
۳۰۹	منشأ تأمین نیاز های روحی	۳۱۰
۳۱۰	منشأ تأمین نیاز های مادی	۳۱۰
۳۱۱	نیاز های اجتماعی	۳۱۲
۳۱۲	نیاز های اخروی	۳۱۲
۳۱۳	نیاز های جنسی	۳۱۲
۳۱۴	نیاز های معنوی انسان	۳۱۲
۳۱۵	نیاز های اجتماعی	۳۱۴
۳۱۶	نیاز های اجتماعی	۳۱۴
۳۱۷	آثار نیاز های مادی	۳۱۴
۳۱۸	ارزش نیاز های مادی	۳۱۶
۳۱۹	تأمین نیاز های مادی	۳۱۶
۳۲۰	منشأ تأمین نیاز های مادی	۳۱۶
۳۲۱	ارزش نیاز های معنوی	۳۱۶
۳۲۲	اهمیت نیاز های معنوی	۳۱۸
۳۲۳	تأمین نیاز های معنوی	۳۱۸
۳۲۴	نیاز های معنوی انسان	۳۱۸
۳۲۵	انفاق به نیازمندان	۳۱۹
۳۲۶	اهمیت تأمین نیازمندان	۳۲۰
۳۲۷	تأمین نیازمندان	۳۲۲
۳۲۸	محسنان و تأمین نیازمندان	۳۲۷
۳۲۹	منشأ امداد به نیازمندان	۳۲۸
۳۳۰	موانع تأمین نیازمندان	۳۲۸
۳۳۱	آثار ذکر نیازمندی انسان	۳۲۸
۳۳۲	آثار ذکر نیازمندی انسانها	۳۲۹

۳۳۰	آثار نیازمندی	۳۳۳
۳۳۰	آثار نیازمندی موجودات	۳۳۴
۳۳۲	اهمیت نیازمندی	۳۳۵
۳۳۲	بدهت نیازمندی مخلوقات	۳۳۶
۳۳۲	بدهت نیازمندی موجودات	۳۳۷
۳۳۲	درک نیازمندی زمین	۳۳۸
۳۳۴	درک نیازمندی موجودات	۳۳۹
۳۳۴	دلایل نیازمندی انسان ها	۳۴۰
۳۳۴	عاقلان و نیازمندی آفرینش	۳۴۱
۳۳۴	علما و نیازمندی آفرینش	۳۴۲
۳۳۶	نعمت نیازمندی	۳۴۳
۳۳۶	نیازمندی آفرینش	۳۴۴
۳۳۸	نیازمندی انسان	۳۴۵
۳۳۹	نیازمندی معبود راستین	۳۴۶
۳۴۰	نیازمندی موجودات	۳۴۷
۳۴۲	وضوح نیازمندی آفرینش	۳۴۸
۳۴۳	نیاکان	۲
۳۴۳	۱- آثار پیروی از نیاکان	۱
۳۴۳	۲- آثار تبعیت از نیاکان	۲
۳۴۳	۳- آثار تقلید از نیاکان	۳
۳۴۵	۴- آثار شرک نیاکان	۴
۳۴۵	۵- آثار عقیده باطل نیاکان	۵
۳۴۶	۶- آثار عمل نیاکان	۶
۳۴۷	۷- اشراف فرعون و رسوم نیاکان	۷
۳۴۷	۸- اطاعت از نیاکان	۸
۳۴۷	۹- افساد نیاکان فرعون	۹

- ۱۰- انذار نیاکان مردم صدر اسلام ۳۴۹
- ۱۱- ایمان نیاکان بنی اسرائیل ۳۴۹
- ۱۲- بت پرستی نیاکان قوم ابراهیم ۳۴۹
- ۱۳- پیروی از نیاکان ۳۵۱
- ۱۴- تأثیر نیاکان در فرزندان ۳۵۱
- ۱۵- تبعیت از رسوم نیاکان ۳۵۲
- ۱۶- تفاخر به نیاکان ۳۵۳
- ۱۷- تقلید از نیاکان ۳۵۳
- ۱۸- رفاه نیاکان مشرکان ۳۶۱
- ۱۹- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان ۳۶۲
- ۲۰- شخصیت نیاکان مریم(س) در یهود ۳۶۳
- ۲۱- شرک نیاکان ۳۶۳
- ۲۲- شرک نیاکان اهل مدین ۳۶۳
- ۲۳- شرک نیاکان قوم عاد ۳۶۳
- ۲۴- شکل نیاکان انسان ۳۶۵
- ۲۵- عبرت از قبر نیاکان ۳۶۵
- ۲۶- عبرت از نیاکان ۳۶۵
- ۲۷- عقیده نیاکان اهل مدین ۳۶۵
- ۲۸- عقیده نیاکان قوم نوح ۳۶۷
- ۲۹- عقیده نیاکان مشرکان صدراسلام ۳۶۷
- ۳۰- عمل نیاکان ۳۶۷
- ۳۱- عمل نیاکان یهود ۳۶۷
- ۳۲- فرجام تقلید از نیاکان ۳۶۹
- ۳۳- فرعون و رسوم نیاکان ۳۶۹
- ۳۴- فضایل نیاکان بنی اسرائیل ۳۶۹
- ۳۵- فلسفه تقلید از نیاکان ۳۶۹

- ۳۶- کيفر نياکان يهود ----- ۳۷۱
- ۳۷- گمراهی نياکان اهل کتاب ----- ۳۷۱
- ۳۸- گمراهی نياکان کافران صدر اسلام ----- ۳۷۱
- ۳۹- گمراهی نياکان مشرکان صدر اسلام ----- ۳۷۱
- ۴۰- مصريان باستان و نياکان يوسف(ع) ----- ۳۷۲
- ۴۱- مقامات اخروی نياکان مؤمنان ----- ۳۷۳
- ۴۲- نقش رسوم نياکان ----- ۳۷۳
- ۴۳- نقش عقیده نياکان ----- ۳۷۳
- ۴۴- نقش عمل نياکان ----- ۳۷۵
- ۴۵- نقش نياکان ----- ۳۷۵
- ۴۶- نقش نياکان موحد ----- ۳۷۷
- ۴۷- نقش نياکان مؤمن ----- ۳۷۷
- ۴۸- نياکان اسماعيل(ع) ----- ۳۷۷
- ۴۹- نياکان الياس(ع) ----- ۳۷۷
- ۵۰- نياکان اليسع(ع) ----- ۳۷۹
- ۵۱- نياکان انسان ----- ۳۷۹
- ۵۲- نياکان اهل بيت(ع) ----- ۳۸۱
- ۵۳- نياکان ايوب(ع) ----- ۳۸۲
- ۵۴- نياکان بنی اسرائيل ----- ۳۸۳
- ۵۵- نياکان داود(ع) ----- ۳۸۳
- ۵۶- نياکان زکريا(ع) ----- ۳۸۵
- ۵۷- نياکان سليمان(ع) ----- ۳۸۵
- ۵۸- نياکان قوم ثمود ----- ۳۸۵
- ۵۹- نياکان قوم عاد ----- ۳۸۷
- ۶۰- نياکان لوط(ع) ----- ۳۸۷
- ۶۱- نياکان محمد(صلى الله عليه و آله) ----- ۳۸۷

- ۳۸۹ ----- ۶۲- نیاکان مردم جزیره العرب -----
- ۳۸۹ ----- ۶۳- نیاکان مریم(س) -----
- ۳۹۱ ----- ۶۴- نیاکان مسیحیان -----
- ۳۹۱ ----- ۶۵- نیاکان موسی(ع) -----
- ۳۹۱ ----- ۶۶- نیاکان هارون(ع) -----
- ۳۹۳ ----- ۶۷- نیاکان یحیی(ع) -----
- ۳۹۳ ----- ۶۸- نیاکان یعقوب(ع) -----
- ۳۹۳ ----- ۶۹- نیاکان یوسف(ع) -----
- ۳۹۵ ----- ۷۰- نیاکان یونس(ع) -----
- ۳۹۵ ----- ۷۱- نیاکان یهود -----
- ۳۹۸ ----- ۳- نیت -----
- ۳۹۸ ----- ۱- آثار حسن نیت -----
- ۳۹۸ ----- ۲- آثار نیت -----
- ۴۰۶ ----- ۳- اخلاص در نیت -----
- ۴۰۷ ----- ۴- اهمیت نیت -----
- ۴۱۰ ----- ۵- پاداش نیت -----
- ۴۱۰ ----- ۶- حسن نیت معذوران از جهاد -----
- ۴۱۰ ----- ۷- حسن نیت مؤمنان -----
- ۴۱۱ ----- ۸- روش اثبات حسن نیت منافقان -----
- ۴۱۲ ----- ۹- روش اثبات حسن نیت منافقان صدراسلام -----
- ۴۱۲ ----- ۱۰- سوء نیت قوم لوط -----
- ۴۱۲ ----- ۱۱- سوء نیت منافقان -----
- ۴۱۲ ----- ۱۲- علم به نیت -----
- ۴۱۵ ----- ۱۳- کیفر نیت -----
- ۴۱۶ ----- ۱۴- کیفر نیت سوء -----
- ۴۱۶ ----- ۱۵- نشانه های نیت -----

- ۴۱۶ - ۱۶- نقش نیت
- ۴۱۹ - ۱۷- نقش نیت در ارزشگذاری
- ۴۲۰ - ۱۸- نیت انسان
- ۴۲۲ - ۱۹- نیت انسان ها
- ۴۲۲ - ۲۰- نیت در بنای مسجد
- ۴۲۲ - ۲۱- نیت در زکات
- ۴۲۴ - ۲۲- نیت در طلاق
- ۴۲۴ - ۲۳- نیت در عبادت
- ۴۲۴ - ۲۴- نیت در عمل
- ۴۲۶ - ۲۵- نیت در عمل خیر
- ۴۲۶ - ۲۶- نیت در نذر
- ۴۲۶ - ۲۷- نیت در نماز
- ۴۲۶ - ۲۸- نیت عمل خیر
- ۴۲۸ - ۲۹- نیت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۲۸ - ۳۰- نیت منافقان مدینه
- ۴۲۸ - ۳۱- نیت همسران محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۲۹ - ۳۲- {نیت سوء}
- ۴۳۰ - ۳۳- کیفر نیت سوء
- ۴۳۱ - ۴- نیکی
- ۴۳۱ - ۱- آثار ترک نیکی به مادر
- ۴۳۱ - ۲- آثار ذکر نیکی خدا
- ۴۳۱ - ۳- آثار نیکی
- ۴۳۳ - ۴- آثار نیکی به والدین
- ۴۳۳ - ۵- آداب تبیین نیکی
- ۴۳۵ - ۶- ارزش نیکی
- ۴۳۵ - ۷- ارزش نیکی به والدین

- ۴۳۵ ۸- اظهار نیکی
- ۴۳۶ ۹- اهمیت نیکی
- ۴۳۷ ۱۰- اهمیت نیکی به مادر
- ۴۳۷ ۱۱- پاداش نیکی
- ۴۳۸ ۱۲- تشویق به نیکی
- ۴۴۰ ۱۳- تعاون بر نیکی
- ۴۴۱ ۱۴- تعلیم نیکی
- ۴۴۱ ۱۵- دعوت به نیکی
- ۴۴۲ ۱۶- زمینه نیکی
- ۴۴۳ ۱۷- زمینه های نیکی
- ۴۴۳ ۱۸- ستایش نیکی
- ۴۴۴ ۱۹- سختی نیکی
- ۴۴۵ ۲۰- شتاب در نیکی
- ۴۴۷ ۲۱- عوامل تشویق به نیکی
- ۴۴۷ ۲۲- فرجام نیکی
- ۴۴۸ ۲۳- محرومیت از نیکی
- ۴۴۹ ۲۴- مقام نیکی
- ۴۵۰ ۲۵- منشأ نیکی
- ۴۵۱ ۲۶- منشأ نیکی خدا
- ۴۵۱ ۲۷- موارد نیکی
- ۴۵۲ ۲۸- نجوا به نیکی
- ۴۵۲ ۲۹- نشانه های نیکی خدا
- ۴۵۲ ۳۰- نعمت شناخت نیکی
- ۴۵۲ ۳۱- نیکی به زن
- ۴۵۲ ۳۲- نیکی به مادر
- ۴۵۵ ۳۳- نیکی به مستضعفان

- ۴۵۵ ۳۴- نیکی به والدین
- ۴۵۵ ۳۵- نیکی به یتیم
- ۴۵۷ ۳۶- نیکی در حج
- ۴۵۷ ۳۷- نیکی عیسی(ع)
- ۴۵۷ ۳۸- نیکی متقین
- ۴۵۷ ۳۹- نیکی یحیی(ع)
- ۴۵۹ ۴۰- وساطت در نیکی
- ۴۵۹ ۴۱- وضوح نیکی
- ۴۵۹ ۴۲- پاداش نیکوکاران
- ۴۵۹ ۴۳- فرجام نیکوکاران
- ۴۶۱ ۴۴- انفاق نیکان
- ۴۶۱ ۴۵- بشارت به نیکان
- ۴۶۱ ۴۶- پاداش نیکان
- ۴۶۳ ۴۷- پیروزی نیکان
- ۴۶۳ ۴۸- تقوای نیکان
- ۴۶۴ ۴۹- رستگاری نیکان
- ۴۶۵ ۵۰- صفات نیکان
- ۴۶۵ ۵۱- فضایل نیکان
- ۴۶۷ ۵۲- فلسفه انفاق نیکان
- ۴۶۷ ۵۳- قیاس نیکان با بدان
- ۴۶۸ ۵۴- قیاس نیکان و بدان
- ۴۶۹ ۵۵- نیکان در قیامت
- ۴۶۹ ۵۶- نیکان و مال دوستی
- ۴۶۹ ۵۷- همراهی با نیکان
- ۴۷۲ ۵- واجبات
- ۴۷۲ ۱- واجبات

- ۲- آثار اجتماعی ترک واجبات ۵۱۰
- ۳- آخرین واجب ۵۱۰
- ۴- اقسام واجبات ۵۱۰
- ۵- ترک واجبات مالی ۵۱۱
- ۶- واجب کفایی ۵۱۲
- ۷- واجب موقت ۵۱۲
- ۸- واجبات تیمم ۵۱۲
- ۹- واجبات حج ۵۱۴
- ۱۰- واجبات حد زنا ۵۱۵
- ۱۱- واجبات در ادیان ۵۱۶
- ۱۲- واجبات در دین یهودیت ۵۱۶
- ۱۳- واجبات ذبح ۵۱۶
- ۱۴- واجبات غسل ۵۱۶
- ۱۵- واجبات غیری ۵۱۸
- ۱۶- واجبات کفایی ۵۱۸
- ۱۷- واجبات لعان ۵۱۸
- ۱۸- واجبات مالی ۵۲۰
- ۱۹- واجبات محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۲۲
- ۲۰- واجبات وضو ۵۲۲
- ۶- وارث ۵۲۵
- ۱- پاداش عمل خیر وارث ۵۲۵
- ۲- تجاوز به حقوق وارث ۵۲۵
- ۳- حقوق وارث ۵۲۵
- ۴- مالکیت وارث ۵۲۷
- ۵- مسؤولیت وارث ۵۲۷
- ۶- وارث ۵۲۹

- ۷- وارث آثار باستانی - ۵۲۹
- ۸- وارث آل یعقوب - ۵۲۹
- ۹- وارث انسان ها - ۵۲۹
- ۱۰- وارث داود(ع) - ۵۲۹
- ۱۱- وارث زکریا(ع) - ۵۳۱
- ۱۲- وارث زمین - ۵۳۱
- ۱۳- وارث موجودات - ۵۳۱
- ۱۴- وارث میت - ۵۳۱
- ۱۵- {وارثان} - ۵۳۳
- ۱۶- ارزش وارثان صالح - ۵۳۳
- ۱۷- اهمیت وارثان صالح - ۵۳۳
- ۱۸- پاداش وارثان قرآن - ۵۳۵
- ۱۹- درخواست وارثان صالح - ۵۳۵
- ۲۰- مراد از وارثان زمین - ۵۳۵
- ۲۱- نعمت وارثان صالح - ۵۳۵
- ۲۲- نگرانی از وارثان بد - ۵۳۶
- ۲۳- وارثان بهشت - ۵۳۷
- ۲۴- وارثان زمین - ۵۳۹
- ۲۵- وارثان سرزمین قوم نوح - ۵۳۹
- ۲۶- وارثان سرزمین مصر - ۵۳۹
- ۲۷- وارثان قرآن - ۵۴۱
- ۲۸- وارثان کتب آسمانی - ۵۴۱
- ۷- والدین - ۵۴۲
- ۱- آثار احسان به والدین - ۵۴۲
- ۲- آثار بد اخلاقی با والدین - ۵۴۲
- ۳- آثار پیری والدین - ۵۴۴

- ۴- آثار دعای والدین ۵۴۴
- ۵- آثار زندگی با والدین ۵۴۴
- ۶- آثار شرک والدین ۵۴۶
- ۷- آثار عمل والدین ۵۴۶
- ۸- آثار نیکی به والدین ۵۴۶
- ۹- آداب تکلم با والدین ۵۴۷
- ۱۰- آداب ورود به اتاق والدین ۵۴۸
- ۱۱- اجتناب از بی احترامی به والدین ۵۴۸
- ۱۲- احترام به والدین ۵۵۰
- ۱۳- احسان به والدین ۵۵۰
- ۱۴- احسان به والدین در ادیان آسمانی ۵۵۷
- ۱۵- احسان به والدین مشرک ۵۵۸
- ۱۶- ارزش احترام به والدین ۵۵۸
- ۱۷- ارزش احسان به والدین ۵۵۸
- ۱۸- ارزش تواضع برای والدین ۵۵۹
- ۱۹- ارزش دعای والدین ۵۶۰
- ۲۰- ارزش مهربانی با والدین ۵۶۰
- ۲۱- ارزش نیکی به والدین ۵۶۰
- ۲۲- ارزش والدین ۵۶۰
- ۲۳- استغفار برای والدین ۵۶۲
- ۲۴- استغفار برای والدین نوح(ع) ۵۶۲
- ۲۵- استمداد والدین ۵۶۲
- ۲۶- استیذان از والدین ۵۶۲
- ۲۷- اطاعت از والدین ۵۶۴
- ۲۸- اطاعت از والدین مؤمن ۵۶۴
- ۲۹- اتفاق به والدین ۵۶۴

- ۳۰- اهانت به والدین - ۵۶۶
- ۳۱- اهمیت احترام به والدین - ۵۶۶
- ۳۲- اهمیت احسان به والدین - ۵۶۸
- ۳۳- اهمیت اطاعت از والدین - ۵۷۰
- ۳۴- اهمیت حقوق والدین - ۵۷۰
- ۳۵- ایمان والدین نوجوان قصه خضر(ع) - ۵۷۲
- ۳۶- ایمان والدین نوح(ع) - ۵۷۲
- ۳۷- بنی اسرائیل و حقوق والدین - ۵۷۲
- ۳۸- پیری والدین - ۵۷۴
- ۳۹- تأمین نیازهای والدین - ۵۷۴
- ۴۰- تساوی حقوق والدین - ۵۷۴
- ۴۱- تشکر از زحمات والدین - ۵۷۵
- ۴۲- تشکر از والدین - ۵۷۶
- ۴۳- تضییع حقوق والدین - ۵۷۶
- ۴۴- تقصیر در حقوق والدین - ۵۷۸
- ۴۵- تکریم زحمات والدین - ۵۷۸
- ۴۶- تواضع برای والدین - ۵۷۸
- ۴۷- توبه از بی احترامی به والدین - ۵۸۰
- ۴۸- حتمیت عذاب اذیت کنندگان والدین - ۵۸۰
- ۴۹- حرمت اهانت به والدین - ۵۸۰
- ۵۰- حقوق والدین - ۵۸۰
- ۵۱- خطر بی احترامی به والدین - ۵۸۲
- ۵۲- خوشرفتاری با والدین - ۵۸۲
- ۵۳- درخواست بهشت برای والدین مؤمنان - ۵۸۴
- ۵۴- درخواست رحمت برای والدین - ۵۸۴
- ۵۵- دعا برای والدین - ۵۸۴

- ۵۸۶- دعای والدین ۵۶
- ۵۸۷- ذکر زحمات والدین ۵۷
- ۵۸۸- رد دعوت والدین ۵۸
- ۵۸۸- رعایت حقوق والدین ۵۹
- ۵۸۹- روش برخورد با والدین ۶۰
- ۵۹۰- زمینه تجاوز به حقوق والدین ۶۱
- ۵۹۰- زمینه سستی در حقوق والدین ۶۲
- ۵۹۱- زمینه عواطف به والدین ۶۳
- ۵۹۲- زیان به والدین ۶۴
- ۵۹۲- شرایط احسان به والدین ۶۵
- ۵۹۲- شکر نعمتهای والدین ۶۶
- ۵۹۳- عصیان از والدین مشرک ۶۷
- ۵۹۴- عفت والدین مریم(س) ۶۸
- ۵۹۴- عوامل چشم روشنی والدین ۶۹
- ۵۹۴- عوامل سرور والدین ۷۰
- ۵۹۴- عوامل نگرانی والدین ۷۱
- ۵۹۶- گناه اذیت والدین ۷۲
- ۵۹۶- گناه بی احترامی به والدین ۷۳
- ۵۹۶- گناه عاق والدین ۷۴
- ۵۹۶- گواهی علیه والدین ۷۵
- ۵۹۸- محافظت از ایمان والدین ۷۶
- ۵۹۸- محافظت از والدین ۷۷
- ۵۹۸- محدوده استیذان از والدین ۷۸
- ۶۰۰- محدوده اطاعت از والدین ۷۹
- ۶۰۰- مدارا با والدین ۸۰
- ۶۰۰- مراد از احسان به والدین ۸۱

- ۸۲- مراد از والدین نوح(ع) ۶۰۲
- ۸۳- مسؤولیت والدین ۶۰۲
- ۸۴- مصالح والدین ۶۰۶
- ۸۵- معاشرت با والدین ۶۰۶
- ۸۶- معاشرت با والدین مشرک ۶۰۸
- ۸۷- معاشرت ناپسند با والدین ۶۰۸
- ۸۸- ملاک شرافت والدین ۶۰۸
- ۸۹- موانع اجابت دعای والدین ۶۰۸
- ۹۰- موقعیت والدین در جاهلیت ۶۱۰
- ۹۱- مهربانی با والدین ۶۱۰
- ۹۲- مهربانی والدین ۶۱۲
- ۹۳- ناپسندی بی احترامی به والدین ۶۱۲
- ۹۴- نسل والدین نوجوان قصه خضر(ع) ۶۱۲
- ۹۵- نعمتهای والدین سلیمان(ع) ۶۱۳
- ۹۶- نقش نعمتهای والدین ۶۱۴
- ۹۷- نقش والدین ۶۱۴
- ۹۸- نیکی به والدین ۶۱۴
- ۹۹- والدین انسان ها ۶۱۶
- ۱۰۰- والدین نوجوان قصه خضر(ع) ۶۱۶
- ۱۰۱- والدین و فرزند ۶۱۷
- ۱۰۲- وصیت برای والدین ۶۱۸
- ۱۰۳- وقت استراحت والدین ۶۱۸
- ۱۰۴- ولایت والدین ۶۱۸
- ۱۰۵- هدایتگری والدین ۶۲۰
- ۱۰۶- یحیی(ع) و تحمیل بر والدین ۶۲۰
- ۸- وتر ۶۲۱

- ۱- استغفار در نماز وتر ۶۲۱
- ۲- تشریح نماز وتر ۶۲۱
- ۳- سوگند به وتر ۶۲۱
- ۴- عظمت وتر ۶۲۳
- ۵- مراد از وتر ۶۲۵
- ۶- نماز وتر ۶۲۵
- ۹- وجدان ۶۲۷
- ۱- ارزش وجدان ۶۲۷
- ۲- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوک ۶۲۷
- ۳- عوامل تضعیف وجدان ۶۲۷
- ۴- قضاوت وجدان ۶۲۷
- ۵- نقش وجدان ۶۲۹
- ۶- وجدان انسان ۶۳۱
- ۷- وجدان در قضاوت ۶۳۱
- ۸- وجدان دینی ۶۳۱
- ۹- وجدان منتهی ۶۳۲
- ۱۰- وجدان مشرکان ۶۳۳
- ۱۰- وجه الله ۶۳۴
- ۱- وجه الله ۶۳۴
- ۲- زمینه دستیابی به وجه الله ۶۳۴
- ۳- زمینه وجه الله ۶۳۴
- ۴- مراد از وجه الله ۶۳۶
- ۱۱- وحی ۶۳۷
- ۱- وحی ۶۳۷
- ۲- آثار استماع وحی ۶۳۷
- ۳- آثار استهزای وحی ۶۳۷

- ۴- آثار اعراض از وحی ۶۳۹
- ۵- آثار انقطاع وحی ۶۳۹
- ۶- آثار ایمان به وحی ۶۴۱
- ۷- آثار پیروی از وحی ۶۴۱
- ۸- آثار تکذیب وحی ۶۴۳
- ۹- آثار ذکر وحی ۶۴۳
- ۱۰- آثار عظمت وحی ۶۴۳
- ۱۱- آثار مصونیت وحی ۶۴۵
- ۱۲- آثار ناخشنودی از وحی ۶۴۵
- ۱۳- آثار نزول وحی ۶۴۵
- ۱۴- آثار وحی به مادر موسی(ع) ۶۴۶
- ۱۵- آثار وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۴۷
- ۱۶- آداب دریافت وحی ۶۴۹
- ۱۷- ابلاغ وحی ۶۴۹
- ۱۸- ابلاغ وحی به فرعون ۶۵۱
- ۱۹- ابلاغ وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۵۲
- ۲۰- اتمام حجت با وحی ۶۵۳
- ۲۱- احتضار مدعیان دروغین وحی ۶۵۳
- ۲۲- ادعای تلقی وحی ۶۵۳
- ۲۳- ارزش وحی ۶۵۳
- ۲۴- استقلال وحی ۶۵۵
- ۲۵- استماع تعالیم وحی ۶۵۵
- ۲۶- استماع وحی ۶۵۵
- ۲۷- استمرار وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۵۷
- ۲۸- استهزای وحی ۶۵۷
- ۲۹- اظهار نظر درباره وحی ۶۵۷

- ۳۰- اعتصام به وحی ۶۵۷
- ۳۱- اعراض از تعالیم وحی ۶۵۹
- ۳۲- افترا به وحی ۶۵۹
- ۳۳- اقسام وحی ۶۵۹
- ۳۴- امین وحی ۶۶۱
- ۳۵- انذار با وحی ۶۶۱
- ۳۶- انذار مکذبان وحی ۶۶۱
- ۳۷- انقطاع وحی از یونس(ع) ۶۶۲
- ۳۸- انقیاد کاتبان وحی ۶۶۳
- ۳۹- اهداف وحی ۶۶۳
- ۴۰- اهمیت استماع وحی ۶۶۳
- ۴۱- اهمیت تدبیر در وحی ۶۶۵
- ۴۲- اهمیت تعقل در وحی ۶۶۵
- ۴۳- اهمیت وحی ۶۶۵
- ۴۴- ایمان به وحی ۶۶۶
- ۴۵- بازی با وحی ۶۶۷
- ۴۶- برادران یوسف و درک وحی ۶۶۸
- ۴۷- برهان در ادعای وحی ۶۶۹
- ۴۸- بی ایمانی به وحی ۶۶۹
- ۴۹- بی منطقی استدلال مکذبان وحی ۶۶۹
- ۵۰- بی منطقی تلاش مکذبان وحی ۶۶۹
- ۵۱- بی منطقی زندگی مکذبان وحی ۶۷۱
- ۵۲- بی منطقی مخالفان وحی ۶۷۱
- ۵۳- بی همتایی وحی ۶۷۱
- ۵۴- پرسش از وحی به انسان ۶۷۱
- ۵۵- پوچ انگاری تعالیم وحی ۶۷۲

- ۵۶- پیروان وحی در قیامت ۶۷۳
- ۵۷- پیروی از وحی ۶۷۳
- ۵۸- پیروی محمد(صلی الله علیه و آله) از وحی ۶۷۳
- ۵۹- تاریخ وحی ۶۷۵
- ۶۰- تبعیت ۶۷۷
- ۶۱- تبعیت از وحی ۶۷۷
- ۶۲- تبعیت محمد(صلی الله علیه و آله) از وحی ۶۷۷
- ۶۳- تبلیغ وحی ۶۷۹
- ۶۴- تبیین وحی ۶۷۹
- ۶۵- تثبیت وحی ۶۷۹
- ۶۶- تداوم نزول ملائکه وحی ۶۸۱
- ۶۷- تداوم وحی ۶۸۱
- ۶۸- تداوم وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۱
- ۶۹- تذکرات وحی ۶۸۳
- ۷۰- تشبیه ملائکه وحی ۶۸۳
- ۷۱- تعالیم وحی ۶۸۳
- ۷۲- تعقل در وحی ۶۸۵
- ۷۳- تکذیب نزول وحی بر بشر ۶۸۵
- ۷۴- تکذیب وحی ۶۸۶
- ۷۵- تکذیب وحی به بشر ۶۸۷
- ۷۶- تکذیب وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۸
- ۷۷- تلاش مکذبان وحی ۶۸۹
- ۷۸- تلاوت وحی ۶۸۹
- ۷۹- تهدید استهزاگران وحی ۶۸۹
- ۸۰- تهمت جادو به وحی ۶۸۹
- ۸۱- جادوانگاری وحی ۶۹۱

- ۸۲- جاذبه وحی ۶۹۱
- ۸۳- جرم تکذیب وحی ۶۹۱
- ۸۴- حامی وحی ۶۹۱
- ۸۵- حق ناپذیری مکذبان وحی ۶۹۲
- ۸۶- حقانیت وحی ۶۹۳
- ۸۷- حقیقت وحی ۶۹۳
- ۸۸- خاستگاه وحی ۶۹۳
- ۸۹- خیریت وحی ۶۹۵
- ۹۰- درخواست نزول وحی ۶۹۵
- ۹۱- دریافت وحی ۶۹۵
- ۹۲- دشمنی با وحی ۶۹۵
- ۹۳- دشمنی مکذبان وحی ۶۹۶
- ۹۴- دلایل حقانیت وحی ۶۹۷
- ۹۵- دلایل نزول وحی ۶۹۷
- ۹۶- رد انقطاع وحی ۶۹۷
- ۹۷- روش برخورد با مکذبان وحی ۶۹۷
- ۹۸- روش برخورد با وحی ۶۹۹
- ۹۹- روش نزول وحی ۶۹۹
- ۱۰۰- روشنگری وحی ۶۹۹
- ۱۰۱- زبان وحی ۶۹۹
- ۱۰۲- زمینه ابلاغ وحی ۷۰۱
- ۱۰۳- زمینه استفاده از وحی ۷۰۱
- ۱۰۴- زمینه اعراض از وحی ۷۰۱
- ۱۰۵- زمینه افترا به وحی ۷۰۱
- ۱۰۶- زمینه ایمان به وحی ۷۰۳
- ۱۰۷- زمینه پیروی از وحی ۷۰۳

- ۱۰۸- زمینه تکذیب وحی ----- ۷۰۴
- ۱۰۹- زمینه دریافت وحی ----- ۷۰۵
- ۱۱۰- زمینه شناخت ارزش وحی ----- ۷۰۵
- ۱۱۱- زمینه شناخت وحی ----- ۷۰۵
- ۱۱۲- زمینه فهم وحی ----- ۷۰۷
- ۱۱۳- زمینه وحی ----- ۷۰۷
- ۱۱۴- زمینه وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۷۰۹
- ۱۱۵- زمینه وحی به یونس(ع) ----- ۷۰۹
- ۱۱۶- سختی عبور وحی از آسمانها ----- ۷۰۹
- ۱۱۷- سرزنش مکذبان وحی ----- ۷۰۹
- ۱۱۸- سکوت هنگام دریافت وحی ----- ۷۱۱
- ۱۱۹- سنگینی دریافت وحی ----- ۷۱۱
- ۱۲۰- سوگند به ملائکه وحی ----- ۷۱۱
- ۱۲۱- سهولت فهم وحی ----- ۷۱۳
- ۱۲۲- شرایط نزول وحی ----- ۷۱۵
- ۱۲۳- شرایط وحی ----- ۷۱۵
- ۱۲۴- شک در وحی ----- ۷۱۵
- ۱۲۵- شک مکذبان وحی ----- ۷۱۵
- ۱۲۶- شگفتی وحی ----- ۷۱۷
- ۱۲۷- شیاطین و وحی ----- ۷۱۷
- ۱۲۸- صبر بر مشکلات وحی ----- ۷۱۷
- ۱۲۹- صداقت کاتبان وحی ----- ۷۱۸
- ۱۳۰- عبور وحی از آسمانها ----- ۷۱۹
- ۱۳۱- عصمت در تبلیغ وحی ----- ۷۱۹
- ۱۳۲- عصمت در دریافت وحی ----- ۷۱۹
- ۱۳۳- عظمت تعالیم وحی ----- ۷۲۱

- ۱۳۴- عقلانیت وحی - ۷۲۱
- ۱۳۵- علم به وحی ۷۲۱
- ۱۳۶- عمل صالح کاتبان وحی ۷۲۱
- ۱۳۷- عوامل اعراض از وحی ۷۲۳
- ۱۳۸- عوامل تکذیب وحی ۷۲۳
- ۱۳۹- عوامل دشمنی با وحی ۷۲۵
- ۱۴۰- عوامل غفلت از وحی ۷۲۵
- ۱۴۱- عوامل محرومیت از وحی ۷۲۵
- ۱۴۲- عوامل مخالفت با وحی ۷۲۷
- ۱۴۳- عوامل مصونیت وحی ۷۲۷
- ۱۴۴- فرجام شوم استهزای وحی ۷۲۷
- ۱۴۵- فضایل ملائکه وحی ۷۲۷
- ۱۴۶- فطرت وحی ۷۲۹
- ۱۴۷- فلسفه انقطاع وحی ۷۲۹
- ۱۴۸- فلسفه نزول وحی ۷۲۹
- ۱۴۹- فلسفه وحی ۷۲۹
- ۱۵۰- فلسفه وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۲
- ۱۵۱- فهم وحی ۷۳۳
- ۱۵۲- قوم نوح و وحی به نوح(ع) ۷۳۳
- ۱۵۳- کافران مکه و وحی ۷۳۳
- ۱۵۴- کافران و نزول وحی ۷۳۵
- ۱۵۵- کفر به وحی ۷۳۵
- ۱۵۶- کیفر اخروی استهزاگران وحی ۷۳۵
- ۱۵۷- کیفیت وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۵
- ۱۵۸- لجاجت مخالفان وحی ۷۳۷
- ۱۵۹- محافظان وحی ۷۳۷

- ۱۶۰- محافظت از وحی ۷۳۸
- ۱۶۱- محتوای وحی ۷۳۹
- ۱۶۲- محدوده وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۹
- ۱۶۳- محل نزول وحی ۷۳۹
- ۱۶۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و ابلاغ وحی ۷۴۰
- ۱۶۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و ملائکه وحی ۷۴۱
- ۱۶۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و نزول وحی ۷۴۱
- ۱۶۷- محمد(صلی الله علیه و آله) و وحی ۷۴۳
- ۱۶۸- محمد(صلی الله علیه و آله) هنگام نزول وحی ۷۴۳
- ۱۶۹- مخالفان وحی ۷۴۳
- ۱۷۰- مراتب وحی ۷۴۴
- ۱۷۱- مردم و استماع وحی ۷۴۵
- ۱۷۲- مشرکان مکه و نزول وحی ۷۴۵
- ۱۷۳- مشکلات تبعیت از وحی ۷۴۵
- ۱۷۴- مصونیت وحی ۷۴۵
- ۱۷۵- مقامات ملائکه وحی ۷۴۷
- ۱۷۶- مکان ظهور ملائکه وحی ۷۴۷
- ۱۷۷- مکان ظهور وحی ۷۴۷
- ۱۷۸- مکذبان نزول وحی بر بشر ۷۴۷
- ۱۷۹- مکذبان وحی ۷۴۸
- ۱۸۰- ملاک ارزش وحی ۷۵۱
- ۱۸۱- ملائکه وحی ۷۵۱
- ۱۸۲- منافقان و وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۲
- ۱۸۳- منشأ انقطاع وحی ۷۵۲
- ۱۸۴- منشأ مخالفت با وحی ۷۵۲
- ۱۸۵- منشأ مصونیت وحی ۷۵۴

- ۱۸۶- منشأ نزول وحی ۷۵۵
- ۱۸۷- منشأ وحی ۷۵۵
- ۱۸۸- منشأ وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۹
- ۱۸۹- موانع انقطاع وحی ۷۶۰
- ۱۹۰- موانع ایمان به وحی ۷۶۱
- ۱۹۱- موانع تأثیر وحی ۷۶۱
- ۱۹۲- موانع فهم وحی ۷۶۱
- ۱۹۳- موانع محو وحی ۷۶۳
- ۱۹۴- موانع وحی ۷۶۳
- ۱۹۵- موضعگیری علیه وحی ۷۶۴
- ۱۹۶- مؤمنان به وحی ۷۶۵
- ۱۹۷- ناپایداری تهمت‌های مکذبان وحی ۷۶۵
- ۱۹۸- ناخشنودی از وحی ۷۶۵
- ۱۹۹- نزول وحی ۷۶۶
- ۲۰۰- نزول وحی بر انبیا ۷۶۷
- ۲۰۱- نزول وحی بر بشر ۷۶۹
- ۲۰۲- نزول وحی بر محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۶۹
- ۲۰۳- نزول وحی به انسان‌ها ۷۶۹
- ۲۰۴- نزول وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۷۱
- ۲۰۵- نقش ملائکه وحی ۷۷۱
- ۲۰۶- نقش وحی ۷۷۳
- ۲۰۷- نیاز به وحی ۸۰۸
- ۲۰۸- واسطه وحی ۸۱۰
- ۲۰۹- وحی بر برگزیدگان خدا ۸۱۱
- ۲۱۰- وحی به ابراهیم(ع) ۸۱۳
- ۲۱۱- وحی به اسحاق(ع) ۸۱۳

- ۲۱۲- وحی به انبیا ۸۱۵
- ۲۱۳- وحی به انسان ها ۸۲۱
- ۲۱۴- وحی به ذوالقرنین ۸۲۱
- ۲۱۵- وحی به رسولان خدا ۸۲۱
- ۲۱۶- وحی به زمین ۸۲۳
- ۲۱۷- وحی به صالح(ع) ۸۲۳
- ۲۱۸- وحی به عیسی(ع) ۸۲۳
- ۲۱۹- وحی به قلب محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۲۳
- ۲۲۰- وحی به لوط(ع) ۸۲۴
- ۲۲۱- وحی به مادر موسی(ع) ۸۲۵
- ۲۲۲- وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۲۷
- ۲۲۳- وحی به مریم(س) ۸۴۹
- ۲۲۴- وحی به ملائکه ۸۵۰
- ۲۲۵- وحی به موسی(ع) ۸۵۱
- ۲۲۶- وحی به نوح(ع) ۸۵۷
- ۲۲۷- وحی به هارون(ع) ۸۵۹
- ۲۲۸- وحی به یحیی(ع) ۸۶۱
- ۲۲۹- وحی به یعقوب(ع) ۸۶۱
- ۲۳۰- وحی به یوسف(ع) ۸۶۳
- ۲۳۱- وحی در امت های پیشین ۸۶۵
- ۲۳۲- وحی در جزیره العرب ۸۶۵
- ۲۳۳- وحی در کودکی ۸۶۵
- ۲۳۴- وحی و آسمان ۸۶۵
- ۲۳۵- وحی و نبوت ۸۶۷
- ۲۳۶- وضوح وحی ۸۶۷
- ۲۳۷- وقت نزول وحی ۸۶۷

- ۲۳۸- ویژگی وحی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۶۷
- ۲۳۹- ویژگیهای نزول وحی ۸۶۸
- ۲۴۰- ویژگیهای وحی ۸۶۹
- ۲۴۱- هدایت ناپذیری معرضان از وحی ۸۶۹
- ۲۴۲- هدایت ناپذیری مکذبان وحی ۸۶۹
- ۲۴۳- هدایتگری وحی ۸۶۹
- ۲۴۴- هماهنگی تعالیم وحی ۸۷۳
- ۲۴۵- یقین به وحی ۸۷۳
- ۲۴۶- یهود و نزول وحی بر بشر ۸۷۳
- ۲۴۷- یهود و وحی ۸۷۳
- ۱۲- وراثت ۸۷۵
- ۱- آثار وراثت ۸۷۵
- ۲- درخواست وراثت بهشت ۸۷۵
- ۳- وراثت بندگان خدا ۸۷۵
- ۴- وراثت بنی اسرائیل ۸۷۷
- ۵- وراثت خدا ۸۷۸
- ۶- وراثت صالحان ۸۷۹
- ۷- وراثت متقین ۸۸۰
- ۸- وراثت مؤمنان ۸۸۱
- ۹- وراثت یحیی(ع) ۸۸۲
- ۱۳- ورد ۸۸۳
- ۱- آداب ورد ۸۸۳
- ۲- اهمیت ورد ۸۸۳
- ۳- صدا در ورد ۸۸۵
- ۴- وقت ورد ۸۸۵
- ۱۴- وزارت ۸۸۶

- ۱- آثار وزارت هارون(ع) ۸۸۶
- ۲- شرایط تصدی وزارت ۸۸۶
- ۳- فلسفه وزارت هارون(ع) ۸۸۶
- ۴- وزارت هارون(ع) ۸۸۷
- ۵- وزارت یوسف(ع) ۸۸۷
- ۶- یوسف(ع) و وزارت کشاورزی ۸۸۷
- ۱۵- وسوسه ۸۸۹
- ۱- آثار تداوم وسوسه ۸۸۹
- ۲- آثار وسوسه ۸۸۹
- ۳- آثار وسوسه شیطان ۸۸۹
- ۴- آثار وسوسه نفس ۸۹۱
- ۵- آثار وسوسه های شیطان ۸۹۱
- ۶- استعاده از وسوسه انسان ها ۸۹۳
- ۷- استعاده از وسوسه جن ۸۹۴
- ۸- اعراض از وسوسه گران ۸۹۵
- ۹- امکان دفع وسوسه های شیطان ۸۹۵
- ۱۰- اهداف وسوسه های شیطان ۸۹۵
- ۱۱- اهمیت وسوسه های شیطان ۸۹۵
- ۱۲- تشخیص وسوسه شیطان ۸۹۷
- ۱۳- تعقل در وسوسه های شیطان ۸۹۷
- ۱۴- چاره اندیشی برای وسوسه شیاطین ۸۹۷
- ۱۵- خطر وسوسه ۸۹۷
- ۱۶- خطر وسوسه انسان ها ۸۹۸
- ۱۷- خطر وسوسه جن ۸۹۹
- ۱۸- خطر وسوسه های شیطان ۸۹۹
- ۱۹- خنثی سازی وسوسه شیطان ۹۰۰

- ۲۰- راههای نجات از وسوسه های شیطان ۹۰۱
- ۲۱- روش برخورد وسوسه گران ۹۰۱
- ۲۲- روش وسوسه های شیطان ۹۰۱
- ۲۳- زمینه وسوسه ۹۰۱
- ۲۴- زمینه وسوسه انسان ۹۰۳
- ۲۵- زمینه وسوسه ایوب(ع) ۹۰۳
- ۲۶- زمینه وسوسه شیطان ۹۰۳
- ۲۷- زمینه وسوسه های شیطان ۹۰۵
- ۲۸- عمومیت وسوسه های شیطان ۹۰۷
- ۲۹- عوامل وسوسه ۹۰۷
- ۳۰- عوامل وسوسه شیطان ۹۰۷
- ۳۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین انس ۹۰۷
- ۳۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن ۹۰۹
- ۳۳- منشأ وسوسه های شیاطین ۹۰۹
- ۳۴- موانع تأثیر وسوسه های شیطان ۹۰۹
- ۳۵- موانع وسوسه انسان ها ۹۰۹
- ۳۶- موانع وسوسه جن ۹۱۱
- ۳۷- موانع وسوسه دشمنان ۹۱۱
- ۳۸- موانع وسوسه شیاطین انس ۹۱۱
- ۳۹- موانع وسوسه شیاطین جن ۹۱۳
- ۴۰- موانع وسوسه گران ۹۱۳
- ۴۱- وسوسه آدم(ع) ۹۱۳
- ۴۲- وسوسه ابلیس ۹۱۴
- ۴۳- وسوسه انبیا ۹۱۵
- ۴۴- وسوسه انسان ها ۹۱۵
- ۴۵- وسوسه ایوب(ع) ۹۱۷

- ۴۶- وسوسه جن ۹۱۷
- ۴۷- وسوسه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) - ۹۱۸
- ۴۸- وسوسه شیاطین ۹۱۹
- ۴۹- وسوسه شیاطین انس ۹۱۹
- ۵۰- وسوسه شیاطین جن ۹۲۰
- ۵۱- وسوسه شیطان ۹۲۱
- ۵۲- وسوسه قوم سبأ ۹۲۵
- ۵۳- وسوسه کافران ۹۲۵
- ۵۴- وسوسه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۲۷
- ۵۵- وسوسه مؤمنان ۹۲۷
- ۵۶- وسوسه نفس ۹۲۷
- ۵۷- وسوسه های شیاطین ۹۲۸
- ۵۸- وسوسه های شیطان ۹۲۹
- ۵۹- اعراض از وسوسه گران ۹۳۳
- ۶۰- روش برخورد وسوسه گران ۹۳۳
- ۶۱- موانع وسوسه گران ۹۳۳
- ۱۶- وصیت ۹۳۵
- ۱- آثار عمل به وصیت ۹۳۵
- ۲- آثار وصیت ۹۳۵
- ۳- آثار وصیت تملیکی ۹۳۵
- ۴- آثار وصیت ناعادلانه ۹۳۶
- ۵- اثبات وصیت ۹۳۶
- ۶- احکام وصیت ۹۳۶
- ۷- اختیارات وصی در وصیت ۹۴۸
- ۸- ارزش وصیت مالی ۹۴۹
- ۹- اعتبار وصیت ۹۵۰

- ۹۵۰ ۱۰- اولویتها در وصیت
- ۹۵۰ ۱۱- اهمیت وصیت
- ۹۵۲ ۱۲- بهترین وصیت
- ۹۵۲ ۱۳- بی عدالتی در وصیت
- ۹۵۲ ۱۴- پاداش وصیت به عمل صالح
- ۹۵۴ ۱۵- ترک وصیت مالی
- ۹۵۴ ۱۶- تغییر جایز وصیت
- ۹۵۶ ۱۷- تغییر وصیت
- ۹۵۷ ۱۸- تلفظ به وصیت
- ۹۵۸ ۱۹- حرمت تغییر وصیت
- ۹۵۸ ۲۰- روش اثبات وصیت
- ۹۵۸ ۲۱- سوگند در وصیت
- ۹۶۱ ۲۲- سوگند گواهان وصیت
- ۹۶۲ ۲۳- شرایط اثبات وصیت
- ۹۶۲ ۲۴- شرایط تغییر وصیت
- ۹۶۴ ۲۵- شرایط گواهی بر وصیت
- ۹۶۴ ۲۶- شرایط وجوب وصیت
- ۹۶۴ ۲۷- شرایط وصیت
- ۹۶۴ ۲۸- صحت گواهی بر وصیت
- ۹۶۶ ۲۹- علاقه به وصیت
- ۹۶۶ ۳۰- عمل به وصیت
- ۹۶۸ ۳۱- کتمان وصیت
- ۹۶۸ ۳۲- کیفیت سوگند در وصیت
- ۹۶۸ ۳۳- کیفیت گواهی بر وصیت
- ۹۷۰ ۳۴- گناه تغییر وصیت
- ۹۷۲ ۳۵- گناه وصیت ناعادلانه

۹۷۲	۲۶- گواهان وصیت
۹۷۴	۳۷- گواهی بر وصیت
۹۷۸	۳۸- گواهی گواهان وصیت
۹۷۸	۳۹- مالکیت موصی له
۹۷۸	۴۰- محدوده وصیت مالی
۹۷۸	۴۱- مسؤول تغییر وصیت
۹۸۰	۴۲- مسؤولیت گواهان وصیت
۹۸۰	۴۳- مشروعیت وصیت
۹۸۰	۴۴- مصارف وصیت مالی
۹۸۰	۴۵- ملاکهای اعتبار وصیت
۹۸۲	۴۶- موانع تغییر وصیت
۹۸۲	۴۷- وصیت برای خویشاوندان
۹۸۲	۴۸- وصیت برای والدین
۹۸۴	۴۹- وصیت به اتفاق
۹۸۴	۵۰- وصیت به اتفاق مال
۹۸۵	۵۱- وصیت به نفقه
۹۸۶	۵۲- وصیت بی اعتبار
۹۸۶	۵۳- وصیت در احتضار
۹۸۶	۵۴- وصیت در سفر
۹۸۷	۵۵- وصیت غیر متعارف
۹۸۸	۵۶- وصیت مالی
۹۸۸	۵۷- وصیت معتبر
۹۹۰	۵۸- وصیت میت
۹۹۰	۵۹- وصیت ناعادلانه
۹۹۲	۶۰- وقت وجوب وصیت
۹۹۳	۱۷- وضو

- ۱- احکام وضو ۹۹۳
- ۲- اهمیت وضو ۹۹۸
- ۳- ترتیب در وضو ۹۹۹
- ۴- شستن دست در وضو ۹۹۹
- ۵- شستن صورت در وضو ۱۰۰۱
- ۶- فلسفه وضو ۱۰۰۱
- ۷- مبطلات وضو ۱۰۰۱
- ۸- محدوده مسح پا در وضو ۱۰۰۲
- ۹- محدوده مسح سر در وضو ۱۰۰۳
- ۱۰- مسح پا در وضو ۱۰۰۳
- ۱۱- مسح سر در وضو ۱۰۰۵
- ۱۲- موجبات وضو ۱۰۰۵
- ۱۳- واجبات وضو ۱۰۰۵
- ۱۴- وجوب وضو ۱۰۰۷
- ۱۵- وضو در مستی ۱۰۰۸
- ۱۸- وطن ۱۰۱۰
- ۱- آثار علاقه به وطن ۱۰۱۰
- ۲- آثار وطن پرستی ۱۰۱۰
- ۳- ترس از اخراج از وطن ۱۰۱۰
- ۴- جلای وطن ۱۰۱۲
- ۵- حق سکونت در وطن ۱۰۱۲
- ۶- حق وطن ۱۰۱۲
- ۷- ظلم اخراج از وطن ۱۰۱۲
- ۸- علاقه به وطن ۱۰۱۴
- ۹- محدوده علاقه به وطن ۱۰۱۴
- ۱۰- ملاک انتخاب وطن ۱۰۱۴

۱۰۱۴-----۱۱- آثار وطن پرستی

۱۰۱۶-----درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 109

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- نیاز

1- آثار اظهار نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 5

5 - استغفار، پیش از دعا و اظهار حاجت به درگاه الهی، زمینه ساز استجاب دعا و برآوردن حاجت است.

قال رب اغفر لی و هب لی ملکاً

برداشت یاد شده از استغفار سلیمان(ع)، پیش از اظهار حاجت و درخواست پادشاهی از خداوند برمی آید.

2- آثار نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 56 - 8

8- نیاز، از عوامل گرایش انسان به خداوند

فلا یملکون کشف الضر عنکم و لاتحویلاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که خداوند برای گرایش دادن مشرکان به خویش، به آنان یادآوری کرده که جز من، کسی نیاز شما را روانخواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- نیاز های ضروری و مداوم زندگی ، از عوامل گرایش قوم ابراهیم به بت پرستی *

والذی هو یطعمنی و یسقین . و إذا مرضت فهو یشفین

تأکید ابراهیم(ع) بر نقش خداوند در روزی دادن به انسان ها (یطعمنی) و فرو فرستادن باران (یسقین) و شفا بخشی به انسان (یشفین)، می تواند از آن جهت باشد که قوم او، به انگیزه همین امور به بت ها رو آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 7

7- نیاز های گسترده آدمی ، از عوامل و زمینه های گرایش او به پرستش معبود

و من أضلّ ممّن یدعوا من دون اللّٰه من لایستجیب له إلی یوم القیّـمه و هم عن دعائهم

تکیه آیه شریفه بر دعا و نیازخواهی های انسان و این که جز خداوند، کسی قادر به اجابت نیازهای همیشگی و گسترده انسان

ص: 1

نیست، می‌رساند که خداوند از این اهرم برای سوق دادن انسان‌ها به توحید استفاده کرده است؛ چه این که نیازمندی آنان زمینه‌ای است هموار برای روی آوردن به مبدأ توانمند بی‌نیاز.

3- آثار نیاز به ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 9

9- موجود نیازمند ولایت (سرپرستی و دوستی)، از سر ذلت موجودی در مانده و دارای کاستی است.

و لم یکن له ولی من الذلّ

«ولایت» یا به معنای دوستی است و یا به معنای سرپرستی است که در هر دو صورت، در صورتی که از سر ذلت باشد نشانگر وجود نقص و کاستی در شیء مورد حمایت و دوستی است.

4- آثار نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 15

15 - نیازهای طبیعی انسان، زمینه‌ای برای انحراف وی و تسلط شیطان بر اوست.

كلوا مما فی الأرض حللاً طیباً و لاتتبعوا خطوت الشیطن

5- آثار نیازهای مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 7

7- تأثیرگذاری نیازهای محیطی و مادی انسان بر آرا و نظریات وی حتی در زمینه مسائل فکری و معنوی *

وقالوا لن نؤمن لك حتی تفجر لنا من الأرض ینبوعاً

با این احتمال که پیشنهاد ایجاد چشمه به عنوان معجزه از سوی مشرکان، متأثر از شدت نیاز آنان به منابع آبی بوده باشد، برداشت فوق به دست می‌آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر ، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فیها أنهر من ماء غیر ءاسن و أنهر من لبن لم یتغیر طعمه و أنهر من خمر لذّه للّش

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذت بردن و .. در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایشگی در طریق حق استفاده کرده است.

ص: 2

6- ارزش نیاز های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

7- ارزش نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

8- ارزش نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

9- ارزش نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

10- اظهار نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 17

17 - ثنای خداوند و ذکر اوصاف او، پیش از اظهار حاجت، امری شایسته و از آداب دعا است.

قل اللهم فاطر السموت... ع-لم... أنت تحكم بين عبادك في ما كانوا فيه يختلفون

11- اظهار نیاز به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 6

6- مقام بندگی و عبودیت، مقتضی کرنش و طلب آمرزش و اظهار نیاز به درگاه خداوند

فاعلم أنه لا إله إلا الله و استغفر لذنبك

از ارتباط «لا إله إلا الله» با «استغفر»، استفاده می شود که مقام الوهیت خدا و عبودیت انسان، مستلزم آن است که حتی شخصی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) که از گناهان، مصون می باشد، با طلب آمرزش از خداوند در برابر او کرنش کند.

12- اقرار به نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 4

4 - خداوند، خواهان توجه و اذعان جن و انس به فقر ذاتی موجودات و نیاز آنها به خداوند

يسـ له من في السموت و الأرض... فبأي آلاء ربكما تكذبان

سرزنش شدن تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و تجلیات ربوبیت فراگیر الهی را در دربار خود دریابند.

13- اهمیت تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 15

15- حفظ سلامتی و رفع نیاز های ضروری بدن ، دارای اهمیت و مورد توجه ویژه در تعالیم دین

إنما حرّم علیکم المیتة . . . فمن اضطرّ غیر باغ و لاعاد فإنّ الله غفور رحیم

از آن جایی که خداوند خوردنیهای حرام را در صورت اضطرار (نیاز ضروری بدن و سلامتی جسم به تناول خوردنیهای حرام) حلال شمرده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 8

ص: 4

8- تأمین نیازها و دفع بلیات، از انگیزه های مهم در پرستش معبودها است.

یَأْتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا... لَا يَغْنَى عَنْكَ شَيْئًا

از جمله استدلال های ابراهیم(ع) علیه بت پرستی آزر این بوده که بت ها نمی توانند نیازی از تو برطرف سازند، پس چرا آنها را می پرستی؟! از این استدلال بر می آید که تأمین نیازها یکی از دلایل عمده پرستشها است.

14- اهمیت تأمین نیازهای ضروری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 81 - 17

17- امید بستن به هدایت و تربیت انسانها، پس از تأمین نیازهای ضروری آنان، امیدی بجا و مناسب است.

و الله جعل لكم... لعلکم تسلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند جمله «لعلکم تسلمون» را پس از به رخ کشیدن نعمتهای فراوان خویش به انسانها، مطرح کرده است.

اهمیت نیازهای معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 114 - 12

12_ رهبران الهی، وظیفه دار جهت دهی معنوی به خواسته های مادی مردمان

نرید ان تأکل منها... تکون لنا عیداً لاؤلنا وءاخرنا آیه منک و ارزقنا

حضرت مسیح(ع) با ذکر مسأله تغذیه به عنوان آخرین هدف و با جمله «وارزقنا...» که خود ابراز نیاز و تذلل در پیشگاه خداوند است، اشاره به ناموجه بودن سخن حواریون دارد که آنان مسأله تغذیه را قبل از اهداف معنوی مطرح کردند.

15- تأمین نیاز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 130 - 7

7_ خداوند، تأمین کننده نیازهای آدمی

يغن الله كلا من سعته

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 131 - 4

4_ مالکیت خداوند بر هستی ، دلیل توانمندی او بر رفع نیاز های انسان

يغن الله كلا من سعته ... والله ما في السموت و ما في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 5

9- خداوند ، تمامی نیاز های بشر را از نوع پاکیزه و دلپذیرش فراهم ساخته است .

ورزقکم من الطیب_ت

10- فراهم ساختن تمامی نیاز های بشر از نوع پاکیزه و دلپذیر آن _ پس از آفرینش او _ جلوه ای از قدرت و ربوبیت بی همتای خداوند

فأحسن صورکم ورزقکم من الطیب_ت

16- تأمین نیاز انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 48 - 3، 1

1 - خداوند ، تنها برآورنده نیاز ها و عطاکننده ثروت و مکنت به آدمیان

وأنه هو أغنی

3- نیاز های مقطعی و دراز مدت بشر ، برآورده شده در نظام هستی از سوی خداوند *

و أنه هو أغنی و أقنی

«أقنی»؛ یعنی، «أعطی القنیه» و «قنیه» به سرمایه های باقی و ذخایر پایدار گفته می شود. بنابراین جمع میان «أغنی» و «أقنی» بیانگر مطلب یاد شده است.

17- تأمین نیاز بندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 5

5_ توانایی بر رفع نیاز بندگان و اجابت درخواست ها و دعا های آنان ، نشانه خدایی است .

له دعوه الحق والذین یدعون من دونه لایستجیبون لهم بشیء

18- تأمین نیاز بی همسران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - وعده خداوند به برطرف ساختن نیاز های غیر متأهلان فاقد امکانات ازدواج ، در صورت رعایت عفت و پاکدامنی

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتّٰی یغنیهم الله من فضله

ص: 6

19- تأمین نیاز زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 13

13_ گستردگی فضل خداوند و حکمت او، مقتضی رفع نیاز های زن و شوهر پس از طلاق

وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته وكان الله وسعاً حكيماً

20- تأمین نیاز فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 9

9_ لزوم توجه به نیازمندان و رفع نیاز افراد جامعه

قل ما انفقتم من خير فلولوالدين والأقربين والیتامی و المساکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 8

8_ مسؤولیت سنگین ثروتمندان در تأمین هزینه جهاد و دستگیری از مستمندان

و لا يحسبنّ الذین یبخلون بما اتيهم الله من فضله

چنانچه «فضل» به معنای زاید بر نیاز باشد، ثروتمندان هستند که دارایی آنان افزون بر نیازشان است.

21- تأمین نیاز مدیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 8

8 - ابزار مورد نیاز مسؤولان و مدیران باید همراه با اعطای مسؤولیت، در اختیار آنان قرار گیرد.

اذهب إلى... قال ربّ... قد أتيت سؤلک

موسی(ع) در پی موظف شدن به رسالت و حرکت به سوی فرعون، نیازها و خواسته هایی را در درگاه خداوند مطرح ساخت. خداوند نیز به

آن نیازها پاسخ مثبت داد. این درسی است برای همه در موضوع مدیریت و اعطای مسؤلیت ها که اگر مسؤلیت ی به کسی واگذار می شود، باید سخن مسؤل شنیده شده و به تقاضای او رسیدگی و نیاز او تأمین شود.

22- تأمین نیاز مرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 13

13_ گستردگی فضل خداوند و حکمت او، مقتضی رفع نیاز های زن و شوهر پس از طلاق

وإن يفرقا يغن الله كلا من سعته وكان الله وسعاً حكيماً

ص: 7

23- تأمین نیاز مسؤلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 8

8 - ابزار مورد نیاز مسؤلان و مدیران باید همراه با اعطای مسؤولیت ، در اختیار آنان قرار گیرد .

اذهب إلی . . . قال ربّ . . . قد أُتیت سؤلک

موسی(ع) در پی موظف شدن به رسالت و حرکت به سوی فرعون، نیازها و خواسته هایی را در درگاه خداوند مطرح ساخت. خداوند نیز به آن نیازها پاسخ مثبت داد. این درسی است برای همه در موضوع مدیریت و اعطای مسؤولیت ها که اگر مسؤولیت ی به کسی واگذار می شود، باید سخن مسؤل شنیده شده و به تقاضای او رسیدگی و نیاز او تأمین شود.

24- تأمین نیاز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 48 - 2

2 - تدارک نیاز های خلق در پی آفرینش ایشان ، نمودی از ربوبیت یگانه خداوند

و أنّ إلی ربّک المنتهی . . . و أنّه خلق . . . و أنّه هو أغنی و أفنی

25- تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 2

2 - قرآن ، یادآور نیاز های بشر و تأمین کننده آن است .

إنّ هذه تذکره

واژه «تذکره» در بیشتر لغت نامه ها چنین معنا و تعریف شده است: «ما یُسْتَدکَّرُ به الحاجه» (چیزی که بهوسیله آن نیازها خاطر نشان می شود و انسان همواره آن را به یاد دارد و فراموشش نمی کند) (ر. ک: قاموس، صحاح، تاج العروس و لسان العرب). بر این اساس می توان استفاده کرد که قرآن، نیازهای انسان ها را بدان ها یادآور شده است؛ بگونه ای که آن را همواره در خاطر دارد و در واقع آنها را تأمین خواهد کرد.

26- تأمین نیاز های اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 3

3_ توجه اسلام به نیاز های اقتصادی جامعه اسلامی و تأمین آنها

ص: 8

إنما الصدقات للفقراء... و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 12

12 _ اهتمام اسلام به انفاق و تأمین نیاز های معیشتی جامعه

و یقبضون ایدیهم

27- تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 4

4 _ خداوند فراهم سازنده راههایی گوناگون برای تأمین معیشت انسانها در زمین است.

و جعلنا لکم فیها معیش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 7

7 _ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نرید ان نأکل منها و تطمئن قلوبنا

28- تأمین نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 14

14 - دعا به درگاه خداوند، مؤثر در برآورده شدن خواسته های معنوی انسان است.

ربنا واجعلنا مسلمین لک... و تب علینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 7

7_ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود، در گرو تأمین نیازهای مادی و معنوی آنان

قالوا نريد ان ناكل منها و تطمئن قلوبنا

29- تناسب دعا با نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 13

ص: 9

13- حسن ستایش خدا و یادکردن صفات و اسمای او به گونه ای مناسب با نیاز، به هنگام نیایش و دعا

و أنت خیر الورثین

برداشت یاد شده به این دلیل است که زکریا(ع) متناسب با نیاز و خواسته اش (حفظ دستاوردهای خود در پرتو فرزنددار شدن)، خدا را به «بهترین وارث بودن» یاد کرد.

30- خدا و نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 5,6

5- خداوند، منزّه از هرگونه نقص و نیاز است.

ما کان لله أن یتخذ من ولد سبح_نه

6- لزوم تنزیه ذات اقدس خداوند از هرگونه نقص و نیاز

سبح_نه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 12

12 - غفران الهی، از رحمت گسترده او نشأت یافته است؛ نه نیاز و چشمداشت

ولله ملک . . . و کان الله غفوراً رحیمًا

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که «رحیمًا» صفت «غفورًا» باشد؛ یعنی، خدا بخشاینده ای است که از سر رحمت می بخشاید؛ و نه مانند آدمیان که اگر می بخشند، در مقابل چشمداشتی از خلق یا خالق دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 28 - 7

7 - نیکی های گسترده خداوند به خلق، نشأت یافته از رحمت بی کران او است؛ و نه معلول نیاز و چشمداشت.

هو البرّ الرحیم

توصیف «البرّ» به صفت «الرحیم»، می رساند که نیکی های خداوند از سر رحمت است؛ نه مانند نیکی خلق که برای جلب منافع مادی یا معنوی است و یا دستکم رهانیدن خود از شکنجه وجدان.

31- ذکر نیاز به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 6

6 - توجه به آفرینش انسان از خون لخته و وابستگی تمام دانش های او به خداوند ، مایه ترک طغیان است .

خلق الإنسان من علق... علم الإنسان ما لم يعلم . كلاً إنَّ الإنسان ليطغى

ص: 10

32- رفع نیاز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 4

4- نزول تورات از سوی خداوند ، با هدف رفع نیاز انسان ها

و لقد آتینا موسی الکتب من بعد ما أهلكنا القرون الأولى

33- زمینه تأمین نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 7،10

7- آفرینش شب و روز برای تأمین نیاز های بشر ، جلوه ای از ربوبیت خداوند و نشانه توانایی او بر برپا کردن قیامت

إنّ الساعة لأتیة .. الله الذی جعل لکم الیل لتسکنوا فیہ و النهار مبصرًا

آیه شریفه، درصدد اثبات و ارائه نشانه های درستی و راستی برپایی قیامت است که در دو آیه قبل، با صراحت به آن تأکید شده است.

10 - آفرینش شب و روز در راستای تأمین نیاز ها و منافع بشر ، جلوه ای از فضل و احسان خداوند به او است .

الله الذی جعل لکم الیل .. إنّ الله لذو فضل علی الناس

34- زمینه تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 7 - 10

10- آفرینش جهان و انسان و برآوردن نیاز های او ، مقتضای رأفت و رحمت پروردگار است .

خلق السموت ... تعالی عمّا یشرکون ... خلق الإنس ... إن ربکم لرءوف رحیم

35- سختی تأمین نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 3

3 - دشواری تأمین نیاز های اولیه انسان (غذا ، پوشاک ، آب و مسکن) در بیرون بهشت ، از هشدار های خداوند به آدم (ع)

فتشقی . إنَّ لکَ أَلَّتْجُوعَ فیها و لاتَعْرِی . و إنَّکَ ... لاتُضَحی

«اُنْک» عطف بر «اَلَّتْجُوع» است و جمله «اِنَّ لک ..» تفسیر برای «فتشقی» می باشد. نفی گرسنگی، برهنگی، آفتاب زدگی و تشنگی، به منظور اشاره به سختی هایی است که آدم(ع) در صورت اخراج از بهشت به آن گرفتار می شد.

ص: 11

36- عجز از تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 2

2- عجز و ناتوانی معبودهای مشرکان، از اجابت خواسته‌ها و بر آوردن نیازهای ایشان

من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيامة و هم عن دعائهم غفلون

37- عوامل تأمین نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 5

5- گردش شب و روز و آرامش در شب و تلاش روزانه، در راستای تأمین نیازها و منافع انسان‌ها و هماهنگی با آنها است.

و هو الذي جعل لكم الليل لباساً و النوم سباتاً و جعل النهار نشوراً

برداشت فوق، از لام «لکم» - که برای انتفاع است - به دست می‌آید.

38- عوامل تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 11

11- قوانین شریعت، در جهت رفع نیازهای واقعی خود مردم و بی تأثیر در ذات بی نیاز خداوند

و الله الغنی و أنتم الفقراء

با توجه به این که «والله الغنی و أنتم الفقراء» در بیان غنای الهی و نیز فقر خلق مطلق است؛ این نکته استفاده می‌شود که همه دستورات دین برای رفع نیازهای خلق است؛ و نفعی برای ذات خدا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 17 - 2

2- نقش اساسی نقطه طلوع و غروب خورشید، در پیدایش فصول و تأمین نیازهای بشر*

رَبِّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبِّ الْمَغْرِبِينَ

با توجه به این که پیدایش فصول هم زمان با تغییر میل خورشید در طلوع و غروب صورت می گیرد احتمال می رود یاد کرد «مشرقین و مغربین»، اشاره به پیامدهای مهم آن (پیدایش فصول) داشته باشد که بشر از این رهگذر، به امکانات زندگی دست می یابد.

39- معبود راستین و نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 3

ص: 12

3- معبود هستی ، واجد همه ارزش ها و کمالات و فاقد هر نقص و نیاز

و قل الحمد لله

اختصاص داشتن همه ستایشها به خدا، مستلزم این است که همه ارزشهای ستایش برانگیز در او جمع بوده و در نهایت نقص و نیاز در او راه نداشته باشد.

40- معبودان باطل و تأمین نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 9

9- مشرکان ، معتقد به حاجت دادن معبودهایشان و رساندن سود به انسان ها و برطرف کردن گزند از آنان

أفرئیتم ما تدعون من دون الله إن أرادنی الله بضرٍ .. برحمة هل هنّ ممسکات رحمت

مقصود از «دعاء» در «ماتدعون»، حاجت بردن و استعانت جستن است.

41- منابع تأمین نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 34 - 5

5- همه نیازمندی ها و خواسته های مادی بشر در طبیعت وجود دارد .

و ءاتیکم من کلّ ما سألتموه

42- منابع تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 4,5

4- زمین ، بستر و منبعی مناسب برای تغذیه و تأمین نیازمندی های بشر

و کلووا من رزقه

5- وجود روزی و نیازمندی های بشر در زمین ، از نعمت های خداوند و جلوه لطف او است .

هو الذی جعل لکم الأرض ذلولاً .. و کلوا من رزقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 26 - 2

2- گنجایش زمین ، برای تأمین نیاز های بشر در حال حیات و مرگ *

أحياء و أمواتاً

ص: 13

43- منشأ تأمین نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 29

29_ اتکا و توکل بر خدا وادارکننده آدمی به درخواست نیاز ها از وی و نیایش به درگاه اوست .

علی الله توکلنا ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق

44- منشأ تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 2

2 - التجا به مقام ربوبی خداوند ، از آداب دعا و درخواست نیاز ها از درگاه اوست .

رب اجعل هذا بلداً آمناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 8

8_ توکل بر خداوند و کافی دانستن او برای رفع نیاز های انسان ، زمینه ساز جلب فضل و عطایای الهی

وقالوا حسبنا الله سیؤتینا الله من فضله

از اینکه خداوند قبل از بیان امیدواری به فضل خویش، موضوع توکل (حسبنا الله) را مطرح کرده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 4

4- نیازمندی های مادی ، جسمانی ، معنوی و فکری انسان ها از سوی خداوند تأمین شده است .

و الأنعم خلقها لكم .. و علی الله قصد السبیل

آیات سابق می تواند نیازمندیهای جسمی انسان را در نظر داشته باشد و مراد از «قصد السبیل» در این آیه نیز می تواند نیازمندیهای معنوی انسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 7

7- انسان ، نیازمند به تکیه گاه و پشتیبان و خدا تنها تأمین کننده آن است .

أَلَا تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكِيلاً

برداشت فوق با توجه به دو مسأله ذیل است: 1_ «التوکیل» در لغت به معنای اعتماد به غیر است و نایب گرفتن اوست (مفردات راغب).

2- در آیه، نیاز انسان به تکیه گاه امری مسلم شمرده شده و با نهی از اتکال به غیر خدا این حقیقت نشان داده شده است که تنها خداوند تأمین کننده آن نیاز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 14

2 - تدارک نیاز های زندگی انسان (چون خوردنی ها و آشامیدنی ها) در زمین ، از شوون ربوبیت خداوند

فَاتَّهَم عَدُوِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ... وَالذِّي هُوَ يَطْعَمَنِي وَيَسْقِين

3 - تنها تأمین کننده نیاز های زندگی انسان ، شایسته پرستش است ؛ نه بت های بی جان و ساخته دست مردمان .

فَاتَّهَم عَدُوِّي إِلَّا... وَالذِّي هُوَ يَطْعَمَنِي وَيَسْقِين

4 - تذکر ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر حاکمیت اراده خدا بر معاش و زندگی انسان و نفی هرگونه نقش برای بت ها

فَاتَّهَم عَدُوِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ... وَالذِّي هُوَ يَطْعَمَنِي وَيَسْقِين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 19 - 2

2 - حامیان غیر الهی ، بی تأثیر در بی نیاز ساختن انسان از خداوند

إِنَّهُمْ لَنْ يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 7

7 - خداوند ، برآورنده نیاز های نظام جهان و تمامی موجودات آن

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ربوبیت و تدبیر موجودات عالم از سوی پروردگار، ملازم با رفع نیازها و ایجاد زمینه برای رشد و پرورش آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 48 - 3,2,1

1 - خداوند ، تنها برآورنده نیاز ها و عطاکننده ثروت و مکننت به آدمیان

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى

2 - تدارک نیاز های خلق در پی آفرینش ایشان ، نمودی از ربوبیت یگانه خداوند

وَأَنْ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ... وَأَنَّهُ خَلَقَ... وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ

3 - نیاز های مقطعی و دراز مدت بشر، برآورده شده در نظام هستی از سوی خداوند *

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ

«أَقْنَىٰ»؛ یعنی، «أَعْطَى الْقَنْيَةَ» و «قَنْيَهُ» به سرمایه های باقی و ذخایر پایدار گفته می شود. بنابراین جمع میان «أَغْنَىٰ» و «أَقْنَىٰ» بیانگر مطلب یاد شده است.

6 - «قال أمير المؤمنين (ع) في قول الله «وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ» قال أغنى كلَّ انسان بمعيشته وأرضاه بكسب يده؛

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده که درباره آیه «وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ» فرمود: او است که هرکس را در معیشت بی نیاز می کند و وی را به کسب و درآمدش خوشنود می سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 6

6 - فیض پیوسته حق، پشتوانه اجابت نیازها و خواسته های خلق

یس - له... کلَّ یوم هو فی شأن

ص: 15

از ارتباط میان دو بخش آیه، مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یس_له... کلّ یوم هو فی شأن. فبأیء الآء ربکما تکذّبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 14، 1

1 - خداوند، مرجعی مطمئن برای رفع تمام نیازمندی ها است.

اللّه الصمد

«صمد» - از ریشه «صَمَد» (قصد) - آقا و سروری است که در امور به او توجه می شود و فعل «صَمَدَ صَمَدَه»؛ یعنی، با اطمینان به او روی آورد و قصد خود را بر او متمرکز کرد. (مفردات راغب)

14 - «عن داود بن القاسم الجعفری قال: قلت لأبی جعفر الثانی (ع) جعلت فداک ما الصمد؟ قال: السید المصمود إلیه فی القلیل و الكثير؛

از داوود بن قاسم جعفری روایت شده که به امام جواد(ع) عرض کردم: فدایت گردم مراد از «صمد» چیست؟ فرمود: بزرگواری است که در [نیازهای] کم و زیاد، به او رجوع می شود».

45- منشأ تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 6

6 - روح و ذائقه انسان، تنوع طلب و خداوند برآورنده این نیاز ها *

فیها ف_کَهِه و النخل ذات الأکمام. و الحبّ ذوالعصف و الريحان

از این که خداوند متعال، خوراکی های متنوع با شکل های گوناگون را به انسان یادآوری کرده و نیز در اختیار او قرار داده و بر این گوناگونی بر انسان منت نهاده است، می توان مطلب بالا را نتیجه گرفت.

46- منشأ تأمین نیاز های روحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 2

2- تأمین نیاز های روحی و تجملی انسان در طبیعت ، جلوه ای از ربوبیت انکارناپذیر الهی در حق وی

يُخْرِجُ مِنْهُمَا اللَّوْلُؤَ وَالْمَرْجَانَ . فَبِأَيِّ آءِآءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

ص: 16

با توجه به این که نقش مروراید و مرجان در بعد تجملی زندگی انسان آشکار می باشد، نعمت شمرده شدن آن برای انسان، می رساند که خداوند _ در کنار همه نیازهای اولیه بشر _ نیازهای ثانوی آنان را نیز در نظر داشته و تأمین کرده است.

47- منشأ تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 8

8- خداوند ، آب باران را وسیله سیرابی انسان ها قرار داد .

فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ

48- مهمترین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 6 - 4

4- غذا و پوشاک ، نیازی مقدم بر زیبایی خواص و جمال طلبی است . *

لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ . و لكم فيها جمال حين تريحون و حين تسرحون

با توجه به اینکه حیوانات هم باعث جمال و هم تأمین کننده غذا و پوشاکند، تقدّم ذکری لباس و غذا در مقام امتنان، ممکن است اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

49- نشانه های نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 4

4- فرزندگزینی ، نشانه نقص و نیاز است .

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ

«سبحانه» مفعول مطلق برای فعل محذوف، مانند «سبّحوه» می باشد؛ یعنی «منزه بدانید او را منزه دانستنی». کاربرد تنزیه در این مورد نشان از آن دارد که «اتخاذ ولد» نشانه نقص و کاستی است و خداوند از آن منزه است.

50- نقش نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 10

10 - نیاز ، بر انگیزاننده آدمی به تلاش و تکاپو

کسراب بقیعه یحسبه الظمان ماء حتی إذا جاءه لم یجدہ شیئاً

ص: 17

جمله «حتیٰ إذا جاءه» بیانگر تلاش و تکاپوی انسان تشنه برای به دست آوردن آب است که از نیازهای اصلی و حیاتی او می باشد.

51- نیاز اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 7

7_ نیاز شدید آدمی به انفاق و اعمال خیر خویش در قیامت

ایوّد احدکم . . . و اصابه الکبر و له ذرّیه ضعفاء

از تشبیه انفاق به بوستانی که صاحب آن در حال پیری سخت نیازمند ثمرات کارهای گذشته خویش است و انطباق آن بر حال آدمی که در قیامت تنها از نتایج اعمال دنیوی می تواند بهره گیرد، برداشت فوق استفاده می شود.

52- نیاز انبیا به آموزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 3

3_ انبیای بزرگ نیز نیازمند آموزش خداوند هستند .

قال رب اغفر لی و لأخی

53- نیاز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 10

10_ همه انسان ها ، حتی مؤمنان حقیقی ، از خطا و گناه مصون نیستند و نیازمند مغفرت الهی هستند .

أولئک هم المؤمنون حقاً لهم مغفره و رزق کریم

54- نیاز انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 3

3 - نیاز انسان ها به یاری یکدیگر در قیامت

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

بیان سلب قدرت از یاری رسان، گویای آن است که نیاز به کمک وجود دارد؛ ولی از کسی ساخته نیست.

ص: 18

55- نیاز به آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 6

6- مکه در آغاز بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، سرزمینی کم آب بود و مکیان نیازمند به منابع دائمی آب بودند .

تفجر لنا من الأرض ينبوعًا

درخواست مشرکان مکه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ایجاد چشمه ای جوشان، احتمال دارد به خاطر، نیاز شدید آنان به منابع آب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به رساندن پیام حقّ الهی به مردم است و نه مسئول ایمان و کفر آنان .

وقل الحقّ من ربّکم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 2

2- آب و مسکن ، از جمله نیاز های اساسی انسان از آغاز خلقت

وإنک لاتظمؤا فیها ولاتضحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 68 - 3

3 - نیاز دوزخیان به تغذیه و نوشیدن

فإنّهم لأکلون منها... علیها لشوبًا من حمیم . ثمّ إنّ مرجعهم لالی الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 5

5- انسان ، در بهشت به خوردن و آشامیدن نیاز دارد و از آن لذت می برد .

یطاف علیهم بصحاف من ذهب و أكواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 27 - 3

3- تأمین آب مورد نیاز بشر در زمین ، از سوی خداوند

و أسقین_کم ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 4

ص: 19

4- انسان پس از معاد، نیازمند آب و هوای مطبوع و دارای ویژگی های جسمانی است.

لا یدوقون فیها بردًا و لا شرابًا

56- نیاز به آب در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 5 - 2

2- دوزخیان، گرفتار تشنگی و نیازمند نوشیدنی خواهند شد.

تسقی من عین ءانیه

57- نیاز به آرامش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 7

7- زنان، پس از زایمان - به ویژه در ساعات نخستین آن - نیازمند آب آشامیدنی، آرامش روحی و روانی و نداشتن حزن و اندوه اند.

ألا تحزنی قد جعل ربك تحتك سریًا

توصیه شدن مریم(س) به محزون نبودن و نیز فراهم ساختن آنچه او را شادمان می کند، (آب روان) اشاره به ضروری بودن آرامش و انبساط خاطر پس از زایمان زنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 21، 11

11 - نیاز رهبری به آرامش و عدم نگرانی در تصمیم گیری ها، بیش از پیروان *

فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

تقدم «علی رسوله» بر «علی المؤمنین»، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، به هنگام نیاز آنان، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله... و ألزمهم کلمه التقوی... و کان الله بکل شیء علیما

از ارتباط «و كان الله..» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

58- نیاز به آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 7

7- نیاز بشر به استراحت و آرامش ، پس از تلاش های روزانه

من إله غير الله يأتيكم بليل تسكنون فيه

ص: 20

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 3

3 - تأمین نیاز انسان (نیاز وی به آسایش ، پس از تلاش های روزانه) هدف الهی از برقرار ساختن شب

جعل لکم الیل . . . لتسکنوا فیه

59- نیاز به آموزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 18

18 _ معاف شدگان از جهاد ، در عین معذور بودن ، نیازمند غفران و رحمت خدایند .

لیس علی الضعفاء . . . و اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 4

4 _ برخی از توبه کنندگان نادم ، نیازمند نوید غفران و گروهی دیگر نیازمند باقی ماندن در حال بیم و اضطراب

و ءاخرون مرجون لأمر اللّٰه

از اینکه خداوند به گروهی از توبه کنندگان نوید غفران داد و گروهی دیگر را با سرنوشتی مبهم ، در اضطراب و انهداد ، مطلب فوق را می توان به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 41 - 7

7- نیاز همه انسان ها ، حتی انبیای بزرگ ، به آموزش الهی در روز قیامت

ربّنا اغفر لی و لولدی و للمؤمنین یوم یقوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 5

5- نیاز شدید همه انسان ها در قیامت ، به غفران و رحمت الهی

إن ربك من بعدها لغفور رحيم . يوم تأتي كل نفس تجـدل عن نفسها

برداشت فوق، با توجه به این مطلب است که آیه قبل، در بردارنده بشارت غفران و رحمت الهی باشد و بشارت بودن وعده غفران، در صورتی است که انسان نیاز مبرم به آن داشته باشد؛ زیرا مجادله و دفاع کردن از خود، بیانگر نوعی نیاز به عنایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 3

3 - نیاز شدید انسان در قیامت به مغفرت و آمرزش پروردگار

ص: 21

و الذی اطمع ان یغفر لی خطیئتی یوم الدین

جایی که حضرت ابراهیم(ع) خود را نیازمند مغفرت خدا بداند، دیگر انسان ها به آن بیشتر و شدیدتر نیاز خواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 6

6 - انسان های مؤمن نیز در معرض لغزش و نیازمند آمرزش اند . *

الذین ءامنوا .. أولئک لهم مغفره

این که خداوند فرموده است: برای مؤمنان قطعاً مغفرتی وجود دارد، به ملازمه دلالت بر وجود لغزش می کند و اگر نه آمرزیدن معنا نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 27 - 2

2 - مؤمنان هر چند از ایمان بالایی برخوردار باشند ، باز به غفران و بخشش خدا نیاز دارند .

قیل ادخل الجنة قال .. بما غفر لی ربی

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن انطاکیه _ که از ایمان بالایی برخوردار بود _ باز مورد غفران و بخشش الهی قرار گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 5

5 - انسان ها ، حتی موحدان راستین ، نیازمند مغفرت و آمرزش الهی

نزلاً من غفور رحیم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 12

12 - تمامی انسان ها _ حتی پیامبران _ نیازمند مغفرت و بخشش اند .

بنابراین که «لذو مغفره» برای حق گرایان باشد و با توجه به این که پیامبران در رأس حق گرایان قرار دارند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 9

9- جنیان ، نیازمند غفران الهی ، همانند آدمیان

و ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب الیم

وعدہ غفران، نشانگر نیاز است؛ چه این که اگر نیازی در کار نباشد، نوید تحقق نمی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 22

48- همه انسان ها حتی مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند مغفرت الهی

وعد الله الذین . . . مغفره

این که خداوند، به مؤمنان دارای عمل صالح نوید مغفرت داده است؛ در حقیقت می نمایاند که بعضی از لغزش ها، برای همگان متوقع است و در صورت حفظ ایمان و عمل صالح، قابل جبران و بخشش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 41

41 - انسان ها ، هر چند بسیار نیکوکار باشند ، نیازمند آمرزش الهی اند .

و ما تقدّموا لأنفسکم . . . و استغفروا الله

مطلب یاد شده از ذکر شدن استغفار پس از تشویق به انجام دادن کارهای خیر به دست می آید.

60- نیاز به آمرزش خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 4 - 4

4_ انسان ها ، حتی مؤمنان حقیقی ، در معرض لغزش و نیازمند مغفرت خداوند *

أولئك هم المؤمنون حقا لهم . . . مغفره و رزق کریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 10

10_ همه انسان ها ، حتی مؤمنان حقیقی ، از خطا و گناه مصون نیستند و نیازمند مغفرت الهی هستند .

أولئك هم المؤمنون حقا لهم مغفره و رزق کریم

61- نیاز به آمرزشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ همگان ، حتی پیامبران الهی برای نیل به سعادت ، نیازمند مغفرت و رحمت الهی اند .

إلاّ تغفر لی و ترحمنی أکن من الخـسـرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 13

13- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان واقعی ، در معرض خطا و لغزش و نیازمند غفران الهی

و استغفر لذنبک و للمؤمنین و المؤمنات

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ادامه حیات خویش ، نیازمند مغفرت الهی و ملزم به طلب آن از خداوند بود .

و استغفره

استغفار پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ با آن که معصوم است _ ممکن است به معنای درخواست ادامه یافتن مغفرت الهی باشد و می تواند بیانگر این نکته باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، گرچه بالاترین درجه عبادت را داشت؛ ولی همواره آن را در برابر عظمت خداوند، ناچیز دیده و با احساس شرمندگی به درگاه خداوند از او پوزش می طلبید برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است.

62- نیاز به آمیزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 22

22 - زناشویی ، از نیاز های اساسی انسان است .

فلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا

63- نیاز به استعداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 9

9 - بهره مندی از عنایات و الطاف خداوند ، نیازمند داشتن زمینه های شایسته و مستعد است .

الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رَوْحِنَا

64- نیاز به استغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 18 - 3

3 - انسان ها ، حتی متقین ، همواره در معرض لغزش و نیازمند استغفار مداوم

و بالأسحار هم يستغفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 5،7

5- احساس نیاز همیشگی مؤمنان به درخواست غفران ، از پروردگار خویش

من بعدهم یقولون ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذین سبقونا

فعل مضارع «یقولون» مفید استمرار و بیانگر مطلب یاد شده است.

7- مؤمنان ، حتی پیشتازان ایمان (مهاجران و انصار) ، فاقد مصونیت از خطا و نیازمند غفران الهی

ص: 24

و الذين جاءو من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذين سبقونا بالايمان

از تأيید خداوند نسبت به استغفار برای پیشتازان راه ایمان، به جا بودن این دعا و نیاز آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 6

6 - نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا و طلب آمرزش از خداوند

ربنا عليك توكلنا. .. ربنا لاتجعلنا فتنه ... واغفر لنا

از این که خداوند به مؤمنان رهنمود داده است که چون ابراهیم(ع)، دعا و استغفار کنند، نیاز داشتن آنان به دعا و استغفار استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 8

8 - همه انسان ها در تمامی سطوح ایمانی - حتی پیامبران - نیازمند آمرزش الهی اند .

رب اغفر لي ولولدي و لمن دخل بيتي مؤمناً و للمؤمنين و المؤمنات

65- نیاز به استقامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 7

7 - حق پذیری و دفاع از حق ، نیازمند شکیبایی و استقامت است .

تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر

جمله «تواصوا بالصبر»، ممکن است درصدد بیان زمینه های لازم برای مفاد «تواصوا بالحق» باشد.

66- نیاز به اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 3

3- قیام برای خدا و دفاع از ارزش ها ، نیازمند قدرت روحی و قلبی نیرومند است .

و ربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

67- نیاز به الگو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 8

8 - نیاز بشر به مرشد و مقتدا ، در دست یافتن به راه درست زندگی

ص: 25

از این که فرعون و مؤمن آل فرعون، هر دو مدعی نشان دادن راه صواب به مردم شدند، می توان این حقیقت را به دست آورد که اصل نیازمندی انسان ها به راه درست و به مقتدایی که خود این راه را طی کرده و راهنمای دیگران باشد، جای تردید نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 9

9 - نیاز انسان ها به الگوی الهی ، برای ره یابی به هدایت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهدًا» الگو بودن و معیار متعالی ارزش ها قرار گرفتن باشد؛ به طوری که انسان ها هر چیزی را با مقایسه با او بسنجند و ارزش آن را بشناسند.

68- نیاز به امداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 31 - 8

8 - انسان در زندگی خویش ، همواره نیازمند یاری و حمایت است .

وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

در جمله «وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ..» اصل نیاز انسان به سرپرست و یاور مسلم تلقی شده و آیه درصدد تعیین مصداق واقعی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 2

2- انسان پس از مرگ ، دارای سردرگمی و نابسامانی و نیازمند امداد و دستگیری

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصَلِّحُ بِالْهَمِّ

از این که خداوند، به شهیدان نوید داده که آنان را پس از مرگ هدایت کرده و امورشان را سامان خواهد بخشید؛ استفاده می شود که بشر پس از مرگ، سردرگم و بی سامان خواهد بود؛ ولی شهیدان از این مشکل در امان می مانند.

69- نیاز به امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 3

3 - نیاز انسان ها به یاری یکدیگر در قیامت

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

بیان سلب قدرت از یاری رسان، گویای آن است که نیاز به کمک وجود دارد؛ ولی از کسی ساخته نیست.

ص: 26

70- نیاز به امدادگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 18

18 _ لحظه مرگ هنگام احساس نیاز همه آدمیان به فریادرسی تواناست.

این ما کنتم تدعون من دون الله

71- نیاز به امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 126 - 10

10 _ ساحران مؤمن در عین اظهار استقامت در برابر فرعون ، خود را برای مقاومت در برابر شکنجه های فرعون و پایداری بر طریق ایمان ، نیازمند امداد های الهی دانستند .

ربنا أفرغ علينا صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 14، 18

14 - انسان در پرستش خدا و خلوص در آن ، نیازمند امداد الهی است .

ایاک نعبد و ایاک نستعین

متعلق «نستعین» همه وظایفی است که از سوره حمد می توان استفاده کرد و از آنها لزوم یکتا پرستی است که از «ایاک نعبد» به دست می آید؛ یعنی: نستعینک علی عبادتک و خلوصها.

18 - انسان نیازمند یاری خداوند در تمامی امور خویش است .

ایاک نستعین

برخی بر آنند که متعلق «نستعین» یعنی مورد استعانت، ذکر نشده تا حکایت از همه امور داشته باشد ؛ یعنی: نستعینک علی امورنا کلها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 14

14_ پیامبران ، برای مصون ماندن از گناه و پایداری بر عصمت ، همواره و در هر حال به توفیق و امداد های الهی نیازمندند .

وإلا تصرف عني كيدهنّ أصب إليهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 15

15- موحد بودن و مصونیت کامل از شرک ، نیازمند به توفیق خداوند و امداد اوست .

واجبني و بنی أن نعبد الأصنام

برداشت فوق به این دلیل است که حضرت ابراهیم(ع) با آنکه از انبیای بزرگ الهی (اولوالعزم) بود، از خداوند خواستار

ص: 27

مصونیت خود و فرزندانش از شرک شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 6

6- شکیبایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال تجاوزات دشمن ، نیازمند امداد و توفیق الهی بود .

و اصبر و ما صبرک إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند امداد های الهی برای پایدار ماندن بر طریق وحی

و لولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 14، 11، 6

6- ورود در کار ها به صدق و راستی و خروج از آن به درستی ، نیازمند استمداد از خدا

وقل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

11- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل ، به امداد ویژه الهی نیازمندند .

وقل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

14- حفظ صداقت و راستی در انجام کار ها از آغاز تا انجام ، نیازمند قدرت و توانی خدادادی

أدخلنی . . . و اجعل لی من لدنک سلطَنًا نصیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 8

8- مؤمنان ، حتی پیامبران ، نیازمند امداد خدا در تنگناها

قل ربّ احکم بالحقّ وربّنا الرحمن المستعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5_ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسئولیت خطیر پیامبری

کذلک لنتبت به فؤادک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 6

6 - انسان، نیازمند یاری خداوند، حتی در برابر کوچک ترین وسوسه شیطان

وإِذَا يَنْزَغُتَكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

برداشت یاد شده از تکبیر «نزع» _ که برای تحقیر می باشد _ استفاده شده است.

ص: 28

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 4

4 - انسان ، نیازمند ولایت و یابوری از جانب خداوند ، در تمامی حالات زندگی خویش

و من یضلل الله فما له من ولی من بعده

این که گمراهان با محروم شدن از ولایت الهی ره به جایی نمی برند، نشانگر آن است که انسان ها در تمامی حالات زندگی خویش نیازمند امداد و ولایت الهی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 8

8 - تمامی انسان ها ، حتی پیامبران بزرگ الهی ، نیازمند امداد و هدایت الهی اند .

فإِنَّه سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 18

18 - توفیق در ره یابی به صلاح و خودسازی ، نیازمند امداد و الهام الهی

قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک . . . وأن أعمل صـلحاً

«أوزعنی» (از مصدر «ایزاع») به معنای الهام کردن و توفیق و بازداشتن از انحراف است. این خود می رساند که توفیق شگرتاری و خودسازی را نیز، باید از خداوند طلب کرد و از او الهام گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 2

2 - مؤمنان ، نیازمند امداد الهی در بحران ها و سختی ها ، برای پایداری و استقامت

هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - مؤمنان ، نیازمند امداد های مادی و معنوی خداوند ، برای حرکت مداوم در طریق دین و ارزش ها

لتكون اية للمؤمنين ويهديكم صراطاً مستقيماً

تعبیر «لتكون..» اخباری است که حکایت از واقعیت نیاز انسان به آیات و رهنمودهای خداوند دارد. تداوم این نیاز از «یهدیکم» _ که به صورت فعل مضارع آمده _ استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 8 - 3

3 - توفیق یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فراگیری قرآن و به خاطر سپردن آن ، نیازمند امداد های ویژه خداوند

و نيسرك لليسرى

به قرینه «سنقرئک فلا تنسی» (در آیات پیشین) می توان گفت: مراد از «نيسرك»، آماده ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای قرائت و حفظ قرآن است.

ص: 29

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 7 - 5

5 - توفیق انسان در انجام دادن تکالیف دینی ، نیازمند امداد های ویژه خداوند

فسنیسره لیسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض آسیب و خطر و نیازمند امداد الهی

قل أعوذ ربّ الفلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 1 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض آسیب و خطر و نیازمند امداد الهی

قل أعوذ ربّ الناس

72- نیاز به امنیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلّم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیّاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و ... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 6

6- نیاز انسان به سلامت و امنیت الهی ، حتی در لحظه مرگ

والسَلْمِ عَلَیَّ . . . یومِ اموت

مراد از سلامت هنگام مرگ، دور ماندن از وحشت، نومی‌دی، اضطراب و نظایر آن است که منکران خدا و معاد به آن گرفتار می شوند.

73- نیاز به امنیت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 8

ص: 30

8 - انسان در صحنه قیامت ، در معرض آسیب ها و نیازمند امنیت

أم من يأتي ءامناً يوم القيامة

با توجه به اتصاف مؤمنان به وصف امنیت و آرامش، مطلب بالا برداشت می شود.

74- نیاز به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 9

9- اصل وجود خدا و نیاز به رسالت ، امری پذیرفته شده حتی در بینش مشرکان

أبعث الله بشراً رسولاً

از اینکه مشرکان به جای انکار اصل رسالت به استبعاد نبوت بشر پرداختند، می توان استفاده کرد که اصل رسالت و نبوت برای آنان، امری محرز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 3

3- ساکنان زمین _ چه انسان باشند و چه فرشته _ نیازمند رسولانی از جنس خویشند .

قل لو كان في الأرض ملئكة .. لنزلنا عليهم من السماء ملكاً رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 5

5- نیاز نسل عصر بعثت به پیامبر و کتاب آسمانی جدید

ولكنا أنشأنا قروناً فتطاول عليهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 14 - 4

4- تعداد رسولان الهی ، به میزان نیاز جبهه حق و دین الهی و به مقدار تأثیرپذیری مردم هر جامعه ای بستگی داشت .

إذ أرسلنا إليهم اثنين فكذبوهما فعززنا بثالث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 16 - 3

3 - انتخاب پیامبر برای هدایت انسان ها از میان خود آنان ، کاری عالمانه و حکیمانه و متناسب با ویژگی های انسان ها و نیاز های آنان است .

قالوا ربنا يعلم إنا إليكم لمرسلون

بیشتر مفسران بر آنند که به گواه گرفتن خدا و یاد علم و دانایی او، در پاسخ کسانی که به دلیل بشر بودن پیامبران منکر رسالت آنان بودند، می تواند برای بیان این نکته باشد که این انتخاب از سوی کسی است که عالم و حکیم است و کار او نیز عالمانه و حکیمانه می باشد؛ مثل آیه شریفه: «اللّه أعلم حیث یجعل رسالته» (أنعام (6) آیه 124).

ص: 31

75- نیاز به انذار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 7

7 - نیاز عمیق بشر به انذار و انذارگران ، برای حرکت در طریق کمال

وإِنَّهٗ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ... لتكون من المنذرين

خداوند، قرآن را نازل شده از مقام ربوبیت و نیز وسیله انذار خلق شمرده است و این دو، می رساند که بشر در راستای تکامل خویش، به انذار و منذران سخت نیازمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 3

3 - نیاز جوامع بشری به انذار و انذارگرانی از جانب خداوند

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو نیاز ضروری بشر ، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ... وَ مَبَشِّرًا وَ نَذِيرًا

برداشت یاد شده با استفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انذار، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

76- نیاز به انذارهای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 15

15- نیاز عمیق بشر به انذار های پیامبران الهی ، برای گرایش یافتن به حق

قل... و ما أنا إلا نذير مبين

با توجه به این که تمام رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این آیه، در بعد انذار خلاصه شده است، نیاز اساسی بسیاری از انسان ها به انذار در مسیر هدایت استفاده می شود.

77- نیاز به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 10

ص: 32

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد، نیازمند به عبادت (نماز و . . .) و خدمت به خلق (انفاق) است.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

78- نیاز به بازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 5,7

5- نیاز یوسف (ع) به گردش و بازی و استفاده از خوراکی های مراتع، بهانه برادرانش برای بردن او به صحرا و جدا ساختنش از یعقوب (ع)

أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

7- حضور در مراتع و بازی و گردش، از نیاز های طبیعی کودکان

و إنا له لنـصحون. أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

79- نیاز به بشارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 8

8 - بشارت و انذار، دو نیاز ضروری بشر، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إنا أرسلنک . . . و مبشراً و نذیراً

برداشت یاد شده با استفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انذار، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

80- نیاز به بشارتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 7

7 - تمامی ره پویان مسیر هدایت ، حتی بندگان مقرب الهی ، نیازمند بشارت های پیوسته و مستمر خدا هستند .

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب است: الف) بندگان مقرب الهی از «عباده الذين ءامنوا» استفاده می شود. ب) با توجه به واژه «يَبْشُرُ»
_ که از باب تفعیل و مفید تکرار است _ این نکته بر می آید که مؤمنان صالح، نیازمند بشارت های مداوم خداوند هستند.

ص: 33

نیاز به پوشاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 118 - 2,3

2- آدم (ع) و حوا در بهشت مسکونی خود نیازمند خوراک و پوشاک بودند .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

اختصاص یافتن فعل ها به آدم(ع) شاید به این جهت باشد که اصل سخن خداوند متوجه آدم(ع) بوده است و تنها در مواردی افعال تثنيه آمده که چاره ای جز آن نبوده است. بنابراین، حوا نیز مانند آدم(ع) از نظر غذا و پوشاک تأمین بود.

3- غذا و پوشاک از آغاز آفرینش انسان از جمله نیاز های اصلی او بوده است .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

81- نیاز به تأییدات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 13

13- رهبران الهی ، در ایفای رسالت خویش و گذر از دشواری ها ، نیازمند اطمینان و تأیید های خداوندی اند .

فاستمسك . . . إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

82- نیاز به تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 8

8- توجه به وابستگی امور انسان ها به تدبیر الهی ، مایه از یاد نبردن او در هیچ کار و حالت است .

وَإِذْ كَرِهَ رَبُّكَ إِذَا نَسِيتَ

کلمه «رَبِّ» _ در آیه _ گویای برداشت بالا است.

83- نیاز به تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 9

9_ آدمی همواره نیازمند تذکر و هشدار است.

قد فصلنا الأیت لقوم یذکرون

«یذکرون» صیغه مضارع و معنی تجدد و استمرار دارد. ستوده شدن متذکران با این بیان اشاره ای ظریف به این نکته دارد که آدمی همواره نیازمند متذکر شدن است.

ص: 34

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 20

20- انسان ، در معرض غفلت و روی گردانی از تمایلات فطری و دریافت های عقلی خویش و نیازمند به تذکر و بیدار باش

إن الله يأمر... وینهی... یعظکم لعلکم تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 4

4- انسان ها ، نیازمند تذکر و بیدار باش ، حتی نسبت به گرایش های فطری خویش

ولقد صرفنا فی هـذا القرآن لیذکروا

در ماده «یذکروا» (متذکر شوند) این نکته نهفته است که موضوعات مورد تذکر، به نحوی در معرض فهم، ادراک و دریافت بشر وجود دارد و غفلت بر آن عارض می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 19

19- همه انسان ها ، حتی عبادت پیشگان ، نیازمند تذکر و یادآوری اند .

ذکری للعبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 3

3 - انسان ها ، نیازمند تذکر و یادآوری برای ره یافتن به حق

إلا لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 2

2 - همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیازمند تذکر و یادآوری های وحی

و اینه لذكر لك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 11

11- مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند تذکر و هشدار مکرر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ لَا تَبْطُلُوا ءَعْمَلَكُمْ

از تکرار «أطيعوا» و نهی «لا تبطلوا» در مورد مؤمنان، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 4

4_ انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکرى لکلّ عبد منیب

ص: 35

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می‌رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه‌ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 6

6 - اندیشه و خرد آدمی ، برای ره یابی به حقیقت ، نیازمند تذکار های وحی

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع و هو شهید

تعبیر «لذکری» می‌رساند که خرد انسان در ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 7

7 - حقایق دین ، نهفته در نهاد آدمیان ؛ اما نیازمند تذکر و یادآوری با پیام

فذكر بالقرءان

واژه «ذکر» به معنای تذکر است. یادآوری کردن در جایی کاربرد دارد که قبلاً مورد توجه بوده؛ اما به دلایلی مغفول واقع شده است. در مورد آدمیان توجه قبلی آنان به حقایق دین، توجه فطری و غریزی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 5

5 - مؤمنان ، همواره نیازمند تذکر و بیدار باش ، برای استواری بر طریق حق

و ذکر فإنّ الذکری تنفع المؤمنین

فعل مضارع «تنفع»، استمرار بهره‌وری مؤمنان از تذکرها (صلی الله علیه و آله) را می‌رساند و فرمان الهی به ادامه تذکر، نیاز مؤمنان را افاده می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 3

3 - انسان ، نیازمند تذکر و هشدار برای حرکت در مسیر صلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 5

5 - بشر در همه ادوار تاریخی ، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 13

13 - انسان همواره در معرض لغزش و نیازمند توصیه و تذکر به تقوا

ص: 36

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ . . . وَاتَّقُوا اللّٰهَ

از این که مؤمنان مورد دعوت های مکرر «اتقوا..» قرار گرفته اند؛ نیاز آن به این دعوت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 3

3- نیاز بشر ، به تذکار های الهی و تعالیم قرآن کریم

إنّ هذه تذکره

84- نیاز به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9- انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربّک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

85- نیاز به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 12

12- جنیان ، نیازمند تشویق و تهدید ، برای گرایش یافتن به ایمان

أجیبوا . . . ءامنوا . . . یغفر لکم . . . و یجرکم من عذاب ألیم

منطوق «یجرکم..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

86- نیاز به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشتن را بی نیاز از تضرع و دعا بیندارند .

والذین یبیتون لربهم . . . یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم انّ عذابهاکان غراماً

ص: 37

87- نیاز به تعالیم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 2 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شناخت ستارگان ، نیازمند تعلیم الهی است .

و ما أدریک ما الطارق

88- نیاز به تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15 _ مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجک الجنه و کلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحیات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 8 - 1,5

1- بدن پیامبران همانند دیگر انسان ها ، نیازمند به تغذیه است .

و ما جعلنهم جسداً لایأکلون الطعام

5- فناپذیری و احتیاج به خوراک ، از عوارض جسم انسان است .

و ما جعلنهم جسداً لایأکلون الطعام و ما کانوا خلدین

آمدن لفظ «جسد» و آن گاه توصیف کردن پیامبران به این که آنان خوراک می خوردند و می مردند؛ بیانگر این نکته است که این دو صفت مربوط به جسمانی بودن وجود انبیا است؛ زیرا این جسم آدمی است که نیاز به خوراک دارد و فناپذیر است، نه روح آدمی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نیاز دوزخیان به تغذیه و نوشیدن

فَاتَّهُمْ لِأَكْلُونَ مِنْهَا... عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ . ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لِإِلَى الْجَحِيمِ

89- نیاز به تفریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 12 - 5,7

ص: 38

5_ نیاز یوسف (ع) به گردش و بازی و استفاده از خوراکی های مراتع ، بهانه برادرانش برای بردن او به صحرا و جدا ساختنش از یعقوب (ع)

أرسله معنا غداً يرتع و يلعب

7_ حضور در مراتع و بازی و گردش ، از نیاز های طبیعی کودکان

و إنا له لنـصحون. أرسله معنا غداً يرتع و يلعب

90- نیاز به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 21

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله . . . و ألزمهم كلمه التقوى ... و كان الله بكلّ شيء عليماً

از ارتباط «و كان الله . . .» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...), مطلب بالا استفاده می شود.

91- نیاز به تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤلیت خطیر پیامبری

كذلك لنتبّت به فؤادك

92- نیاز به تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 4

4- وظیفه تزکیه و پاکسازی دیگران از آلودگی های معنوی ، تکلیفی سنگین و نیازمند بر خورداری از کمالاتی ویژه است .

و ما علیک ألا یرزّکی

نفی تکلیف از مخاطب، در مورد تزکیه کافرانی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضور داشتند، بیانگر آن است که وی در مقامی نبود که این تکلیف از او ساخته باشد و خداوند، از چنین افرادی انجام دادن آن را نخواستہ است.

93- نیاز به تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 20

ص: 39

20- نیاز همیشگی انسان ، به لطف و خطاپوشی خداوند

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم

از این که خداوند به موحدان نیک کردار و مؤمن به قرآن و خط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نوید غفران داده است؛ استفاده می شود که حتی چنین مؤمنانی نیز نیازمند غفران خداوند هستند.

94- نیاز به تنوع حبوبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5- وجود آدمی ، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها ، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فیها ف_کَهِه و النخل ... و الحبّ ... الريحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

95- نیاز به تنوع سبزیجات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5- وجود آدمی ، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها ، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فیها ف_کَهِه و النخل ... و الحبّ ... الريحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

96- نیاز به تنوع میوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5- وجود آدمی، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فيها فكهة و النخل ... و الحبّ ... الريحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

ص: 40

97- نیاز به توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 31

31 - همه مؤمنان ، دارای نوعی لغزش و خطا و نیازمند به توبه اند .

و توبوا إلى الله جميعاً أيه المؤمنون

برداشت یاد شده، از خطاب عمومی «توبوا» و «ایه المؤمنون» همراه با واژه مخصوص تأکید (جمعاً) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 2

2 - مؤمنان ، هرگز از خطا و گناه مصون نبوده و نیازمند به توبه خالصانه به درگاه الهی اند .

ی ایها الذین ءامنوا توبوا إلى الله توبه نصوحاً عسی ربکم أن یکفر عنکم سیئاتک

98- نیاز به توکل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 8

8- صبر ، نیازی موقت و توکل بر خداوند نیازی دائمی برای مسلمانان

الذین هاجروا .. الذین صبروا و علی ربهم یتوکلون

از اینکه در توصیف صبر مهاجران، از فعل ماضی استفاده شده و برای تعریف توکل آنها از فعل مضارع استفاده گردیده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 7

7- انسان ، نیازمند به تکیه گاه و پشتیبان و خدا تنها تأمین کننده آن است .

الآتخذوا من دونی وکیلاً

برداشت فوق با توجه به دو مسأله ذیل است: 1_ «التوکیل» در لغت به معنای اعتماد به غیر است و نایب گرفتن اوست (مفردات راغب).
2- در آیه، نیاز انسان به تکیه گاه امری مسلم شمرده شده و با نهی از اتکال به غیر خدا این حقیقت نشان داده شده است که تنها خداوند تأمین کننده آن نیاز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 9

9- آدمیان نیازمند به توکل و اتکای بر خداوند ، برای ایمن ماندن از سلطه ابلیس

لیس لک علیهم سلطن و کفی برّک وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 41

20 - نیاز همه انسان ها - حتی پیامبران - در صحنه های زندگی به توکل بر خداوند

قل حسبى الله عليه يتوكل المتوكلون

99- نیاز به تهدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 12

12- جنیان ، نیازمند تشویق و تهدید ، برای گرایش یافتن به ایمان

أجیبوا .. ءامنوا ... یغفر لكم ... و یجرکم من عذاب أليم

منطوق «یجرکم ..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

100- نیاز به حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 10

10 - نیاز دائمی انسان به رهبری و ولایت

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا .. وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوت

خارج نبودن هر انسانی از تحت ولایت و سرپرستی به مقتضای تقسیم آنان به مؤمن و کافر، بیانگر این معناست که آدمی همواره نیازمند رهبری و ولایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 3

3 - حکومت و مدیریت اجتماعی در نگاه وحی ، امری ضروری و پسندیده برای جوامع بشری

و شددنا ملکه

تثبیت و تقویت حکومت داوود(ع) از سوی خداوند، گویای سه نکته است: 1- اصل وجود حکومت و مدیریت اجتماعی امری ضروری

و مطلوب است؛ 2_ در دست گرفتن حکومت و مدیریت اجتماعی از سوی مردان الهی (همچون داوود(ع)) کاری بایسته و شایسته است و این کار با اهداف معنوی و الهی بشر کاملاً سازگاری دارد؛ 3_ دین از سیاست اجتماع جدا نیست؛ بلکه کاملاً با آن سازگار و هماهنگ است.

101- نیاز به حمایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

ص: 42

3- انسان ، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من یکلؤکم باللیل والنهار من الرحمن

«کلاءه» (ماده «یکلاؤ») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمان» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 7

7 - نیاز انسان به لطف و حمایت خدا ، در قیامت

و لاتخزنی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 4

4 - نیاز پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حمایت های معنوی و دلجویی خدا از وی در مسیر رسالت

فتوکل علی الله إنک علی الحق المبین

تأیید رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خدا و تأکید خداوند بر حقانیت راه وی، می نمایاند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به این تأییدها نیازمند بوده است.

102- نیاز به خالق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 2

2 - خلق در بقای خویش همانند اصل پیدایش ، همواره نیازمند و متکی به خالق خویش

یسـله من فی السموت والأرض

فعل مضارع «یسئله»، می نمایاند که خلق پس از تکوّن، بی نیاز از خالق نمی باشند؛ بلکه همچنان در تمنای کسب فیض از مبدأ فیاض اند.

103- نیاز به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 34 - 2

2- انسان در تأمین همه نیازمندی های خویش محتاج به خداست .

وَأَتَى كَم مِّن كَلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ

از اینکه خداوند فرمود: همه خواسته های شما را برآورده و تأمین کردم، دلیل احتیاج انسان در رفع تمامی نیازمندیهایش به او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 7

ص: 43

7- خداوند ، برای همگان کارساز و حامی کافی است و جز او به کسی نیازی نیست .

و کفی برّیک وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 64 - 5

5- سراسر هستی ، فقیر و نیازمند به خدای یگانه و ستایشگر او

له ما فی السموت . . . وإنّ الله لهو الغنی الحمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4- درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند ، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فیها إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 5

5- شرک ورزی ، برخاسته از جهل انسان و عدم شناخت او نسبت به ماهیت سراسر نیاز جهان هستی به خداوند

قل من بیده . . . إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 3

3- تمامی موجودات ، در بقای خویش ، نیازمند به خداوندند .

أن تقوم السماء و الأرض بأمره

«السماء و الأرض» کنایه از عالم و آفرینش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 1,6

1 - فقر و نیاز شدید و همه جانبه انسان ها به خداوند

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

معرفه بودن «الفقراء» برای جنس و یا استغراق است که دلالت بر شدت فقر و نیاز می کند. هم چنین اطلاق فقر و مقید نشدن آن به جهتی خاص، بیانگر همه جانبه بودن فقر و نیاز است.

6 - نیاز بشر به خدا، بیش از هر موجود دیگری است .

أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

برخی از مفسران بر این باورند که تأکید خداوند بر فقر و نیاز انسان ها به خداوند _ با آن که همه موجودات عالم به او نیازمند هستند _ گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 3

ص: 44

3 - نیازمندی ممکنات (جهان هستی) در بقا به خداوند، همانند نیاز آنها در اصل وجود

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ .. إِنَّ أَمْسِكُهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

این آیه هر چند درباره آسمان ها و زمین بحث کرده ولی ممکن است به وجود این قانون عام در جهان هستی نیز اشاره داشته باشد که همه ممکنات، در اصل وجود و در بقای خود، به خداوند نیازمند می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 6

6 - احتیاج انسان در تأمین رزق و روزی خود به خداوند

إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ .. أُولَئِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 5

5 - نیاز تمامی پدیده های جهان، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند - پس از ذکر خالقیت او - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 4

4 - خداوند، خواهان توجه و اذعان جن و انس به فقر ذاتی موجودات و نیاز آنها به خداوند

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ .. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

سرزنش شدن تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و تجلیات ربوبیت فراگیر الهی را در درباره خود دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 6

6- بازگشت انسان ها به خداوند ، دلیل نیازمندی آنان به او است .

أَنْ رَأَى اسْتَغْنَى . إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرَّجْعَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 2

2- همه موجودات نیازمند به خدا

اللّٰهُ الصَّمَدُ

مورد توجه بودن خداوند در همه امور و حوائج نشانگر نیاز موجودات به او و بی نیازی او از آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 4 - 3

3- نیاز همه موجودات به خداوند ، دلیل نبود همتا برای او است .

ص: 45

الصمد . . . ولم يكن له كفواً أحد

این آیه مانند آیه قبل، تفسیر «صمد» است؛ یعنی، خداوند مرجع حاجت های همه موجودات است؛ بنابراین، چگونه می توان موجودی را که به او محتاج است، مشابه و نظیر او دانست.

104- نیاز به دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 7

7_ مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشان را بی نیاز از تضرع و دعا بیندارند .

و الذين يبيتون لربهم . . . يقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم إن عذابها كان غراماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 22

22 - نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا برای کسب توفیق از درگاه خدا

وقال ربّ أوزعني أن أشكر . . . وأن أعمل صـ لِحاً ترضيه وأدخلني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 6

6 - نیازمندی انسان ها حتی پیامبران ، به ارتباط مستمر و مداوم با خداوند

وسبـ ح بحمد ربـك قبل طلوع الشمس . . . وأدبـ ر السجود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 6

6 - نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا و طلب آموزش از خداوند

ربّنا عليك توكلنا. . . ربّنا لاتجعلنا فتنه . . . واغفر لنا

از این که خداوند به مؤمنان رهنمود داده است که چون ابراهیم(ع)، دعا و استغفار کنند، نیاز داشتن آنان به دعا و استغفار استفاده می شود.

105- نیاز به دلداریهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند رهنمود و دلجویی از جانب خداوند برای پایداری در طریق تبلیغ

و اصبر لحکم ربک فإتک بأعیننا

چنانکه گفته شد: تعبیر «بأعیننا» پیامدار حمایت می باشد، از این تعبیر و از فرمان «و اصبر» مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 46

106- نیاز به دوست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 2

2 - نیاز انسان به دوستِ دلسوز، حتی در قیامت

و لاصدیق حمیم

حسرت گمراهان بر نداشتن رفیق، نشانگر نیاز و کمبود آنان است.

107- نیاز به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 7

7- بشر، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است.

و ما أنزلنا علیک الکتب إلا لتبین لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 3

3 - نیاز مردم عصر موسی به تعالیم آسمانی جدید

و لقد آتینا موسی الکتب من بعد ما أهلکنا القرون الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4- نیاز بشر، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

108- نیاز به ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 47

9- انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

109- نیاز به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 2

2- عیسی (ع) ، خود را چون همه مردم ، موجودی نیازمند به ربوبیت خدا دانست و آن را به همگان اعلام کرد .

وإنّ اللّٰه ربّی وربکم

110- نیاز به رحمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 18

18_ معاف شدگان از جهاد ، در عین معذور بودن ، نیازمند غفران و رحمت خدایند .

لیس علی الضعفاء . . . و اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 47 - 9

9_ همگان ، حتی پیامبران الهی برای نیل به سعادت ، نیازمند مغفرت و رحمت الهی اند .

إلاّ تغفر لی و ترحمنی أکن من الخـسـرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 5

5- نیاز شدید همه انسان ها در قیامت ، به غفران و رحمت الهی

إن ربك من بعدها لغفور رحيم . يوم تأتي كل نفس تجـدل عن نفسها

برداشت فوق، با توجه به این مطلب است که آیه قبل، دربردارنده بشارت غفران و رحمت الهی باشد و بشارت بودن وعده غفران، در صورتی است که انسان نیاز مبرم به آن داشته باشد؛ زیرا مجادله و دفاع کردن از خود، بیانگر نوعی نیاز به عنایت خداوند است.

111- نیاز به رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 48

2_ آدمی، در هر مرتبه و با هر گونه عمل، برای رهایی از عذاب قیامت نیازمند رحمت خداوند است.

من یصرف عنه یومئذ فقد رحمه

«من» اسم موصول و از ادات عموم است، یعنی (هر کس) بنابراین مفاد صله آن «یصرف ..» عمومیت داشته و شامل همه مردم می شود.

4_ پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هم نیازمند رحمت الهی برای نجات از عذاب قیامت است.

قل إني أخاف .. من یصرف عنه یومئذ فقد رحمه

112- نیاز به رهبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 8

8 - نیاز بشر به مرشد و مقتدا، در دست یافتن به راه درست زندگی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

از این که فرعون و مؤمن آل فرعون، هر دو مدعی نشان دادن راه صواب به مردم شدند، می توان این حقیقت را به دست آورد که اصل نیازمندی انسان ها به راه درست و به مقتدایی که خود این راه را طی کرده و راهنمای دیگران باشد، جای تردید نیست.

113- نیاز به رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 62 - 14

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه على أمر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه .. فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

114- نیاز به زینت

5_ زینت و زیبایی، همچون غذای پاکیزه، بخشی از نیازهای آدمیان می باشد.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق

ذکر کردن خوراکیها و زینتها در یک جمله و برخورد مساوی در بیان حلیت آنها، حاکی از نیاز همسان آدمی به آنهاست.

115- نیاز به سلامتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلّم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیّاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و . . . است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 6

6- نیاز انسان به سلامت و امنیت الهی ، حتی در لحظه مرگ

والسلّم علیّ . . . یوم أموت

مراد از سلامت هنگام مرگ، دور ماندن از وحشت، نومیدی، اضطراب و نظایر آن است که منکران خدا و معاد به آن گرفتار می شوند.

116- نیاز به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 8

8- صبر ، نیازی موقت و توکل بر خداوند نیازی دائمی برای مسلمانان

الذین هاجروا . . الذین صبروا و علی ربّهم یتوکلون

از اینکه در توصیف صبر مهاجران، از فعل ماضی استفاده شده و برای تعریف توکل آنها از فعل مضارع استفاده گردیده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 7

7- حق پذیری و دفاع از حق ، نیازمند شکیبایی و استقامت است .

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

جمله «تواصوا بالصبر»، ممکن است درصدد بیان زمینه های لازم برای مفاد «تواصوا بالحقّ» باشد.

117- نیاز به طعام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 50

14 - تغذیه ، نیاز روزمره مسیح (ع) و مادرش مریم (ع)

کانا یا کلان الطعام

فعل مضارع «یا کلان» دلالت بر استمرار دارد و حاکی از نیاز دائمی آنان به غذاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 118 - 2,3

2 - آدم (ع) و حوا در بهشت مسکونی خود نیازمند خوراک و پوشاک بودند .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

اختصاص یافتن فعل ها به آدم(ع) شاید به این جهت باشد که اصل سخن خداوند متوجه آدم(ع) بوده است و تنها در مواردی افعال تثنیه آمده که چاره ای جز آن نبوده است. بنابراین، حوا نیز مانند آدم(ع) از نظر غذا و پوشاک تأمین بود.

3 - غذا و پوشاک از آغاز آفرینش انسان از جمله نیاز های اصلی او بوده است .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون دیگر انسان ها ، نیازمند به غذا و مناسبات اقتصادی با مردم

مَالٍ هَذَا الرِّسُولُ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

118- نیاز به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد ، نیازمند به عبادت (نماز و . . .) و خدمت به خلق (انفاق) است .

قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ ءَامَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

119- نیاز به عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 3

3- نیاز بشر به عبادت خدا و حاجت خواهی از درگاه او

والذین تدعون من دونه . . . و لو سمعوا ما استجابوا لكم ... أنتم الفقراء إلى الله

با توجه به آیه قبل _ که درباره عبادت و حاجت خواهی مشرکان بود _ می توان استفاده کرد که از مصادیق مورد نظر برای فقر

ص: 51

و غنا در این آیه، مسأله نیاز بشر به عبادت و بی نیازی خداوند از این عبادت است.

120- نیاز به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 5

5- بشر در همه ادوار تاریخی، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

و أنه أهلك عادًا الأولى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

121- نیاز به غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 5

5- انسان، در بهشت به خوردن و آشامیدن نیاز دارد و از آن لذت می برد.

يطاف عليهم بصحاف من ذهب و أكواب

122- نیاز به غذای پاکیزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 5

5_ زینت و زیبایی، همچون غذای پاکیزه، بخشی از نیازهای آدمیان می باشد.

قل من حرم زينه الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق

ذکر کردن خوراکیها و زینتها در یک جمله و برخورد مساوی در بیان حلیت آنها، حاکی از نیاز همسان آدمی به آنهاست.

123- نیاز به فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 6

6 - نیاز شدید فرعون و همسرش به وجود کودکی در کنارشان

وقالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

ص: 52

124- نیاز به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 85 - 5

5 - همه انسان ها حتی پیامبران بزرگ ، نیازمند فضل خدا

و اجعلنی من ورثه جنة النعیم

125- نیاز به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 3

3 - نزول کتاب (قرآن) از سوی خداوند ، عملی هدفدار و امری لازم و شایسته برای بشر

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که «بالحق» متعلق به «أنزلنا» باشد. کلمه «حق» _ در برابر باطل (پوچ و بیهوده) _ به معنای کار به جا، شایسته و هدفمند است. بنابراین نزول قرآن، هدفمند و کاری شایسته و لازم برای بشر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 3

3 - نیاز بشر ، به تذکار های الهی و تعالیم قرآن کریم

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

126- نیاز به کتاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 5

5 - نیاز نسل عصر بعثت به پیامبر و کتاب آسمانی جدید

وَلِكِتَابٍ أَنْشَأْنَا قُرْآنًا فَتَطَاوَلُ عَلَيْهِمُ الْعَمْرُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 1

1 - ضرورت وجود داشتن کتابی آسمانی در اختیار مردم ، بر فرض آسمانی نبودن قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب من عند الله هو أهدى منهما

آیه بالا تفریع بر «قالوا سحران تظاهرا» است و این تفریع در صورتی درست است که لازم باشد همواره در میان مردم کتابی

ص: 53

آسمانی باشد و مردم از آن پیروی کنند؛ زیرا در این صورت است که اگر فرضاً تورات و قرآن آسمانی نبودند، قطعاً باید کتاب دیگری می بود و در نتیجه از کافران خواسته می شد که آن را معرفی کنند.

128- نیاز به لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 16

16- نیاز به لباس، نیازی دائمی برای انسان و تأمین آن از فراورده های حیوانی، امری موقت است.

و من أصفوها وأوبارها وأشعارها أثـثـاً و متـعاً إلی حین . . . و جعل لکم سربیل تق

برداشت فوق، بر این احتمال است که قید «إلی حین» مربوط به محدودیت بهره مندی از پشم، کرک و مو باشد و از اینکه اشیای یاد شده مقید به زمانی محدود شده است، ولی «سربیل» - که ذکر عام بعد از خاص است - چنین قیدی ندارد، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

129- نیاز به لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 5

5- تمامی انسان ها، حتی پیامبران به عنایت خداوند در رشد و کمال نیازمندند.

و لقد آتینا إبرهیم رشده من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 7

7- نیاز انسان به لطف و حمایت خدا، در قیامت

و لاتخزنی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 20

20- نیاز همیشگی انسان، به لطف و خطاپوشی خداوند

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم

از این که خداوند به موحدان نیک کردار و مؤمن به قرآن و خط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نوید غفران داده است؛ استفاده می شود که حتی چنین مؤمنانی نیز نیازمند غفران خداوند هستند.

130- نیاز به محصولات کشاورزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 54

3- وابستگی شدید مردم، به محصولات کشاورزی

لو نشاء لجعلنه حطماً فظلمتم تفكّهون

طرح موضوع کشاورزی و این که اگر خداوند مانع محصول دادن آن شود، کافران به وضع رقت باری گرفتار خواهند شد، نشانگر مطلب یاد شده است.

131- نیاز به مدبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 2

2- نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن كنتم تعلمون... قل من ربّ السموت السبع وربّ العرش العظيم

روشن است که سؤال «من ربّ السماوات السبع...» (پروردگار آسمان های هفتگانه و... کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد _ که در آیه پیشین به آن تصریح شده است _ امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 9

9- نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مربی و مدبر

ربّ السموت والأرض و ما بينهما إن كنتم موقنین

132- نیاز به مربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 19 - 4

4- نیاز انسان به پروردگار، باور مشترک همه ادیان توحیدی و مکاتب شرک

هذان خصمان اختصموا فی ربهم

از این آیه شریفه، استفاده می شود که آنچه مورد اختلاف واقع شده، مصداق «پروردگار» است و اما اصل نیاز انسان به پروردگار، باوری پذیرفته شده در میان تمامی مکاتب و ادیان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 9

9- نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مرئی و مدبر

ربّ السموات والأرض و ما بينهما إن كنتم موقنین

ص: 55

133- نیاز به مسکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15 - مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجك الجنة و كلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحیات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 2

2 - آب و مسکن ، از جمله نیاز های اساسی انسان از آغاز خلقت

و إنك لاتظمؤا فیها و لاتضحی

134- نیاز به معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 6

6 - نیاز بشر آینده به معجزه ای بزرگ ، شگفت و بی سابقه برای گرایش به ایمان

أخرجنا لهم دابة من الأرض تكلمهم

بیرون آمدن جنبنده ای سخنگو از زمین پدیده ای است که در گذشته تاریخ سابقه ندارد و نکره آمدن «دابه» بیانگر عظمت و سترگی آن است.

135- نیاز به معماری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 6

6- نیاز و هنرمند بودن ، از معیار های لازم برای خلق آثار و معماری ها و بناسازی ها

أْتِنُون بَكْلَ رِيْعٍ ءَايَةَ تَعْبَثُونَ

136- نیاز به معنویات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 6

ص: 56

6- نیاز بشر در سعادت خود، به چیزهایی غیر از برخورداری مادی و دانش اقتصادی

ثم إذا خولنَّه نعمة .. فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

137- نیاز به منذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 3

3- نیاز جوامع بشری به انذار و انذارگرانی از جانب خداوند

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 12

12- نیاز همواره جوامع بشری، به وجود انذارگرانی الهی

وقد خلت النذر من بين يديه و من خلفه

بنابراین که آیه شریفه نظر به استمرار خط نبوت و انذارگری در قبل و بعد از هود(ع) داشته باشد، نیاز همواره بشر به وجود انذارگران استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان، همانند آدمیان، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولوا إلى قومهم منذرين

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

138- نیاز به موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 9

9- انسان برای گرایش به راه خدا، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ادع إلى سبيل ربك بالحكمه و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزاً آمده است.

139- نیاز به نصرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 57

8- مؤمنان ، محتاج امداد های الهی ، در پیشبرد دین و مبارزه با دشمنان

إن تنصروا الله ينصركم

از این که خداوند، نوید نصرت و امداد به مؤمنان را در زمینه جهاد مطرح کرده است؛ نیاز آنان به امدادهای خداوند استفاده می شود.

140- نیاز به نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد ، نیازمند به عبادت (نماز و . . .) و خدمت به خلق (انفاق) است .

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

141- نیاز به نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 2

2- حرکت در عرصه تاریک قیامت ، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

یوم یقول المنفقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

142- نیاز به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 7

7- بشر ، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر ، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است .

و ما أنزلنا علیک الکتب إلا لتبیین لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین ، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان فى الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا

ص: 58

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4 - نیاز بشر ، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخداد ها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان] ، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست .

أفنزرب عنکم الذکر . . . و کم أرسلنا من نبی فی الأولین

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 7

7- نیاز همه انسان ها به پیام وحی و رهنمود های پروردگار ، برای رسیدن به حق و صلاح

بأنّ الذین کفروا اتّبعوا البطل وأنّ الذین آمنوا اتّبعوا الحقّ من ربّهم

مقید شدن «الحق» به «من ربهم» و مقابله «الحق من ربهم» با «الباطل»، می رساند که بشر بیش از دو راه در پیش ندارد: راه باطل و یا راه حق، راه حق تنها همان راهی است که منتسب به پروردگار و نازل شده از سوی او است از این رو انسان برای رسیدن به حق، ضرورتاً نیازمند رهنمود خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 12 - 1

1 - انسان ، در تشخیص تکالیف دشواری که خداوند خواهان انجام گرفتن آن است ، نیازمند وحی است .

و ما أدریک ما العقبة

«العقبه» گرچه مطلق است؛ ولی مراد از آن _ به قرینه سیاق آیه _ طریقه های سختی است که سلوک آن، مطلوب خداوند می باشد؛ وگرنه شناخت مطلق کارهای دشوار بر کسی سخت نیست.

143- نیاز به ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 13

13 - انسان در قیامت ، نیازمند ولایت و یآوری است .

والظلمون ما لهم من ولیّ ولا نصیر

ص: 59

144- نیاز به ولایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 4

4- انسان، نیازمند ولایت و یابوری از جانب خداوند، در تمامی حالات زندگی خویش

و من یضلل الله فما له من ولی من بعده

این که گمراهان با محروم شدن از ولایت الهی ره به جایی نمی برند، نشانگر آن است که انسان ها در تمامی حالات زندگی خویش نیازمند امداد و ولایت الهی اند.

145- نیاز به ولی (سرپرست)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 2

2- یتیمی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، او را به داشتن سرپرست نیازمند کرده بود.

ألم یجدک یتیمًا فـاوی

حرف «فاء» برای عطف مسبب بر سبب است و دلالت دارد که آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نیازمند سرپرست کرده بود، یتیمی آن حضرت بوده است.

146- نیاز به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 4

4- انسان همواره نیازمند هدایت های الهی است.

إهدنا الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لا تقربا هذه الشجره فتكونا من الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 38 - 5

5 - انسان برای نیل به سعادت ، نیازمند هدایت ها و رهنمود های الهی است .

فإما يأتينكم منى هدى

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 10

10 - انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم يهدني ربِّي لأكونن من القوم الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 6

6 - انسان ، نیازمند به هدایت الهی در راهیابی به « صراط مستقیم »

هده إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5 - هر موجود شعورمند مستقر در زمین ، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان في الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 22

22 - همواره یاد کردن خداوند ، نیازمند توفیق و هدایت ویژه الهی است .

واذكّر ربك إذا نسيت وقل عسى أن يهدين ربِّي لأقرب من هـذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 49 - 5

5 - بنی اسرائیل در عصر فرعون ، گرفتار انحراف در عقیده و عمل و نیازمند هدایت از سوی خدا

و لقد آتينا موسى الكتـب لعلمهم يهتدون

«هم» در «لعلمهم» کنایه از بنی اسرائیل است و ارجاع آن به فرعون و طایفه او، درست نیست؛ زیرا نزول تورات، بعد از هلاکت آنها بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 2

2 - بشر ، نیازمند هدایت و راهنمایی از جانب خداوند

قل فاتوا بکتب من عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 11

11 - انسان ، نیازمند به هدایت الهی است و در صورت بهره نجستن از آن گمراه می شود .

قل ربی أعلم من جاء بالهدی و من هو فی ضلّ مبین

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که گمراهی بشر در برابر هدایت ارائه شده از سوی خداوند قرار گرفته است.

ص: 61

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 6

6 - نیاز انسان به هدایت الهی در رسیدن به سعادت و خوشبختی

لو أن الله هديني لكنت من المتقين

از این که کافران رسیدن به مقام متقین (سعادت‌مندان) را منوط به هدایت الهی می دانند، مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 3

3 - نیاز همه انسان ها ، حتی پیامبران ، به هدایت الهی

ولقد آتينا موسى الهدى

آیه شریفه در مقام امتنان است. در این مقام، اعطا و بخشش هدایت، دلیل نیاز بشر به آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان] ، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست .

أفنزرب عنكم الذكر . . . وكم أرسلنا من نبي في الأولين

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 30 - 11

11 - انسان ، در اشتیاق رستگاری و نیازمند راهنمایی ، برای تشخیص راه ها و مصادیق آن

ذلك هو الفوز المبين

تأکید با ضمیر فصل در زمینه نمایاندن رستگاری راستین، نشانگر آن است که اولاً انسان در نهاد خودش، عشق به رستگاری دارد و ثانیاً

دستیابی به آن، نیازمند هدایت و راهنمایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 20

20 - انسان در هر مرحله از زندگی ، مواجه با راه های گوناگون حق و باطل و نیازمند هدایت مداوم

و یهدیکم صراطاً مستقیماً

از این که خداوند، برای مؤمنان مسأله هدایت را مطرح کرده؛ معلوم می شود که اصولاً انسان ها، حتی مؤمنان، در هر مرحله از زندگی، مواجه با ابهام ها و آزمون های جدیدی می شوند که برای انتخاب راه صحیح، همواره نیازمند هدایت اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 62

4_ انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 8

8 - انسان ، جهت گذار سالم از مسیر زندگی دنیوی و به بیراهه نیفتادن ، به نوری هدایت کننده در وجود خود نیازمند است .

و يجعل لکم نورًا تمشون به

برداشت یاد شده در صورتی استفاده می شود که مراد از «تمشون» طی کردن مسیر زندگی دنیوی باشد.

147- نیاز به هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7_ غیر خدا ، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن یهدی إلی الحق أن یتبع أمن لا یهدی إلا أن یتهدی

148- نیاز به هدایتگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولّوا إلی قومهم منذرین

«منذرین»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

149- نیاز به هدایتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 9

9- پیامبران ، در تشخیص موارد رضایت خداوند ، نیازمند راهنمایی و هدایت او هستند .

و ما أعجلک . . . عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 63

18 - انسان ، برای رهایی از خطاها و رسیدن به خوشبختی ، نیازمند رهنمود های الهی است .

فمن اتبع هدای فلا یضلّ و لایشقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 5

5 - نیاز مستمر موجودات هستی به هدایت خدا

الذی خلقنی فهو یهدین

تفریح «فهو یهدین» بر «الذی خلقنی»، بیانگر این نکته است که هر مخلوقی نیازمند هدایت است و چون خدا آن را خلق کرد، هدایتش هم خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 11، 8

8 - تمامی انسان ها ، حتی پیامبران بزرگ الهی ، نیازمند امداد و هدایت الهی اند .

فإنّه سیهدین

11 - ایمان به توحید و خدای یگانه ، آغاز راه بوده و در ادامه آن انسان نیازمند راهنمایی از سوی خداوند است .

إلا الذی فطرنی فإنّه سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 11

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند هدایت الهی ، برای رهنمون شدن به راه راست و صلاح

و یهدیک صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 4

4- انسان ، نیازمند هدایت از جانب خداوند

أرسل رسوله بالهدى

فرستاده شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت، با این فرض می باشد که انسان، نیازمند هدایت از سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای پاسخ به پرسش های مردم ، نیازمند راهنمایی خداوند و دارای آگاهی های محدود

فیم أنت من ذکریها

خداوند، با بیان این حقیقت که مقام پیامبر (صلی الله علیه و آله) قاصر از بیان تمام ویژگی های قیامت است؛ شیوه پاسخ گویی به پرسش مردم از زمان وقوع قیامت را به آن حضرت می آموزد.

ص: 64

150- نیاز به هشدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 9

9_ آدمی همواره نیازمند تذکر و هشدار است.

قد فصلنا الأیت لقوم یذکرون

«یذکرون» صیغه مضارع و معنی تجدد و استمرار دارد. ستوده شدن متذکران با این بیان اشاره ای ظریف به این نکته دارد که آدمی همواره نیازمند متذکر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 9

9- انسان ، همواره در معرض ابتلا به شرک و نیازمند به هشدار است . *

لاتجعل مع الله إلـهًا اخر . . . و قضي ربك ألا تعبدوا إلا إياه ... لاتجعل مع ال

تأکید بر پرهیز از شرک در این مجموعه آیات (آیه 22 _ 38) که درباره مباحث مختلف خانوادگی و اجتماعی است بیانگر این نکته است که احتمال لغزش انسانها زیاد است و باید به آنها توجه داده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 11

11- مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند تذکر و هشدار مکرر

يأيها الذين ءامنوا أطيعوا الله و أطيعوا الرسول و لا تبطلوا أعمـلکم

از تکرار «أطيعوا» و نهی «لاتبطلوا» در مورد مؤمنان، مطلب بالا استفاده می شود.

151- نیاز به هشدارهای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 103 - 2

2- انسان ، در معرض غفلت از سود و زیان واقعی خویش و نیازمند هشدار پیامبران (ع) است .

قل هل ننبئكم بالأخسرين أعملاً

152- نیاز به هشدارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 2

2 - مؤمنان ، در معرض از یاد بردن خدا و نیازمند هشدار الهی برای پایبندی به تقوا

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ .. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِیْنَ نَسُوا اللّٰهَ

ص: 65

153- نیاز به همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15 _ مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجک الجنة و کلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحیات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 4,5

4 - نیاز مداوم زن و شوهر به یکدیگر

هن لباس لکم و أنتم لباس لهن

در جمله «هن لباس لکم ..» زن برای شوهر و شوهر برای زن، به لباس برای انسان، تشبیه شده اند. «نیاز مداوم» وجه شبه روشنی است که تشبیه مذکور گویای آن می باشد.

5 - نیاز جنسی زن و شوهر به یکدیگر از حکمت های حلیت آمیزش جنسی در شب های رمضان

أحل لکم لیلہ الصیام الرفث إلی نساءکم هن لباس لکم و أنتم لباس لهن

جمله «هن لباس لکم ..» بیانگر حکمت و دلیل اعلام حلیت (أحل لکم ...) است.

154- نیاز به هنگام احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 18,19

18 _ لحظه مرگ هنگام احساس نیاز همه آدمیان به فریادرسی تواناست.

این ما کنتم تدعون من دون الله

19_ تنها خداوند، توانا به یاری انسان به هنگام مرگ است.

أین ما کنتم تدعون من دون الله

155- نیاز به هوای مطبوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 4

4- انسان پس از معاد، نیازمند آب و هوای مطبوع و دارای ویژگی های جسمانی است .

لا یدوقون فیها برداً و لا شراباً

ص: 66

156- نیاز به یاور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 13

13 - انسان در قیامت ، نیازمند ولایت و یآوری است .

و الظِّلمون ما لهم من ولیّ ولا نصیر

157- نیاز زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 3

3_ وعده خداوند به رفع نیاز مرد و زن ، در صورت وقوع طلاق از روی ناچاری

وإن یترفقا یغن الله کلا من سعته

158- نیاز فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 10، 12، 3

3_ لزوم پرده پوشی نیاز نیازمندان و عفو و گذشت از خطای آنان

قول معروف و مغفره خیر

کلمه «مغفره» در اصل به معنای پوشاندن است و معنای آن به تناسب مورد، عفو و گذشت و پوشاندن نیازمندی نیازمندان است.

10_ نباید پس از انفاق ، با گفتاری ناصواب و یا آشکار ساختن فقر نیازمندان ، آنان را آزرده .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه یتبعها اذی

12_ غنای الهی ، کفایت کننده نیاز محرومان از انفاق های همراه با آزار و اذیت

والله غنیّ حلیم

بکارگیری صفت «غنی» بیانگر این است که نیازی به انفاق همراه با آزار محرومان نیست و خداوند با غنای خود روزی آنان را خواهد داد.

4_ اولویت تأمین زندگی نیازمندان به وسیله صدقات ، نسبت به سایر مصارف

ان تبدوا الصّدقات . . . و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

از تخصیص به ذکر «فقراء» در بین تمام مصارف _ که قطعاً صدقات مصارف دیگری نیز دارند _ اولویت آنان استفاده می گردد.

159- نیاز متقابل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 14

14 - نیاز متقابل و ارتباط ناگسستی انسان ها با یکدیگر در زندگی اجتماعی

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجـت لیّخذ بعضهم بعضاً سخراً

160- نیاز مرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 3

3_ وعده خداوند به رفع نیاز مرد و زن ، در صورت وقوع طلاق از روی ناچاری

وإن یفرقا یغن الله کلا من سعته

161- نیاز ملانکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 4

4_ ملانکه در اجرای مأموریت های خویش نیازمند تقویت و پشتیبانی از جانب خدا

إذ یوحی ربک إلى الملئکه أنى معکم فثبتوا الذین ءامنوا

162- نیاز مؤمنان راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 10

10_ همه انسان ها ، حتی مؤمنان حقیقی ، از خطا و گناه مصون نیستند و نیازمند مغفرت الهی هستند .

أولئک هم المؤمنون حقاً لهم مغفره و رزق کریم

163- نیاز های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 62 - 14

ص: 68

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن ، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه على أمر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه .. فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

164- نیاز های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 2

2- حرکت در عرصه تاریخ قیامت ، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

یوم يقول المن-فقون .. انظرونا نقتبس من نورکم

165- نیاز های جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 6

6- توجه اسلام به نیاز های جنسی و طبیعی ، در تشریح احکام و قوانین دین

أحل لكم ليله الصيام الرفث إلى نسائكم

166- نیاز های معنوی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

3- انسان ، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من يكلؤكم بالليل والنهار من الرحمن

«كلاءه» (ماده «يكلأ») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمان» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

167- وقت تأمین نیاز محمد (صلی الله علیه و آله)

5- « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا » يقول: فراغاً طويلاً لنومك و لحاجتك ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا» روایت شده که خدا [به رسول خود] می فرماید: تو در

روز برای خواب و رفع نیازهایت، فراغت طولانی خواهی داشت».

نیاز به انبیا

168- {نیاز به انبیا}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 4 - 6

6- مبلغان، در تبلیغ دین باید با زبان مردم خویش سخن بگویند.

و ما أرسلنا من رسول إلاّ بلسان قومه لیبین لهم

169- نیاز به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 9

9- اصل وجود خدا و نیاز به رسالت، امری پذیرفته شده حتی در بینش مشرکان

أبعث الله بشراً رسولاً

از اینکه مشرکان به جای انکار اصل رسالت به استبعاد نبوت بشر پرداختند، می توان استفاده کرد که اصل رسالت و نبوت برای آنان، امری محرز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 3

3- ساکنان زمین _ چه انسان باشند و چه فرشته _ نیازمند رسولانی از جنس خویشند.

قل لو كان فى الأرض ملئكة .. لنزلنا عليهم من السماء ملكاً رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 5

5- نیاز نسل عصر بعثت به پیامبر و کتاب آسمانی جدید

ول_کنا أنشأنا قرونًا فتطاول عليهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 14 - 4

4- تعداد رسولان الهی ، به میزان نیاز جبهه حق و دین الهی و به مقدار تأثیر پذیری مردم هر جامعه ای بستگی داشت .

إذ أرسلنا إليهم اثنين فكذبوهما فعززنا بثالث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 16 - 3

ص: 70

3 - انتخاب پیامبر برای هدایت انسان ها از میان خود آنان ، کاری عالمانه و حکیمانه و متناسب با ویژگی های انسان ها و نیاز های آنان است .

قالوا ربنا يعلم إنا إليك لمرسلون

بیشتر مفسران بر آنند که به گواه گرفتن خدا و یاد علم و دانایی او، در پاسخ کسانی که به دلیل بشر بودن پیامبران منکر رسالت آنان بودند، می تواند برای بیان این نکته باشد که این انتخاب از سوی کسی است که عالم و حکیم است و کار او نیز عالمانه و حکیمانه می باشد؛ مثل آیه شریفه: «اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ» (أنعام (6) آیه 124).

نیاز ها

170- آثار نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 7

7- نیاز های گسترده آدمی ، از عوامل و زمینه های گرایش او به پرستش معبود

و من أضلّ ممّن يدعوا من دون اللّٰه من لا يستجيب له إلى يوم القیّـمه و هم عن دعائهم

تکیه آیه شریفه بر دعا و نیازخواهی های انسان و این که جز خداوند، کسی قادر به اجابت نیازهای همیشگی و گسترده انسان نیست، می رساند که خداوند از این اهرم برای سوق دادن انسان ها به توحید استفاده کرده است؛ چه این که نیازمندی آنان زمینه ای است هموار برای روی آوری به مبدأ توانمند بی نیاز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 56 - 8

8- نیاز ، از عوامل گرایش انسان به خداوند

فلا یملکون کشف الضرّ عنکم ولا تحویلاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که خداوند برای گرایش دادن مشرکان به خویش، به آنان یادآوری کرده که جز من، کسی نیاز شما را روانخواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 6

6- نیازهای ضروری و مداوم زندگی، از عوامل گرایش قوم ابراهیم به بت پرستی *

والذی هو یطعمنی و یسقین . و إذا مرضت فهو یشفین

تأکید ابراهیم(ع) بر نقش خداوند در روزی دادن به انسان ها (یطعمنی) و فرو فرستادن باران (یسقین) و شفا بخشی به انسان (یشفین)، می تواند از آن جهت باشد که قوم او، به انگیزه همین امور به بت ها رو آورده بودند.

171- آثار نیاز به ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 9

ص: 71

9- موجود نیازمند ولایت (سرپرستی و دوستی) ، از سر ذلّت موجودی در مانده و دارای کاستی است .

و لم یکن له ولی من الذلّ

«ولایت» یا به معنای دوستی است و یا به معنای سرپرستی است که در هر دو صورت، در صورتی که از سر ذلّت باشد نشانگر وجود نقص و کاستی در شیء مورد حمایت و دوستی است.

172- آثار نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 15

15 - نیاز های طبیعی انسان ، زمینه ای برای انحراف وی و تسلط شیطان بر اوست .

كلوا مما فی الأرض حللاً طیباً ولا تتبعوا خطوت الشیطن

173- آثار نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 7

7- تأثیرگذاری نیاز های محیطی و مادی انسان بر آرا و نظریات وی حتی در زمینه مسائل فکری و معنوی *

وقالوا لن نؤمن لك حتی تفجر لنا من الأرض ینبوعاً

با این احتمال که پیشنهاد ایجاد چشمه به عنوان معجزه از سوی مشرکان، متأثر از شدت نیاز آنان به منابع آبی بوده باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 13

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر ، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فیها أنه ر من ماء غیر ءاسن و أنه ر من لبن لم یتغیّر طعمه و أنه ر من خمر لذّه للّش

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذّت بردن و .. در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایبشگی در طریق حق استفاده کرده است.

174- اظهار نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 17

17 - ثنای خداوند و ذکر اوصاف او ، پیش از اظهار حاجت ، امری شایسته و از آداب دعا است .

قل اللهم فاطر السموت ... ع-لم ... أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیہ یختلفون

ص: 72

175- اظهار نیاز به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 6

6- مقام بندگی و عبودیت ، مقتضی کرنش و طلب آمرزش و اظهار نیاز به درگاه خداوند

فاعلم أنه لا إله إلا الله و استغفر لذنبك

از ارتباط «لا إله إلا الله» با «استغفر»، استفاده می شود که مقام الوهیت خدا و عبودیت انسان، مستلزم آن است که حتی شخصی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ که از گناهان، مصون می باشد _ با طلب آمرزش از خداوند در برابر او کرنش کند.

176- اهمیت تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 15

15- حفظ سلامتی و رفع نیازهای ضروری بدن ، دارای اهمیت و مورد توجه ویژه در تعالیم دین

إنما حرّم عليكم الميتة . . . فمن اضطرّ غير باغ و لاعاد فإن الله غفور رحيم

از آن جایی که خداوند خوردنیهای حرام را در صورت اضطرار (نیاز ضروری بدن و سلامتی جسم به تناول خوردنیهای حرام) حلال شمرده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 8

8- تأمین نیازها و دفع بلیات ، از انگیزه های مهم در پرستش معبودها است .

يَأْت لِمَ تَعْبُد مَا . . . لَا يَغْنَى عَنْكَ شَيْئًا

از جمله استدلال های ابراهیم (ع) علیه بت پرستی آزر این بوده که بت ها نمی توانند نیازی از تو برطرف سازند، پس چرا آنها را می پرستی؟! از این استدلال بر می آید که تأمین نیازها یکی از دلایل عمده پرستشها است.

177- اهمیت تأمین نیازهای ضروری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- امید بستن به هدایت و تربیت انسان ها ، پس از تأمین نیاز های ضروری آنان ، امیدی بجا و مناسب است .

والله جعل لكم .. لعلکم تسلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند جمله «لعلکم تسلمون» را پس از به رخ کشیدن نعمتهای فراوان خویش به انسانها، مطرح کرده است.

ص: 73

178- تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 2

2 - قرآن ، یادآور نیازهای بشر و تأمین کننده آن است .

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

واژه «تذکره» در بیشتر لغت نامه ها چنین معنا و تعریف شده است: «ما يُسْتَدَكَّرُ به الحاجه» (چیزی که بهوسیله آن نیازها خاطر نشان می شود و انسان همواره آن را به یاد دارد و فراموشش نمی کند) (ر. ک: قاموس، صحاح، تاج العروس و لسان العرب). بر این اساس می توان استفاده کرد که قرآن، نیازهای انسان ها را بدان ها یادآور شده است؛ بگونه ای که آن را همواره در خاطر دارد و در واقع آنها را تأمین خواهد کرد.

179- تأمین نیازهای اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 3

3_ توجه اسلام به نیازهای اقتصادی جامعه اسلامی و تأمین آنها

إنما الصدقات للفقراء .. و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 12

12_ اهتمام اسلام به انفاق و تأمین نیازهای معیشتی جامعه

و یقبضون أیدیهم

180- تأمین نیازهای مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 4

4_ خداوند فراهم سازنده راههایی گوناگون برای تأمین معیشت انسانها در زمین است.

و جعلنا لكم فيها معيش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 7

7_ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود ، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نريد ان نأكل منها و تطمئن قلوبنا

ص: 74

181- تأمین نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 14

14 - دعا به درگاه خداوند ، مؤثر در برآورده شدن خواسته های معنوی انسان است .

ربنا واجعلنا مسلمین لک . . . و تب علینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 7

7 _ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود ، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نرید ان نأکل منها و تطمئن قلوبنا

182- زمینه تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 7 - 16 - 10

10- آفرینش جهان و انسان و برآوردن نیاز های او ، مقتضای رأفت و رحمت پروردگار است .

خلق السموت . . . تعلی عمّا یشرکون . . . خلق الإنس . . . إن ربکم لرءوف رحیم

183- سختی تأمین نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 3

3 - دشواری تأمین نیاز های اولیه انسان (غذا ، پوشاک ، آب و مسکن) در بیرون بهشت ، از هشدار های خداوند به آدم (ع)

فتشقی . إن لک ألتجوع فیها و لاتعری . و إنک . . . لاتضحی

«آنک» عطف بر «ألتجوع» است و جمله «إن لک» . . . تفسیر برای «فتشقی» می باشد. نفی گرسنگی، برهنگی، آفتاب زدگی و تشنگی، به

منظور اشاره به سختی هایی است که آدم(ع) در صورت اخراج از بهشت به آن گرفتار می شد.

184- عجز از تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 2

2- عجز و ناتوانی معبودهای مشرکان، از اجابت خواسته‌ها و بر آوردن نیازهای ایشان

من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيامة وهم عن دعائهم غفلون

ص: 75

185- عوامل تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 11

11- قوانین شریعت، در جهت رفع نیاز های واقعی خود مردم و بی تأثیر در ذات بی نیاز خداوند

والله الغنی و أنتم الفقراء

با توجه به این که «والله الغنی و أنتم الفقراء» در بیان غنای الهی و نیز فقر خلق مطلق است؛ این نکته استفاده می شود که همه دستورات دین برای رفع نیاز های خلق است؛ و نفعی برای ذات خدا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 17 - 2

2 - نقش اساسی نقطه طلوع و غروب خورشید، در پیدایش فصول و تأمین نیاز های بشر *

ربّ المشرقین و ربّ المغربین

با توجه به این که پیدایش فصول هم زمان با تغییر میل خورشید در طلوع و غروب صورت می گیرد احتمال می رود یاد کرد «مشرقین و مغربین»، اشاره به پیامدهای مهم آن (پیدایش فصول) داشته باشد که بشر از این رهگذر، به امکانات زندگی دست می یابد.

186- منابع تأمین نیاز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 4,5

4 - زمین، بستر و منبعی مناسب برای تغذیه و تأمین نیازمندی های بشر

و کلوا من رزقه

5 - وجود روزی و نیازمندی های بشر در زمین، از نعمت های خداوند و جلوه لطف او است .

هو الذی جعل لکم الأرض ذللاً .. و کلوا من رزقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 26 - 2

2- گنجایش زمین ، برای تأمین نیازهای بشر در حال حیات و مرگ *

أحياء و أمواتاً

187- منشأ تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 2

ص: 76

2- التجا به مقام ربوبی خداوند ، از آداب دعا و درخواست نیازها از درگاه اوست .

رب اجعل هذا بلداً آمناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 59 - 8

8_ توکل بر خداوند و کافی دانستن او برای رفع نیازهای انسان ، زمینه ساز جلب فضل و عطایای الهی

وقالوا حسبنا الله سيؤتينا الله من فضله

از اینکه خداوند قبل از بیان امیدواری به فضل خویش ، موضوع توکل (حسبنا الله) را مطرح کرده است ، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 9 - 4

4- نیازمندی های مادی ، جسمانی ، معنوی و فکری انسان ها از سوی خداوند تأمین شده است .

و الأنعم م خلقها لكم . . . و على الله قصد السبيل

آیات سابق می تواند نیازمندیهای جسمی انسان را در نظر داشته باشد و مراد از «قصد السبيل» در این آیه نیز می تواند نیازمندیهای معنوی انسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 7

7- انسان ، نیازمند به تکیه گاه و پشتیبان و خدا تنها تأمین کننده آن است .

ألا تتخذوا من دوني وكيلاً

برداشت فوق با توجه به دو مسأله ذیل است: 1_ «التوكيل» در لغت به معنای اعتماد به غیر است و نایب گرفتن اوست (مفردات راغب).
2- در آیه ، نیاز انسان به تکیه گاه امری مسلم شمرده شده و با نهی از اتکال به غیر خدا این حقیقت نشان داده شده است که تنها خداوند تأمین کننده آن نیاز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 79 - 2,3,4

2- تدارک نیاز های زندگی انسان (چون خوردنی ها و آشامیدنی ها) در زمین ، از شوون ربوبیت خداوند

فَاتَّهَم عَدُوِّي اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ . . . و الذی هو یطعمنی و یسقی

3- تنها تأمین کننده نیاز های زندگی انسان ، شایسته پرستش است ؛ نه بت های بی جان و ساخته دست مردمان .

فَاتَّهَم عَدُوِّي اِلَّا . . . و الذی هو یطعمنی و یسقی

4- تذکر ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر حاکمیت اراده خدا بر معاش و زندگی انسان و نفی هرگونه نقش برای بت ها

فَاتَّهَم عَدُوِّي اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ . . . و الذی هو یطعمنی و یسقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 19 - 2

2- حامیان غیر الهی ، بی تأثیر در بی نیاز ساختن انسان از خداوند

ص: 77

إِنَّهُمْ لَن يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 7

7 - خداوند ، برآورنده نیاز های نظام جهان و تمامی موجودات آن

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ربوبیت و تدبیر موجودات عالم از سوی پروردگار، ملازم با رفع نیازها و ایجاد زمینه برای رشد و پرورش آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 48 - 3، 2، 1

1 - خداوند ، تنها برآورنده نیاز ها و عطاکننده ثروت و مکننت به آدمیان

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى

2 - تدارک نیاز های خلق در پی آفرینش ایشان ، نمودی از ربوبیت یگانه خداوند

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ . . . وَأَنَّهُ خَلَقَ . . . وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ

3 - نیاز های مقطعی و دراز مدت بشر ، برآورده شده در نظام هستی از سوی خداوند *

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ

«أَقْنَىٰ»؛ یعنی، «أَعْطَى الْقَنِيَةَ» و «قَنِيَهُ» به سرمایه های باقی و ذخایر پایدار گفته می شود. بنابراین جمع میان «أَغْنَىٰ» و «أَقْنَىٰ» بیانگر مطلب یاد شده است.

6 - «قال أمير المؤمنين (ع) في قول الله «وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ» قال أغنى كلَّ انسان بمعيشته وأرضاه بكسب يده ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده که درباره آیه «وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ» فرمود: او است که هرکس را در معیشت بی نیاز می کند و وی را به کسب و درآمدش خشنود می سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 6

6- فیض پیوسته حق ، پشتوانه اجابت نیازها و خواسته های خلق

یس_له .. کلّ یوم هو فی شأن

از ارتباط میان دو بخش آیه، مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - تویخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یس_له .. کلّ یوم هو فی شأن . فَبأیّ ءالاء ربّکما تکذّبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدَمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 78

1 - خداوند ، مرجعی مطمئن برای رفع تمام نیازمندی ها است .

اللّٰهُ الصَّمَدُ

«صمد» _ از ریشه «صَمَد» (قصد) _ آقا و سروری است که در امور به او توجه می شود و فعل «صَمَدَ صَمَدَهُ»؛ یعنی، با اطمینان به او روی آورد و قصد خود را بر او متمرکز کرد. (مفردات راغب)

14 - « عن داود بن القاسم الجعفری قال : قلت لأبي جعفر الثاني (ع) جعلت فداك ما الصمد ؟ قال : السيد المصمود إليه في القليل و الكثير ؛

از داوود بن قاسم جعفری روایت شده که به امام جواد(ع) عرض کردم: فدایت گردم مراد از «صمد» چیست؟ فرمود: بزرگواری است که در [نیازهای] کم و زیاد، به او رجوع می شود».

188- منشأ تأمین نیاز ها ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 6

6 - روح و ذائقه انسان ، تنوع طلب و خداوند برآورنده این نیاز ها *

فیها ف_کَهِه و النخل ذات الأکمام . و الحبّ ذوالعصف و الریحان

از این که خداوند متعال، خوراکی های متنوع با شکل های گوناگون را به انسان یادآوری کرده و نیز در اختیار او قرار داده و بر این گوناگونی بر انسان منت نهاده است، می توان مطلب بالا را نتیجه گرفت.

189- منشأ تأمین نیاز های روحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 2

2 - تأمین نیاز های روحی و تجملی انسان در طبیعت ، جلوه ای از ربوبیت انکارناپذیر الهی در حق وی

یخرج منهما اللؤلؤ و المرجان . فبأیّ آلاء ربّکما تکذّبان

با توجه به این که نقش مروارید و مرجان در بعد تجملی زندگی انسان آشکار می باشد، نعمت شمرده شدن آن برای انسان، می رساند که خداوند _ در کنار همه نیازهای اولیه بشر _ نیازهای ثانوی آنان را نیز در نظر داشته و تأمین کرده است.

190- منشأ تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 8

8- خداوند ، آب باران را وسیله سیرابی انسان ها قرار داد .

فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ

ص: 79

191- مهمترین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 6 - 4

4- غذا و پوشاک ، نیازی مقدم بر زیبایی خواص و جمال طلبی است . *

لکم فیها دفءٌ و منفع و منها تأکلون . و لکم فیها جمال حین تریحون و حین تسرحون

با توجه به اینکه حیوانات هم باعث جمال و هم تأمین کننده غذا و پوشاکند، تقدّم ذکری لباس و غذا در مقام امتنان، ممکن است اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

192- نقش نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 10

10 - نیاز ، بر انگیزاننده آدمی به تلاش و تکاپو

کسراب بقیعه یحسبه الظمان ماء حتّی إذا جاءه لم یجدہ شیئاً

جمله «حتّی إذا جاءه» بیانگر تلاش و تکاپوی انسان تشنه برای به دست آوردن آب است که از نیازهای اصلی و حیاتی او می باشد.

193- نیاز به آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 6

6- مکه در آغاز بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، سرزمینی کم آب بود و مکیان نیازمند به منابع دائمی آب بودند .

تفجر لنا من الأرض ینبوعاً

درخواست مشرکان مکه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ایجاد چشمه ای جوشان، احتمال دارد به خاطر، نیاز شدید آنان به منابع آب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به رساندن پیام حق الهی به مردم است و نه مسئول ایمان و کفر آنان .

وقل الحق من ربکم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 2

2- آب و مسکن ، از جمله نیاز های اساسی انسان از آغاز خلقت

ص: 80

وإنك لاتظمؤا فيها ولا تضحى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 68 - 3

3 - نیاز دوزخیان به تغذیه و نوشیدن

فإنهم لأكلون منها .. علیها لشوبًا من حمیم . ثم إن مرجعهم لإلی الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 5

5 - انسان ، در بهشت به خوردن و آشامیدن نیاز دارد و از آن لذت می برد .

یطاف علیهم بصحاف من ذهب و أكواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 27 - 3

3 - تأمین آب مورد نیاز بشر در زمین ، از سوی خداوند

وأسقین_کم ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 4

4 - انسان پس از معاد ، نیازمند آب و هوای مطبوع و دارای ویژگی های جسمانی است .

لا یدوقون فیها بردًا و لا شرابًا

194 - نیاز به آب در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 5 - 2

2 - دوزخیان ، گرفتار تشنگی و نیازمند نوشیدنی خواهند شد .

195- نیاز به آرامش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 7

7- زنان، پس از زایمان _ به ویژه در ساعات نخستین آن _ نیازمند آب آشامیدنی، آرامش روحی و روانی و نداشتن حزن و اندوه اند.

ألا تحزنى قد جعل ربك تحتك سريعاً

ص: 81

توصیه شدن مریم(س) به محزون نبودن و نیز فراهم ساختن آنچه او را شادمان می کند، (آب روان) اشاره به ضروری بودن آرامش و انبساط خاطر پس از زایمان زنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 11, 21

11 - نیاز رهبری به آرامش و عدم نگرانی در تصمیم گیری ها ، بیش از پیروان *

فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

تقدم «علی رسوله» بر «علی المؤمنین»، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله .. و ألزمهم کلمه التقوی ... و کان الله بکل شیء علیماً

از ارتباط «و کان الله ..» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

196- نیاز به آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 7

7- نیاز بشر به استراحت و آرامش ، پس از تلاش های روزانه

من إله غیر الله یأتیکم بلیل تسکنون فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 3

3- تأمین نیاز انسان (نیاز وی به آسایش ، پس از تلاش های روزانه) هدف الهی از برقرار ساختن شب

جعل لکم الیل ... لتسکنوا فیه

197- نیاز به آموزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - معاف شدگان از جهاد، در عین معذور بودن، نیازمند غفران و رحمت خدایند.

لیس علی الضعفاء... والله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - برخی از توبه کنندگان نادم، نیازمند نوید غفران و گروهی دیگر نیازمند باقی ماندن در حال بیم و اضطراب

وئاخرون مرجون لأمر الله

از اینکه خداوند به گروهی از توبه کنندگان نوید غفران داد و گروهی دیگر را با سرنوشتی مبهم، در اضطراب و انهداد، مطلب

فوق را می توان به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 41 - 7

7- نیاز همه انسان ها ، حتی انبیای بزرگ ، به آمرزش الهی در روز قیامت

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 5

5- نیاز شدید همه انسان ها در قیامت ، به غفران و رحمت الهی

إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ . يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ بِجَدِّهَا

برداشت فوق، با توجه به این مطلب است که آیه قبل، دربردارنده بشارت غفران و رحمت الهی باشد و بشارت بودن وعده غفران، در صورتی است که انسان نیاز مبرم به آن داشته باشد؛ زیرا مجادله و دفاع کردن از خود، بیانگر نوعی نیاز به عنایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 3

3 - نیاز شدید انسان در قیامت به مغفرت و آمرزش پروردگار

وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

جایی که حضرت ابراهیم(ع) خود را نیازمند مغفرت خدا بداند، دیگر انسان ها به آن بیشتر و شدیدتر نیاز خواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 6

6 - انسان های مؤمن نیز در معرض لغزش و نیازمند آمرزش اند . *

الَّذِينَ آمَنُوا .. أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ

این که خداوند فرموده است: برای مؤمنان قطعاً مغفرتی وجود دارد، به ملازمه دلالت بر وجود لغزش می کند و اگر نه آمرزیدن معنا

نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 27 - 2

2- مؤمنان هرچند از ایمان بالایی برخوردار باشند ، باز به غفران و بخشش خدا نیاز دارند .

قیل ادخل الجنة قال . . . بما غفر لی ربی

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن انطاکیه _ که از ایمان بالایی برخوردار بود _ باز مورد غفران و بخشش الهی قرار گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 5

ص: 83

5- انسان ها ، حتی موحدان راستین ، نیازمند مغفرت و آمرزش الهی

نزلاً من غفور رحیم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 12

12 - تمامی انسان ها _ حتی پیامبران _ نیازمند مغفرت و بخشش اند .

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ

بنابراین که «لذو مغفره» برای حق گرایان باشد و با توجه به این که پیامبران در رأس حق گرایان قرار دارند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 9

9- جنیان ، نیازمند غفران الهی ، همانند آدمیان

و ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب الیم

وعده غفران، نشانگر نیاز است؛ چه این که اگر نیازی در کار نباشد، نوید تحقق نمی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 48

48- همه انسان ها حتی مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند مغفرت الهی

وعد الله الذین . . . مغفره

این که خداوند، به مؤمنان دارای عمل صالح نوید مغفرت داده است؛ در حقیقت می نمایاند که بعضی از لغزش ها، برای همگان متوقع

است و در صورت حفظ ایمان و عمل صالح، قابل جبران و بخشش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 41

41 - انسان ها ، هر چند بسیار نیکوکار باشند ، نیازمند آمرزش الهی اند .

و ما تقدّموا لأنفسكم . . . و استغفروا الله

مطلب یاد شده از ذکر شدن استغفار پس از تشویق به انجام دادن کارهای خیر به دست می آید.

198- نیاز به آمرزشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 47 - 9

9_ همگان ، حتی پیامبران الهی برای نیل به سعادت ، نیازمند مغفرت و رحمت الهی اند .

إلا تغفر لی و ترحمنی أکن من الخـسرین

ص: 84

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 13

13- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان واقعی ، در معرض خطا و لغزش و نیازمند غفران الهی

و استغفر لذنبک و للمؤمنین و المؤمنات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ادامه حیات خویش ، نیازمند مغفرت الهی و ملزم به طلب آن از خداوند بود .

و استغفره

استغفار پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ با آن که معصوم است _ ممکن است به معنای درخواست ادامه یافتن مغفرت الهی باشد و می تواند بیانگر این نکته باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، گرچه بالاترین درجه عبادت را داشت؛ ولی همواره آن را در برابر عظمت خداوند، ناچیز دیده و با احساس شرمندگی به درگاه خداوند از او پوزش می طلبید برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است.

199- نیاز به آمیزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 22

22 - زناشویی ، از نیاز های اساسی انسان است .

فلما قضی زید منها وطراً

200- نیاز به استعداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 9

9 - بهره مندی از عنایات و الطاف خداوند ، نیازمند داشتن زمینه های شایسته و مستعد است .

الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رَوْحِنَا

201- نیاز به استغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 18 - 3

3 - انسان ها ، حتی متقین ، همواره در معرض لغزش و نیازمند استغفار مداوم

و بالأسحار هم یستغفرون

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 5،7

5- احساس نیاز همیشگی مؤمنان به درخواست غفران ، از پروردگار خویش

من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذین سبقونا

فعل مضارع «يقولون» مفید استمرار و بیانگر مطلب یاد شده است.

7- مؤمنان ، حتی پیشتازان ایمان (مهاجران و انصار) ، فاقد مصونیت از خطا و نیازمند غفران الهی

و الذین جاءو من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا و لإخواننا الذین سبقونا بالإیمان

از تأیید خداوند نسبت به استغفار برای پیشتازان راه ایمان، به جا بودن این دعا و نیاز آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 6

6- نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا و طلب آمرزش از خداوند

ربنا علیک توکلنا.. ربنا لاتجعلنا فتنه... و اغفر لنا

از این که خداوند به مؤمنان رهنمود داده است که چون ابراهیم(ع)، دعا و استغفار کنند، نیاز داشتن آنان به دعا و استغفار استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 8

8- همه انسان ها در تمامی سطوح ایمانی - حتی پیامبران - نیازمند آمرزش الهی اند .

رب اغفر لی و لولدئی و لمن دخل بیتی مؤمناً و للمؤمنین و المؤمنات

202- نیاز به استقامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 7

7- حق پذیری و دفاع از حق ، نیازمند شکیبایی و استقامت است .

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

جمله «تواصوا بالصبر»، ممکن است درصدد بیان زمینه های لازم برای مفاد «تواصوا بالحقّ» باشد.

203- نیاز به اطمینان قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 3

3- قیام برای خدا و دفاع از ارزش ها، نیازمند قدرت روحی و قلبی نیرومند است .

وربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

ص: 86

204- نیاز به الگو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 8

8 - نیاز بشر به مرشد و مقتدا ، در دست یافتن به راه درست زندگی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

از این که فرعون و مؤمن آل فرعون، هر دو مدعی نشان دادن راه صواب به مردم شدند، می توان این حقیقت را به دست آورد که اصل نیازمندی انسان ها به راه درست و به مقتدایی که خود این راه را طی کرده و راهنمای دیگران باشد، جای تردید نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 9

9 - نیاز انسان ها به الگوی الهی ، برای ره یابی به هدایت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» الگو بودن و معیار متعالی ارزش ها قرار گرفتن باشد؛ به طوری که انسان ها هر چیزی را با مقایسه با او بسنجند و ارزش آن را بشناسند.

205- نیاز به امداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 31 - 8

8 - انسان در زندگی خویش ، همواره نیازمند یاری و حمایت است .

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

در جمله «وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ..» اصل نیاز انسان به سرپرست و یاور مسلم تلقی شده و آیه درصدد تعیین مصداق واقعی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 2

2- انسان پس از مرگ ، دارای سردرگمی و نابسامانی و نیازمند امداد و دستگیری

از این که خداوند، به شهیدان نوید داده که آنان را پس از مرگ هدایت کرده و امورشان را سامان خواهد بخشید؛ استفاده می‌شود که بشر پس از مرگ، سردرگم و بی‌سامان خواهد بود؛ ولی شهیدان از این مشکل در امان می‌مانند.

206- نیاز به امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 3

3 - نیاز انسان ها به یاری یکدیگر در قیامت

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

بیان سلب قدرت از یاری رسان، گویای آن است که نیاز به کمک وجود دارد؛ ولی از کسی ساخته نیست.

207- نیاز به امدادگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 18

18 _ لحظه مرگ هنگام احساس نیاز همه آدمیان به فریادرسی تواناست.

این ما کنتم تدعون من دون الله

208- نیاز به امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 14، 18

14 - انسان در پرستش خدا و خلوص در آن ، نیازمند امداد الهی است .

ایاک نعبد و ایاک نستعین

متعلق «نستعین» همه وظایفی است که از سوره حمد می توان استفاده کرد و از آنها لزوم یکتا پرستی است که از «ایاک نعبد» به دست می آید؛ یعنی: نستعینک علی عبادتک و خلوصها.

18 - انسان نیازمند یاری خداوند در تمامی امور خویش است .

ایاک نستعین

برخی برآنند که متعلق «نستعین» یعنی مورد استعانت، ذکر نشده تا حکایت از همه امور داشته باشد ؛ یعنی: نستعینک علی امورنا کلها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 14

14_ پیامبران ، برای مصون ماندن از گناه و پایداری بر عصمت ، همواره و در هر حال به توفیق و امداد های الهی نیازمندند .

وإلاّ تصرف عني كیدهنّ أصب إليهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 15

15- موحد بودن و مصونیت کامل از شرک ، نیازمند به توفیق خداوند و امداد اوست .

واجنبنی و بنی أن نعبد الأصنام

ص: 88

برداشت فوق به این دلیل است که حضرت ابراهیم(ع) با آنکه از انبیای بزرگ الهی (اولوالعزم) بود، از خداوند خواستار مصونیت خود و فرزندان از شرک شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 6

6- شکیبایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال تجاوزات دشمن ، نیازمند امداد و توفیق الهی بود .

و اصبر و ما صبرک إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند امداد های الهی برای پایدار ماندن بر طریق وحی

و لولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 14، 11، 6

6- ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به درستی ، نیازمند استمداد از خدا

وقل ربّ أدخلنی مدخل صدق وأخرجنی مخرج صدق

11- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل ، به امداد ویژه الهی نیازمندند .

وقل ربّ أدخلنی مدخل صدق وأخرجنی مخرج صدق

14- حفظ صداقت و راستی در انجام کارها از آغاز تا انجام ، نیازمند قدرت و توانی خدادادی

أدخلنی . . . و اجعل لی من لدنک سلطاً ناصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 8

8- مؤمنان ، حتی پیامبران ، نیازمند امداد خدا در تنگناها

قُلْ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤلیت خطیر پیامبری

کذلک لنتبّت به فؤادک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 6

6 - انسان ، نیازمند یاری خداوند ، حتی در برابر کوچک ترین وسوسه شیطان

وإِذَا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

برداشت یاد شده از تنکیر «نزغ» _ که برای تحقیر می باشد _ استفاده شده است.

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 4

4 - انسان ، نیازمند ولایت و یابوری از جانب خداوند ، در تمامی حالات زندگی خویش

و من یضلل الله فما له من ولی من بعده

این که گمراهان با محروم شدن از ولایت الهی ره به جایی نمی برند، نشانگر آن است که انسان ها در تمامی حالات زندگی خویش نیازمند امداد و ولایت الهی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 8

8 - تمامی انسان ها ، حتی پیامبران بزرگ الهی ، نیازمند امداد و هدایت الهی اند .

فإِنَّه سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 18

18 - توفیق در ره یابی به صلاح و خودسازی ، نیازمند امداد و الهام الهی

قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک . . . وأن أعمل صـلحاً

«أوزعنی» (از مصدر «ایزاع») به معنای الهام کردن و توفیق و بازداشتن از انحراف است. این خود می رساند که توفیق شگرفی و خودسازی را نیز، باید از خداوند طلب کرد و از او الهام گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 2

2 - مؤمنان ، نیازمند امداد الهی در بحران ها و سختی ها ، برای پایداری و استقامت

هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - مؤمنان ، نیازمند امداد های مادی و معنوی خداوند ، برای حرکت مداوم در طریق دین و ارزش ها

لتكون ءايه للمؤمنين و يهديكم صراطاً مستقيماً

تعبیر «لتكون..» اخباری است که حکایت از واقعیت نیاز انسان به آیات و رهنمودهای خداوند دارد. تداوم این نیاز از «یهدیکم» _ که به صورت فعل مضارع آمده _ استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 8 - 3

3 - توفیق یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فراگیری قرآن و به خاطر سپردن آن ، نیازمند امداد های ویژه خداوند

و نیسّرک للیسری

به قرینه «سنقرئک فلا تنسی» (در آیات پیشین) می توان گفت: مراد از «نیسّرک»، آماده ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای قرائت و

ص: 90

حفظ قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 7 - 5

5 - توفیق انسان در انجام دادن تکالیف دینی ، نیازمند امداد های ویژه خداوند

فسنیسره لیسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض آسیب و خطر و نیازمند امداد الهی

قل أعوذ ربّ الفلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 1 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض آسیب و خطر و نیازمند امداد الهی

قل أعوذ ربّ الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 126 - 10

10_ ساحران مؤمن در عین اظهار استقامت در برابر فرعون ، خود را برای مقاومت در برابر شکنجه های فرعون و پایداری بر طریق ایمان ، نیازمند امداد های الهی دانستند .

ربنا أفرغ علينا صبراً

209- نیاز به امنیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلّم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیّاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 6

6- نیاز انسان به سلامت و امنیت الهی ، حتی در لحظه مرگ

والسلّم علیّ . . . یوم أموت

ص: 91

مراد از سلامت هنگام مرگ، دور ماندن از وحشت، نومیدی، اضطراب و نظایر آن است که منکران خدا و معاد به آن گرفتار می شوند.

210- نیاز به امنیت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 8

8 - انسان در صحنه قیامت ، در معرض آسیب ها و نیازمند امنیت

أَمْ مِنْ يَأْتِي ءَامَنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

با توجه به اتصاف مؤمنان به وصف امنیت و آرامش، مطلب بالا برداشت می شود.

211- نیاز به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 9

9- اصل وجود خدا و نیاز به رسالت ، امری پذیرفته شده حتی در بینش مشرکان

أَبْعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا

از اینکه مشرکان به جای انکار اصل رسالت به استبعاد نبوت بشر پرداختند، می توان استفاده کرد که اصل رسالت و نبوت برای آنان، امری محرز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 3

3- ساکنان زمین _ چه انسان باشند و چه فرشته _ نیازمند رسولانی از جنس خویشند .

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 5

5- نیاز نسل عصر بعثت به پیامبر و کتاب آسمانی جدید

ول_کنا أنشأنا قرونًا فتطاول عليهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 14 - 4

4- تعداد رسولان الهی ، به میزان نیاز جبهه حق و دین الهی و به مقدار تأثیر پذیری مردم هر جامعه ای بستگی داشت .

إذ أرسلنا إليهم اثنتين فكذبوهما فعززنا بثالث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 92

3 - انتخاب پیامبر برای هدایت انسان ها از میان خود آنان ، کاری عالمانه و حکیمانه و متناسب با ویژگی های انسان ها و نیاز های آنان است .

قالوا ربنا يعلم إنا إليك لمرسلون

بیشتر مفسران بر آنند که به گواه گرفتن خدا و یاد علم و دانایی او، در پاسخ کسانی که به دلیل بشر بودن پیامبران منکر رسالت آنان بودند، می تواند برای بیان این نکته باشد که این انتخاب از سوی کسی است که عالم و حکیم است و کار او نیز عالمانه و حکیمانه می باشد؛ مثل آیه شریفه: «اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ» (أنعام (6) آیه 124).

212- نیاز به انذار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 7

7 - نیاز عمیق بشر به انذار و انذارگران ، برای حرکت در طریق کمال

وإنّه لتنزِيل رَبِّ الْعَالَمِينَ... لتكون من المندرين

خداوند، قرآن را نازل شده از مقام ربوبیت و نیز وسیله انذار خلق شمرده است و این دو، می رساند که بشر در راستای تکامل خویش، به انذار و منذران سخت نیازمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 3

3 - نیاز جوامع بشری به انذار و انذارگرانی از جانب خداوند

و ما أهلكنا من قرية إلاّ لها منذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو نیاز ضروری بشر ، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إنا أرسلناك... و مبشراً و نذيراً

برداشت یاد شده با استفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انذار، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

213- نیاز به انذارهای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 15

15- نیاز عمیق بشر به انذارهای پیامبران الهی، برای گرایش یافتن به حق

قل . . . و ما أنا إلا نذیر مبین

با توجه به این که تمام رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) در این آیه، در بعد انذار خلاصه شده است، نیاز اساسی بسیاری از انسان ها به انذار

ص: 93

در مسیر هدایت استفاده می شود.

214- نیاز به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد، نیازمند به عبادت (نماز و...) و خدمت به خلق (انفاق) است.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

215- نیاز به بازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 12 - 5,7

5_ نیاز یوسف (ع) به گردش و بازی و استفاده از خوراکی های مراتع، بهانه برادرانش برای بردن او به صحرا و جدا ساختنش از یعقوب (ع)

أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

7_ حضور در مراتع و بازی و گردش، از نیاز های طبیعی کودکان

وإنّ له لن صحون. أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

216- نیاز به بشارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 8

8 - بشارت و انداز، دو نیاز ضروری بشر، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إنّا أرسلنک... و مبشراً و نذیراً

برداشت یاد شده با استفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و

خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انداز، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

217- نیاز به بشارتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 94

7- تمامی ره پویان مسیر هدایت ، حتی بندگان مقرب الهی ، نیازمند بشارت های پیوسته و مستمر خدا هستند .

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

برداشت یاد شده باتوجه به دو مطلب است: الف) بندگان مقرب الهی از «عباده الذين ءامنوا» استفاده می شود. ب) با توجه به واژه «ببشُر» _ که از باب تعحیل و مفید تکرار است _ این نکته بر می آید که مؤمنان صالح، نیازمند بشارت های مداوم خداوند هستند.

218- نیاز به پوشاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 118 - 2,3

2- آدم (ع) و حوا در بهشت مسکونی خود نیازمند خوراک و پوشاک بودند .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى

اختصاص یافتن فعل ها به آدم(ع) شاید به این جهت باشد که اصل سخن خداوند متوجه آدم(ع) بوده است و تنها در مواردی افعال تنبیه آمده که چاره ای جز آن نبوده است. بنابراین، حوا نیز مانند آدم(ع) از نظر غذا و پوشاک تأمین بود.

3- غذا و پوشاک از آغاز آفرینش انسان از جمله نیاز های اصلی او بوده است .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى

219- نیاز به تأییدات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 13

13- رهبران الهی ، در ایفای رسالت خویش و گذر از دشواری ها ، نیازمند اطمینان و تأیید های خداوندی اند .

فَاستسْمِعْ . . . إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

220- نیاز به تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 8

8- توجه به وابستگی امور انسان ها به تدبیر الهی ، مایه از یاد نبردن او در هیچ کار و حالت است .

واذکر ربّک إذا نسیت

کلمه «ربّ» _ در آیه _ گویای برداشت بالا است.

ص: 95

221- نیاز به تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 9

9_ آدمی همواره نیازمند تذکر و هشدار است.

قد فصلنا الأیت لقوم یذکرون

«یذکرون» صیغه مضارع و معنی تجدد و استمرار دارد. ستوده شدن متذکران با این بیان اشاره ای ظریف به این نکته دارد که آدمی همواره نیازمند متذکر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 20

20- انسان ، در معرض غفلت و روی گردانی از تمایلات فطری و دریافت های عقلی خویش و نیازمند به تذکر و بیدار باش

إن الله یأمر... وینهی... یعظکم لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 4

4- انسان ها ، نیازمند تذکر و بیدار باش ، حتی نسبت به گرایش های فطری خویش

و لقد صرّفنا فی هـ_ذا القرآن لیذکروا

در ماده «یذکروا» (متذکر شوند) این نکته نهفته است که موضوعات مورد تذکر، به نحوی در معرض فهم، ادراک و دریافت بشر وجود دارد و غفلت بر آن عارض می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 19

19- همه انسان ها ، حتی عبادت پیشگان ، نیازمند تذکر و یادآوری اند .

ذکری للعبیدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 3

3 - انسان ها ، نیازمند تذکر و یادآوری برای ره یافتن به حق

إلا لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 2

2 - همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیازمند تذکر و یادآوری های وحی

وإِنَّه لَذکر لک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 11

ص: 96

11- مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند تذکر و هشدار مکرر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ لَا تَبْطُلُوا أَعْمَلَكُمْ

از تکرار «أطيعوا» و نهی «لا تبطلوا» در مورد مؤمنان، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 4

4_ انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 6

6 - اندیشه و خرد آدمی ، برای ره یابی به حقیقت ، نیازمند تذکار های وحی

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع و هو شهید

تعبیر «لذکری» می رساند که خرد انسان در ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 7

7 - حقایق دین ، نهفته در نهاد آدمیان ؛ اما نیازمند تذکر و یادآوری با پیام

فذلک بالقرءان

واژه «ذکر» به معنای تذکر است. یادآوری کردن در جایی کاربرد دارد که قبلاً مورد توجه بوده؛ اما به دلایلی مغفول واقع شده است. در مورد آدمیان توجه قبلی آنان به حقایق دین، توجّه فطری و غریزی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مؤمنان، همواره نیازمند تذکر و بیدار باش، برای استواری بر طریق حق

و ذَكَرْ فَإِنَّ الذِّكْرَی تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِیْنَ

فعل مضارع «تنفع»، استمرار بهرهوری مؤمنان از تذکرهاى پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مى رساند و فرمان الهی به ادامه تذکر، نیاز مؤمنان را افاده مى کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 3

3- انسان، نیازمند تذکر و هشدار برای حرکت در مسیر صلاح

فَذَكَرْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 97

18 - نجم - 53 - 54 - 5

5- بشر در همه ادوار تاریخی، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 13

13 - انسان همواره در معرض لغزش و نیازمند توصیه و تذکر به تقوا

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. و اتَّقُوا اللَّهَ

از این که مؤمنان مورد دعوت های مکرر «اتَّقُوا ..» قرار گرفته اند؛ نیاز آن به این دعوت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 3

3 - نیاز بشر، به تذکار های الهی و تعالیم قرآن کریم

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

222- نیاز به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9- انسان در شرایط سخت، برای کسب تحمل بیشتر، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است.

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

223- نیاز به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- جنیان ، نیازمند تشویق و تهدید ، برای گرایش یافتن به ایمان

أجیبوا ... ءامنوا ... یغفر لکم ... و یجرکم من عذاب ألیم

منطوق «یجرکم ..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

ص: 98

224- نیاز به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 7

7_ مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشان را بی نیاز از تضرع و دعا بیندارند .

و الذین یبیتون لربهم .. یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم انّ عذابهاکان غراماً

225- نیاز به تعالیم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 2 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شناخت ستارگان ، نیازمند تعلیم الهی است .

و ما أدریک ما الطارق

226- نیاز به تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15_ مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجک الجنه و کلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحیات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 8 - 5، 1

1- بدن پیامبران همانند دیگر انسان ها ، نیازمند به تغذیه است .

و ما جعلنهم جسداً لایاکلون الطعام

5- فناپذیری و احتیاج به خوراک ، از عوارض جسم انسان است .

و ما جعلنهم جسداً لا یأکلون الطعام و ما کانوا خـلدین

آمدن لفظ «جسد» و آن گاه توصیف کردن پیامبران به این که آنان خوراک می خوردند و می مردند؛ بیانگر این نکته است که این دو صفت مربوط به جسمانی بودن وجود انبیا است؛ زیرا این جسم آدمی است که نیاز به خوراک دارد و فناپذیر است، نه روح آدمی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

3 - نیاز دوزخیان به تغذیه و نوشیدن

فَاتَّهُمْ لَأَكْلُونَ مِنْهَا... عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ . ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لِإِلَى الْجَحِيمِ

227- نیاز به تفریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 5,7

5_ نیاز یوسف (ع) به گردش و بازی و استفاده از خوراکی های مراتع ، بهانه برادرانش برای بردن او به صحرا و جدا ساختنش از یعقوب (ع)

أرسله معنا غداً يرتع ويلعب

7_ حضور در مراتع و بازی و گردش ، از نیاز های طبیعی کودکان

وإنالهن لَنَصْحُون. أرسله معنا غداً يرتع ويلعب

228- نیاز به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 21

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، به هنگام نیاز آنان ، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فَأَنْزَلَ اللَّهُ... وَالزَّمِيمُ كَلِمَةُ التَّقْوَى... وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

از ارتباط «وكان الله...» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

229- نیاز به تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤلیت خطیر پیامبری

کذلک لثبت به فؤادک

230- نیاز به تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 4

4 - وظیفه تزکیه و پاکسازی دیگران از آلودگی های معنوی ، تکلیفی سنگین و نیازمند برخورداری از کمالاتی ویژه است .

ص: 100

و ما علیک اَلّا یزکی

نهی تکلیف از مخاطب، در مورد تزکیه کافرانی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضور داشتند، بیانگر آن است که وی در مقامی نبود که این تکلیف از او ساخته باشد و خداوند، از چنین افرادی انجام دادن آن را نخواست است.

231- نیاز به تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 20

20- نیاز همیشگی انسان، به لطف و خطاپوشی خداوند

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم

از این که خداوند به موحدان نیک کردار و مؤمن به قرآن و خط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نوید غفران داده است؛ استفاده می شود که حتی چنین مؤمنانی نیز نیازمند غفران خداوند هستند.

232- نیاز به تنوع حبوبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5 - وجود آدمی، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فیها ف_کَهِه و النخل ... و الحبّ ... الریحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

233- نیاز به تنوع سبزیجات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5 - وجود آدمی، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فيها ف_كهة و النخل ... و الحبّ ... الريحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

ص: 101

234- نیاز به تنوع میوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 5

5- وجود آدمی ، نیازمند خواص متنوع نهفته در انواع میوه ها ، حبوبات و سبزی ها *

و الأرض وضعها للأنام . فيها فكهة والنخل ... والحبّ ... الريحان

از این که خداوند، پس از یادآوری آمادگی زمین برای زندگی انسان، میوه های مختلف، حبوبات و سبزی ها را مورد اشاره قرار داده است؛ می توان استفاده کرد که انسان در زندگی خویش، به همه این نعمت ها و خواص نهفته در آنها نیازمند است و کمبود هر یک، می تواند انسان را با مشکل مواجه سازد.

235- نیاز به توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 31

31- همه مؤمنان ، دارای نوعی لغزش و خطا و نیازمند به توبه اند .

و توبوا إلى الله جميعاً أيه المؤمنون

برداشت یاد شده، از خطاب عمومی «توبوا» و «ایه المؤمنون» همراه با واژه مخصوص تأکید (جمعاً) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 2

2- مؤمنان ، هرگز از خطا و گناه مصون نبوده و نیازمند به توبه خالصانه به درگاه الهی اند .

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا توبوا إلى الله توبه نصوحاً عسى ربكم أن يكفر عنكم سيئاتك

236- نیاز به توکل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 42 - 8

8- صبر ، نیازی موقت و توکل بر خداوند نیازی دائمی برای مسلمانان

الذین هاجروا .. الذین صبروا و علی ربهم یتوکلون

از اینکه در توصیف صبر مهاجران، از فعل ماضی استفاده شده و برای تعریف توکل آنها از فعل مضارع استفاده گردیده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 7

7- انسان ، نیازمند به تکیه گاه و پشتیبان و خدا تنها تأمین کننده آن است .

أَلَا تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكِيلاً

برداشت فوق با توجه به دو مسأله ذیل است: 1_ «التوکیل» در لغت به معنای اعتماد به غیر است و نایب گرفتن اوست

ص: 102

(مفردات راغب). 2- در آیه، نیاز انسان به تکیه گاه امری مسلم شمرده شده و با نهی از اتکال به غیر خدا این حقیقت نشان داده شده است که تنها خداوند تأمین کننده آن نیاز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 9

9- آدمیان نیازمند به توکل و اتکای بر خداوند ، برای ایمن ماندن از سلطه ابلیس

لیس لک علیهم سلطن و کفی برّک وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 20

20 - نیاز همه انسان ها _ حتی پیامبران _ در صحنه های زندگی به توکل بر خداوند

قل حسبی الله علیه یتوکل المتوکلون

237- نیاز به تهدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 12

12- جنیان ، نیازمند تشویق و تهدید ، برای گرایش یافتن به ایمان

أجیبوا .. ءامنوا ... یغفر لکم ... و یجرکم من عذاب ألیم

منطوق «یجرکم ..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

238- نیاز به حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 3

3 - حکومت و مدیریت اجتماعی در نگاه وحی ، امری ضروری و پسندیده برای جوامع بشری

و شددنا ملکه

تثبیت و تقویت حکومت داوود(ع) از سوی خداوند، گویای سه نکته است: 1_ اصل وجود حکومت و مدیریت اجتماعی امری ضروری و مطلوب است؛ 2_ در دست گرفتن حکومت و مدیریت اجتماعی از سوی مردان الهی (همچون داوود(ع)) کاری بایسته و شایسته است و این کار با اهداف معنوی و الهی بشر کاملاً سازگاری دارد؛ 3_ دین از سیاست اجتماع جدا نیست؛ بلکه کاملاً با آن سازگار و هماهنگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 10

10_ نیاز دائمی انسان به رهبری و ولایت

ص: 103

اللّٰهُ وَلِيّ الَّذِينَ آمَنُوا .. وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ

خارج نبودن هر انسانی از تحت ولایت و سرپرستی به مقتضای تقسیم آنان به مؤمن و کافر، بیانگر این معناست که آدمی همواره نیازمند رهبری و ولایت است.

239- نیاز به حمایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

3- انسان، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من یکلؤکم باللیل والنهار من الرحمن

«کلاءه» (ماده «یکلاؤ») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمن» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 7

7- نیاز انسان به لطف و حمایت خدا، در قیامت

و لاتخزنی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 4

4- نیاز پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حمایت های معنوی و دلجویی خدا از وی در مسیر رسالت

فتوکل علی الله إنک علی الحق المبین

تأیید رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خدا و تأکید خداوند بر حقانیت راه وی، می نمایاند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به این تأییدها نیازمند بوده است.

240- نیاز به خالق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 2

2- خلق در بقای خویش همانند اصل پیدایش ، همواره نیازمند و متکی به خالق خویش

یس_له من فی السموت و الأرض

فعل مضارع «یستله»، می نمایاند که خلق پس از تکوّن، بی نیاز از خالق نمی باشند؛ بلکه همچنان در تمنای کسب فیض از مبدأ فیاض اند.

ص: 104

241- نیاز به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 34 - 2

2- انسان در تأمین همه نیازمندی های خویش محتاج به خداست .

و ءاتی کم من کل ما سألتموه

از اینکه خداوند فرمود: همه خواسته های شما را برآورده و تأمین کردم، دلیل احتیاج انسان در رفع تمامی نیازمندیهایش به او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 7

7- خداوند، برای همگان کارساز و حامی کافی است و جز او به کسی نیازی نیست .

و کفی برّک وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 64 - 5

5- سراسر هستی، فقیر و نیازمند به خدای یگانه و ستایشگر او

له ما فی السموت . . . و إنّ الله لهو الغنی الحمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4- درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فیها إنّ کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 5

5- شرک ورزی، برخاسته از جهل انسان و عدم شناخت او نسبت به ماهیت سراسر نیاز جهان هستی به خداوند

قل من بیده . . . إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 3

3 - تمامی موجودات ، در بقای خویش ، نیازمند به خداوندند .

أن تقوم السماء والأرض بأمره

«السماء والأرض» کنایه از عالم و آفرینش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 6، 1

1 - فقر و نیاز شدید و همه جانبه انسان ها به خداوند

ص: 105

يَأْتِيهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

معرفه بودن «الفقراء» برای جنس و یا استغراق است که دلالت بر شدت فقر و نیاز می کند. هم چنین اطلاق فقر و مقید نشدن آن به جهتی خاص، بیانگر همه جانبه بودن فقر و نیاز است.

6 - نیاز بشر به خدا، بیش از هر موجود دیگری است .

أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

برخی از مفسران بر این باورند که تأکید خداوند بر فقر و نیاز انسان ها به خداوند _ با آن که همه موجودات عالم به او نیازمند هستند _ گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 3

3 - نیازمندی ممکنات (جهان هستی) در بقا به خداوند، همانند نیاز آنها در اصل وجود

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاءَ وَ الْأَرْضَ .. إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

این آیه هر چند درباره آسمان ها و زمین بحث کرده؛ ولی ممکن است به وجود این قانون عام در جهان هستی نیز اشاره داشته باشد که همه ممکنات، در اصل وجود و در بقای خود، به خداوند نیازمند می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 6

6 - احتیاج انسان در تأمین رزق و روزی خود به خداوند

إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَى عِلْمٍ .. أُولَئِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 5

5 - نیاز تمامی پدیده های جهان، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند _ پس از ذکر خالقیت او _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان جن و انس به فقر ذاتی موجودات و نیاز آنها به خداوند

یس_له من فی السموت و الأرض .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

سرزنش شدن تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و تجلیات ربوبیت فراگیر الهی را در دربار خود دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 6

6 - بازگشت انسان ها به خداوند ، دلیل نیازمندی آنان به او است .

أن رءاه استغنی . إنَّ إلی ربک الرجعی

ص: 106

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 2

2 - همه موجودات نیازمند به خدا

اللّٰهُ الصّمد

مورد توجه بودن خداوند در همه امور و حوائج نشانگر نیاز موجودات به او و بی نیازی او از آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 4 - 3

3 - نیاز همه موجودات به خداوند ، دلیل نبود همتا برای او است .

الصّمد . . . و لم یکن له کفوًا أحد

این آیه مانند آیه قبل، تفسیر «صمد» است؛ یعنی، خداوند مرجع حاجت های همه موجودات است؛ بنابراین، چگونه می توان موجودی را که به او محتاج است، مشابه و نظیر او دانست.

242- نیاز به دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 7

7_ مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشان را بی نیاز از تضرع و دعا بیندارند .

و الذین یتبتون لربّهم . . . یقولون ربّنا اصرف عَنّا عذاب جهنّم إنّ عذابهاکان غرامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 22

22 - نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا برای کسب توفیق از درگاه خدا

وقال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صـلحًا ترضیه و أدخلنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - نیازمندی انسان ها حتی پیامبران ، به ارتباط مستمر و مداوم با خداوند

و سبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس . . . و أدبر السجود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 6

6 - نیاز همه انسان ها حتی پیامبران ، به دعا و طلب آمرزش از خداوند

ربنا عليك توكلنا . . ربنا لا تجعلنا فتنه ... واغفر لنا

ص: 107

از این که خداوند به مؤمنان رهنمود داده است که چون ابراهیم(ع)، دعا و استغفار کنند، نیاز داشتن آنان به دعا و استغفار استفاده می شود.

243- نیاز به دلداریهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند رهنمود و دلجویی از جانب خداوند برای پایداری در طریق تبلیغ

و اصبر لحکم ربک فأنتک بأعیننا

چنانکه گفته شد: تعبیر «بأعیننا» پیامدار حمایت می باشد، از این تعبیر و از فرمان «و اصبر» مطلب بالا استفاده می شود.

244- نیاز به دوست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 2

2- نیاز انسان به دوستِ دلسوز، حتی در قیامت

و لاصدیق حمیم

حسرت گمراهان بر نداشتن رفیق، نشانگر نیاز و کمبود آنان است.

245- نیاز به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 7

7- بشر، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است.

و ما أنزلنا عليك الكتاب إلا لتبين لهم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 3

3 - نیاز مردم عصر موسیٰ به تعالیم آسمانی جدید

و لقد آتینا موسیٰ الكتاب من بعد ما أهلكنا القرون الأولى

ص: 108

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4 - نیاز بشر، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

246- نیاز به ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9 - انسان در شرایط سخت، برای کسب تحمل بیشتر، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است.

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

247- نیاز به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 2

2- عیسی (ع)، خود را چون همه مردم، موجودی نیازمند به ربوبیت خدا دانست و آن را به همگان اعلام کرد.

وإنّ اللّٰه ربّی وربکم

248- نیاز به رحمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 18

18 - معاف شدگان از جهاد، در عین معذور بودن، نیازمند غفران و رحمت خدایند.

لیس علی الضعفاء... و اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 47 - 9

9_ همگان ، حتی پیامبران الهی برای نیل به سعادت ، نیازمند مغفرت و رحمت الهی اند .

إلا تغفر لي و ترحمني أكن من الخـسرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 109

5- نیاز شدید همه انسان ها در قیامت ، به غفران و رحمت الهی

إن ربك من بعدها لغفور رحيم . یوم تأتي كل نفس تجلّ دل عن نفسها

برداشت فوق، با توجه به این مطلب است که آیه قبل، در بردارنده بشارت غفران و رحمت الهی باشد و بشارت بودن وعده غفران، در صورتی است که انسان نیاز مبرم به آن داشته باشد؛ زیرا مجادله و دفاع کردن از خود، بیانگر نوعی نیاز به عنایت خداوند است.

249- نیاز به رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 16 - 2,4

2_ آدمی، در هر مرتبه و با هر گونه عمل، برای رهایی از عذاب قیامت نیازمند رحمت خداوند است.

من یصرف عنه یومئذ فقد رحمه

«من» اسم موصول و از ادات عموم است، یعنی (هر کس) بنابراین مفاد صله آن «یصرف ..» عمومیت داشته و شامل همه مردم می شود.

4_ پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) هم نیازمند رحمت الهی برای نجات از عذاب قیامت است.

قل إني أخاف .. من یصرف عنه یومئذ فقد رحمه

250- نیاز به رهبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 8

8- نیاز بشر به مرشد و مقتدا ، در دست یافتن به راه درست زندگی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

از این که فرعون و مؤمن آل فرعون، هر دو مدعی نشان دادن راه صواب به مردم شدند، می توان این حقیقت را به دست آورد که اصل نیازمندی انسان ها به راه درست و به مقتدایی که خود این راه را طی کرده و راهنمای دیگران باشد، جای تردید نیست.

251- نیاز به رهبری

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن ، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه على أمر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه .. فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که

رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

252- نیاز به زینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 5

5_ زینت و زیبایی، همچون غذای پاکیزه، بخشی از نیازهای آدمیان می باشد.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق

ذکر کردن خوراکیها و زینتها در یک جمله و برخورد مساوی در بیان حلیت آنها، حاکی از نیاز همسان آدمی به آنهاست.

253- نیاز به سلامتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 6

6- نیاز انسان به سلامت و امنیت الهی، حتی در لحظه مرگ

والسلم علیّ... یوم أموت

مراد از سلامت هنگام مرگ، دور ماندن از وحشت، نومیدی، اضطراب و نظایر آن است که منکران خدا و معاد به آن گرفتار می شوند.

254- نیاز به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- صبر، نیازی موقت و توکل بر خداوند نیازی دائمی برای مسلمانان

الذین هاجروا .. الذین صبروا و علی ربهم یتوکلون

از اینکه در توصیف صبر مهاجران، از فعل ماضی استفاده شده و برای تعریف توکل آنها از فعل مضارع استفاده گردیده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

ص: 111

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 7

7 - حق پذیری و دفاع از حق ، نیازمند شکیبایی و استقامت است .

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

جمله «تواصوا بالصبر»، ممکن است درصدد بیان زمینه های لازم برای مفاد «تواصوا بالحقّ» باشد.

255- نیاز به طعام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 118 - 2,3

2 - آدم (ع) و حوا در بهشت مسکونی خود نیازمند خوراک و پوشاک بودند .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

اختصاص یافتن فعل ها به آدم(ع) شاید به این جهت باشد که اصل سخن خداوند متوجه آدم(ع) بوده است و تنها در مواردی افعال تثنیه آمده که چاره ای جز آن نبوده است. بنابراین، حوا نیز مانند آدم(ع) از نظر غذا و پوشاک تأمین بود.

3 - غذا و پوشاک از آغاز آفرینش انسان از جمله نیاز های اصلی او بوده است .

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 2

2 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون دیگر انسان ها ، نیازمند به غذا و مناسبات اقتصادی با مردم

مَالٍ مِّمَّا يَتْلُونَ فِي الْأَسْوَاقِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 14

14 _ تغذیه ، نیاز روزمره مسیح (ع) و مادرش مریم (ع)

فعل مضارع «یاكلان» دلالت بر استمرار دارد و حاکی از نیاز دائمی آنان به غذاست.

256- نیاز به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد، نیازمند به عبادت (نماز و . . .) و خدمت به خلق (انفاق) است.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به

ص: 112

آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

257- نیاز به عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 3

3 - نیاز بشر به عبادت خدا و حاجت خواهی از درگاه او

و الذین تدعون من دونه... و لو سمعوا ما استجابوا لکم... أنتم الفقراء إلى الله

با توجه به آیه قبل - که درباره عبادت و حاجت خواهی مشرکان بود - می توان استفاده کرد که از مصادیق مورد نظر برای فقر و غنا در این آیه، مسأله نیاز بشر به عبادت و بی نیازی خداوند از این عبادت است.

258- نیاز به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 5

5 - بشر در همه ادوار تاریخی، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

و أنه أهلك عادًا الأولى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم (ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

259- نیاز به غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 5

5 - انسان، در بهشت به خوردن و آشامیدن نیاز دارد و از آن لذت می برد.

یطاف عليهم بصحاف من ذهب و أكواب

260- نیاز به غذای پاکیزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ زینت و زیبایی، همچون غذای پاکیزه، بخشی از نیازهای آدمیان می باشد.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق

ذکر کردن خوراکیها و زینتها در یک جمله و برخورد مساوی در بیان حلیت آنها، حاکی از نیاز همسان آدمی به آنهاست.

ص: 113

261- نیاز به فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 6

6 - نیاز شدید فرعون و همسرش به وجود کودکی در کنارشان

وقالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

262- نیاز به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 85 - 5

5 - همه انسان ها حتی پیامبران بزرگ ، نیازمند فضل خدا

واجعلنی من ورثه جنّه النعیم

263- نیاز به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 3

3 - نزول کتاب (قرآن) از سوی خداوند ، عملی هدفدار و امری لازم و شایسته برای بشر

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که «بالحق» متعلق به «أنزلنا» باشد. کلمه «حق» _ در برابر باطل (پوچ و بیهوده) _ به معنای کار به جا، شایسته و هدفمند است. بنابراین نزول قرآن، هدفمند و کاری شایسته و لازم برای بشر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 3

3 - نیاز بشر ، به تذکار های الهی و تعالیم قرآن کریم

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

264- نیاز به کتاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 5

ص: 114

5- نیاز نسل عصر بعثت به پیامبر و کتاب آسمانی جدید

وَل_كُنَّا اَنْشَانَا قَرَوْنَا فَتَطَاوَل عَلَيْهِم الْعَمْر

265- نیاز به کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 1

1- ضرورت وجود داشتن کتابی آسمانی در اختیار مردم ، بر فرض آسمانی نبودن قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب من عند الله هو أهدى منهما

آیه بالا تفریح بر «قالوا سحران نظاهرا» است و این تفریح در صورتی درست است که لازم باشد همواره در میان مردم کتابی آسمانی باشد و مردم از آن پیروی کنند؛ زیرا در این صورت است که اگر فرضاً تورات و قرآن آسمانی نبودند، قطعاً باید کتاب دیگری می بود و در نتیجه از کافران خواسته می شد که آن را معرفی کنند.

266- نیاز به لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 16

16- نیاز به لباس ، نیازی دائمی برای انسان و تأمین آن از فراورده های حیوانی ، امری موقت است .

و من أصفافها و أوبارها و أشعارها أث_ثًا و مت_عًا إلی حین . . . و جعل لکم سربیل تق

برداشت فوق، بر این احتمال است که قید «إلی حین» مربوط به محدودیت بهره مندی از پشم، کرک و مو باشد و از اینکه اشیای یاد شده مقید به زمانی محدود شده است، ولی «سربیل» _ که ذکر عام بعد از خاص است _ چنین قیدی ندارد، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

267- نیاز به لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 5

5- تمامی انسان ها ، حتی پیامبران به عنایت خداوند در رشد و کمال نیازمنداند .

و لقد آتينا إبراهيم رشد من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 7

7 - نیاز انسان به لطف و حمایت خدا، در قیامت

و لاتخزنی يوم یبعثون

ص: 115

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 20

20- نیاز همیشگی انسان ، به لطف و خطاپوشی خداوند

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم

از این که خداوند به موحدان نیک کردار و مؤمن به قرآن و خط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نوید غفران داده است؛ استفاده می شود که حتی چنین مؤمنانی نیز نیازمند غفران خداوند هستند.

268- نیاز به محصولات کشاورزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 65 - 3

3 - وابستگی شدید مردم ، به محصولات کشاورزی

لو نشاء لجعلنه حطماً فظلمتم تکفھون

طرح موضوع کشاورزی و این که اگر خداوند مانع محصول دادن آن شود، کافران به وضع رقت باری گرفتار خواهند شد، نشانگر مطلب یاد شده است.

269- نیاز به مدبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 2

2- نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر ، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن کنتم تعلمون .. قل من ربّ السموت السبع وربّ العرش العظيم

روشن است که سؤال «من ربّ السماوات السبع ..» (پروردگار آسمان های هفتگانه و... کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد _ که در آیه پیشین به آن تصریح شده است _ امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مرئی و مدبر

ربّ السموت والأرض و ما بینهما إن کنتم موقنین

270- نیاز به مرئی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 19 - 4

ص: 116

4- نیاز انسان به پروردگار، باور مشترک همه ادیان توحیدی و مکاتب شرک

هذان خصمان اختصموا فی ربهم

از این آیه شریفه، استفاده می شود که آنچه مورد اختلاف واقع شده، مصداق «پروردگار» است و اما اصل نیاز انسان به پروردگار، باوری پذیرفته شده در میان تمامی مکاتب و ادیان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 9

9- نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مربی و مدبر

رب السموت والأرض و ما بینهما إن كنتم موقنین

271- نیاز به مسکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15_ مسکن، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجك الجنة و كلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحيات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 2

2- آب و مسکن، از جمله نیاز های اساسی انسان از آغاز خلقت

وإنك لاتظمؤا فیها و لاتضحی

272- نیاز به معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - نیاز بشر آینده به معجزه ای بزرگ ، شگفت و بی سابقه برای گرایش به ایمان

أخرجنا لهم دابة من الأرض تكلمهم

بیرون آمدن جنبنده ای سخنگو از زمین پدیده ای است که در گذشته تاریخ سابقه ندارد و نکره آمدن «دابه» بیانگر عظمت و سترگی آن است.

ص: 117

273- نیاز به معماری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 6

6 - نیاز و هنرمند بودن، از معیار های لازم برای خلق آثار و معماری ها و بناسازی ها

أتبنون بکلّ ریح ءایه تعبثون

274- نیاز به معنویات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 6

6 - نیاز بشر در سعادت خود، به چیزهایی غیر از برخورداری مادی و دانش اقتصادی

ثمّ إذا خولنّه نعمه . . . فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

275- نیاز به منذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 3

3 - نیاز جوامع بشری به انذار و انذارگرانی از جانب خداوند

و ما أهلكنا من قریه إلاّ لها منذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 12

12- نیاز همواره جوامع بشری، به وجود انذارگرانی الهی

وقد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

بنابراین که آیه شریفه نظر به استمرار خط نبوت و انذارگری در قبل و بعد از هود(ع) داشته باشد، نیاز همواره بشر به وجود انذارگران استفاده

می شود.

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

وَلَّوْا۟ اِلٰی قَوْمِهِمْ مُنْذِرِيْنَ

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

ص: 118

276- نیاز به موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 9

9- انسان برای گرایش به راه خدا، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزا آمده است.

277- نیاز به نصرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 8

8- مؤمنان، محتاج امداد های الهی، در پیشبرد دین و مبارزه با دشمنان

إن تنصروا الله ينصركم

از این که خداوند، نوید نصرت و امداد به مؤمنان را در زمینه جهاد مطرح کرده است؛ نیاز آنان به امدادهای خداوند استفاده می شود.

278- نیاز به نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد، نیازمند به عبادت (نماز و...) و خدمت به خلق (انفاق) است.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

279- نیاز به نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- حرکت در عرصه تاریخ قیامت ، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

یوم یقول المن_فقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

ص: 119

280- نیاز به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 7

7- بشر، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است.

و ما أنزلنا عليك الكتاب إلا لتبين لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان في الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4- نیاز بشر، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4- سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان]، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست.

أفنزرب عنكم الذكر... و كم أرسلنا من نبى في الأولين

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- نیاز همه انسان ها به پیام وحی و رهنمود های پروردگار ، برای رسیدن به حق و صلاح

بأنّ الذين كفروا اتبعوا البطل وأنّ الذين آمنوا اتبعوا الحقّ من ربّهم

مقید شدن «الحقّ» به «من ربّهم» و مقابله «الحقّ من ربّهم» با «الباطل»، می رساند که بشر بیش از دو راه در پیش ندارد: راه باطل و یا راه حق، راه حق تنها همان راهی است که منتسب به پروردگار و نازل شده از سوی او است از این رو انسان برای رسیدن به حق، ضرورتاً نیازمند رهنمود خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 12 - 1

1 - انسان ، در تشخیص تکالیف دشواری که خداوند خواهان انجام گرفتن آن است ، نیازمند وحی است .

و ما أدريک ما العقبه

ص: 120

«العقبه» گرچه مطلق است؛ ولی مراد از آن _ به قرینه سیاق آیه _ طریقه های سختی است که سلوک آن، مطلوب خداوند می باشد؛ وگرنه شناخت مطلق کارهای دشوار بر کسی سخت نیست.

281- نیاز به ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 13

13 - انسان در قیامت ، نیازمند ولایت و یآوری است .

والظِّلمون ما لهم من ولیّ ولا نصیر

282- نیاز به ولایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 4

4 - انسان ، نیازمند ولایت و یآوری از جانب خداوند ، در تمامی حالات زندگی خویش

و من یضلل الله فما له من ولیّ من بعده

این که گمراهان با محروم شدن از ولایت الهی ره به جایی نمی برند، نشانگر آن است که انسان ها در تمامی حالات زندگی خویش نیازمند امداد و ولایت الهی اند.

283- نیاز به ولی (سرپرست)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 2

2 - یتیمی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، او را به داشتن سرپرست نیازمند کرده بود .

ألم یجدک یتیمًا ف_اوی

حرف «فاء» برای عطف مسبب بر سبب است و دلالت دارد که آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نیازمند سرپرست کرده بود، یتیمی آن حضرت بوده است.

284- نیاز به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 4

4 - انسان همواره نیازمند هدایت های الهی است .

إهدنا الصراط المستقیم

ص: 121

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 5

5 - انسان برای نیل به سعادت ، نیازمند هدایت ها و رهنمود های الهی است .

فإما يأتينكم منى هدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 10

10_ انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم يهدنى ربى لأكونن من القوم الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 6

6- انسان ، نیازمند به هدایت الهی در راهیابی به « صراط مستقیم »

هده إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین ، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان فى الأرض ملئكة يمشون مطمئنن لنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22- همواره یاد کردن خداوند، نیازمند توفیق و هدایت ویژه الهی است.

واذکر ربک إذا نسیت وقل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هـ ذارشدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- بنی اسرائیل در عصر فرعون، گرفتار انحراف در عقیده و عمل و نیازمند هدایت از سوی خدا

ولقد آتینا موسی الکتب لعلمهم بهتدون

«هم» در «لعلهم» کنایه از بنی اسرائیل است و ارجاع آن به فرعون و طایفه او، درست نیست؛ زیرا نزول تورات، بعد از هلاکت آنها بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 2

2- بشر ، نیازمند هدایت و راهنمایی از جانب خداوند

قل فاتوا بکتب من عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 11

11 - انسان ، نیازمند به هدایت الهی است و در صورت بهره نجستن از آن گمراه می شود .

قل ربی أعلم من جاء بالهدی و من هو فی ضلّ مبین

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که گمراهی بشر در برابر هدایت ارائه شده از سوی خداوند قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 6

6 - نیاز انسان به هدایت الهی در رسیدن به سعادت و خوشبختی

لو أنّ الله هدینى لکنت من المتّقین

از این که کافران رسیدن به مقام متقین (سعادت‌مندان) را منوط به هدایت الهی می دانند، مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 3

3 - نیاز همه انسان ها ، حتی پیامبران ، به هدایت الهی

و لقد آتینا موسی الهدی

آیه شریفه در مقام امتنان است. در این مقام، اعطا و بخشش هدایت، دلیل نیاز بشر به آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان]، باعث بی‌نیازی بشر از وحی و هدایت‌های آسمانی نیست.

أفضرب عنکم الذکر . . . و کم أرسلنا من نبی فی الأولین

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت‌های پیشین، نشانگر آن است که انسان‌ها در هیچ یک از دوره‌های تاریخ، بی‌نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 11

11 - انسان، در اشتیاق رستگاری و نیازمند راهنمایی، برای تشخیص راه‌ها و مصادیق آن

ذلک هو الفوز المبین

ص: 123

تأکید با ضمیر فصل در زمینه نمایاندن رستگاری راستین، نشانگر آن است که اولاً انسان در نهاد خودش، عشق به رستگاری دارد و ثانیاً دستیابی به آن، نیازمند هدایت و راهنمایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 20

20 - انسان در هر مرحله از زندگی ، مواجه با راه های گوناگون حق و باطل و نیازمند هدایت مداوم

و یهدیکم صراطاً مستقیماً

از این که خداوند، برای مؤمنان مسأله هدایت را مطرح کرده؛ معلوم می شود که اصولاً انسان ها، حتی مؤمنان، در هر مرحله از زندگی، مواجه با ابهام ها و آزمون های جدیدی می شوند که برای انتخاب راه صحیح، همواره نیازمند هدایت اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 4

4_ انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 8

8 - انسان ، جهت گذار سالم از مسیر زندگی دنیوی و به بیراهه نیفتادن ، به نوری هدایت کننده در وجود خود نیازمند است .

و يجعل لکم نوراً تمشون به

برداشت یاد شده در صورتی استفاده می شود که مراد از «تمشون» طی کردن مسیر زندگی دنیوی باشد.

285- نیاز به هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7_ غیر خدا ، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن يهدى إلى الحق أن يتبع أمن لا يهدى إلا أن يهدى

286- نیاز به هدایتگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولّوا إلى قومهم منذرين

ص: 124

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

287- نیاز به هدایتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 9

9- پیامبران ، در تشخیص موارد رضایت خداوند ، نیازمند راهنمایی و هدایت او هستند .

و ما أعجلک . . . عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 18

18 - انسان ، برای رهایی از خطاها و رسیدن به خوشبختی ، نیازمند رهنمودهای الهی است .

فمن اتبع هدای فلا یضللّ و لایشقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 5

5- نیاز مستمر موجودات هستی به هدایت خدا

الذی خلقنی فهو یهدین

تفریع «فهو یهدین» بر «الذی خلقنی»، بیانگر این نکته است که هر مخلوقی نیازمند هدایت است و چون خدا آن را خلق کرد، هدایتش هم خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 11، 8

8- تمامی انسان ها ، حتی پیامبران بزرگ الهی ، نیازمند امداد و هدایت الهی اند .

فإنّه سیهدین

11 - ایمان به توحید و خدای یگانه ، آغاز راه بوده و در ادامه آن انسان نیازمند راهنمایی از سوی خداوند است .

إلا الذي فطرني فإنه سيهدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 11

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند هدایت الهی، برای رهنمون شدن به راه راست و صلاح

و یهدیک صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 4

4 - انسان، نیازمند هدایت از جانب خداوند

ص: 125

أرسل رسوله بالهدى

فرستاده شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت، با این فرض می باشد که انسان، نیازمند هدایت از سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای پاسخ به پرسش های مردم، نیازمند راهنمایی خداوند و دارای آگاهی های محدود

فیم أنت من ذکریها

خداوند، با بیان این حقیقت که مقام پیامبر (صلی الله علیه و آله) قاصر از بیان تمام ویژگی های قیامت است؛ شیوه پاسخ گویی به پرسش مردم از زمان وقوع قیامت را به آن حضرت می آموزد.

288- نیاز به هشدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 9

9_ آدمی همواره نیازمند تذکر و هشدار است.

قد فصلنا الأیت لقوم یذکرون

«یذکرون» صیغه مضارع و معنی تجدد و استمرار دارد. ستوده شدن متذکران با این بیان اشاره ای ظریف به این نکته دارد که آدمی همواره نیازمند متذکر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 9

9- انسان، همواره در معرض ابتلا به شرک و نیازمند به هشدار است. *

لاتجعل مع الله إل-هًا اخر . . . و قضی ربک ألا تعبدوا إلاّ إیّاه ... لاتجعل مع ال

تأکید بر پرهیز از شرک در این مجموعه آیات (آیه 22 _ 38) که درباره مباحث مختلف خانوادگی و اجتماعی است بیانگر این نکته است که احتمال لغزش انسانها زیاد است و باید به آنها توجه داده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- مؤمنان، در معرض لغزش و نیازمند تذکر و هشدار مکرر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تَبْطُلُوا أَعْمَلَكُمْ

از تکرار «أطيعوا» و نهی «لا تبطلوا» در مورد مؤمنان، مطلب بالا استفاده می شود.

289- نیاز به هشدارهای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 103 - 2

ص: 126

2- انسان ، در معرض غفلت از سود و زیان واقعی خویش و نیازمند هشدار پیامبران (ع) است .

قل هل ننبئکم بالأخسرین أعملاً

290- نیاز به هشدارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 2

2- مؤمنان ، در معرض از یاد بردن خدا و نیازمند هشدار الهی برای پایبندی به تقوا

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ .. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِیْنَ نَسُوا اللّٰهَ

291- نیاز به همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15 _ مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجک الجنة و کلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحيات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 4,5

4 - نیاز مداوم زن و شوهر به یکدیگر

هن لباس لکم و أنتم لباس لهن

در جمله «هن لباس لکم ..» زن برای شوهر و شوهر برای زن، به لباس برای انسان، تشبیه شده اند. «نیاز مداوم» وجه شبه روشنی است که تشبیه مذکور گویای آن می باشد.

5 - نیاز جنسی زن و شوهر به یکدیگر از حکمت های حلیت آمیزش جنسی در شب های رمضان

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم هن لباس لكم و أنتم لباس لهن
جمله «هن لباس لكم . . .» بیانگر حکمت و دلیل اعلام حلیت (أحل لكم ...) است.

292- نیاز به هوای مطبوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 4

ص: 127

4- انسان پس از معاد، نیازمند آب و هوای مطبوع و دارای ویژگی های جسمانی است.

لا یدوقون فیها بردًا و لا شرابًا

293- نیاز به یاور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 13

13 - انسان در قیامت، نیازمند ولایت و یآوری است.

و الظِّلمون ما لهم من ولیّ و لا نصیر

294- نیاز های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 62 - 14

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه علی أمر جامع لم یذهبوا حتی یستأذنه . . . فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

295- نیاز های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 2

2 - حرکت در عرصه تاریخ قیامت، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

یوم یقول المنفقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

296- نیاز های جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- توجه اسلام به نیاز های جنسی و طبیعی ، در تشریح احکام و قوانین دین

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم

ص: 128

297- نیاز های معنوی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

3- انسان، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من یکلؤکم باللیل والنهار من الرحمن

«کلاءه» (ماده «یکلأ») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمان» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

نیاز های

298- آثار نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 7

7- تأثیرگذاری نیاز های محیطی و مادی انسان بر آرا و نظریات وی حتی در زمینه مسائل فکری و معنوی *

وقالوا لن نؤمن لک حتی تفجر لنا من الأرض ینبوعاً

با این احتمال که پیشنهاد ایجاد چشمه به عنوان معجزه از سوی مشرکان، متأثر از شدت نیاز آنان به منابع آبی بوده باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 13

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فیها أنه ر من ماء غیر ءاسن و أنه ر من لبن لم یتغیر طعمه و أنه ر من خمر لذه للش

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذت بردن و .. در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایبشگی در طریق حق استفاده کرده است.

299- ارزش نیاز های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - برتری درخواست‌ها و نیازهای معنوی و اخروی، بر درخواست‌ها و نیازهای مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملکاً

ص: 129

300- ارزش نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

301- ارزش نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

302- ارزش نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

303- اهمیت تأمین نیاز های ضروری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 17

17- امید بستن به هدایت و تربیت انسان ها ، پس از تأمین نیاز های ضروری آنان ، امیدی بجا و مناسب است .

والله جعل لکم .. لعلکم تسلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند جمله «لعلکم تسلمون» را پس از به رخ کشیدن نعمتهای فراوان خویش به انسانها، مطرح

کرده است.

ص: 130

304- اهمیت نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 12

12 _ رهبران الهی ، وظیفه دار جهت دهی معنوی به خواسته های مادی مردمان

نرید ان ناکل منها .. تکنون لنا عیداً لاؤلنا وء اخرنا ءایه منک و ارزقنا

حضرت مسیح(ع) با ذکر مسأله تغذیه به عنوان آخرین هدف و با جمله «وارزقنا ..» که خود ابراز نیاز و تذلل در پیشگاه خداوند است، اشاره به ناموجه بودن سخن حواریون دارد که آنان مسأله تغذیه را قبل از اهداف معنوی مطرح کردند.

305- تأمین نیاز های اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 3

3 _ توجه اسلام به نیاز های اقتصادی جامعه اسلامی و تأمین آنها

إنما الصدقت للفقراء .. و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 12

12 _ اهتمام اسلام به انفاق و تأمین نیاز های معیشتی جامعه

و یقبضون ایدیهم

306- تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 4

4 _ خداوند فراهم سازنده راههایی گوناگون برای تأمین معیشت انسانها در زمین است.

و جعلنا لکم فیها معیش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 7

7_ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود، در گرو تأمین نیازهای مادی و معنوی آنان

قالوا نريد ان نأكل منها و تطمئن قلوبنا

307- تأمین نیازهای معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 131

14 - دعا به درگاه خداوند ، مؤثر در برآورده شدن خواسته های معنوی انسان است .

ربنا واجعلنا مسلمین لک . . . و تب علینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 7

7 _ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود ، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نرید ان نأکل منها و تطمئن قلوبنا

308- سختی تأمین نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 3

3 - دشواری تأمین نیاز های اولیه انسان (غذا ، پوشاک ، آب و مسکن) در بیرون بهشت ، از هشدار های خداوند به آدم (ع)

فتشقی . إن لک ألا تجوع فیها و لاتعری . و إنک ... لاتضحی

«إنک» عطف بر «ألا تجوع» است و جمله «إن لک ..» تفسیر برای «فتشقی» می باشد. نفی گرسنگی، برهنگی، آفتاب زدگی و تشنگی، به منظور اشاره به سختی هایی است که آدم(ع) در صورت اخراج از بهشت به آن گرفتار می شد.

309- منشأ تأمین نیاز های روحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 2

2 - تأمین نیاز های روحی و تجملی انسان در طبیعت ، جلوه ای از ربوبیت انکارناپذیر الهی در حق وی

یخرج منهما اللؤلؤ و المرجان . فبأی ءالاء ربکما تکذبان

با توجه به این که نقش مروارید و مرجان در بعد تجملی زندگی انسان آشکار می باشد، نعمت شمرده شدن آن برای انسان، می رساند که خداوند _ در کنار همه نیازهای اولیه بشر _ نیازهای ثانوی آنان را نیز در نظر داشته و تأمین کرده است.

310- منشأ تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 8

8- خداوند ، آب باران را وسیله سیرابی انسان ها قرار داد .

فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ

ص: 132

311- نیاز های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 62 - 14

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن ، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه على أمر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه .. فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر(صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

312- نیاز های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 2

2 - حرکت در عرصه تاریک قیامت ، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

يوم يقول المنفقون .. انظرونا نقتبس من نوركم

313- نیاز های جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 6

6 - توجه اسلام به نیاز های جنسی و طبیعی ، در تشریح احکام و قوانین دین

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم

314- نیاز های معنوی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

3- انسان ، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من يكلؤكم بالليل والنهار من الرحمن

«كلاءه» (ماده «يكلأ») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمان» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

ص: 133

315- نیاز های اجتماعی

{نیاز های اجتماعی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 2

2_ ضرورت جُبران کمبود ها و نیاز های اقتصادی جامعه

یا ایها الذین امنوا انفقوا

316- نیاز های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 62 - 14

14 - اصل رهبری و مدیریت اجتماعی و نیاز جامعه به آن ، امری پذیرفته شده و مسلم در نگاه وحی

و إذا كانوا معه علی أمر جامع لم یذهبوا حتی یستذنوه . . . فأذن لمن شئت منهم

از این که خداوند رها کردن حل و فصل مسائل اجتماعی را، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته است، به دست می آید که رهبری و مدیریت اجتماعی، امری مسلم و ضروری شمرده شده است و بر این اساس، باید مردم از آن مقام کسب تکلیف کنند.

نیاز های مادی

317- آثار نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 7

7- تأثیرگذاری نیاز های محیطی و مادی انسان بر آرا و نظریات وی حتی در زمینه مسائل فکری و معنوی *

وقالوا لن نؤمن لک حتی تقجر لنا من الأرض ینبوعاً

با این احتمال که پیشنهاد ایجاد چشمه به عنوان معجزه از سوی مشرکان، متأثر از شدت نیاز آنان به منابع آبی بوده باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر ، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فیها أنهر من ماء غیر ءاسن و أنهر من لبن لم یتغیر طعمه و أنهر من خمر لذّه للّش

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذت بردن و .. در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایشگی در طریق حق استفاده کرده است.

ص: 134

318- ارزش نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملگًا

319- تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 7

7_ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود ، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نرید ان نأکل منها و تطمئن قلوبنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 4

4_ خداوند فراهم سازنده راههایی گوناگون برای تأمین معیشت انسانها در زمین است.

و جعلنا لکم فیها معیش

320- منشأ تأمین نیاز های مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 8

8- خداوند ، آب باران را وسیله سیرابی انسان ها قرار داد .

فأنزلنا من السماء ماء فأسقینَ کموه

نیاز های معنوی

321- ارزش نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 11

11 - برتری درخواست ها و نیاز های معنوی و اخروی ، بر درخواست ها و نیاز های مادی و دنیایی در دعا و عرض حاجت به درگاه الهی

قال رب اغفر لی و هب لی ملکاً

ص: 135

322- اهمیت نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 114 - 12

12_ رهبران الهی، وظیفه دار جهت دهی معنوی به خواسته های مادی مردمان

نرید ان ناکل منها... تکون لنا عیداً لاؤلنا وءاخرنا ءایه منک و ارزقنا

حضرت مسیح(ع) با ذکر مسأله تغذیه به عنوان آخرین هدف و با جمله «وارزقنا...» که خود ابراز نیاز و تذلل در پیشگاه خداوند است، اشاره به ناموجه بودن سخن حواریون دارد که آنان مسأله تغذیه را قبل از اهداف معنوی مطرح کردند.

323- تأمین نیاز های معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 7

7_ استقامت و پایداری توده مردم بر ایمان و عقاید دینی خود، در گرو تأمین نیاز های مادی و معنوی آنان

قالوا نرید ان ناکل منها و تطمنن قلوبنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 14

14 - دعا به درگاه خداوند، مؤثر در برآورده شدن خواسته های معنوی انسان است.

ربنا واجعلنا مسلمین لک... و تب علینا

324- نیاز های معنوی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 3

3- انسان، نیازمند به حفاظت و حمایت الهی در تمام لحظات زندگی

قل من یکلؤکم بالیل والنهار من الرحمین

«کلاءه» (ماده «یکلاً») به معنای حفظ شیء است و «من» در «من الرحمان» بدلیه است؛ یعنی، به جای خدای رحمان.

نیازمندان

325- انفاق به نیازمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 11، 7

ص: 136

7- فرمان های دین در رسیدگی مالی به دیگران ، با عواطف طبیعی انسان ، هماهنگ است .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

تقدم ادای حقوق خویشان بر دیگران، می تواند با توجه به این نکته باشد که انسان، به صورت فطری و طبیعی، رسیدگی به خویشان را در اولویت قرار می دهد.

11 - پرداختن به کار های خیر ، مانند انفاق به نیازمندان _ با توجه به دستاورد بد کار های نادرست _ لازم است .

تصَبَّهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمْتُمْ أُيْدِيَهُمْ .. فَأْتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ

«فا» در «فآت» می تواند فصیحه و مربوط به فراز «إِنْ تَصَبَّهُمْ» در آیات قبل باشد؛ یعنی: «حال که سیئه، در پی دارنده ناگواری است، پس، از آن پرهیز و حقوق خویشاوندان و .. را ادا کنید».

326- اهمیت تأمین نیازمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 4 - 11

11 - توجه به خدا و بر طرف ساختن نیاز های نیازمندان ، دو خصلت همگام در وجود محسنان است .

الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 2

2- انفاق و رسیدگی به امور معیشتی نیازمندان (پرداخت زکات) ، از رکن های عملی شریعت

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ . الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 1,3,4

1 - کسانی که از عاریه دادن لوازم منزل ، دریغ ورزیده ، احتیاجات مردم را نادیده می گیرند ، گرفتار نفرین خدایند و عذاب جهنم ، فرجام آنان است .

فَوَيْلٌ .. وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

«ماعون»، عنوان عامی برای اثاثیه منزل، از قبیل دیگ، تیر، و کاسه است (مصباح). این کلمه به معنای کار خیر و باران و آب و هر چیز نافع نیز می آید (قاموس). ریشه آن «مَعْن» (چیزی که کم و آسان باشد) است و برخی اصل آن را «معونه» (ابزار کمک دهنده) دانسته اند. (صحاح اللغه)

3- لزوم رد نکردن مراجعه کنندگان و کمک خواهان و تأمین احتیاجات مردم

فویل ... الذین ... و یمنعون الماعون

4- خواندن نماز، بدون تصمیم بر امدادسانی به نیازمندان، غفلت از «حقیقت نماز» است.

الذین هم عن صلاتهم ساهون ... و یمنعون الماعون

ص: 137

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 12

12 - تلاش برای رفع نیاز نیازمندان ، وظیفه ای بر عهده همگان و یکی از نشانه های تقواست .

هدی للمتقين . . . و مما رزقنهم ینفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 5،9،10،22،23

5 - ایمان به خدا ، قیامت ، فرشتگان ، کتاب های آسمانی و پیامبران و پرداخت مال (انفاق) برای رفع نیاز مستمندان و آزادی بردگان از مسائل اساسی دین است .

لیس البر أن تولوا وجوهکم . . . و لكن البر من ءامن بالله . . . و ءاتی المال علی حبه

9 - لزوم دستگیری از خویشاوندان نیازمند و صرف مال برای برطرف کردن نیاز های آنان

و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی

«ذوی القربی» به معنای خویشاوندان است و از آن جا که در شمار یتیمان و مساکین و . . . قرار گرفته اند، می توان دریافت که مراد، نیازمندان ایشان است.

10 - ضرورت دستگیری از یتیمان ، در ماندگان ، در راه ماندگان و فقیرانی که تقاضای کمک دارند .

و ءاتی المال علی حبه . . . الیتمی و المسکین و ابن السبیل و السائلین

22 - محبت خدا ، انگیزه ابرار در صرف اموال خویش برای دستگیری از مستمندان

و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی

ضمیر در «علی حبه» می تواند به «الله» یا به «المال» و یا به «اتیان المال» بازگردد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

23 - ابرار ، با رغبت و طیب خاطر ، اموال خویش را در جهت رفع نیاز مستمندان هزینه می کنند .

و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «حبه» به «اتیان المال» - که از «اتی المال» استفاده می شود - برگردد؛ یعنی، مال را با میل و رغبت به مستمندان می پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 14، 18

14 - توجه به مساکین و نیازمندان در جعل احکام و مقررات دین

و علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین

18 - تشویق و ترغیب اهل ایمان به انفاق و دستگیری مستمندان

فمن تطوع خیراً فهو خیر له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 8 - 3، 1

1 - لزوم بهره مند ساختن نزدیکان نیازمند، یتیمان و مساکین از اموال میت، در صورت حضور آنان هنگام تقسیم ارث

و اذا حضر القسمة اولوا القربى و الیتامى و المساکین، فارزقوهم منه

ص: 138

ذکر «اولوا القربی» در ردیف یتیم و مسکین، حاکی از آن است که مراد از «اولوا القربی» خویشان نیازمند هستند نه خویشان ثروتمندی که با یتیمان و مساکین تناسبی ندارند. ذیل آیه که ترغیب به عطف و برخورد نیک با آنان است، این معنا را تأیید می کند.

3_ لزوم توجه به نیازمندی های خویشاوندان، یتیمان و مساکین و برخورد نیک با آنان

اولوا القربی و الیتامی و المساکین، فارزقوهم منه و قولوا لهم قولاً معروفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 10

10_ پیدایش روحیه گذشت از مال و رسیدگی به وضع اقتصادی مستمندان، از شرایط لازم هر جامعه دینی برای جهاد و مبارزه

كفّوا ایدیكم و اقیموا الصلوه و اتوا الزكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 8

8_ دعوت کنندگان مردم به دستگیری از مستمندان، بهره مند از پاداش عظیم الهی

الا من امر بصدقه... فسوف نؤتیه أجراً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 14

14_ رد نکردن درخواست نیازمندان و نیاز نبردن به درگاه غیر خدا، موجب برگزیده شدن ابراهیم (ع) از سوی خداوند به عنوان خلیل

و اتخذ الله ابرهیم خلیلاً

امام صادق (ع) درباره علت برگزیده شدن حضرت ابراهیم (ع) به عنوان خلیل، از سوی خداوند فرمود: لانه لم یرد احداً و لم یسال احداً قط غیر الله عز و جل.

عیون اخبار الرضا، ج 2، ص 76، ح 4، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 554، ح 583.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 _ ارتباط دایمی با خدا و تأمین نیاز مستمندان ، نشانه ایمان

الذین ءامنوا الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

بر این مبنا که اقامه نماز، به عنوان شیوه ای از ارتباط با خدا بیان شده باشد و پرداخت زکات، به عنوان مصداقی از رفع نیاز مستمندان مطرح باشد.

16 _ ارزشمندی تواضع و فروتنی به هنگام انفاق و دستگیری از مستمندان

و یؤتون الزکوه و هم رکعون

بنابر اینکه رکوع به معنای لغوی خود (خضوع) باشد.

ص: 139

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 4 - 2

2_ استمرار در برپایی نماز و دستگیری دائمی از مستمندان ، نشان ایمان حقیقی در مرحله عمل

أولئك هم المؤمنون حقا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 9

9_ برطرف سازی نیاز نیازمندان از اهداف مسائل اقتصادی در اسلام

ولذی القربی و الیتمی و المسکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 16

16_ صرف صدقات در مورد بردگان ، بدهکاران ، راه و در راه ماندگان ، فقط برای تأمین نیاز های آنان است ، نه تملیک به ایشان .

وفی الرقاب . . . و ابن السبیل

با توجه به اینکه برای چهار مورد اخیر، به جای لام ملکیت، حرف «فی» _ که بیانگر جهت صرف صدقات است _ به کار گرفته شده، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 4

4_ تلاش عملی و قرار دادن تمامی توان جسمی خود برای رفع نیاز حاجتمندان جامعه _ در صورت نبود امکانات مالی _ از اوصاف مؤمنان راستین است .

و الذین لایجدون إلا جهدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 5

5 - مسلمانان، در قبال نیاز های نیازمندان جامعه، مسؤول اند.

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

328- محسنان و تأمین نیازمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 4 - 6

6 - محسنان، ارزش های معنوی را در جامعه زنده نگه می دارند و برای رفع خلأ های اقتصادی آن می کوشند.

للمحسنين . الذين يقيمون الصلوه و يؤتون الزكوه

ص: 140

329- منشأ امداد به نیازمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 14

14 - کمک و امداد خداوند به نیازمندان ، نشأت گرفته از فضل او است .

إن یكونوا فقراء یغنیهم الله من فضله

330- موانع تأمین نیازمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 25

25 - محبت و علاقه به مال ، بازدارنده نیکان از انفاق و مصرف کردن آنها برای نجات مستمندان نخواهد شد .

وءاتی المال علی حبه ذوی القربی

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «حبه» به «المال» برگردد.

نیازمندی

331- آثار ذکر نیازمندی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 6

6 - توجه به وابستگی تمام معلومات انسان به خداوند ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امداد الهی در توانا ساختن او بر دریافت و قرائت قرآن

اقرأ... علم الإنسان ما لم یعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 6

6 - توجه به آفرینش انسان از خون لخته و وابستگی تمام دانش های او به خداوند ، مایه ترک طغیان است .

خلق الإنسان من علق... علّم الإنسان ما لم يعلم . كلاً إنَّ الإنسان ليطغى

332- آثار ذکر نیازمندی انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 17

17 - توجه به نیاز همه بندگان به خداوند در تأمین معاش ، از میان برنده پندار بهره بردن خداوند از عبادت بندگان است .

ص: 141

در برداشت یاد شده جمله «نحن نرزقک» به منزله تعلیل برای جمله قبل است؛ یعنی، چون رزق تو به دست ما تأمین می شود، پس روشن است که ما در فرمان نماز، در پی کسب روزی از جانب تو نیستیم.

333- آثار نیازمندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 109 - 3

3 - نیازمندی و کمبود، انگیزه ای برای ستم و تعدی

و ما الله یزید ظلماً للعالمین. و لله ما فی السموات و ما فی الارض

جمله «و لله ما فی السموات ...»، در مقام تعلیل برای ظلم نکردن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 7

7 - نیازمندی و قساوت دو عامل گرایش به ظلم و رعایت نکردن عدل است.

لکل درجت مما عملوا... و ربک الغنی ذو الرحمه

ذکر دو صفت غنا و رحمت، پس از بیان عدم ظلم خداوند در پاداش بندگان، بیانگر این است که ظلم برخاسته از نیاز و یا شقاوت و قساوت است که در مورد خدا این دو منتفی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 7

7 - روی آوردن انسان به درگاه خدا و بستن عهد با او، به هنگام احساس نیاز

و منهم من عهد الله لئن آتینا من فضله

334- آثار نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 102 - 6

6- بندگی و نیاز همه موجودات به درگاه خدا، خود، دلیل پوچی پندار ولایت برای آنان در برابر خداوند است.

أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ

با این که معنای آیه، بدون کلمه «عبادی» نیز تمام است، ولی ذکر «عبادی» برای توجه دادن به این نکته است که آنچه به عنوان «ولی» از سوی کافران انتخاب و در رتبه الوهیت و ربوبیت پنداشته شده است، جملگی عبد خدایند و چگونه است که بی خردان، عبد را در رتبه معبود پنداشته اند؟! بنابراین، آیه، متضمن نوعی استدلال نیز هست.

ص: 142

335- اهمیت نیازمندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 3

3 - غم، شادی، مرگ، حیات و نیازمندی و غنا، هر یک ضرورت و نعمتی در نظام زندگی انسان *

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تُتْمَارِي

در صورتی که تعبیر «آلاء» در مورد مطالب آیات پیشین به کار رفته باشد، مطلب یاد شده را می توان به دست آورد.

336- بداهت نیازمندی مخلوقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 5

5- نیازمندی پدیده ها به علت و پدید آورنده، امری بدیهی و غیر قابل تردید است.

أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

از اینکه خداوند از خالقیت خود نسبت به پدیده های آسمان و زمین نفی شک می کند، مبتنی بر قضیه ای است که کبرای آن به دلیل وضوح و بداهتش نیاز به ذکر ندارد و آن نیازمندی هر پدیده (معلول) به پدید آورنده (علت) است که همه عقلا، و از جمله کفار، هیچ تردیدی درباره آن ندارند.

337- بداهت نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 3

3 - نیاز پدیده و شیء ممکن به علت پدید آورنده، امری بدیهی و قابل فهم برای همگان

أَمْ خَلَقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ

از این که خداوند این مسأله را با پرسشی ساده و همراه با اعجاب و انکار مطرح کرده است؛ استفاده می شود که شبهه در نیاز معلول به علت، برای عقل سلیم شگفت انگیز بوده و شک در امر بدیهی است.

338- درک نیازمندی زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4 - درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند ، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فيها إن كنتم تعلمون

ص: 143

339- درک نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4- درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند ، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فيها إن كنتم تعلمون

340- دلایل نیازمندی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 8 - 96 - 6

6- بازگشت انسان ها به خداوند ، دلیل نیازمندی آنان به او است .

أن رءاه استغنى . إن إلى ربك الرجعى

341- عاقلان و نیازمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 2

2- نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر ، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن كنتم تعلمون .. . قل من رب السموت السبع و رب العرش العظيم

روشن است که سؤال «من رب السماوات السبع. ..» (پروردگار آسمان های هفتگانه و... کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد _ که در آیه پیشین به آن تصریح شده است _ امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

342- علما و نیازمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 2

2- نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر ، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن كنتم تعلمون . . . قل من ربّ السموت السبع وربّ العرش العظيم

روشن است که سؤال «من ربّ السماوات السبع . . .» (پروردگار آسمان های هفتگانه و . . . کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد _ که در آیه پیشین به آن تصریح شده است _ امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

ص: 144

343- نعمت نیازمندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 3

3 - غم، شادی، مرگ، حیات و نیازمندی و غنا، هر یک ضرورت و نعمتی در نظام زندگی انسان *

فبأیء الاء ربک تتماری

در صورتی که تعبیر «آلاء» در مورد مطالب آیات پیشین به کار رفته باشد، مطلب یاد شده را می توان به دست آورد.

344- نیازمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 14، 3

3_ خداوند مردم را به تفکر و تأمل در وابسته بودن جهان آفرینش و نیاز همواره آن به هستی بخش دعوت کرد .

أو لم ينظروا فی ملکوت السموت و الأرض و ما خلق اللّٰه من شیء

14_ آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأیء حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 9

9- تمامی هستی در برابر خداوند غنی، فقیر و نیازمند مطلق است .

ضرب الله مثلاً عبداً مملوگاً لایقدر علی شیء و من . . . فهو ینفق منه سرّاً و جهراً

برداشت فوق بر این اساس است که خداوند در مقام ردّ عقیده مشرکان و تبیین این حقیقت که خداوند قابل مقایسه با خلق نیست از مثالی استفاده کرده است که مجموعه هستی را به منزله برده ای ناتوان و جایگاه خداوندی را به مثابه توانمندی انفاقگر دانسته است که هستی از نعمتهای او ارتزاق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 64 - 5

5 - سراسر هستی ، فقیر و نیازمند به خدای یگانه و ستایشگر او

له ما فی السموت . . . وإنّ الله لهو الغنی الحمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 1

1 - جهان آفرینش ، دارای ماهیتی نیازمند به مدیر و مدبر

قل من ربّ السموت السبع وربّ العرش العظیم

ص: 145

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 5

5- شرک ورزی، برخاسته از جهل انسان و عدم شناخت او نسبت به ماهیت سراسر نیاز جهان هستی به خداوند

قل من بیده... إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 3

3- نیازمندی ممکنات (جهان هستی) در بقا به خداوند، همانند نیاز آنها در اصل وجود

إنّ الله یمسک السموت و الأرض... إن أمسکهما من أحد من بعده

این آیه هر چند درباره آسمان ها و زمین بحث کرده ولی ممکن است به وجود این قانون عام در جهان هستی نیز اشاره داشته باشد که همه ممکنات، در اصل وجود و در بقای خود، به خداوند نیازمند می باشند.

345- نیازمندی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 63 - 11

11_ احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعوته تضرعا و خفیه لئن أنجنا من هذه لنکونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 194 - 4

4_ همگان در برابر خدا، ناتوان و نیازمند و ناچیزند .

إن الذین تدعون من دون الله عباد أمثالکم

«مثل»، جمع أمثال، به معنای همانند و همسان است. کلمه «عباد»، که حاکی از ناتوانی و نیازمندی است؛ وجه شبهه بین معبودان و عبادت کنندگان ایشان است. یعنی معبودان شما نیز همانند خود شما نیازمند و ناتوان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 5

5- علوم و تجربه های بشری ، نمی تواند جایگزین تعالیم الهی و تجربه های پیامبران شود و انسان را از آنها بی نیاز سازد .

فلما جاءتهم رسلهم بالبينات فرحوا بما عندهم من العلم

346- نیازمندی معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 43 - 4

4- احتیاج و نیازمندی ، با مقام الوهیت ناسازگار است .

ص: 146

لا يستطيعون نصر أنفسهم

خداوند، ناتوانی «آلهه» در حفظ خویش و نیاز آنها به محافظانی دیگر را، دلیل عدم صلاحیت ایشان برای الوهیت شمرده است. یادآوری این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

347- نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 2

2_ هر موجودی در جهان آفرینش مملوک و در وجود یافتن نیازمند آفریدگار است .

أولم ينظروا في ملكوت .. و ما خلق الله من شيء

«ما خلق الله» عطف به «السموات» است. یعنی «أولم ينظروا في ملكوت ما خلق الله». «من شيء» بیان برای «ما» در «ما خلق الله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 68 - 4

4_ خداوند ، غنی مطلق است و ماسوای او همه به او نیازمندند .

هو الغنى

«الغنى» مسند محلی به «الف و لام جنس» مفید حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 3

3- تمامی موجودات ، در بقای خویش ، نیازمند به خداوندند .

أن تقوم السماء و الأرض بأمره

«السماء و الأرض» کنایه از عالم و آفرینش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- نیاز تمامی پدیده های جهان ، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

اللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيْلٌ

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند _ پس از ذکر خالقیت او _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 8

8- خداوند ، بی نیاز مطلق و خلق ، سراپا نیاز به درگاه او

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَאַنتُمْ الْفُقَرَاءُ

ص: 147

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 86 - 2

2 - نیاز جهان آفرینش به مدیر و مدبر، امری روشن برای هر انسان دانشور و خردمند

إن كنتم تعلمون... قل من رب السموات السبع ورب العرش العظيم

روشن است که سؤال «من رب السماوات السبع...» (پروردگار آسمان های هفتگانه و... کیست؟) زمانی قابل طرح است که اصل نیاز آنها به مدیر و مدبر، قبلاً برای انسان حل شده باشد. و چون درک این مسأله، برای اهل دانش و خرد _ که در آیه پیشین به آن تصریح شده است _ امر پیچیده ای نیست به عنوان اصل مسلم تلقی شده است.

ص: 148

2- نیاکان

1- آثار پیروی از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 2

2 - تعصّب و تقلید کور از نیاکان ، مانع گرایش کافران به پیروی از قرآن و تعالیم آسمانی است .

وإذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه آباءنا

2- آثار تبعیت از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 9

9 - اصرار مردم عصر بعثت بر شرکورزی و تحریم برخی از حلال ها ، برخاسته از تقلید آنان از نیاکانشان بود .

كلوا مما فى الأرض . . . وإذا قيل لهم اتبعوا . . . قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاب

از مصادیق مورد نظر برای «ما ألفينا عليه آباءنا» - به قرینه آیه 165 و 168 - شرکورزی و حرام دانستن برخی از نعمتهای الهی است.

3- آثار تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5 - پابیندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 6

6 - تکیه و پافشاری قوم عاد بر سنت های نیاکانشان ، عامل رویارویی آنان با هود (ع) و رد کردن نصایح وی

إن من إلا خلق الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 7

7 - پافشاری بر تقلید از آیین نیاکان و گذشتگان ، از جمله موانع پذیرش دین حق
و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 6

6 - پیروی و تقلید از نیاکان ، عامل استمرار آیین شرک در میان ملت ها
و كذلك ما أرسلنا من قبلك . . . إلا قال مترفوها إنا وجدنا آباءنا على أمة
با توجه به آیات پیشین _ که در زمینه نفی شرک است _ مطلب بالا استفاده می شود.

4- آثار شرک نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 4

4 _ شرکورزی پدران زمینه ساز گرایش فرزندان به شرک است .

إنما أشرك آباؤنا من قبل و كنا ذرية من بعدهم

5- آثار عقیده باطل نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 3

3 - تأثیر عقاید و باور های خرافی نیاکان ، در گرایش های انحرافی آیندگان *

سمیتموها أتمم و آباؤکم

برداشت یاد شده بدان احتمال که ذکر «آباؤکم» اشاره به این داشته باشد که مشرکان، تحت تأثیر عقاید خرافی نیاکان خویش، به بت پرستی
گرویدند.

6- آثار عمل نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 5

5- عملکرد نیاکان، دارای نقشی بس مؤثر در برخورداری فرزندان‌شان از هدایت‌ها و نعمت‌های خداوند

و آتینا موسی الکتب .. ذریه من حملنا مع نوح

در این برداشت، جمله «ذریه من ..» تعلیل برای آیه قبل (و آتینا موسی الکتب...) گرفته شده است؛ یعنی، چون بنی اسرائیل از فرزندان همراهان نوح(ع) در کشتی بودند، این افتخار را یافته‌اند که از هدایتهای کتاب آسمانی (تورات) بهره‌مند

ص: 150

شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 4

4 - سرنوشت هر ملتی با عقاید و کردار خود آنان رقم می خورد؛ نه با افکار و اعمال نیاکانشان .

قال فما بال القرون الأولى . قال علمها عند ربّي

پاسخ موسی و هارون(ع) این بود که اقوام پیشین، آنچه انجام داده اند، نزد خداوند محفوظ است و خود می داند با آنان چه کند، فرجام آنها هر چه باشد، تأثیری در سرنوشت تو ندارد.

7- اشراف فرعون و رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 8

8 _ فرعون و اطرافیان، قدرت و مکت خود را، در دفاع از آیین نیاکانشان می دانستند .

قالوا أجبنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لكما الكبرياء في الأرض

8- اطاعت از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 7

7 _ تصور رشد رسانی و بهروزی در پیروی از سنت اجدادی عامل رویگردانی از احکام قرآن و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

9- افساد نیاکان فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 14، 15

14 - فرعون ، از زمره مفسدان تاریخ مصر و از تبار آنان

إنّہ کان من المفسدین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «من» در «من المفسدین»، نشویہ و بیانگر خاستگاہ خانوادگی فرعون باشد.

15 - فساد و تباهی ، امری ریشہ دار در خاندان و نیاکان فرعون

إنّہ کان من المفسدین

تعبیر از نیاکان فرعون بہ «المفسدین» (بہ صورت جمع با «ال») نشان می دهد کہ ہمہ آنان فسادگر بودند و فلسفہ فسادگری در تاریخ فرعون ها، بسیار ریشہ دار بودہ است.

ص: 151

10- انذار نیاکان مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 10، 5

5- پدران و اجداد مردم صدر اسلام، پیش از آن به وسیله پیامبران الهی انذار و اخطار شده بودند.*

لتنذر قومًا ما أنذر آباؤهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که «ما» در «ما أنذر» نافیه نباشد؛ بلکه مصدریه و یا موصوله باشد.

10- «عن أبي بصير عن أبي عبد الله (ع) . . . قال: و سألته عن قول الله «لتنذر قومًا ما أنذر آباؤهم فهم غافلون» قال: لتنذر القوم الذين أنت فيهم كما أنذر آباؤهم فهم غافلون عن الله و عن رسوله و عن وعيده . . .»

ابوبصیر گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند: «لتنذر قومًا ما أنذر آباؤهم فهم غافلون» سؤال کردم، فرمود: مقصود این است: تا انذار کنی گروهی را که در میان آن ها هستی، همان گونه که پدرانشان انذار شدند که اینان از خدا و از رسول او و از وعیدهای خدا غافل اند. . .».

11- ایمان نیاکان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 2

2- خداوند، ایمان و شرافت نیاکان بنی اسرائیل را به آنان یادآور شد.

هدى لبني إسرائيل . . . ذرية من حملنا مع نوح

نصب «ذریه» یا به تقدیر حرف ندا و یا به تقدیر فعل «اخص» است. در هر صورت یادآوری عنوان «ذریه همراهان نوح» بیانگر حقیقت فوق است.

12- بت پرستی نیاکان قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 4

4- بت پرستی، امری سابقه دار در میان نیاکان قوم ابراهیم

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 76 - 3

3 - بت پرستی ، دارای سابقه دیرینه در نیاکان قوم ابراهیم

أفرئیتم ما کنتم تعبدون . أنتم وءاباؤکم الأقدمون

ص: 152

13- پیروی از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 10, 11

1 - در صورت دعوت از مجادله گران درباره خدا برای پیروی از تعالیم آسمانی، آنان، خود را پیرو آیین نیاکان شان معرفی می کنند.

الناس من یحـدل فی اللّٰه بغیر علم . . . و إذا قیل لهم اتّبعوا ما أنزل اللّٰه قالوا

10 - پاسخ منفی دادن به فراخوان عمل به تعالیم دین آسمانی، به بهانه پیروی از آیین نیاکان، جاهلانه و مجادله ای بدون دلیل است.

و من الناس من یحـدل فی اللّٰه بغیر علم ولا هدی و لا کتـب منیر . و إذا قیل لهم ا

11 - پیروی از رسوم و آیین نیاکان، بدون دلیل و منطق صحیح، امری مذموم و ناروا است.

قالوا بل نتّبع ما وجدنا علیہ ءاباءنا

نقل چنین کلامی از مجادله گران حق ناپذیر، در پاسخ دعوت به دین و نیز ذکر استفهام انکاری پس از آن، به سرزنش شدن آن اندیشه و عمل، دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 1

1 - دوزخیان ستمگر، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود، تقلید کرده و پیروی می کردند.

فهم علی ءاثـرهم بهرعون

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

14- تأثیر نیاکان در فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 4

4 - شرکوری پدران زمینه ساز گرایش فرزندان به شرک است.

إنما أشرك ءاباؤنا من قبل و کنا ذریه من بعدهم

15- تبعیت از رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 4,5

4 - التزام به تبعیت از نیاکان و آداب و سنن آنان ، پاسخ مشرکان در برابر دعوت پیامبر به پیروی از احکام خدا

و إذا قیل لهم اتبعوا .. قالوا بل نتبع ما ألفینا علیه ءاباءنا

«ألفاء» (مصدر ألفینا) به معنای یافتن است.

5 - تکیه بر آداب و رسوم گذشتگان و اصرار بر رعایت آنها ، از عوامل نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی نکردن از قرآن

و

ص: 153

قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

16- تفاخر به نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 6

6- نسب ها و تفاخر به نیاکان ، امری اعتباری و فاقد کمترین اثر در قیامت

فإذا نفخ في الصور فلا أنساب بينهم يومئذ

برداشت فوق، بر این اساس است که «فلا أنساب بينهم..» به تقدیر «لأنساب بينهم يتفاخرون بها» باشد؛ یعنی، در آن روز نسبی نیست تا به آن تفاخر کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 11، 2

2_ تفاخر به نیاکان پس از مناسک حج ، از سنن جاهلی

فاذكروا الله كذکرکم اباؤکم

11_ پس از اتمام حج ، باید به جای تفاخر به نیاکان ، ذکر خداوند کرد .

فاذا قضيتم مناسککم فاذكروا الله

امام باقر (ع): .. و يعدون مفاخر آياتهم... فامرهم الله سبحانه، ان يذكره مكان ذكرهم آبائهم في هذا الموضع

مجمع البيان، ج 2، ص 529؛ نورالثقلین، ج 1، ص 198، ح 722.

17- تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 11، 6، 5

5_ کفرپیشگان بدعت گذار ، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

6_ پایبندی کفرپیشگان به افکار و آراء گذشتگان خویش مانع پذیرش تعالیم قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

11_ وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان ، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 5,7

5_ قوم هود پذیرای معبودان نیاکان و نسل های گذشته خویش

ص: 154

و نذر ما کان یعبد ءاباؤنا

7_ تقلید از نیاکان و حفظ سنت های پیشینیان ، از انگیزه های قوم عاد برای پرستش معبودان دروغین و رویارویی با دعوت هود

قالوا .. و نذر ما کان یعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 2

2_ در صورت نبود نشئه شهود و اقرار برای فرزندان ، آنان در انتخاب عقیده ، جز تبعیت و تقلید از پدران ، راهی نداشتند .

و أشهدهم علی أنفسهم .. أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی ، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا به_ذا فی ءابائنا الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 19

19 - تقلید از نیاکان ، شعاری جاهلی و غیر منطقی است .

قالوا بل نتبع ما ألفینا علیه ءاباءنا أو لو کان ءاباؤهم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 7، 3، 1

1_ زشتکاران بی ایمان، پیروی از شیوه پدرانشان را توجیه کننده کردار خویش می شمردند.

للذین لا یؤمنون. و إذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا علیها ءاباءنا

3_ جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیطین أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا يؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه

7_ در بینش کافران زشتکردار عصر جاهلی، روش پدرانشان مهمتر از امر خداوند بود.

قالوا وجدنا علیها ءاباءنا و الله أمرنا بها

از اینکه زشتکاران در توجیه کردار خویش قبل از استناد به امر خدا به روش پدرانشان تمسک جستند، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10_ استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا علیها ءاباءنا. .. و ادعوه مخلصین له الدین

ص: 155

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 9

9_ پایبندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان ، از انگیزه های مخالفت قوم ثمود با صالح (ع) و تعالیم او

أتنه_نا أن نعبد ما يعبد ءاباؤنا

مراد از «ما» بتها و معبودهای پنداری مشرکان است. توصیف آنها با جمله «يعبد ءاباؤنا» اشاره به علت حکم قبل (نعبد) دارد؛ یعنی ، ما بتها را می پرستیم ، چون پدرانمان آنها را می پرستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 6,8

6_ پایبندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان ، دلیل و انگیزه قوم شعیب در پرستش معبود های دروغین

أن نترك ما يعبد ءاباؤنا

مراد از «ما» در «ما يعبد . . .» بتها و معبودهاست. توصیف آنها با جمله «يعبد ءاباؤنا» بیانگر علت اصرار آنان بر تمسک به بتهاست. بنابراین مفاد عبارت «أن نترك ...» چنین است: ما بتها را ترک نمی کنیم؛ زیرا پدرانمان آنها را می پرستیدند و همچنان به پرستش آنها ادامه می دهند.

8_ پایبندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أن نترك ما يعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 7

7_ تقلید از گذشتگان و پیروی از سنت پیشینیان ، وادار کننده مشرکان عصر بعثت به پرستش معبود های دروغین

ما يعبدون إلاّ كما يعبد ءاباؤهم من قبل

در برداشت فوق «كما» برای تعلیل گرفته شده است. بنابراین مفاد «ما يعبدون ...» چنین می شود: تنها دلیل گرایش مشرکان به بت پرستی ، این است که پدرانشان بت پرست بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، خدایان نیاکان خود را می پرستیدند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداؤنا

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداؤنا

25- تقلید از نیاکان در عبادت غیر خدا ، عمل باطلی است که انبیا به مبارزه با آن برخاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 6، 1

1 - تقلید از نیاکان ، تنها پاسخ قوم ابراهیم در توجیه بت پرستی خود

ص: 156

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

6- شرک ، فاقد مبانی علمی و برهان و متکی به تقلید از نیاکان و پیروی از سنت های گذشتگان

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 4

4- عادیان شیوه زندگی خویش (برج سازی ، کاخ نشینی و . . .) را ، سنتی برجای مانده از پیشینیان خود اعلام کردند .

إِن هـَذَا إِلَّا خَلْقُ الْأَوَّلِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هـ_ذا» اشاره به رفتار عادیان داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین»، شیوه نیاکان خود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 8

8- آیین مشرکان ، آیینی موروثی بود .

و إِذَا تَتَلَىٰ عَلَيْهِمْ ءآيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا... يَرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُ يَعْبُدُ ءَابَاؤَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 1,2,3

1- تقلید از پدران و اجداد در عقاید دینی باطل و مبانی فکری غلط ، از ویژگی های دوزخیان ستمگر

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا ءَابَاءَهُمْ ضَالِّينَ

مفسران برآنند که در این جا ظاهر آیه شریفه (کافران پدران شان را گمراه یافتند) مراد نیست؛ بلکه این خداوند است که آنان را گمراه خوانده است و کافران تنها پدران خود را بر آیینی یافتند و بی تأمل و اندیشه از آنان تقلید کردند. مفاد این آیه ، مانند مفاد آیه 23 سوره زخرف است که می فرماید: «إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ ءِثْمٍ وَإِنَّا عَلَىٰ ءِثْمِهِمْ مُّقْتَدُونَ».

2- تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری ، تقلیدی کورکورانه بود .

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا ءَابَاءَهُمْ ضَالِّينَ

3 - تقلید کورکورانه دوزخیان ستمگر در عقاید دینی و مبانی فکری از پدران خود، موجب دوزخی شدن آنان گردید.

ثم إن مرجعهم لإلى الجحيم . إنهم ألقوا بأبائهم ضالين

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «إنهم ألقوا..» تعلیل برای جملات پیشین (عذاب شدن و دوزخی گشتن کافران) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 4، 1

1 - دوزخیان ستمگر، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود، تقلید کرده و پیروی می کردند.

فهم علی ءاث_رهم یهرعون

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

4 - دنباله روی کورکورانه دوزخیان در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی خود از پدران خویش، موجب دوزخی شدن

ص: 157

آنان گردید .

ثم إن مرجعهم لإلى الجحيم . إنهم ألفوا ... فهم على آثـهم يهرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 71 - 2

2- گمراهی و تقلید کورکورانه از پدران پیشین ، دارای پیشینه ای طولانی در تاریخ امت ها

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 1

1 - پیروی از سنت نیاکان ، تنها دلیل مشرکان بر پرستش فرشتگان

و جعلوا من عباده جزءاً .. بل قالوا إنا وجدنا آباءنا على أمة و إنا على آث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 3

3 - اقتدا به آیین نیاکان ، تکیه گاه افراد مرفه و خوش گذران ، در مخالفت با پیامبران الهی

ما أرسلنا من قبلك .. مترفوها إنا وجدنا آباءنا على أمة

18- رفاه نیاکان مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 6

6_ معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخوردار می آید و پدران ایشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

ولکن متّعهم و آباءهم حتی نسوا الذکر

«لکن» _ که در استدراک به کار می رود _ در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای

بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1_ رفاه (که موجب فراموشی خدا است) (متّعتهم.. الذکر). 2_ رفتار هلاکت بار آنان (و كانوا قوماً بوراً).

19- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه « ألهیکم التکاثر حتّی زرتم المقابر » یا له مراماً ما أبعدّه و زوراً ما أغفله و خطراً ما افضعه . . . أفبمصارع أباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یتکاثرون عبراً أحقّ من أن یتکاثروا مفتخراً ؛

علی (ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتّی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان

ص: 158

غافل و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحثات می کنند؟ ... به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحثات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

20- شخصیت نیاکان مریم (س) در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 9

9- مریم (س) و خاندان او، افرادی سرشناس در بین مردم عصر خویش

ی_أخت هـ_رون ما کان أبوک امرأ سوء و ما کانت أمک بعیًا

21- شرک نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 5

5_ گرایش به شرک به خاطر شرک‌ورزی پدران، عذر واهی و ناپذیرفتنی در پیشگاه خداوند

أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا من قبل و کنا ذریه من بعدهم

22- شرک نیاکان اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 4

4_ قوم شعیب و پدرانشان، مردمی مشرک و پرستشگر معبودی غیر از خدای یکتا

أن نترک ما یعبد ءاباؤنا

23- شرک نیاکان قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ دودمان و پیشینیان قوم هود، مردمی مشرک و پرستش کننده معبودانی دروغین

و نذر ما کان یعبداً اباًؤنا

ص: 159

24- شکل نیاکان انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 13

13_ اسلاف انسان ، دارای شکل و صورتی غیر از انسان کنونی *

فردّها علی ادبارها

کلمه «ادبار»، جمع «دبر»، به معنای پشت و عقب است. و احتمال دارد مراد از آن، اسلاف انسانها باشد و تهدید الهی به بازگرداندن انسان به آن اسلاف، نشانه همانند نبودن صورت انسانهای فعلی با گذشتگان است.

25- عبرت از قبر نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدّه و زوراً ما أغفله و خطراً ما افطعه . . . أفبمصارع أباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یكونوا عبراً أحقّ من أن یكونوا مفتخراً؛

علی(ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافللی و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحات می کنند؟ . . . به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحات و افتخار باشند».

26- عبرت از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

27- عقیده نیاکان اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 4

4_ قوم شعیب و پدرانشان ، مردمی مشرک و پرستشگر معبودی غیر از خدای یکتا

أن نترك ما يعبد آباؤنا

ص: 160

28- عقیده نیاکان قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 12

12 - اتکای قوم نوح ، تنها به آرا و اندیشه های پدران و نیاکان خویش

ما سمعنا به_ذافی ءابائنا الأوّلین

29- عقیده نیاکان مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 6

6_ پدران و پیشینیان مشرکان عصر بعثت نیز مشرک و پرستشگر معبود های دروغین بودند .

ما یعبدون إلاّ کما یعبد ءاباؤهم من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 5 - 2

2- مشرکان عصر بعثت و نیاکان شان ، به فرزند داشتن خداوند معتقد بودند .

قالوا اتخذ الله ولدا . ما لهم به من علم و لا لأبائهم

30- عمل نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 8

8 - انسان ها مسؤول اعمال گذشتگان خویش نبوده و به سبب آنها مؤاخذه نخواهند شد .

و لا تسئلون عما كانوا یعملون

31- عمل نیاکان یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- مؤاخذه يهود به خاطر رفتار ناصواب نياکانی از آنان ، از پندار های باطل ایشان *

و لاتسئلون عما كانوا يعملون

مخاطب قرار دادن يهوديان و يادآور شدن اين حقيقت که شما مسؤول اعمال گذشتگان نيستيد، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

ص: 161

32- فرجام تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 138 - 2

2 - به دور بودن راه پیشینیان از هرگونه پیامد شوم (عذاب و کیفر الهی) ، در دیدگاه قوم عاد

إن هـذا إلا خلق الأولین . و ما نحن بمعذبین

با توجه به این که «هـذا» در آیه پیش، اشاره به روش و رفتار قوم عاد داشته باشد، استدلال آنها به صورت زیر خواهد بود: این شیوه ای که ما در پیش گرفته ایم، سلوک پیشینیان ما است. این رفتار برای پیشینیان، پیامد ناگواری نداشته است؛ پس برای ما نیز نتیجه بدی نخواهد داشت.

33- فرعون و رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 8

8_ فرعون و اطرافیانش ، قدرت و مکت خود را ، در دفاع از آیین نیاکانشان می دانستند .

قالوا أجبنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

34- فضایل نیاکان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 2

2- خداوند ، ایمان و شرافت نیاکان بنی اسرائیل را به آنان یادآور شد .

هدی لبنی إسرئیل . . . ذریه من حملنا مع نوح

نصب «ذریه» یا به تقدیر حرف ندا و یا به تقدیر فعل «اخص» است. در هر صورت یادآوری عنوان «ذریه همراهان نوح» بیانگر حقیقت فوق است.

35- فلسفه تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - پیروی از نیاکان ، امری موجه و دلیلی قانع کننده در فرهنگ عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا .. آثـرهم مهتدون

ص: 162

36- کيفر نياکان يهود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 3

3 - سهيم بودن يهود زمان پيامبر (صلى الله عليه و آله) در گناه پدران خویش (کشتار انبيا)

و قتلهم الانبياء بغير حق .. ذلک بما قدّمت ايديکم

بنابر اينکه خطاب در «ايديکم» به يهود عصر پيامبر (صلى الله عليه و آله) باشد، جمله «ذلک بما قدّمت ..» می رساند که آنان در گناه کشتن انبيا، که به دست پدرانشان صورت گرفته، شریک هستند.

37- گمراهی نياکان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 60 - 19

19 - پيشينيان اهل کتاب - بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل ميمون و خوک و پرستش طاغوت - ، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پيشگاه خداوند

من لعنه الله .. أولئك شر مکاناً و اضل عن سواء السبيل

38- گمراهی نياکان کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 71 - 1

1 - بیشتر پدران و اجداد کافران و مشرکان صدر اسلام ، همچون خودشان در گمراهی به سر می بردند .

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولين

39- گمراهی نياکان مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 71 - 1

1 - بیشتر پدران و اجداد کافران و مشرکان صدر اسلام ، همچون خودشان در گمراهی به سر می بردند .

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولين

40- مصريان باستان و نياکان يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 58 - 14

ص: 163

14_ ناشناخته بودن حسب و نسب یوسف (ع) نزد عموم مصریان

فعرهفهم و هم له منکرون

اگر عموم مردم مصر می دانستند که یوسف(ع) از کدام قبیله، جامعه و دودمان است طبعاً به گوش برادران وی نیز می رسید و یوسف(ع) برای آنان ناشناخته نمی ماند.

41- مقامات اخروی نیاکان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 9

9- پیوستن مؤمنان، به درجه عالی پدران بهشتی خود، تفضل الهی و نه مایه کم شدن از مقام پدر آنان و کاسته شدن از عمل آنان

أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلْتَنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

جمله «ما ألتناهم..» معادل «ما نقصناهم» است و ضمیرهای «هم» به «الذین آمنوا» بازمی گردد. مقصود این است که خداوند، در ملحق کردن ذریه بهشتیان به آنان، از منزلت و درجه پدران چیزی نمی کاهد؛ بلکه بر درجه ذریه می افزاید.

42- نقش رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 9

9- آداب و رسوم اقوام، در هدایت و یا گمراهی نسل ها آنان، تأثیری قابل توجه دارد.

و إذا قیل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا علیہ ءاباءنا

43- نقش عقیده نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 6

6- رفتار و عقاید پیشینیان و نیاکان، در محرومیت و یا برخورداری از امکانات معنوی و مادی آیندگان و اسلاف، نقش اساسی دارد.

و ما منعنا أن نرسل بالآیة إلا أن کذب بها الأولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تأثیر عقاید و افکار پدران و مادران ، بر فرزندان و نسل های آینده

إِثْمَ الْفَوَاءِ أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

ص: 164

44- نقش عمل نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 6

6- رفتار و عقاید پیشینیان و نیاکان، در محرومیت و یا برخورداری از امکانات معنوی و مادی آیندگان و اسلاف، نقش اساسی دارد.

و ما منعنا أن نرسل بالآیة إلا أن کذب بها الأولون

45- نقش نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 16

16_ نیاکان در شایستگی نسلشان برای بهره مند شدن از نعمت های الهی، نقشی بسزا دارند.

یتیم نعمته علیک .. کما أتمها علی أبویک من قبل

کلمه «کما» گاهی برای تشبیه به کار می رود و گاهی برای تعلیل برداشت فوق براساس دومین معنای یاد شده است. قابل ذکر است که در این گونه موارد مراد از علت، علت تامه نیست بلکه مقصود اقتضا و زمینه می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 5 - 4

4- پدران و نیاکان و محیط خانوادگی و اجتماعی، دارای نقشی مؤثر در باور های هر نسل

قالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم و لا لأبائهم

ذکر «لأبائهم» اشاره به یکی از زمینه های اصلی گرایش ها و عقاید مردم عصر بعثت _ که همان روحیه تقلید و دنباله روی از نیاکان است _ دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 10

10 - تأثیر عملکرد پدران، در سرنوشت نسل های آینده آنان

و إذ قال إبرهیم .. و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

ذکر باقی ماندن توحید در نسل ابراهیم(ع) _ پس از بیان اعلام شجاعانه برائت از شرک و روی آوردن آن حضرت به توحید _ می تواند اشاره به نقش پدران در سرنوشت نسل های بعد داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 16

16 - از تبار نیکان و خداپرستان بودن ، از فضایل و کمالات آدمی

و کانت من القنتین

ص: 165

46- نقش نیاکان موحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 3

3- داشتن نیاکان مؤمن و موحد، ارزشی مسئولیت آور

ذریه من حملنا مع نوح

یادآوری نیاکان مؤمن و صالح بنی اسرائیل به آنان، برای واقف ساختنشان به مسئولیت خویش است.

47- نقش نیاکان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 3

3- داشتن نیاکان مؤمن و موحد، ارزشی مسئولیت آور

ذریه من حملنا مع نوح

یادآوری نیاکان مؤمن و صالح بنی اسرائیل به آنان، برای واقف ساختنشان به مسئولیت خویش است.

48- نیاکان اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 1

1_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط، از ذریه نوح(ع) بودند.

و نوحا هدینا من قبل و من ذریته .. و اسمعيل و الیسع و یونس و لوطا

49- نیاکان الیاس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 1,2

1_ زکریا، یحیی و الیاس، نوادگانی از ذریه ابراهیم(ع) بودند.

و من ذریته . . . و زکریا و یحیی و عیسی و ایلیاس

2_ زکریا، یحیی و ایلیاس از نوادگان نوح(ع) بودند.

و من ذریته . . . و زکریا و یحیی و عیسی و ایلیاس

ص: 166

50- نیاکان الیسع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 1

1_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط، از ذریه نوح(ع) بودند.

و نوحا هدینا من قبل و من ذریته . . . و اسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

51- نیاکان انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 98 - 2

2_ خداوند تمامی آدمیان و نژادها و تیره های مختلف آن را از یک شخص (آدم) آفریده است.

و هو الذی أنشأکم من نفس وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 12

12_ تمام انسان ها فرزندان آدم (ع) هستند .

أخذت ربک من بنی ءادم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 11

11- «عن أبي جعفر (ع): وليس کلّ من فی الأرض من بنی آدم من ولد نوح قال الله فی کتابه : « . . . ذریه من حملنا مع نوح » ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است: . . . چنان نیست که تمام آدمیان روی زمین از فرزندان نوح باشند. خداوند در کتابش فرمود: . . . ذریه من حملنا مع نوح».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 4

4- همه انسان ها ، از نسلی واحد و از فرزندان آدمند .

و لقد کَرَّمنا بنی ءادم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 77 - 4، 2

2- نسل نوح (ع) ، تنها نسل باقی مانده از میان نجات یافتگان از عذاب طوفان برای همیشه تاریخ

و جعلنا ذرّیّته هم الباقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که حصر استفاد از ضمیر فصل «هم»، حصر اضافی باشد و در مقایسه با افراد موجود در کشتی
سنجیده شود که برخی از خاندان نوح(ع) و برخی از دیگر مردمان بودند که به آن حضرت ایمان آورده

ص: 167

بودند؛ یعنی، نسل مردم کافر طوفان زده و نیز نسل مردم مؤمن نجات یافته بر عرشه کشتی، همگی قطع شده و تنها نسل نوح(ع) باقی ماند.

4- « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « وجعلنا ذريته هم الباقين » يقول: بالحقّ والنّبوه والایمان فی عقبه، و ليس كلّ من فی الأرض من بنی آدم من ولد نوح (ع) . . . »؛

از امام باقر(ع) [درباره سخن خداوند که می فرماید: «و جعلنا ذریته هم الباقین»] روایت شده است: خدا می فرماید: ذریه او را با حق و نبوت و کتاب و ایمان باقی قرار دادیم و آن طور نیست که تمام فرزندان آدم _ که در روی زمین زندگی می کنند _ از فرزندان نوح(ع) باشند. «..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 1

1 - همه انسان ها و تمامی نژاد های بشر ، پدید آمده از یک زن و مرد (آدم و حوا)

ی_أیها الناس إنا خلقنکم من ذکر و أنثی

52- نیاکان اهل بیت (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 54 - 13

13 _ خاندان محمّد (صلی الله علیه و آله) ، از تبار ابراهیم

واتینا ال ابرهیم الکتب و الحکمه و اتیناهم ملکاً عظیماً

حضرت علی (ع) در مورد آیه فوق فرمود: . . . و نحن آل ابراهیم.

کتاب سلیم بن قیس، ص 87؛ بحار الانوار، ج 28، ص 275، ح 45.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 12

12 - « سَلِّمَ بِن قَیْس قال : خرج علينا علی بن اَبی طالب (ع) . . . فقال . . . و العلم فی عقبنا إلی أن تقوم الساعه ثم قرأ « و جعلها کلمه باقیه فی عقبه » ثم قال : کان رسول الله (صلی الله علیه و آله) عقب ابراهیم و نحن اهل البيت عقب ابراهیم (ع) و محمد (صلی الله علیه و آله)؛

سلیم بن قیس می گوید: حضرت علی (ع) به سوی ما بیرون آمد و فرمود: علم در نسل ما است تا برپایی قیامت. سپس آیه «و جعلها کلمه باقیه فی عقبه» را تلاوت نمود، و فرمود: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از نسل ابراهیم (ع) است و ما اهل بیت از نسل ابراهیم (ع) و محمد (صلی الله علیه و آله) هستیم».

53- نیاکان ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6،7

ص: 168

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

54- نیاکان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 4 - 1

1- بنی اسرائیل، از ذریه و نسل همراهان نوح (ع) در کشتی بودند.

هدی لبنی إسرئیل . . ذریه من حملنا مع نوح

4- انتساب بنی اسرائیل به همراهان نوح (ع)، موجب شایستگی آنان به عنایت خدا برای هدایتشان گردید.

و آتینا موسی . . ذریه من حملنا مع نوح

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که نصب «ذریه» به تقدیر فعل «اخص» و مجموع جمله «ذریه من حملنا..» در مقام تعلیل برای آیه قبل (و آتینا موسی...) باشد؛ یعنی، ما با نزول تورات، خواستار هدایت بنی اسرائیل بودیم؛ چون آنان از فرزندان همراهان حضرت نوح(ع) بودند.

55- نیاکان داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 7 - 6

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند

ص: 169

حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

56- نیاکان زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 2، 1

1_ زکریا، یحیی و الیاس، نوادگانی از ذریه ابراهیم(ع) بودند.

و من ذریته . . . و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

2_ زکریا، یحیی و الیاس از نوادگان نوح(ع) بودند.

و من ذریته . . . و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

57- نیاکان سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6، 7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

58- نیاکان قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 5

5_ قوم صالح و پدرانشان ، مردمانی مشرک و پرستشگر غیر خدا بودند .

أَتْنَهْنَا أَن نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

ص: 170

59- نیاکان قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 5

5_ قوم هود پذیرای معبودان نیاکان و نسل های گذشته خویش

و نذر ما کان یعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 8

8_ قوم هود پرستشگر اسمهایی بی هویت و معبودانی ساخته و پرداخته اوهام خود و نیاکانشان

اتجدلوننی فی أسماء سمیتموها أنتم و ءاباؤکم

60- نیاکان لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 1

1_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط، از ذریه نوح (ع) بودند.

و نوحا هدینا من قبل و من ذریته .. و اسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

61- نیاکان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 3

3 - محمد (صلی الله علیه و آله) پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت آن حضرت از میان نسلشان بودند .

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم ... یزگیهم

به گفته همه مفسران، مراد از «رسولا» پیامبر عظیم الشان اسلام، حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - « عن أبي الجارود قال : سألت أبا جعفر (ع) عن قول الله عزّوجلّ « و تقلّبك في الساجدين » قال : يرى تقلّبه في أصلاب النّبیین من نبیّ إلى نبیّ . . . »

ابوالجارود گوید: از امام باقر(ع) در باره قول خدای عزّوجلّ «و تقلّبك في الساجدين» پرسیدم، فرمود: خدا می بیند جابه جا شدن پیغمبر را در صلب های پیامبران از پیغمبری به پیغمبر دیگر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 12

12 - « سُليْم بن قَيْس قال : خرج علينا عليّ بن أبي طالب (ع) . . . فقال . . . والعلم في عقبنا إلى أن تقوم الساعة ثم قرأ »

ص: 171

و جعلها كلمه باقيه فى عقبه « ثم قال : كان رسول الله (صلى الله عليه وآله) عقب إبراهيم و نحن أهل البيت عقب إبراهيم (ع) و محمد (صلى الله عليه وآله) ;

سليم بن قيس مى گوید: حضرت على (ع) به سوى ما بيرون آمد و فرمود: علم در نسل ما است تا برپايى قيامت. سپس آيه «و جعلها كلمه باقيه فى عقبه» را تلاوت نمود، و فرمود: رسول خدا (صلى الله عليه وآله) از نسل ابراهيم (ع) است و ما اهل بيت از نسل ابراهيم (ع) و محمد (صلى الله عليه وآله) هستيم».

62- نياکان مردم جزيره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - حاقه - 69 - 11 - 4

4 - مردم جزيره العرب ، از نسل مؤمنان عصر نوح بودند .

حملن_كم فى الجاربه

در اين آيه، «حمل شدن» به مخاطبان عصر نزول قرآن نسبت داده شده است و مقصود حمل اجداد آنان است و چون نجات آنان به سبب مؤمن بودن ايشان بوده است؛ مى توان نتيجه گرفت مردم جزيره العرب (مخاطبان اين آيه)، از نسل همين مؤمنان نجات يافته بودند.

63- نياکان مريم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 42 - 17

17 _ پاکدامنى پدران و مادران حضرت مريم (ع) از زنا

طهرک و اصطفيک على نساء العالمين

امام باقر (ع) در معنى آيه فوق فرمود: ... و طهرها من ان يكون فى ولادتها من آبائها و امهاتها سفاح ...

تفسير عياشى، ج 1، ص 173، ح 47؛ نورالثقلين، ج 1، ص 336، ح 127؛ بحار الانوار، ج 14، ص 192، ح 2.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 28 - 3

3- هارون، شخصیتی صالح در میان قوم مریم، که افراد پاک را به او منتسب می کردند. *

یـأخت هـرون

برخی از مفسران وجه انتساب مریم(س) به هارون را نسبی ندانسته اند، بلکه او را شخصی برجسته در بین قوم حضرت مریم دانسته اند که مردم، زاهدان و تقوا پیشگان را، به او منتسب می کردند. این مفسران، انتساب مریم را به او از این باب می دانند.

ص: 172

64- نیاکان مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 10

10 _ رضایت یهودیان و مسیحیان عصر بعثت از رفتار های ناپسند نیاکان خویش

هل انبئکم بشر من ذلک مثوبه عند اللّٰه من لعنه اللّٰه . . و عبد الطغوت

سرزنش یهودیان و مسیحیان عصر بعثت به خاطر رفتار ناپسند پیشینیان آنان، می تواند حاکی از رضایشتان به آن رفتار باشد.

65- نیاکان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6 _ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7 _ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

66- نیاکان هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6 _ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

ص: 173

67- نیاکان یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 1،2

1_ زکریا، یحیی و الیاس، نوادگانی از ذریه ابراهیم (ع) بودند.

و من ذریته ... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

2_ زکریا، یحیی و الیاس از نوادگان نوح (ع) بودند.

و من ذریته ... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

68- نیاکان یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 17

17_ ابراهیم و اسحاق (ع)، پدران یعقوب و یوسف (ع) بودند.

علی أبویک من قبل إبرهیم و إسحق

69- نیاکان یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6،7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف (ع)، موسی و هارون (ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم (ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح (ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا ... و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 17

17_ ابراهیم و اسحاق (ع) ، پدران یعقوب و یوسف (ع) بودند .

ص: 174

علی أبویک من قبل إبرهیم و إسحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 1

1_ ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، پدران و اجداد یوسف (ع) بودند .

واتبعت مله اباہی إبرهیم و إسحق و یعقوب

70- نیاکان یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 1

1_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط، از ذریه نوح(ع) بودند.

و نوحا هدینا من قبل و من ذریته . . . و اسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

71- نیاکان یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 91 - 27

27- ابو عمرو زبیری از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند که می فرماید « . . . فلم تقتلون انبیاء اللہ من قبل ان کنتم مؤمنین » روایت کرده که : « انما نزل هذا فی قوم الیهود و کانوا علی عهد محمد (صلی الله علیه و آله) لم یقتلوا الانبیاء بأیدیهم و لا کانوا فی زمانهم و انما قتل أوایلهم . . . فجعلهم اللہ منهم و أضاف إلیهم فعل أوایلهم بما تبعوهم و تولوهم »

این آیه درباره یهود نازل گشته است در حالی که یهودیان زمان پیامبر(صلی الله علیه و آله) پیامبرانی را نکشته بودند و در زمان آنان نیز زندگی نمی کردند و همانا گذشتگان آنان پیامبران را کشتند . . . پس خداوند این یهودیان (یهودیان زمان حضرت محمد(صلی الله علیه و آله)) را جزء آنان دانسته و قتل انبیا را به خاطر پیروی آنان و محبتشان به پیشینیان به آنان نسبت داده است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 9

9- مؤاخذه یهود به خاطر رفتار نادرست نیاکانی از آنان ، از پندار های باطل ایشان *

و لاتستلون عما كانوا يعملون

مخاطب قرار دادن یهودیان و یادآور شدن این حقیقت که شما مسؤول اعمال گذشتگان نیستید، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 4

4_ رضایت یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کشتار انبیای گذشته به دست نیاکان و همکیشان خویش

وقتلهم الانبیاء .. ذلک بما قدّمت ایدیکم

ص: 175

به نظر می رسد نسبت قتل پیامبران به یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) که از خطاب در «ایدیکم» به دست می آید، به جهت رضایت آنان به عملکرد گذشتگان خویش باشد، چون آنان مرتکب قتل انبیا نشدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 19,27

19 - یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با رضایت به کشتار انبیا توسط پیشینیان خود، در حکم قاتلان انبیا

فلم قتلتموهم ان کنتم صادقین

27 - رضایت یهود معاصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از قتل انبیا به دست نیاکانشان در پانصد سال قبل از بعثت، موجب نسبت دادن قتل انبیا به آنان از سوی خداوند

قل قد جاءکم رسل من قبلی بالبینات و بالذی قلتم فلم قتلتموهم

امام صادق (ع) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: کان بین القاتلین و القاتلین خمس ماه عام، فالزمهم الله القتل برضاهم ما فعلوا.

کافی، ج 2، ص 409، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 328، ح 2، 4، 6.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 10

10 - رضایت یهودیان و مسیحیان عصر بعثت از رفتار های ناپسند نیاکان خویش

هل انبئکم بشر من ذلک مثوبه عند الله من لعنه الله . . و عبد الطغوت

سرزنش یهودیان و مسیحیان عصر بعثت به خاطر رفتار ناپسند پیشینیان آنان، می تواند حاکی از رضایشتان به آن رفتار باشد.

ص: 176

3- نیت

1- آثار حسن نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 12، 14

12_ اشخاص معذور و معاف شده از جهاد، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن، از محسنان به حساب می آیند.

لیس علی الضعفاء... إذا نصحوا لله ورسوله ما علی المحسنين من سبيل

14_ معاف شدگان از جهاد، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن، باید از هر گونه تعرض در جامعه مصون باشند.

لیس علی الضعفاء... إذا نصحوا لله ورسوله ما علی المحسنين من سبيل

2- آثار نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 5

5 - نیت نیک، در نیکویی عمل کافی نیست.

لا تقولوا رعنا و قولوا انظرنا

بدیهی است که مسلمانان با گفتن کلمه «راعنا» نیت سوئی نداشتند؛ ولی خداوند آنان را از به کارگیری آن کلمه - به خاطر جلوگیری از سوء استفاده دشمنان - باز می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 4

4_ رُشد و شکل گیری شخصیت آدمی، برخاسته از رفتار جهتدار وی *

مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل اللّٰه .. مائه حبه

از تشبیه شخص انفاق کننده به دانه ای که .. این معنا به دست می آید که رشد شخصیت آدمی، برخاسته از انفاق و رفتار او در راه خدا (جهت) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ سوگندهایی که بی هدف و لغو بر زبان جاری می شوند مؤاخذه ای را از سوی خداوند به همراه ندارند .

لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم

ص: 177

«ایمان» جمع یمین (قسم) و «فی ایمنکم» متعلق به «للغو» می باشد و سوگند لغو به سوگندهایی گفته می شود که از روی عادت و بدون توجه به محتوای قسم بر زبان جاری می شود.

3_ سوگندشکنان در صورتی که سوگندشان با توجه و از روی قصد باشد ، مورد مؤاخذه خداوند قرار خواهند گرفت

و لکن یؤاخذکم بما عقدتم الایمن

امت اسلام بر این اتفاق نظر دارند که مؤاخذه بر سوگند و لزوم کفاره تنها در صورتی است که یاد کننده سوگند به آن وفادار نماند (مجمع البیان).

4_ لزوم وفای به سوگند های برخاسته از قصد و نیت

و لکن یؤاخذکم بما عقدتم الایمن

5_ قصد و نیت ملاک و معیاری برای اعتبار گفته ها و کردارها

و لکن یؤاخذکم بما عقدتم الایمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 15

15_ نقش انگیزه و هدف انسان در حسن و قبح عملش و ارزش گذاری آن

إذا نصحوا .. ما علی المحسنین من سبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 4

4_ تأثیر نیت و انگیزه انسان در ارزش اعمال و انفاقهایش نزد خداوند

ما ینفق مغرمًا .. و یتخذ ما ینفق قربت عند الله و صلوات الرسول ألا إنها قربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 10

10_ ارزشمندی ساختن مسجد ، در گرو حسن نیت و انگیزه الهی داشتن آن است .

و الذين اتخذوا مسجداً .. و ليحلفن إن أردنا إلا الحسنى و الله يشهد إنهم لكذوبون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 108 - 7

7_ منزلت معنوی مسجد ، منوط به نیت بنیانگذار آن است .

مسجداً ضراراً .. لا تقم فيه أبداً المسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 15 - 12

12_ اعمال نیک ، اگر به قصد دستیابی به بهره های دنیوی انجام گیرد ، نتایج آن تنها در دنیا عاید انسان می شود .

من كان يريد الحى_وه الدنيا وزينتها نوفّ إليهم أعمالهم فيها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 178

4_ اعمال انسان ها در دنیا، اگر جنبه الهی نداشته باشد، در سرای آخرت فاقد ارزش بوده و ثمربخش نخواهد بود.

أولئك .. بطل ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- در راه خدا بودن هجرت، شرط ارزشمندی آن

هاجرُوا في الله

«فی» احتمال دارد به همان معنای خودش باشد و بنابراین مراد از آن می تواند «فی سبیل الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- نیت، نقشی تعیین کننده، در ارزیابی عمل آدمی دارد.

ربکم أعلم بما فی نفوسکم

آنچه در درون و قلب انسان می گذرد نیتها، افکار، تخیلات و .. اوست و خداوند قبل از نوید دادن به پذیرش توبه صالحان به اهمیت انگیزه های درونی انسان و نقش تعیین کننده آن در پذیرش توبه، اشاره کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- «عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عزّوجلّ: .. «قل كلّ يعمل على شاكلته» یعنی علی نیته؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ .. «قل كلّ يعمل على شاكلته» روایت شده است که فرمود: مقصود این است که هر کس بر نیت خویش عمل می کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - خوبی هرکار، علاوه بر صدور آن به نیت خیر، در گرو هماهنگی آن با سایر خواسته ها و دستورات خداوند است.

و ما أعجلک . . . و عجلت إلیک ربّ لترضی

با وجود آن که موسی(ع) در تعجیل خود، نیت خیر داشته است؛ ولی بازخواست شدن او دال بر این مطلب است که صرف داشتن نیت خیر، برای برتری یافتن عمل کافی نیست؛ بلکه باید با ادله دیگر آن عمل را سنجید. اگر در تعارض نبود، آن گاه بدان اقدام کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 2، 1

1 - نیت و انگیزه افراد، معیار ارزش اعمال آنان در نزد خداوند

لن ینال الله لحومها . . . ولکن یناله التقوی منکم

ضمیم «لحومها» و «دماؤها» به «بدن» بازمی گردد. «بدن» نیز به معنای شتران درشت و فربه است. بنابراین معنای «لن ینال الله لحومها...التقوی منکم» چنین می شود: «هرگز گوشت ها و خون های شتران قربانی شده، به خدا نخواهد رسید؛

ص: 179

بلکه آن تقوا و خدا ترسی شماست که به خدا می رسد». به نظر می رسد آیه یاد شده هشدار می دهد که همه مؤمنان که باید توجه داشته باشند تنها چیزی که مایه قرب آنها به خدا می شود و سبب می گردد که خداوند از آنها بپذیرد و راضی شود، تقوا و خدا ترسی است؛ نه ظاهر اعمال، هر چند بزرگ و زیاد باشد؛ زیرا فرشتگان گزارشگر هیچ گاه ظواهر اعمال را به خدا گزارش نمی کنند؛ بلکه آنچه آنان گزارش می دهند مربوط به باطن عمل است.

2- پیکر ظاهری اعمال انسان - هر چند بسیار خوب و شایسته هم باشد - بدون در نظر گرفتن انگیزه و نیت صاحب آن ، فاقد کمترین ارزش

لن ینال الله لحومها .. ولکن یناله التقوی منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 8

8- اعمال نیکی که جهت خدایی (حسن فاعلی) ندارد، بی ثمر و فاقد ارزش است.

والذین کفروا أعم لهم کسراب بقیعه یحسبه الظمأن ماء حتی إذا جاء لم یجدہ شیئاً

مقصود از اعمال کافران در آیه شریفه کردار خوب آنان است؛ چرا که اعمال بد نتیجه خوبی ندارد تا گفته شود که مثل سراب بی فایده است. اما جهت خدایی و حسن فاعلی اعمال، از وصف «الذین کفروا» استفاده شده است؛ یعنی، چون خدا را انکار می کنند و برای او کار نمی کنند اعمالشان بی ثمر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 4

4- تأثیر نیت ها و نوع جهت گیری ها ، در ارزش مندی رفتار ها و کردارها

وقال إني ذاهب إلی ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 105 - 8

8- نیت عمل خیر و فراهم ساختن زمینه های انجام آن ، برابر است با انجام کامل آن در بینش الهی

قد صدقت الرءیا إنا کذلک نجزی المحسنین

برداشت یاد شده از آن جا است که ابراهیم(ع) به قصد قربانی کردن فرزندش اسماعیل، تمامی مقدمات آن را تا خواباندن وی بر زمین و به

دست گرفتن کارد انجام داد و خداوند همین مقدار از تلاش آن حضرت را، انجام کامل ذبح تلقی فرمود و از ایشان قبول کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 20

20 - تأثیر انگیزه ها و نیت های انسان ها در اعمالشان و نیز در چگونگی و میزان کیفر و پاداش آنان

فَيَنْبِتْكُمْ بَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

خداوند به جای آن که بفرماید: من به اعمال پنهانی آنان آگاهم، فرمود: به باطن و ضمیر آنان آگاه هستم. این تعبیر می تواند اشاره به حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 180

9- نقش اساسی نیت و انگیزه، در ارزش اعمال آدمی و اثربخشی آنها

من کان یرید... و من کان یرید

تعبیر به «یرید» اشاره به تأثیر نیت های مردم در اعمال و ارزش آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 7

7- ارزش و ثمربخشی اعمال نیک، در پرتو انگیزه صحیح و جلب رضای الهی

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ فَأَحْبَطْ أَعْمَلَهُمْ

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اعمال نیک در صورتی حبط نخواهد شد که در جهت جلب رضایت خداوند باشد.

3- اخلاص در نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 4

4_ مرغوبیت کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده، دو عنصر لازم در انفاق

من ذا الذی یقرض الله قرضاً حسناً

نیکو بودن قرض «قرضاً حسناً»، عبارت است از حُسنِ فاعلی (خلوص در نیت و...) و حُسنِ فعلی (پرداخت کالای مرغوب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 7,8

7_ خلوص نیت همسر عمران، در نذر فرزندش برای خدمت در راه خدا

ربّ ائی نذرت لک

«لک»، بیانگر خلوص نیت است.

8_ نذر مخلصانه همسر عمران، زمینه برگزیدن آل عمران برای نبوت از سوی خداوند

انّ الله اصطفى . . . ال عمران ... اذ قالت امرات عمران ربّ انّی نذرت لک

«اذ» متعلّق به «اصطفی» است؛ یعنی آنگاه خداوند آل عمران را برگزید که همسر عمران، نذری مخلصانه کرد. و اخلاص، از «لک» استفاده شده است.

4- اهمیت نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 23

23 - نقش هدف و نیت در تعیین نیکویی و ناپسندی رفتارها

ولکن الشیطان کفروا یعلمون الناس السحر . . . و ما یعلمان من أحد حتی یقولوا إنما نح

شیاطین، بر خلاف دو فرشته (هاروت و ماروت) به خاطر آموزش سحر به مردم کافر شمرده شدند؛ زیرا غرض شیاطین از

ص: 181

آموختن سحر ایجاد مفسده بود و انگیزه آن دو فرشته، دفع مفسده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 225 - 3,4,6

3_ سوگندهایی که با قصد قلبی و اراده جدی باشد، موجب مؤاخذة الهی است.

و لکن یؤاخذکم بما کسبت قلوبکم

4_ ضرورت تعهد و وفاداری نسبت به سوگندهایی که برخاسته از اراده و قصد قلبی است.

و لکن یؤاخذکم بما کسبت قلوبکم

6_ نیت، ملاک ثواب و عقاب عمل

لا یؤاخذکم اللّٰه باللغو فی ایمانکم و لکن یؤاخذکم بما کسبت قلوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 3

3_ لزوم تداوم نیت خالص در انفاق

و تثبیتاً من انفسهم

بنابراینکه «تثبیتاً» به معنای تثبیت بر نیت خالص باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 5

5_ پاداش الهی به اعمال نیک در گرو انجام آن از سوی افراد صالح است.

و اولئک من الصّالحین. و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه

فاعل در «ما یفعلوا»، ضمیری است که به «الصّالحین» بر می گردد؛ یعنی اگر صالحان عمل خیر انجام دهند پاداش می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 9

9_ قصد و نیت عمل کننده کردار های نیک ، تعیین کننده برخورداری وی از نعمت های دنیا یا مواهب آخرت

و من یرد ثواب الدنیا نؤته منها و من یرد ثواب الاخره نؤته منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 5

5 - اهمیت نیت و انگیزه های درونی انسان ، در مقایسه با گفتار و کردار ظاهری وی

و إن ربک لیعلم ما تکنّ صدورهم و ما یعلنون

تقدم عبارت «ما تکنّ صدورهم» بر «ما یعلنون» می تواند از آن جهت باشد که اسرار و انگیزه های درونی انسان ها، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

3- قصد قربت ، شرط مقبول افتادن انفاق است .

إلا ابتغاء وجه ربّه

5- پاداش نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 4

4_ اعمال و نیت پنهان و آشکار آدمی مورد محاسبه و جزاء و پاداش الهی

والله يعلم ما تبون و ما تکتمون

بیان آگاهی خداوند بر آشکار و پنهان انسان هشدار است به بندگان که اعمال و رفتار و نیز نیت و حالات آنان محاسبه خواهد شد. و به مقتضای آن به پاداش و یا سزای لازم خواهند رسید.

6- حسن نیت معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 12

12_ اشخاص معذور و معاف شده از جهاد ، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن ، از محسنان به حساب می آیند .

لیس علی الضعفاء . . . إذا نصحو لآله و رسوله ما علی المحسنین من سبیل

7- حسن نیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 14

14 - مؤمن ، به دور از نیت و اندیشه سوء نسبت به دیگر مؤمنان

الذین جاءو من بعدهم یقولون . . . و لا تجعل فی قلوبنا غلاً للذین ءامنوا

آیه شریفه، در حقیقت رهنمودی است به مؤمنان که خویش را از هرگونه بدخواهی و کینه نسبت به اهل ایمان، دور نگه دارند.

8- روش اثبات حُسن نیت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 5

5 - منافقان ، همواره در صدد نشان دادن حسن نیت خود و جلب نظر و اطمینان مؤمنان به خویش اند .

ص: 183

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ

9- روش اثبات حسن نیت منافقان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 4

4 - تلاش گسترده منافقان صدراسلام برای اثبات حسن نیت خود و جلب نظر و اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به سوی خویش

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ

سوگند مؤکد، دلیل بر وجود چنین تلاشی است.

10- سوء نیت قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 68 - 7

7- حضرت لوط (ع) از نیت سوء و تجاوزکارانه قومش نسبت به مهمانان خویش باخبر و از آن به شدت نگران و بیمناک بود .

قال إن هـؤلاء ضيفي فلا تفضحون

درخواست لوط(ع) از قومش برای اجتناب از عملی شرم آور، به دنبال روانه شدن آنان به در خانه آن حضرت _ بی آنکه توضیح دیگری داده شده باشد _ حکایت از این نکته می کند که لوط(ع) از قصد آنان باخبر بود.

11- سوء نیت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 16

16 _ گواهی خداوند بر دروغ گویی منافقان در داشتن حسن نیت در ساختن مسجد (مسجد ضرار)

و الله يشهد إنهم لكذبون

12- علم به نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 118 - 21

21_ علم و آگاهی خداوند به اسرار درونی انسانها

و ما تخفی صدورهم اکبر

ص: 184

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18.21

18 _ دانایی همه جانبه خداوند ، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند .

انّ الله علیم بذات الصدور

21 _ توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا .. ها انتم اولاء ... انّ الله علیم بذات الصدور

جمله «ان الله ..» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نمان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات بپرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 _ آگاهی خداوند ، از راز دل و اسرار افراد

والله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 18

18 _ آگاهی کامل خداوند بر نیات و خواسته های درونی انسانها

ان یریدا اصلاحاً .. انّ الله کان علیمّاً خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 2

2 _ خداوند دانای به رفتار و کردار ، نیت و حالات انسانها

و الله يعلم ما تبدون و ما تكتمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به رفتار و کردار آدمی که جنبه بیرونی دارد و «ما تکتمون» به نیات و حالات انسان که همواره جنبه درونی دارد، تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 2

2- نیت ها ، انگیزه ها ، افکار و رفتار آشکار و پنهانی انسان در قلمرو علم خداوند

ربنا انک تعلم ما نخفی و ما نعلن

13- کيفر نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 185

4_ اعمال و نیت پنهان و آشکار آدمی مورد محاسبه و جزاء و پاداش الهی

والله يعلم ما تبدون و ما تکتُمون

بیان آگاهی خداوند بر آشکار و پنهان انسان هشدار است به بندگان که اعمال و رفتار و نیز نیت و حالات آنان محاسبه خواهد شد. و به مقتضای آن به پاداش و یا سزای لازم خواهند رسید.

14- کیفر نیت سوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 18

18_ نیت سوء انسان، مقتضی بازخواست الهی است.

و اعلموا انّ الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

15- نشانه های نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 119 - 8

8- عمل انسان، نشانگر باورها، نیتها و حالات درونی اوست.

ثمّ تابوا من بعد ذلك و أصلحوا

در آیه شریفه اقدام به اصلاح و صلاح عملی، به عنوان شرط توبه و نشانگر واقعی بودن آن ذکر شده است و این نشان می دهد که تحول درونی انسانها به سوی خدا، نمی تواند جدای از عمل صالح باشد.

16- نقش نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 10

10_ نقش نیت (حُسن فاعلی)، در ارزشمندی اعمال نیک (حُسن فعلی)

و مثل الذین ینفقون اموالهم ابتغاء مرضات الله

6_ وجود چیز های نامرغوب در بین اموال انفاق شده بدون تعمد و قصد و نیت نسبت به آن ، مانعی ندارد .

انفقوا من طیبات ما کسبتم . . . و لا تیمموا الخبیث

جمله «و لا تیمموا . . .» علاوه بر اینکه خود حکم مستقلی است و ضرورت پرهیز از انفاق کالای نامرغوب را بیان می کند؛ به لحاظ اینکه متعلق نهی، تمایل و قصد به نامرغوب است، می تواند توضیحی باشد برای «من طیبات». یعنی اگر در بین اموال

انفاق شده کالای نامرغوبی نیز یافت شود ولی شما قصد آنرا نداشتید، از مصداق «انفقوا من طیبات» خارج نشده اید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 14

14 - مقبولیت انفاق در پیشگاه خداوند و ثمردهی آن ، در گرو یت و قصد قربت انفاق کننده

و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم و ما تنفقون الا ابتغاء وجه الله

بنابراینکه جمله «و ما تنفقون» حال برای «و ما تنفقوا فلا نفسکم» باشد؛ یعنی آنگاه انفاق به سود شماسست که برای «ابتغاء وجه الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 15

15 - نقش یت خیر در جلب توفیق الهی

ان یریدا اصلاحاً یوفّق الله بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 20

20 - نیات و انگیزه های پنهان اعمال ، مدرک و میزان داوری در روز قیامت است .

إلینا مرجعهم فننبئهم بما عملوا إنّ الله علیم بذات الصدور

تعبیر «علیم بذات الصدور» در حقیقت، تأکیدی است بر این نکته که آنچه در اندرون سینه ها می گذرد، دارای نقشی اساسی در ارزش گذاری و بررسی اعمال آدمی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 2

2 - تأثیر نیت ها و حالات درونی انسان ، بر سرنوشت او در قیامت

یوم تبلی السرائر

اختبار و آزمودن سریره ها، دلالت بر تأثیر نیک و بد آنها در کیفر و پاداش اعمال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 5

5- نقش نیت (حسن فاعلی) ، در ارزش مندی اعمال نیک (حسن فعلی)

إلا ابتغاء وجه ربّه

17- نقش نیت در ارزشگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 8

ص: 187

8_ نقش اساسی تقوا و نیت پاک در ارزش عمل

لمسجد أَسَس على التقوى من أول يوم أحق

18- نیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 3,5,7,8,9,14

3_ خداوند ، حسابگر آنچه آدمی در دل دارد ; خواه آدمی آن را آشکار نماید و یا پنهان سازد .

و ان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به اللّٰه

5_ منویات و ملکات نفسانیه انسان ، مورد محاسبه خداوند

و ان تبدوا ما فی انفسکم . . . یحاسبکم به اللّٰه

«ما فی النفس»، علاوه بر منویات، می تواند شامل ملکات نفسانیه (مانند شجاعت و بخل و . . .) نیز بشود. بنابراین احتمال که «فی انفسکم»، متعلق به استقرار باشد؛ نه وجود تنها. و مستقر در نفس همان ملکات است.

7_ خداوند ، مالک انسان و اعمال و نیات وی

لّٰه ما فی السّموات و ما فی الارض و ان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به ال

8_ مالکیت مطلق الهی ، علت و دلیل سلطه وی به اعمال و نیات انسان و محاسبه آنها

لّٰه ما فی السّموات و ما فی الارض و ان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به ال

جمله «لّٰه ما فی السّموات . . .» به منزله تمهیدی است برای «ان تبدوا . . .» یعنی خداوند مالک حقیقی همه چیز است که از جمله آنها، اعمال و نیات انسان می باشد. و چون مالک حقیقی است، قادر به محاسبه نیات و اعمال آدمی است.

9_ خداوند پس از محاسبه اعمال و نیات انسان ، وی را یا عفو خواهد کرد و یا عذاب .

و ان تبدوا . . . فیغفر لمن یشاء و یعذّب من یشاء

14_ خداوند ، قادر بر محاسبه اعمال و نیات انسان و آمرزش و عذاب او

و ان تبدوا . . . یحاسبکم به اللّٰه فیغفر . . . و یعذّب . . . و اللّٰه على کلّ شیء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 13

13_ آگاهی کامل خداوند از نیات قلبی و اسرار درونی انسان

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 15

15_ خداوند آگاه به گفته ها و اندیشه های آدمیان و تمامی حالات و صفات نفسانی ایشان

أَنْ كُنْتَ قَلْبَهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 18

ص: 188

18 - خداوند ، بر اعمال و زوایای قلب و اندیشه آدمیان آگاهی دارد .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

19- نیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 6، 5

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

6 - آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عَـلِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبٍ..» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها _ که پنهانی ترین امور جهان است _ آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

20- نیت در بنای مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 10

10 _ ارزشمندی ساختن مسجد ، در گرو حسن نیت و انگیزه الهی داشتن آن است .

و الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا .. و لِيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحَسَنَىٰ وَ اللَّهُ يَشْهَدُ لَهُمْ لَكَذِبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 7

7 _ منزلت معنوی مسجد ، منوط به نیت بنیانگذار آن است .

مَسْجِدًا ضَرَارًا .. لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا مَسْجِدَ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ

21- نیت در زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 4

4 - پرداخت زکات ، فقط باید برای جلب رضای خدا و دستیابی به سعادت اخروی باشد .

و الذین یؤتون . . . وقلوبهم ومله انهم إلى ربهم رجعون

ص: 189

22- نیت در طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 227 - 2

2 _ اعتبار قصد و لفظ در طلاق

و ان عزموا الطلاق فان الله سمیع علیم

به نظر می رسد آوردن دو صفت «سمیع» (شنوا) و «علیم» (دانا) اشاره به اعتبار قصد و لفظ در طلاق دارد.

23- نیت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 7

7 - انجام عبادت به قصد رسیدن به پاداش اخروی ، با قصد قربت و الهی بودن آن ، سازگار است .

يَسْبَحُ لَهُ فِيهَا . . . رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله وإقام الصلاة وإيتا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «لام» در «لیجزیهم» برای غایت باشد.

24- نیت در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 10

10 _ نقش نیت (حُسن فاعلی) ، در ارزشمندی اعمال نیک (حُسن فعلی)

و مثل الذين ينفقون اموالهم ابتغاء مرضات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 12

12- در روز قیامت ، اعمال نیک ، با انگیزه های غیر الهی ، همانند اعمال ناشایست ، فاقد وزن و ارزش است .

و هم يحسبون أنهم يحسنون . . . فلانقيم لهم يوم القيـمه وزنًا

1 - نیت و انگیزه افراد ، معیار ارزش اعمال آنان در نزد خداوند

لن ینال الله لحومها .. ولکن یناله التقوی منکم

ضمیر «لحومها» و «دماؤها» به «بدن» باز می گردد. «بدن» نیز به معنای شتران درشت و فربه است. بنابراین معنای «لن ینال الله لحومها...التقوی منکم» چنین می شود: «هرگز گوشت ها و خون های شتران قربانی شده، به خدا نخواهد رسید؛ بلکه آن تقوا و خدا ترسی شما است که به خدا می رسد». به نظر می رسد آیه یاد شده هشدار می دهد که باید توجه داشته باشند تنها چیزی که مایه قرب آنها به خدا می شود و سبب می گردد که خداوند از آنها بپذیرد و راضی شود، تقوا و خدا ترسی است؛ نه ظاهر اعمال، هر چند بزرگ و زیاد باشد؛ زیرا فرشتگان گزارشگر هیچ گاه ظواهر اعمال را به خدا

گزارش نمی کنند؛ بلکه آنچه آنان گزارش می دهند مربوط به باطن عمل است.

2- پیکر ظاهری اعمال انسان _ هرچند بسیار خوب و شایسته هم باشد _ بدون در نظر گرفتن انگیزه و نیت صاحب آن ، فاقد کمترین ارزش

لن ینال الله لحومها .. ولکن یناله التقوی منکم

25- نیت در عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 8

8- خوبی هرکار ، علاوه بر صدور آن به نیت خیر ، در گرو هماهنگی آن با سایر خواسته ها و دستورات خداوند است .

و ما أعجلک .. و عجلت إلیک ربّ لترضی

با وجود آن که موسی(ع) در تعجیل خود، نیت خیر داشته است؛ ولی بازخواست شدن او دال براین مطلب است که صرف داشتن نیت خیر، برای برتری یافتن عمل کافی نیست؛ بلکه باید با ادله دیگر آن عمل را سنجید. اگر در تعارض نبود، آن گاه بدان اقدام کرد.

26- نیت در نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 24

24- در نذر ، قصد قربت لازم است .

إتی نذرت للرحمن

27- نیت در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 16

16 - قصد قربت ، نشانه عبودیت و از اجزای نماز

ینهی . عبداً إذا صلّى ... لاتطعه ... و اقترّب

28- نیت عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 105 - 8

8 - نیت عمل خیر و فراهم ساختن زمینه های انجام آن ، برابر است با انجام کامل آن در بینش الهی

ص: 191

قد صدقت الرءيا إنا كذلك نجزي المحسنين

برداشت یاد شده از آن جا است که ابراهیم(ع) به قصد قربانی کردن فرزندش اسماعیل، تمامی مقدمات آن را تا خواباندن وی بر زمین و به دست گرفتن کارد انجام داد و خداوند همین مقدار از تلاش آن حضرت را، انجام کامل ذبح تلقی فرمود و از ایشان قبول کرد.

29- نیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 16

16 - خداوند ، به هر آنچه در قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همسران اش هست ، آگاهی دارد .

والله يعلم ما فی قلوبکم

خطاب «کم» به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و همسران آن حضرت است. آوردن ضمیر «کُم» به خاطر تغلیب است.

30- نیت منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 18

18 - وحی ، نیت منافقان را در رخصت خواهی شان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) آشکار کرد .

و إذ قالت طائفة منهم یـأهل یشرب لا مقام لکم . . . و یستنذن ... إن یریدون إلا فرار

31- نیت همسران محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 16

16 - خداوند ، به هر آنچه در قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همسران اش هست ، آگاهی دارد .

والله يعلم ما فی قلوبکم

خطاب «کم» به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و همسران آن حضرت است. آوردن ضمیر «کُم» به خاطر تغلیب است.

نیت سوء

32- {نیت سوء}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 20

20_ توجه به دانایی خداوند به اسرار درون ، منشأ پرهیز از نیات ناشایسته درونی

ص: 192

و اعلموا انّ اللّٰه يعلم ما فى انفسكم فاحذروه

33- كيڤر نيت سوء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 235 - 18

18_ نيات سوء انسان ، مقتضى بازخواست الهى است .

و اعلموا انّ اللّٰه يعلم ما فى انفسكم فاحذروه

ص: 193

4- نیکی

1- آثار ترک نیکی به مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 9

9- ترک نیکی به مادر ، نشانه تیره بختی است . *

وَبِرًّا بَوْلِدْتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا

ممکن است عطف «لم يجعلني» بر جمله سابق عطف سبب بر مسبب باشد؛ یعنی چون خداوند مرا جبار و شقی قرار نداده، من با مادرم نیک رفتارم، بنابراین کسی که نیکی به مادر را ترک می کند شقی و جبار است.

2- آثار ذکر نیکی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 28 - 6

6 - توجه انسان به نیکی و رحمت گسترده خداوند ، مایه گرایش به پرستش او و التجا به درگاهش

ندعوه إله هو البرّ الرحيم

از ارتباط «ندعوه» با «إله هو البرّ الرحيم» و بیان تعلیلی «إله هو...»، مطلب بالا استفاده می شود.

3- آثار نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 13

13 - نیکی در تقوایبشگی است ، و تقوایبشگان نیکوکارند .

لكن الذين اتقوا ربهم ... و ما عند الله خير للابرار

برداشت فوق بر این مبناست که «ال» در «الابرار»، عهد ذکری و اشاره به «الذین اتقوا» باشد ؛ یعنی «ما عند الله خير للذین اتقوا»، بنابراین نام بردن تقوایبشگان به ابرار، اشاره به برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ نیکی به مردم در آشکار و نهان و گذشت از بدی های ایشان ، در پی دارنده عفو الهی

إِنْ تَبَدُّوا خَيْرًا أَوْ تَخَفَوْهُ أَوْ تَعَفَّوْا عَنْ سُوءِ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

از جمله مصادیق مورد نظر برای کلمه «خیر»، به قرینه «او تعفوا عن سوء» که بیانگر گذشت از خطاهای دیگران است، احسان و نیکی به مردم می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 12 - 22

22_ ایمان و انجام اعمال نیک ، موجب تکفیر (نادیده گرفتن) گناهان از جانب خداوند *

لئن اقمتم الصلوه . . . لا كفرن عنكم سیاتکم

4- آثار نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 4

4- نیکی به پدر و مادر ، زمینه ساز رشد و تکامل معنوی انسان *

و زکوه . . . و برآ بولدیه

همان گونه که «و کان تقیاً» تعلیل برای «و حناناً من لدننا و زکاه» بود، «برآ بوالدیه» نیز که عطف بر «کان» می باشد، همان موقعیت را دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 7

7- تقوا ، احسان به پدر و مادر ، پرهیز از سلطه جویی و عصیان ، زمینه ساز فرجامی سرشار از سلامت و امنیت کامل است .

برآ بولدیه و لم یکن جبّاراً عصیّاً . و سلّم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث

5- آداب تبیین نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 4

4- تفصیل و تأکید در بیان نیکی ها و ارزش ها و اشاره و خلاصه گویی در بیان بدی ها و ضد ارزش ها ، امری شایسته و روشی پسندیده است .

إن أحسنتم أحسنتم لأنفسكم وإن أسأتم فلها

تعبیر تفصیلی «إن أحسنتم أحسنتم لأنفسكم» در قبال تعبیر خلاصه تر «وإن أسأتم فلها» می تواند به مطلب فوق اشاره داشته باشد.

ص: 195

6- ارزش نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 18

18 _ ارزشمندی تقوا و نیکوکاری و مقام والای پرهیزکاران و نیکوکاران

لكن الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ .. و ما عند الله خير للابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 3

3 _ تسلیم در برابر خدا و برخورداری از روحیه احسان و نیکی ، روح ادیان الهی است .

و من احسن ديناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

از این که برای معرفی برترین دین، تنها دو ویژگی فوق یاد شده است، اهمیت بنیادین آن دو در ادیان الهی دانسته می شود.

7- ارزش نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 2

2- نیکی و احسان به پدر و مادر ، دارای ارزش والا ، نزد خداوند

و برّاً بولديه

8- اظهار نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 2

2 _ جواز اظهار و ابراز کار های نیک انجام شده

إن تبدوا خيراً أو تخفوه .. فإنّ الله كان عفواً قديراً

در برداشت فوق متعلق ابداء و اخفاء می تواند عمل نیکی باشد که قبلاً انجام گرفته است. بنابراین ابداء خیر به معنای اظهار و ابراز آن می

باشد.

9- اهمیت نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 1,3

1_ انجام کار های نیک چه در نهان و چه آشکارا ، مورد پسند و رضایت خداست .

إِن تَبَدُّوا خَيْرًا أَوْ تَخْفَوْهُ .. فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

3_ ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به انجام کار های نیک

ص: 196

إن تبدوا... فإن الله كان عفواً قديراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 20

20 - ترغیب و تشویق الهی به احسان و نیکوکاری

و الله يحب المحسنين

10- اهمیت نیکی به مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 10

10- لزوم نیکی به مادر و پرهیز از تحمیل خواسته های خویش بر وی

و برّاً بولدتی و لم يجعلنی جباراً

مراد از جمله «لم يجعلنی جباراً» (خداوند مرا مستبد و سلطه گر قرار نداده است) - به قرینه «برّاً بولدتی» - این است که در برابر مادرم جبار نیستم.

11- پاداش نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 136 - 8

8 - آمرزش الهی و بهشت جاودان ، پاداش انفاق در توانگری و تنگدستی و فرو خوردن خشم و گذشت از خطای دیگران

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَّاءِ .. اولئك جزأؤهم مغفرة من ربهم و جنات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 6

6 - عفو و اغماض از خطای دیگران و اصلاح بدی آنان با نیکی و گذشت ، موجب اجر و پاداش ویژه خداوند است .

و جزؤا سیئه سیئه مثلها فمن عفا و أصلح فأجره علی الله

12- تشویق به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 11

11 _ توجه دادن به ثبوت کارهای نیک انسان ، از روش های قرآن برای تشویق به نیکیها

لن تنالوا .. فان الله به علیم

ص: 197

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 11

11 _ وعده پاداش ، از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به نیکوکاری

و ان تک حسنه یضاعفها و یؤت من لدنه اجراً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 4

4 _ وساطت و شفاعت برای انجام کار های نیک ، امری پسندیده و مورد تشویق خداوند

من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 8

8 _ توجه انسان ها به فرجام اعمال خود ، بازدارنده ایشان از بدی ها و ترغیب کننده آنان به نیکبهاست .

و من یتخذ الشیطن ولیاً من دون الله فقد خسر . . . و الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 _ تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 3

3 _ ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به انجام کار های نیک

إن تبدوا . . . فإنّ الله کان عفواً قدیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20_ ترغيب و تشويق الهى به احسان و نيكوكارى

والله يحب المحسنين

13- تعاون بر نيكي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 2 - 36,37,42

36_ لزوم تعاون و همكارى در انجام كار هاى نيك و سير به سوى تقوا و پرهيزگارى

و تعاونوا على البر و التقوى

ص: 198

37_ لزوم همکاری و تعاون در مراسم حج ، بر اساس نیکی و تقوا

لايجرمنكم . . . عن المسجدالحرام ان تعتدوا و تعاونوا على البر و التقوى

از مصادیق مورد نظر برای «برّ» و «تقوی»، به قرینه فرازهای پیشین، مناسک حج و مسایل پیرامون آن است.

42_ تقوا ، زمینه ساز همکاری در نیکی ها ، فراخوانی یکدیگر به تقوای پیشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است .

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

14- تعلیم نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 1

1 - خداوند ، راه های نیک و بد را به انسان ها شناسانده است .

و هدیّنَه النّجدین

«نَجْد» به معنای راه آشکاری است که در ارتفاع باشد. (قاموس)

15- دعوت به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 1

1 - عالمان بنی اسرائیل ، مردمان رابه کار های نیک دعوت می کردند .

أتأمرون الناس بالبر

چون مخاطبان «أتأمرون» باید غیر از «الناس» باشند، می توان گفت: مراد از مخاطبان - به قرینه «و أنتم تتلون الكتاب» - عالمان دینی و مقصود از «الناس» توده های مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 5

5- بیان کار های نیک برای مردم (امر به معروف ، ارشاد به نیکی ها و . . .) از عهد های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل . . . و قولوا للناس حسناً

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «حسناً» مفعولٌ به برای قولوا باشد. بنابراین «قولوا...»؛ یعنی، نیکیها را برای مردم بگویید و بیان کنید.

16- زمینه نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 199

6 - بهره گیری قرآن از نفع طلبی انسان ، برای عمل به نیکیها

و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خير لكم

17- زمینه های نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 12، 4، 1

1 - دستیابی انسان به نیکی ، تنها در گرو انفاق از اشیای مورد علاقه خویش

لن تنالوا البرّ حتّى تنفقوا ممّا تحبّون

4 - ایثار ، راه رسیدن به مقام برّ

لن تنالوا البرّ حتّى تنفقوا ممّا تحبّون

12 - رسیدن به مقام برّ ، در گرو پرداخت مقداری از مال خویش به امام (ع) در هر سال

لن تنالوا البرّ حتّى تنفقوا ممّا تحبّون

امام صادق (ع): شنیدم از پدرم که می گفت: من مضت له سنه لم يصلنا من ماله قلّ او کثر، لم ينظر الله اليه يوم القيامة . . . اذ يقول: «لن تنالوا البرّ ... » فنحن البرّ و التقوی.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 184، ح 85؛ نورالثقلین، ج 1، ص 364، ح 238.

18- ستایش نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 9

9 - انتظار ستایش و تشویق در برابر انجام اعمال نیک ، ناپسند نیست . *

لا تحسبنّ الذّین .. و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

با توجه به مفهوم جمله «یحییون . . .» (در برابر آنچه انجام نداده اند، خواهان ستایش هستند)، می توان به دست آورد که در صورت انجام کار نیک، توقع ستایش و تشویق ناپسند نباشد.

19- سختی نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 2

2- راه نیک و بد ، هر دو برجسته و آشکار و پیمودن هر یک ، دارای دشواری هایی خاص است .

و هدینَه النجدین

قرار داشتن راه خیر و شر در ارتفاعات، کنایه از آشکار بودن آن برای همگان و نیز صعب العبور بودن آن است. دشواری راه

ص: 200

خیر، ممکن است به لحاظ ویژگی های خود آن و دشواری راه شرّ به لحاظ عواقب آن باشد.

20- شتاب در نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 1,4,7,8,10,13

1_ ایمان به خدا و روز قیامت ، امر به معروف ، نهی از منکر و شتاب در کار های خیر ، از ویژگی های برخی اهل کتاب

من اهل الكتب . . . يؤمنون باللّٰه و اليوم الاخر و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر

4_ ایمان به خدا و روز واپسین ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب ورزیدن به کار های نیک ، ملاک ارزش و شایستگی (صالح بودن)

يؤمنون . . . يسارعون في الخيرات و اولئك من الصالحين

7_ گروهی از اهل کتاب که مؤمن به خدا و روز واپسین و امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر و شتاب کنندگان به نیکی ها هستند ، از تبار صالحان هستند .

من اهل الكتب امه . . . يؤمنون باللّٰه ... و اولئك من الصالحين

8_ قیام به امر دین (اطاعت خدا) تلاوت آیات خدا ، سجده به درگاه او ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امور خیر ، ویژگی امت شایسته و صالح

امه قائمه . . . و اولئك من الصالحين

10_ صالح شدن انسان ها ، در گرو ایمان به خدا ، معاد ، امر به معروف و نهی از منکر (اصلاح دیگران) و شتاب در کار های نیک است .

يؤمنون باللّٰه . . . و اولئك من الصالحين

13_ قیام به طاعت خدا ، تلاوت آیات او ، سجده به درگاه او ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در نیکی ها ، حبل الهی است . *

ضربت عليهم الذّٰله . . . الا بحبل من اللّٰه ... ليسوا سواء من اهل الكتب ... يؤمن

به نظر می رسد صفات مذکور، بیانگر «حبل الله» است؛ چون دارندگان این صفات، قطعاً از ذلت به دور هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ قیام به طاعت خدا، تلاوت آیات وی در شب هنگام در حال سجده، ایمان به خدا و معاد، امر به معروف، نهی از منکر و شتاب در نیکی ها، از اعمال خیر

من اهل الکتب امّه قائمه . . . و ما يفعلوا من خیر

7_ قیام به امر خدا، تلاوت آیات او، سجده، ایمان به خدا و معاد، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امر خیر، از ویژگی های تقوای پیشگان

امّه قائمه یتلون آیت الله . . . و الله علیم بالمتّقین

آیه، در صدد بیان پاداش کسانی است که خصلتهای مذکور را دارند، از آنها تعبیر به متّقین کرده، پس آن خصلتها از آن متّقین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 1,2,3

1_ ضرورت شتاب برای نیل به آمرزش الهی

و سارعوا الی مغفره من ربکم

2_ ضرورت شتاب برای نیل به بهشتی که به پهنای آسمان ها و زمین است .

و سارعوا . . . و جنّه عرضها السّموات و الارض

3_ سرعت گرفتن در کار های نیک ، ملاکی برای سنجش ارزش اشخاص

و سارعوا الی مغفره من ربکم و جنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 136 - 4

4_ لزوم شتاب در انفاق ، فرو بردن خشم ، گذشت از خطای مردمان و استغفار از گناهان

سارعوا الی مغفره من ربکم . . . الذین ینفقون . . . اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم

21- عوامل تشویق به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 4

4_ توجه انسان به نظارت خدا و رسول و مؤمنان بر اعمالش ، بازدارنده او از خطا و تشویق کننده به نیکبهاست .

قل اعملوا فیسیری اللّٰه عملکم و رسوله و المؤمنون

22- فرجام نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 5

5_ بازگشت نتایج اعمال نیک و بد انسان ، به خود او

لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت

23- محرومیت از نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 92 - 3،7

3_ دل بستگی به دنیا ، موجب محرومیت از نیل به مقام برّ

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

7_ محرومیت بنی اسرائیل از مقام برّ ، پیامد ترک انفاق از اشیای مورد علاقه خود و دل بستگی آنان به دنیا *

ص: 202

لن تنالوا البرّ حتى تنفقوا ممّا تحبّون

با توجه به آیات قبل و بعد می توان گفت: بنی اسرائیل از جمله مخاطبان آیه می باشند.

24- مقام نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 12، 8

8 - مقام برّ، از درجات عالی کمال انسان

لن تنالوا البرّ حتى تنفقوا ممّا تحبّون

12 - رسیدن به مقام برّ، در گرو پرداخت مقداری از مال خویش به امام (ع) در هر سال

لن تنالوا البرّ حتى تنفقوا ممّا تحبّون

امام صادق (ع): شنیدم از پدرم که می گفت: من مضت له سنه لم يصلنا من ماله قلّ او كثر، لم ينظر الله اليه يوم القيامة . . . اذ يقول: «لن تنالوا البرّ ...» فنحن البرّ و التقوى.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 184، ح 85؛ نورالثقلین، ج 1، ص 364، ح 238.

ملاکهای نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 1

1 - قبله قرار دادن مشرق یا مغرب و یا هر جهت و مکانی دیگر، تعیین کننده و ملاک نیکی نیست .

لیس البرّ أن تولوا وجوهکم قبل المشرق و المغرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 13

13 - نیکوکاری، به تقوای پیشگی و پرهیز از گناهان است .

ولكن البر من اتقى

25- منشأ نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 10 - 13

13 - خدا، سرچشمه و مبدأ همه نیکیهاست .

أن الحمد لله رب العلمین

«حمد» ستایش در برابر نیکیهای اختیاری است. «ال» در «الحمد» برای جنس و مفید استغراق است؛ یعنی، تمام ستایشها از آن خداست و مفهوم آن این است که: تمام نیکیها از آن خدا بوده و سرچشمه همه آنهاست.

ص: 203

26- منشأ نیکی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 28 - 7

7- نیکی های گسترده خداوند به خلق، نشأت یافته از رحمت بی کران او است؛ و نه معلول نیاز و چشمداشت.

هو البرّ الرحیم

توصیف «البرّ» به صفت «الرحیم»، می رساند که نیکی های خداوند از سر رحمت است؛ نه مانند نیکی خلق که برای جلب منافع مادی یا معنوی است و یا دستکم رهانیدن خود از شکنجه وجدان.

27- موارد نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 104 - 2

2_ اتّحاد، اعتصام به ریسمان الهی و اُلفت بین دل ها و برادری میان اهل ایمان، از مصادیق خیر و نیکی

و اعتصموا بحبل اللّهِ جميعاً. .. و لتكن منكم امة يدعون الى الخير

لام در «الخیر» می تواند عهد ذکری و اشاره به مطالب آیه قبل باشد و یا به مقتضای ارتباط دو آیه، ویژگیهای ذکر شده در آیه قبل از مصادیق مورد نظر کلمه «خیر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 127 - 23

23_ رعایت حقوق زنان، یتیمان، مستضعفان و اقامه قسط، از مصادیق بارز خیرات و نیکیها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ اللّهُ کان به علیماً

«من خیر» می تواند اشاره به تکالیفی باشد که در آیه آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 85 - 11

11_ ایمان به خدا، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پرهیز از استکبار و نیکوکاری مایه رسیدن به مقام محسنین است.

وانهم لا يستكبرون... وذلك جزاء المحسنين

28- نجوا به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 2،7

2_ ارزش والای نجواها و مذاکرات محرمانه ، به انگیزه وادار نمودن دیگران به صدقه و دعوت به کار نیک و اصلاح میان

ص: 204

لا خير في كثير من نجويهم الا من امر بصدقه او معروف او اصلح بين الناس

7_ نجواها و مذاكرات محرمانه برای دعوت مردم به كارهای نيك ، موجب پاداش بزرگ الهی

من نجويهم ... و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه أجراً عظيماً

29- نشانه های نیکی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 28 - 8

8 - راهیابی متقین به بهشت ، جلوه ای از نیکی و رحمت گسترده خداوند

فمن الله علينا و وقينا عذاب السموم .. إنه هو البر الرحيم

30- نعمت شناخت نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6 - شناخت راه های نيك و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل ... و هدينه النجدین

31- نیکی به زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28_ تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإن الله کان به علیماً

32- نیکی به مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- رفتار نیک با مادر و گرمی داشت وی، سیرت الهی و خوی خدادادی عیسی (ع)، از آغاز میلاد

ویراً بولدتی

2- عیسی (ع) در گهواره، خود را فرزندی خوش رفتار و نیکوکار برای مادرش مریم (س) خواند و این ویژگی را عطیه خداوند دانست.

ص: 205

و برّاً بولدتی

تقدیر «و برّاً بولدتی» به قرینه آیه قبل «و جعلنی برّاً بولدتی» است.

33- نیکی به مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28_ تشویق خداوند به نیکی درباره زنان، یتیمان و مستضعفان، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

34- نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 3,6

1- یحیی (ع) نسبت به پدر و مادرش بسیار نیکوکار بود.

و برّاً بولدیه

«برّاً» عطف بر «تقیّاً» در آیه قبل است و با کلمه «بارّ» به یک معنا است جز این که «برّ» مبالغه دارد و «برّ الوالدین» احسان و نیکی گسترده به آنها است (مفردات راغب).

3- احسان به پدر و مادر، از نمودهای بارز تقوا و لازمه آن

و کان تقیّاً. و برّاً بولدیه

6- حضرت یحیی (ع) علاوه بر نیکی به پدر و مادر هیچ گاه چیزی بر آنان تحمیل نکرد و از فرمان آنها، سربرنتافت.

و برّاً بولدیه و لم یکن جباراً عصیّاً

چون جملات پیشین در باره حضرت یحیی (ع)، مهر و شفقت را مطرح کرد و از بین صفات بارز او به نیکی در حق پدر و مادر اشاره نمود؛ محتمل است نفی جباریت و عصیان نیز متعلق به «والدیه» باشد. بنابراین می توان گفت حضرت یحیی در نهایت خضوع در برابر پدر و مادر و اطاعت از فرمان آنها بود.

35- نیکی به یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28_ تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

ص: 206

36- نیکی در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 14

14 - عمل نیک در حج ، رعایت تقوا و پرهیز از گناهان است .

و لكن البر من اتقى

37- نیکی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 1

1- رفتار نیک با مادر و گرامی داشت وی ، سیرت الهی و خوی خدادادی عیسی (ع) ، از آغاز میلاد

و بزاً بولدتی

38- نیکی متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 13

13 - نیکی در تقوایشگی است ، و تقوایشگان نیکوکارند .

لكن الذين اتقوا ربهم . . . و ما عند الله خير للابرار

برداشت فوق بر این مبناست که «ال» در «الابرار»، عهد ذکری و اشاره به «الذین اتقوا» باشد ; یعنی «ما عند الله خير للذین اتقوا»، بنابراین نام بردن تقوایشگان به ابرار، اشاره به برداشت فوق است.

39- نیکی یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 6 - 1

1- یحیی (ع) نسبت به پدر و مادرش بسیار نیکوکار بود .

«بِرًّا» عطف بر «تَقِيًّا» در آیه قبل است و با کلمه «بَارًّا» به یک معنا است جز این که «بِرًّا» مبالغه دارد و «بِرِّالْوَالِدِينَ» احسان و نیکی گسترده به آنها است (مفردات راغب).

6- حضرت یحیی (ع) علاوه بر نیکی به پدر و مادر هیچ گاه چیزی بر آنان تحمیل نکرد و از فرمان آنها، سربرنتافت.

وَبِرًّا بَوْلِدِيه و لم یکن جَبَّارًا عَصِيًّا

چون جملات پیشین در باره حضرت یحیی (ع)، مهر و شفقت را مطرح کرد و از بین صفات بارز او به نیکی در حق پدر و مادر اشاره نمود؛ محتمل است نفی جباریت و عصیان نیز متعلق به «والدیه» باشد. بنابراین می توان گفت حضرت یحیی در نهایت خضوع در برابر پدر و مادر و اطاعت از فرمان آنها بود.

40- وساطت در نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 1،4

1_ وساطت در انجام کار خیر ، موجب سهیم شدن در نتیجه و پاداش آن

من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

4_ وساطت و شفاعت برای انجام کار های نیک ، امری پسندیده و مورد تشویق خداوند

من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

41- وضوح نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 10 - 90 - 2

2 - راه نیک و بد ، هر دو برجسته و آشکار و پیمودن هر یک ، دارای دشواری هایی خاص است .

و هدینَه النجدین

قرار داشتن راه خیر و شر در ارتفاعات، کنایه از آشکار بودن آن برای همگان و نیز صعب العبور بودن آن است. دشواری راه خیر، ممکن است به لحاظ ویژگی های خود آن و دشواری راه شرّ به لحاظ عواقب آن باشد.

نیکوکاران

42- پاداش نیکوکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 8

8_ نهر های جاری بهشت ، پاداش مؤمنان نیک کردار

تجری من تحتهم الأنهر

43- فرجام نیکوکاران

1_ بهشت جاودان ، جایگاه کسانی که به آیات الهی ایمان آورند و اعمال نیک انجام دهند .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . اولئک اصحاب الجنة هم فیها خالدون

متعلق «ءامنوا» به دلیل آیه 40، آیات الهی است.

44- انفاق نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 20,23

20 - پرداخت مال برای رفع نیازمندی خویشان، یتیمان، مساکین، در راه ماندگان و فقیران مشخصه نیکوکاران است.

و لكن البر من .. و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی و السائلین

23 - ابرار، با رغبت و طیب خاطر، اموال خویش را در جهت رفع نیاز مستمندان هزینه می کنند.

و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «حبه» به «اتیان المال» - که از «ءاتی المال» استفاده می شود - برگردد؛ یعنی، مال را با میل و رغبت به مستمندان می پردازند.

45- بشارت به نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 26

26 - بشارت خداوند به برخورداری نیکوکاران از پاداش

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

بیان آگاهی خداوند به اعمال نیک، کنایه از پاداش دهی در برابر آنهاست.

46- پاداش نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 7

7 - ضمانت پاداش نیکوکاران از سوی خداوند

و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله

جمله «یعلمه الله»، علاوه بر بیان احاطه علمی خداوند به کارهای نیک بندگان، کنایه از ضمانت پاداش در قبال نیکوکاری آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 14, 15, 16

14 - بهترین پاداش الهی، از آن ابرار و نیکان است.

و ما عند الله خیر للابرار

برداشت فوق بر این مبناست که «للابرار»، خبر دوّم برای «ما»ی موصوله باشد، نه متعلّق به «خیر».

ص: 209

15_ پاداش ابرار ، پاداشی عظیم ، توصیف ناپذیر و برتر از بهشت و مواهب آن می باشد .

و ما عند الله خیر للابرار

مراد از «ما عند الله»، می تواند پاداشی غیر از بهشت و مواهب آن باشد و بیان آن به صورت مبهم، حاکی از عظمت و وصف ناپذیری آن است.

16_ پاداش اصلی و برتر نیکان و ابرار ، در پیشگاه خداوند است .

و نزلا من عند الله و ما عند الله خیر للابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 26

26_ بشارت خداوند به برخورداری نیکوکاران از پاداش

و ما تفعلوا من خیر فإن الله کان به علیماً

بیان آگاهی خداوند به اعمال نیک، کنایه از پاداش دهی در برابر آنهاست.

47- پیروزی نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13_ رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا یوم ینفع الصدقین .. . ذلک الفوز العظیم

48- تقوای نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 32

32 - ابرار ، تقواییشان واقعی اند .

أولئک هم المتقون

49- رستگاری نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقين . . . ذلك الفوز العظيم

ص: 210

50- صفات نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 17,20,26,27

17 - ایمان به خدا، قیامت، فرشتگان، کتاب های آسمانی و پیامبران مشخصه نیکان

ولكن البر من آمن بالله... والنبيين

20 - پرداخت مال برای رفع نیازمندی خویشان، یتیمان، مساکین، در راه ماندگان و فقیران مشخصه نیکوکاران است.

ولكن البر من... وءاتی المال علی حبه ذوی القربی و السائلین

26 - برپایی نماز، پرداخت زکات، پایبندی به عهد ها و صبر و پایداری در تنگنا ها و شداید از ویژگی های نیکان

ولكن البر من... أقام الصلوه... والصبرین فی البأساء و الضراء

27 - استقامت و پایداری در جنگ علیه دشمنان دین، از مشخصه های ابرار

ولكن البر من... الصبرین فی البأساء و الضراء حین البأس

51- فضایل نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 20,22,23

20 - مقام رفیع ابرار، در پیشگاه خداوند

و توفنا مع الابرار

22 - ابرار، دارای درجه و مقامی بالاتر از مؤمنان خردمند

لایات لاولی الالباب... فامنا... و توفنا مع الابرار

چون خردمندان با ایمان تقاضا دارند که همشان ابرار شوند.

23 - اعتراف خردمندان مؤمن، به ناتوانی خویش از دستیابی به مقام رفیع ابرار

ربنا فاغفر لنا... و توفنا مع الابرار

از اینکه خردمندان خواستار مقام ابرار نشده اند، بلکه خواهان همراهی با آنان هستند؛ معلوم می شود که آنان خود را ناتوان از دستیابی به چنین مقام رفیعی می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 16، 17، 18

16 - پاداش اصلی و برتر نیکان و ابرار ، در پیشگاه خداوند است .

و نزلنا من عند الله و ما عند الله خیر للابرار

17 - ابرار دارای مقام و منزلتی والاتر از تقواییشان

ولکن الذين اتقوا ربهم لهم جنات . . . نزلنا من عند الله و ما عند الله خیر لل

تفاوت تعبیر در پاداش («نزلنا») برای تقواییشان و «ما عند الله» برای ابرار) شاهد بر این است که منزلت ابرار منزلتی غیر از تقواییشگی و والاتر از آن است.

18 - ارزشمندی تقوا و نیکوکاری و مقام والای پرهیزکاران و نیکوکاران

لکن الذين اتقوا ربهم . . . و ما عند الله خیر للابرار

ص: 211

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقين .. ذلك الفوز العظيم

52- فلسفه انفاق نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 22

22 - محبت خدا ، انگیزه ابرار در صرف اموال خویش برای دستگیری از مستمندان

وءاتی المال علی حبه ذوی القربی

ضمیر در «علی حبه» می تواند به «الله» یا به «المال» و یا به «اتیان المال» بازگردد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

53- قیاس نیکان با بدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 9 - 39 - 7

7 - مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أمن هوقنت اءاء الیل .. ویرجوار حمه ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 22 - 39 - 11

11 - مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو علی نور من ربّه فویل لللق سیه قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 29 - 39 - 12

12 - مقایسه میان نیکان و بدان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

ضرب الله مثلاً رجلاً .. هل یستویان مثلاً

54- قیاس نیکان و بدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 212

4- مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أفمن يتقى بوجهه سوء العذاب يوم القيامة

55- نیکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 119 - 13، 1

1_ راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا يوم ينفع الصدقين صدقهم

13_ رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقين .. ذلك الفوز العظيم

56- نیکان و مال دوستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بقره - 2 - 177 - 25

25- محبت و علاقه به مال ، بازدارنده نیکان از انفاق و مصرف کردن آنها برای نجات مستمندان نخواهد شد .

وءاتي المال على حبه ذوى القربى

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «حبه» به «المال» برگردد.

57- همراهی با نیکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 193 - 7، 19، 21، 25

7_ پذیرش ربوبیت خداوند ، حقیقت ایمان است .

سمعنا منادياً ينادى للإيمان ان امنوا بربكم

تفسیر «ایمان» به پذیرش ربوبیت خداوند، دلالت می کند که اعتقاد به ربوبیت او حقیقت ایمان و یا رکن اساسی آن است.

19 _ ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و طلب آموزش و همراهی با ابرار و حسن عاقبت

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

ستایش خردمندان به ویژگیهای یاد شده، به این منظور است که مؤمنان هم، خواستار موارد یاد شده باشند.

21 _ مصاحبت با ابرار ، مقامی ارزشمند و متعالی

و تَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

25 _ گناه و اعمال ناشایست ، مانعی در راه همشانی و همراهی با ابرار

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

ص: 213

درخواست آمرزش گناه و آنگاه تقاضای همراهی با ابرار، دلالت بر برداشت فوق دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 5

5_ همراهی و همگامی خردمندان مؤمن با ابرار تا به هنگام مرگ ، تضمین شده از سوی خداوند

و توقّفنا مع الابرار .. فاستجاب لهم

ص: 214

5- واجبات

1- واجبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 43 - 3

3 - نماز و زکات، از واجبات دینی اسلام و از ارکان عملی آن است.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

دعوت به اقامه نماز و پرداخت زکات، پس از فراخواندن اهل کتاب به ایمان، بیانگر اهمیت خاص نماز و زکات در میان سایر تکالیف عملی اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 10

10 - وجوب پرستش خدا و پرهیز از پرستش غیر او

لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

جمله «لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ» (پرستش نمی کنید جز خدا را) نهی است به صورت نفی و به عبارت دیگر خبر است در مقام انشاء؛ یعنی، پرستش نکنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140 - 12

12 - ادای شهادت واجب و کتمان آن ظلم است.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَ مَنْ اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 1

1 - وجوب وصیت به هنگام فرارسیدن مرگ و پیدایش آثار آن

کتاب علیکم إذا حضر أحدکم الموت . . . الوصیه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 183 - 1,2

1 - وجوب روزہ بر مسلمانان

يأياها الذين ءامنوا كتب عليكم الصيام

ص: 215

2 - ایمان از شرایط وجوب روزه *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 11، 4

4 - وجوب قضای روزه ماه رمضان ، بر کسی که در آن ماه مسافر و یا مریض بوده است .

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

11 - بر کسانی که به خاطر مشقت بار بودن روزه بر آنان ، روزه نمی گیرند ، پرداخت فدیة واجب است .

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 12

12 - روزه ماه رمضان بر هر فرد مسلمانان واجب است .

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 8

8 - وجوب اطاعت از فرمان های خدا و ضرورت ایمان داشتن به او

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلِيُؤْمِنُوا بِي

برداشت فوق بر این مبناست که «استجابت» به معنای «اجابت» باشد. بنابراین «فلیستجیبوا لی» یعنی، پس بندگان باید فرمانهای مرا اطاعت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1

1 - وجوب نبرد با کافران ، در صورتی که با مسلمانان سرچنگ داشته باشند .

وَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقتُلُونَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 13

13 - در صورتی که دشمنان دین در مسجد الحرام و نواحی آن علیه مسلمانان وارد جنگ شوند ، نبرد با آنان و کشتن شان واجب است .

و لا تقتلوهـم عند المسجد الحرام حتی يقتلوكم فيه فإن قتلوكم فاقتلوهـم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 13،14،36،41،43

13 _ وجوب قربانی در حج تمتع

فمن تمتع . . . فما استيسر من الهدى

ص: 216

14_ و جوب روزه به مدّت سه روز در حج و هفت روز پس از بازگشت (ده روز کامل) ، برای فاقد قربانی

فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام فى الحج و سبعة . . . تلک عشره کامله

36_ عمره ، همانند حج واجب است .

و اتمّوا الحجّ و العمره لله

امام صادق (ع): العمره واجبه على الخلق بمنزله الحجّ . . . لانّ الله عزّ و جل يقول «و اتمّوا الحجّ و العمره لله»

علل الشرايع، ج 2، ص 408، ح 1؛ كافي، ج 4، ص 265، ح 4.

41_ و جوب بجا آوردن عمره تمتّع ، قبل از انجام اعمال حجّ

فمن تمتع بالعمره الى الحجّ

امام صادق (ع): انّ الحجّ متّصل بالعمره لانّ الله عزّ و جل يقول «فاذا امنتم فمن تمتّع . . .» فليس ينبغى لاحد الا ان يتمتّع

علل الشرايع، ج 2، ص 411، ح 1، ب 149؛ نورالثقلين، ج 1، ص 188، ح 669.

43_ و جوب سه روز روزه ، در روز ترويه و روز قبل و روز بعد از آن (عرفه) در حج بر كسى كه قادر به قربانى نيست .

فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام فى الحجّ

از امام صادق (ع) درباره حج كنده اى كه قادر بر قربانى نيست سؤال شد، آن حضرت فرمود: يصوم ثلثة ايام فى الحجّ يوماً قبل الترويه و يوم الترويه و يوم عرفه

كافي، ج 4، ص 508، ح 3؛ نورالثقلين، ج 1، ص 190، ح 677 و 679.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 197 - 13

13_ و جوب تهيه توشه (پوشاك و خوراك و . . .) براى سفر حج

و تزوّدوا

با توجه به شأن نزول نقل شده در مجمع البیان، ذیل آیه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 7،8

7_ و جوب رفتن و وقوف به مشعرالحرام ، پس از وقوف در عرفات

فاذا افضتكم من عرفات فاذكروا الله عند المشعرالحرام

لازمه و جوب ذکر خداوند در مشعرالحرام پس از وقوف به عرفات، و جوب رفتن و بودن (وقوف) در مشعرالحرام است.

8_ و جوب ذکر خداوند در مشعرالحرام

فاذكروا الله عند المشعرالحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 1

1_ و جوب ذکر خداوند در روز های مشخص (ایام تشریق) بر حج گزار

و اذكروا الله في ايام معدودات

مراد از روزهای مشخص، ایام تشریق (یازدهم و دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه) است.

ص: 217

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 1، 14

1_ وجوب جهاد بر مسلمانان ، حکمی ثابت و همیشگی

کتب علیکم القتال

«کُتِبَ» یعنی ثبت و استقرّ.

14_ احکام الهی (وجوب جهاد و . . .) ، بر اساس علم خداوند نسبت به مصالح و مفسدات انسانیست .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی . . . و الله يعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 226 - 6، 7

6_ لزوم آمیزش مردان با همسران خویش در هر چهار ماه *

لذین یؤلون من نساءهم تربص اربعة اشهر

به نظر می رسد که اگر ترک آمیزش در بیشتر از چهار ماه جایز بود، به همان مقدار، حکم ایلاء از نظر زمان افزایش می یافت.

7_ وجوب آمیزش یا طلاق بر ایلاءکننده ، پس از گذشت چهار ماه از ایلاء

لذین یؤلون . . . فان فاءو . . . و ان عزموا الطلاق

از اینکه «تربص» تا چهار ماه است، معلوم می شود که پس از آن، شخص مُلزم به یکی از دو کار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 1

1_ وجوب شیر دادن مادران به فرزندان خویش

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

جمله «یرضعن . . .»، جمله ای است خبری در مقام انشا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 3

3_ وجوب پیکار در راه خداوند

وقاتلوا فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 -

2,3,4,12,16,21,29,30,44

2_ وجوب تنظیم سند برای دین مدت دار بر طرفین

یا ایّها الذین امنوا اذا تداینتم بدین الی اجل مسمّی فاکتبه

جمله «تداینتم بدین» شامل هر نوع طلبی می شود؛ چه در فروش کالایی به نسیه و یا خرید کالایی تحویل نشده به نقد (سلف) و یا قرض دادن به شخصی.

3_ لزوم تعیین مدّت برای دیون و مطالبات *

اذا تداینتم بدین الی اجل مسمّی

ص: 218

احتمال اینکه لزوم کتابت مخصوص مطالبات و دیون مدّت دار باشد، احتمالی ضعیف است؛ بنابراین باید «الی اجل» را توضیحی برای دیون مورد امضاء قرآن دانست. یعنی دیونی که بدون ذکر مدّت صحیح نیست.

4_ و جوب مراعات عدالت در تنظیم اسناد دین و مطالبات

و لیکتب بینکم کاتب بالعدل

بنابراینکه کلمه «بالعدل» متعلق به جمله «ولیکتب» باشد.

12_ و جوب رعایت تقوای الهی از سوی مدیون و کم و کاست نکردن چیزی در تنظیم اسناد مبادلاتی

و لیممل الذی . . . و لیثق الله ربّه و لا ینخس منه شیئاً

16_ و جوب املائی اسناد دین و مبادلات نسبیّه ای با رعایت عدالت ، از سوی ولیّ مدیون سفیه یا ضعیف و یا ناتوان از املائی اسناد

فان کان الذی علیه الحقّ سفیهاً او ضعیفاً او لا یستطیع ان یملّ هو فلیممل ولیّه ب

21_ و جوب شاهد گرفتن دو مرد مسلمان و در صورت نبودن آنان ، یک مرد و دوزن مسلمان در ثبت و تنظیم اسناد دیون و مبادلات

و استشهدوا شهیدین من رجالکم فان لم یکونا رجلین فرجل و امراتان

29_ و جوب ادای شهادت بر گواهان به هنگام فراخوانی به شهادت

و لا یأب الشّهداء اذا ما دعوا

بنابراینکه «اذا ما دعوا» دعوت برای ادای شهادت باشد؛ یعنی: اذا ما دعوا الی اداء الشّهاده.

30_ و جوب تحمّل شهادت بر مؤمنین ، به هنگام استشهاد از آنان

و لا یأب الشّهداء اذا ما دعوا

بنابراینکه «اذا ما دعوا» دعوت برای تحمل شهادت باشد؛ یعنی: اذا ما دعوا الی اداء الشّهاده.

44_ لزوم شاهد گرفتن در هنگام داد و ستد هر چند معامله ای نقد و بدون مطالبه باشد .

و اشهدوا اذا تبايعتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 3,5

3_ وجوب ردّ امانت به صاحب آن

فليؤدّ الذي أوّتمن امانته

5_ وجوب ردّ عين مرهونه به صاحب آن

فرهان مقبوضه فان امن بعضكم بعضاً فليؤدّ الذي أوّتمن امانته

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 21

21_ لزوم تقيّه در برابر كافران به هنگام اضطرار

الّا ان تتقوا منهم تقيه

رسول الله (صلى الله عليه وآله): لا ايمان لمن لا تقيه له; قال الله عزّ وجل: «الّا ان تتقوا منهم تقيه»

تفسير عياشى، ج 1، ص 166، ح 24; نورالتقلين، ج 2، ص 325، ح 83.

ص: 219

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 5

5_ لزوم پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 32 - 2

2_ لزوم اطاعت از خدا و رسول

قل اطیعوا الله و الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 33 - 3

3_ شایستگی های ویژه انبیا ، علّت وجوب اطاعت از آنان

قل اطیعوا الله و الرسول . . . ان الله اصطفى ادم و نوحاً و ال ابراهیم و ال عمرا

زیرا پس از امر به اطاعت از رسول، برگزیدگی پیامبران مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 132 - 2

2_ وجوب تبعیت از فرامین رسول خدا (رهبران الهی)

و اطیعوا الله و الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 11

11_ وجوب فوری توبه ، پس از ارتکاب گناه *

و سارعوا الی مغفره من ربکم

برخی برآنند که توبه، همان عملی است که موجب مغفرت الهی خواهد شد؛ بنابر این نظر، امر «سارعوا ..»، لزوم فوری توبه را ایجاب می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 2 - 1

1 - وجوب پرداخت اموال یتیم به وی

واتوا الیتامی اموالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 4 - 10

10 - تعیین مهریه در عقد ازدواج، از اسباب ملکیت

واتوا التّساء صدقاتهنّ

ص: 220

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 4

4_ وجوب ردّ اموال یتیمان ، پس از بلوغ جنسی و احراز رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی . . . فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق (ع) است که درباره آیه فوق فرمود: ایناس الرشد حفظ المال.

من لا یحضره الفقیه، ج 4، ص 164، ح 7، ب 113؛ نورالثقلین، ج 1، ص 444، ح 60.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 10

10_ وجوب معاشرت پسندیده مردان با همسرانشان

و عاشروهنّ بالمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 9

9_ وجوب پرداخت حقوق کسانی که با آنها پیمان های مالی بسته شده است .

و الذین عقدت ایمانکم فاتوهم نصیبهم

در برداشت فوق، «الذین» مبتدا گرفته شده و جمله «فاتوهم نصیبهم» خبر آن؛ در نتیجه، «الذین . . .» از زمره وارثان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 1، 4

1_ وجوب بازگرداندن امانت ها به صاحبان آن

انّ الله یامرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها

4_ وجوب مراعات عدالت و قضاوت

انّ الله يأمركم .. و اذا حكمتكم بين الناس ان تحكموا بالعدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 5,6

5_ وجوب اطاعت از اولوالاامر و والیان ، منوط به ایمان ایشان است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم

کلمه «منکم» (از میان شما مؤمنان) دلالت دارد که اولوالاامر و والیانی اطاعتشان واجب است که مؤمن باشند.

6_ وجوب اطاعت از ولیّ خدا ، در صورتی است که در چارچوب اصول مشخص شده از جانب خدا و رسول عمل کند .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم

چون اطاعت از اولوالاامر در کنار اطاعت خدا و رسول قرار گرفته، نمی تواند شامل دستوراتی شود که در تضاد با اوامر خدا و رسول است ؛ زیرا اطاعت از چنین فرامینی ملازم با اطاعت نکردن از خدا و رسولش می باشد.

ص: 221

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 61 - 2

2_ وجوب مراجعه به قرآن و رسول ، برای حل و فصل اختلافات

و اذا قيل لهم تعالوا الى ما انزل الله و الى الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 1

1_ وجوب حمل سلاح و ادوات جنگی و کوچ جمعی و یا گروه گروه ، برای دفاع و نبرد

يا ايها الذين امنوا خذوا حذرکم فانفروا ثبات او انفروا جميعاً

برداشت فوق را فرمایش امام باقر (ع) تأیید می کند که درباره آیه فوق فرمود: خذوا سلاحکم .. الثبات السرایا و الجمیع العسکر.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 253؛ مجمع البیان، ج 3، ص 112؛ نورالثقلین، ج 1، ص 516، ح 396، 397.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 1,2

1_ وجوب جهاد در راه خدا

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله

2_ وجوب جنگ و مبارزه برای رهایی مستضعفان

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله و المستضعفین

مراد از جنگ در راه مستضعفان _ به قرینه ادامه آیه _ جنگیدن برای رهایی آنان از چنگال ستمگران است. در برداشت فوق، «المستضعفین» عطف بر «الله» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 6

6_ وجوب نبرد با یاوران شیطان (کافران و طاغوت ها)

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 3، 1

1_ وجوب پاسخگویی به تحیّت و درود دیگران

و اِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّهِ فَحَيُّوْا

«تحیّه» در اصل به معنای دعا و درخواست سلامتی و طول عمر است و سپس در مطلق دعا به کار رفته است و در عرف اسلامی به معنای سلام کردن و درود فرستادن است.

3_ سلام کردن ، امری پسندیده است و پاسخ به آن ، واجب .

و اِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّهِ فَحَيُّوْا بِاِحْسَنِ مِنْهَا اَوْ رَدُّوْهَا

ص: 222

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 3,6

3_ توانایی ، شرط وجوب هجرت برای مسلمانان تحت ستم (مستضعف)

قالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها . . . الا المستضعفين ... لا يستطيعون

6_ وجوب هجرت حتی بر زنان و کودکان مانده در سیطره کافران

الا المستضعفين من الرجال والنساء والولدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 101 - 13

13_ وجوب شکسته خواندن نماز در سفر به هنگام ترس از فتنه دشمن

و إذا ضربتم في الارض فليس عليكم جناح . . . ان يفتنكم الذين كفروا

امام باقر(ع) در پاسخ سؤال از چگونگی نماز مسافر فرمودند: ان الله عز و جل يقول: و اذا ضربتم في الارض . . . فصار التقصير في السفر واجباً كوجوب التمام في الحضر . . .

من لا يحضره الفقيه، ج 1، ص 278، ح 1، باب 59؛ نورالثقلین، ج 1، ص 542، ح 527

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 3,9

3_ وجوب برپا کردن نماز ، حتی در میدان رزم و شرایط دشوار

و إذا كنت فيهم فاقمت لهم الصلوه

9_ وجوب همراه داشتن سلاح و حفظ هوشیاری و احتیاط ، به هنگام ادای نماز خوف

و ليأخذوا اسلحتهم . . . و ليأخذوا حذرهم و اسلحتهم

ظاهراً مراد از ضمیر در «لیأخذوا» همان کسانی هستند که به نماز ایستاده اند، نه آن گروهی که مشغول پاسداری هستند.

5_ وجوب برپایی نماز با تمام شرایط و آداب آن ، پس از رفع ترس از ناحیه دشمن

فاذا اطمانتم فاقیموا الصلوه

اقامه نماز به معنای انجام نماز است با تمام شرایط و آداب آن. و از اینکه در نماز خوف تعبیر به اقامه نماز نشده و فرموده: «فلیصلوا»، این معنا تأیید می شود.

6_ وجوب برپایی نماز با تمام شرایط ، پس از سفر و بازگشت به وطن *

فاذا اطمانتم فاقیموا الصلوه

برخی بر آنند که مراد از «اطمانتم» بازگشت به وطن است.

7_ نماز ، وظیفه ای ثابت و واجب برای اهل ایمان

ان الصلوه کانت علی المؤمنین کتباً موقوتاً

«کتاب» به معنای واجب و ثابت است. مؤید برداشت فوق، فرمایش امام باقر(ع) است که درباره «کتباً موقوتاً» در آیه فوق

کافی، ج 3، ص 294، ح 10؛ نورالثقلین، ج 1، ص 545، ح 545.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 1 - 1 - 5

1_ وجوب وفا به تمامی عقد ها و پیمان ها (فردی ، اجتماعی ، بین المللی و پیمان های الهی)

یا ایها الذین ءامنوا اوفوا بالعقود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 4 - 24

24_ وجوب تسمیه (بردن نام خدا) به هنگام فرستادن سگ تعلیم دیده برای شکار

فکلوا مما امسکن علیکم و اذکروا اسم الله علیه

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «علیه» به «ما علمتم من الجوارح» برگردد بر این مبنا معنای آیه چنین می شود: بر حیوان شکاری تعلیم دیده نام خدا را ببرید و مقصود، بردن نام خدا به هنگام فرستادن آن به سوی شکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 5 - 21

21_ وجوب پرداخت مهریه زنان به خود آنان

و المحصنت من المؤمنت . . . إذا ءاتیتموهن اجورهن

«هن» در «ءاتیتموهن»، بیانگر آن است که مهریه زنان را باید به خود آنان پرداخت نه به پدر و برادر و . . . آنان اگر این معنا مراد نبود می فرمود: «إذا ءاتیتم اجورهن»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 6 -

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم . . . و امسحوا برءوسكم و ارجلكم

2_ تمام اجزای دست، بین آرنج تا سر انگشتان، باید برای وضو شسته شود.

فاغسلوا وجوهكم و ايديكم إلى المرافق

«الی المرافق» توضیح و توصیف برای «ایدیکم» است، نه قید برای «فاغسلوا». یعنی دستها را بشوئید و مراد از دستها، دست تا میچ و یا تا کتف نیست بلکه دست تا مرفق مقصود است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام باقر(ع) است که در توضیح آیه فوق فرمود: ... و لیس له ان یدع شیئاً من یدیه الی المرفقین الا غسله لان الله یقول «فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم الی المرافق» ...

کافی، ج 3، ص 26، ح 5; تفسیر برهان، ج 1، ص 451، ح 7.

3_ مسح قسمتی از سر، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم

برداشت فوق بر این مبنا است که «باء» در «برءوسکم» برای تبعیض باشد.

ص: 224

4_ مسح پا تا برآمدگی روی آن ، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم الی الکعبین

5_ مسح پا تا قوزک های دو طرف آن ، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم الی الکعبین

در برداشت فوق «کعب» به معنای قوزک پا گرفته شده است و تشبیه آمدن «کعبین» مؤید این معناست. زیرا هر پا دو قوزک دارد.

8_ وجوب تحصیل طهارت (غسل) بر شخص جنب ، برای خواندن نماز

وإن كنتم جنباً فاطهروا

جمله «ان كنتم . . .» عطف بر جمله ای مقدر است و کلام با تقدیر آن چنین می شود: «إذا قمتم الی الصلوه فتوضوا ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا». بنابراین غسل مشروط می شود به هنگامی که جنب می خواهد نماز بخواند.

9_ وجوب شستن تمام بدن در غسل

وإن كنتم جنباً فاطهروا

مراد از «فاطهروا» تحصیل طهارت با شستشوی تمام بدن است و اگر عضوی خاص در نظر بود به آن تصریح می شد. چنانچه در وضو و تیمم به اعضای خاص تصریح شده است.

14_ وظیفه محدث و جنب در صورت نیافتن آب برای غسل یا وضو ، تیمم است .

او جاء أحد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا

23_ مسح قسمتی از صورت و دست ها ، از واجبات تیمم

فامسحوا بوجوهکم و ایدیکم منه

«باء» در «وجوهکم» برای تبعیض است و کلمه «ایدیکم»، به صورت «مجرور» عطف است بر «وجوهکم». یعنی تنها قسمتی از صورت و قسمتی از دستها باید تیمم شود. مؤید برداشت فوق، فرمایش امام باقر(ع) است که درباره آیه فوق فرمود: ... فلما وضع الوضوء ان لم تجدوا الماء اثبت بعض الغسل مسحاً لانه قال «بوجوهکم» ثم وصل بها «و ایدیکم» . . .

42_ لزوم زدن دو دست بر زمین و مسح پیشانی با آنها و کشیدن کف هر یک از دو دست بر پشت دیگری در تیمم

فلم تجدوا الماء فتيمموا صعيداً طيباً فامسحوا بوجوهكم و ايديكم منه

از امام باقر(ع) روایت شده که: پیامبر(صلی الله علیه و آله) بعد از خواندن آیه فوق چنین تیمم نمودند: فضرب بيده الارض . . ثم مسح يديه بجبينه ثم مسح كفيه كل واحد منهما على الاخرى.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 244، ح 144؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 454، ح 27.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 31 - 14

14_ ضرورت دفن و خاکسپاری مردگان *

لیریه کیف یوری سوءه اخیه

می توان گفت هدف از آموزش خاکسپاری به قایبل، تنها امداد ویژه خداوند به وی نبوده، بلکه برخاسته از ضرورت دفن مردگان نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 225

4 - مائده - 5 - 38 - 1

1_ وجوب بریدن دست دزد

و السارق و السارقه فاقطعوا ايديهما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 1

1_ اقامه نماز فرماني است که آدميان بايد بر آن گردن نهند.

و أمرنا لنسلم لرب العلمين. و أن أقيموا الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 20

20_ عن أبي عبدالله(ع) في قوله: «وأتوا حقه يوم حصاده» قال: حقه يوم حصاده عليك واجب وليس من الزكاه . . .

از امام صادق(ع) درباره آيه «وأتوا حقه يوم حصاده» روايت شده است: پرداخت حق الحصاد در روز درو، بر تو واجب است و اين حق، غير از زکات است . . .

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 10

10_ نيکي به پدر و مادر از واجبات و ترک آن از محرمات الهی است.

أتل ما حرم ربکم علیکم . . . و بالوالدين إحسنا

«احساناً» مصدر و مفعول مطلقى است جانشين فعل ; يعنى: «أحسنوا بالوالدين إحساناً». گفتنى است که جمله «ءاتل ما حرم . . .» بيانگر اين است که فرازهای بعد در صدد تبیین محرمات است، در حالی که جمله «بالوالدين إحساناً» حاکی از وجوب احسان است. بنابراین بايد گفت جمله مذکور دلالت بر حرمت ترک احسان نیز دارد و به اصطلاح اصوليان امر در اینجا مقتضى نهی از ضد عامش است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 17, 18

17_ وجوب پاييند بودن به پيمانهايی که خدا بر عهده آدمی نهاده است.

و بعهدالله أوفوا

کلمه «عهد» هم می تواند اضافه به فاعل شده باشد، که در این صورت از «عهدالله» پیمانی است که خدا با انسانها دارد، و هم می تواند اضافه به مفعول شده باشد، که در این صورت مراد از «عهدالله» پیمان است که انسانها به خداوند می سپارند. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

18_ وجوب پایبندی به پیمانهایی که آدمی با خدا دارد.

و بعهدالله أوفوا

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «عهد» اضافه به مفعولش شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 7

ص: 226

7_ وجوب پیروی از قوانین دین و حرکت در صراط مستقیم الهی

و أن هذا صراطي مستقيماً فاتبعوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 156 - 20

20_ زکات از واجبات الهی در آیین یهود

و يؤتون الزكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 204 - 1

1_ وجوب گوش فرادادن به قرآن و رعایت سکوت به هنگام شنیدن آن

و إذا قرئ القرآن فاستمعوا له و أنصتوا

«استماع» (مصدر استمعوا) به معنای گوش سپردن و «انصات» (مصدر أنصتوا) به معنای سکوت کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 18

18_ پیمان بستن با کافران (پیمان عدم تعرض و . . .) امری جایز و پایبندی به آن واجب است .

إلا على قوم بينكم وبينهم ميثق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 13، 12

12_ آزاد کردن اسیر در صورت توبه و پذیرفتن اسلام، واجب است .

و خذوهم . . . فإن تابوا . . . فخلّوا سبيلهم

13_ رفع حصر از محاصره شدگان به دست قوای اسلام، در صورت پذیرفته شدن اسلام از سوی آنان، واجب است .

و احصروهم . . . فإن تابوا . . . فخلّوا سبيلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9-7-8

8_ وفاداری به پیمان ، مادامی که طرف معاهده بر آن پایبند است ، واجب است .

إلا الذين عهدتم عند المسجد الحرام فما استقموا لكم فاستقيموا لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9-8-10

10_ وفاداری و التزام به عهد و پیمان ، واجب است .

وإن يظهروا عليكم لا يرقبوا فيكم إلا و لا ذمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 227

7 - توبه - 9 - 10 - 4،5

4_ رعایت حقوق خویشاوندان ، واجب است .

لا یرقبون فی مؤمن إلاّ

آیه فوق که در توصیف مشرکان است، رعایت نکردن حق خویشاوندان را از خصوصیات مشرکان شمرده و به همین خاطر آنان را انسانهای متجاوز معرفی کرد (هم المعتدون) این توصیف، حکایت دارد که رعایت حق خویشاوندان امری لازم است.

5_ وفاداری و التزام به عهد و پیمان ، واجب است .

لا یرقبون فی مؤمن إلاّ و لاذمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 3

3_ ممانعت از نزدیک شدن مشرکان به مسجدالحرام ، بر اهل ایمان واجب است .

یا ایها الذین ءامنوا إنما المشرکون نجس فلا یقربوا المسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 11

11_ انفاق دارایی ها در راه جنگ و جهاد ، واجب و امتناع ورزیدن از آن ، در پی دارنده عذاب دردناک دوزخ است .

والذین یکنزون الذهب و الفضه و لا ینفقونها فی سبیل اللّٰه فبشرهم بعذاب الیم

برداشت فوق با توجه به این حقیقت است که آیه شریفه به دنبال آیات مربوط به جنگ و قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 2

2_ شرکت در جهاد و پیکار با دشمنان اسلام ، وظیفه تمامی مسلمانان ، هر چند فاقد امکانات و تجهیزات کافی نظامی باشند .

انفروا خفافاً و ثقلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا)، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقة للفقراء و المسکین و العملین علیها

2_ وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب، آزادی بردگان، بدهکاران، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقة . . . و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل اللّٰه و ابن ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18_ اطاعت از دستورات رسول خدا_ در فرمان های حکومتی و . . . همانند اطاعت از خدا لازم است .

و یطیعون اللّٰه و رسوله

جدا آمدن اطاعت رسول از اطاعت خدا، مشعر به متفاوت بودن مواد و موضوعات مورد دستور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 10

10 _ پلیدی شدید منافقان جهادگریز ، ملاک وجوب اعراض و روی گردانی از آنان

فأعرضوا عنهم إنهم رجس

«إنهم رجس» در مقام تعلیل حکم به اعراض است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 5

5 _ وفای به عهد ، واجب است .

إلا عن موعده وعددها إياه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 1

1_ خداوند ، انسان ها را به رعایت عهد ها و پیمانهای ملزم ساخته است .

الذین یوفون بعهد الله

«عهد» به معنای پیمان است و مراد از «عهدالله» (پیمان خدا) می تواند وظایف و تکالیفی باشد که خداوند آنها را بر عهده انسانها گذاشته است و می تواند مراد از آن تعهداتی باشد که آدمی خویشتن را ملتزم به رعایت آن کرده است و به گونه ای _ همانند سوگند به خدا و ... _ آنها را به خداوند مرتبط کرده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 1

1_ خداوند به برقرار کردن پیوندهایی فرمان داده و رعایت آنها را بر آدمیان واجب کرده است .

والذین یصلون ما أمر الله به أن یوصل

«أن» مصدریه و «أن یوصل» بدل برای ضمیر در «به» است. مراد از «ما أمرالله...» پیوندهایی نظیر صله رحم، پیوند ولایت میان اهل ایمان، پیوند ولایت میان پیشوایان بر حق و امت اسلامی و... است.

1_ خداوند انسان ها را به عهد ها و پیمانهای ملزم ساخته است .

والذین ینقضون عهد الله

مراد از «عهد الله» _ چنان چه در آیه 20 گذشت _ عهدها و پیمانهای است که خداوند با انسانها دارد و یا عهدها و پیمانهای است که آدمیان با خداوند می بندد.

5_ خداوند به برقرار کردن پیوندهایی فرمان داده و رعایت آنها را بر آدمیان واجب کرده است .

والذین .. یقطعون ما أمر الله به أن یوصل

برای توضیح عبارت «ما أمر الله» به آیه 21 ذیل برداشت شماره 1 رجوع شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 94 - 5

5- صراحت و قاطعیت در بیان اصول و مبانی دین ، امری لازم و تکلیفی واجب بر رهبران اسلامی

فاصدع بما تؤمر و أعرض عن المشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 1

1- وجوب پایبندی انسان ، به عهد ها و میثاق های خود با خداوند

و أوفوا بعهد الله إذا عاهدتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 16، 4

4- بر هر کسی واجب است به پدر و مادر خویش احسان کند .

وقضى ربك .. بالولدين إحسنًا

تنوین «إحسانًا» برای تعظیم است و «ال» در «والدین» برای استغراق افرادی است و شامل والدین هر مکلفی می شود.

16- برخورد عاطفی و مؤدبانه ، با پدر و مادر و تکریم آنان به هنگام سخن گفتن با ایشان ، تکلیفی برعهده فرزندان

فلا تقل لهما أفّ .. وقل لهما قولاً كريماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 9، 6، 1

1- ادای حق خویشاوندان ، امری واجب و لازم است .

وءات ذاالقربى حقه

6- پرداخت حق مساکین و در راه ماندگان ، امری لازم و واجب است .

وءات .. و المسكين وابن السبيل

9- رسیدگی به مشکلات خویشاوندان حتی در صورت عدم مسکنت و در راه ماندگی آنان ، امری لازم و واجب است .

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

ذکر «ذالقریبی» به صورت جداگانه، می تواند إشعار به مطلب فوق داشته باشد.

12- رعایت اعتدال در انفاق و پرهیز از زیاده روی در آن ، لازم و واجب است .

وَأَتِ ... وَ لَا تَبْذُرْ تَبذِيرًا

مورد برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از تبذیر (زیاده روی) _ به مناسبت مورد آیه _ زیاده روی در انفاق به خویشاوندان و مستمندان باشد؛ چنان که در مورد مصرف اموال شخصی در زندگی و انفاق به دیگران در همین سوره (آیه 29) چنین دستوری صادر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 2

2- پرهیز از هرگونه زمینه ای که موجب کشیده شدن انسان به زنا شود ، لازم و واجب است .

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَىٰ

ص: 230

اینکه خداوند، به جای «لاترنوا» («زنا نکنید») فرمود: «لاتقربوا الزنی» (به زنا نزدیک نشوید)، می تواند برای توجه دادن به این نکته باشد که نه تنها عمل زنا ممنوع است؛ بلکه باید از عملی که در نهایت منجر به ارتکاب آن می شود و از زمینه های گرایش به فحشاست، نیز پرهیز کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 15، 3

3- پرهیز از هرگونه امری که موجب حیف و میل مال یتیم و تصرف به ناحق در آن شود، واجب و لازم است.

و لاتقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

15- وفای به عهد و پیمان، لازم و واجب است.

و أوفوا بالعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 1

1- وجوب کامل کردن پیمان و کم نگذاشتن از آن، در معاملات کیلی

و أوفوا الکیل إذا کلتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 2

2- پرهیز از هرگونه تکبر و خوشی و سرمستی افراطی، امری لازم و واجب است.

و لاتمش فی الأرض مرحًا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که مراد از «لاتمش» احتمال دارد رفتار باشد که شامل همه حالت های انسان می شود و نه راه رفتن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 3

3- نماز ظهر، اولین نماز از نماز های واجب است.

از اینکه در بیان اوقات نمازهای پنجگانه، ابتدا زوال خورشید مطرح شد، می تواند گویای این حقیقت باشد که اولین نماز واجب، نماز ظهر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 22

22- وفای به نذر واجب است .

إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ... فَلَئِنْ أَكَلْتُ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

چنانچه مریم(ع) با وجود نذر، حق سخن گفتن داشت، نذر او نمی توانست نزد مردم عذر قطعی برای سکوت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 231

6- وجوب ذکر نام خدا، به هنگام نحر کردن شترانی قربانی

فاذکروا اسم الله علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 3

3- وجوب برهنه بودن بدن نسبت دهندگان زنا به زنان، به هنگام اجرای کیفر (قذف) بر آنان

والذین یرمون المحصنات ثم لم یأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثم نین جلدہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 5

5- تأمین نیازمند های خویشاوندان، بینوایان و مهاجران، بر اغنیا و ثروتمندان واجب است.

و لایأتل أولوا الفضل منکم والسعه أن یؤتوا أولى القربی و المسکین و المہجرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 5

5- پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران، بر مردان واجب و کشف آن حرام است.

قل للمؤمنین... یحفظوا فروجهم

«فرج» و «فرجه» در اصل به معنای شکاف میان دو شیء است؛ ولی در اصطلاح متعارف به معنای عورت و شرمگاه می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 5

5- پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران، بر زنان واجب و کشف آن، حرام است.

وقل للمؤمنات یغضضن من أبصرهنّ

2- نماز و زکات ، از مهم ترین و با ارزش ترین فریضه ها و احکام الهی

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصالحات ... و أقیموا الصلوة و ءاتوا الزکوة

برداشت فوق با توجه به اختصاص به ذکر یافتن نماز و زکات، پس از بیان اعمال صالح _ که نماز و زکات نیز جزء آنها می باشد _ قابل استفاده است.

9 - « ابراهیم بن عبدالحمید عن أبی الحسن قال : سألته عن صدقة الفطر أواجبه هی بمنزله الزکاه فقال : هی ممّا قال الله : « أقیموا الصلوة و آتوا الزکاه » هی واجبه . . . » ;

ابراهیم بن عبدالحمید گوید: از امام رضا(ع) پرسیدم: آیا زکات فطره به منزله زکات واجب است؟ فرمود: زکات فطره، از همان زکاتی است که خداوند فرموده: «.. و آتوا الزکاه» و آن واجب است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 5

5 - وجوب اقامه نماز ، در مکه تشریح شده است .

و أقيموا الصلوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 8

8 - شکر و سپاس در برابر نعمت های الهی ، امری لازم و واجب

أفلا يشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 6

6- فرمان های صادر شده از شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند فرمان های وحی واجب الاتباع است . *

أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

فرمان به اطاعت رسول (صلی الله علیه و آله)، پس از فرمان به اطاعت از خدا - بدون هیچ قید و تمایز - بیانگر معنای یادشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 1

1 - انفاق در راه خداوند ، وظیفه ای واجب بر مؤمنان

و ما لكم ألا تنفقوا فی سبیل الله

خطاب در آیه شریفه، متوجه مؤمنان و استفهام در «ما لكم» توییخی است. توییخ مؤمنان از سوی خداوند، به خاطر کوتاهی آنان در امر انفاق، بیانگر واجب بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 21 - 4

4 - اطاعت از فرمان های پیامبران واجب است .

قال نوح ربّ إنهم عصونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 8

8 - خداوند ، محکوم هیچ فرمانی نبوده و فرمان او لازم الاجرا است .

اللّٰه الصمد

«صمد»؛ یعنی، بزرگواری که فرمان او مطاع باشد و بدون خواست او کاری فیصله نیابد. (لسان العرب). و هیچ فرمان دهنده و نهی کننده ای، بر او تفوق نیابد. (مجمع البیان)

ص: 233

2- آثار اجتماعی ترک واجبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 5

5- گناه ترک واجبات از سوی فرد، دارای پیامد های ناگوار اجتماعی

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض

واژه «فی الأرض»، می رساند که فساد روی گردانان از دین و تکالیف الهی، محدود و منحصر در قلمرو وجود خودشان نیست؛ بلکه همچون بیماری مسری در بستر جامعه شیوع می یابد.

3- آخرین واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 54

54_ ولایت علی (ع)، آخرین فریضه نازل شده از سوی خداوند

الیوم اکملت لکم دینکم

امام باقر(ع): امر الله عزوجل رسوله بولایه علی(ع) . . . و كانت الولاية اخر الفرائض فانزل الله عزوجل «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی» يقول الله عزوجل: ... قد اکملت لکم الفرائض.

کافی، ج 1، ص 289، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 587، ح 25.

4- اقسام واجبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 6،7

6_ جهاد، از واجبات کفایی

و ما کان المؤمنون لینفروا کافه

7_ تفقه در دین و شناخت عمیق و تبلیغ و نشر آن، از واجبات کفایی است .

فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفه ليتفقهوا في الدين و لينذروا قومهم

5- ترك واجبات مالي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 141 - 15

15_ نپرداختن حقوق واجب مالي اسراف است.

و ءاتوا حقه يوم حصاده .. و لاتسرفوا انه لايحب المسرفين

ص: 234

6- واجب کفایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 13

13- وجوب کفایی حضور جمعی از مؤمنان و گواهی آنان به وقت اجرای حد زنا

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. و ليشهد عذابهما طائفه من المؤمنین

کفایی بودن وجوب حضور در صحنه اجرای حد از کلمه «طائفه» _ که به معنای گروه است _ استفاده می شود؛ زیرا اگر واجب عینی می بود، می بایست آیه شریفه چنین می آمد: «و ليشهد عذابهما المؤمنون».

7- واجب موقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 2

2- نماز ، از تکالیفی است که دارای وقت و ساعات تعیین شده و مخصوص می باشد .

أقم الصلوه لذلوك الشمس إلى غسق الیل و قرءان الفجر

8- واجبات تیمم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 30,31

30 _ مسح قسمتی از صورت و دست ها ، از واجبات تیمم

فامسحوا بوجوهكم و ایدیکم

چون ماده «مسح» بدون واسطه حرف جرّ می تواند مفعول داشته باشد، بنابراین آوردن «باء» بر کلمه «وجوه» برای تبعیض است. و «ایدیکم» نیز به دلیل مجرور بودن، حکم «وجوه» را در تبعیض داراست.

31 _ وجوب تقدیم مسح صورت بر دست ها در تیمم

فامسحوا بوجوهكم و ایدیکم

تقدم ذکری «وجه» بر «ایدی»، دلالت بر تقدم آن در انجام تیمم دارد.

23_ مسح قسمتی از صورت و دست ها ، از واجبات تیمم

فامسحوا بوجوهکم و ایدیکم منه

«باء» در «وجوهکم» برای تبعیض است و کلمه «ایدیکم»، به صورت «مجرور» عطف است بر «وجوهکم». یعنی تنها قسمتی از صورت و قسمتی از دستها باید تیمم شود. مؤید برداشت فوق، فرمایش امام باقر(ع) است که درباره آیه فوق فرمود: ... فلما وضع الوضوء ان لم تجدوا الماء اثبت بعض الغسل مسحاً لانه قال «بوجوهکم» ثم وصل بها «و ایدیکم»

ص: 235

کافی، ج 3، ص 30، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 596، ح 70.

42 - لزوم زدن دو دست بر زمین و مسح پیشانی با آنها و کشیدن کف هر یک از دو دست بر پشت دیگری در تیمم

فلم تجدوا الماء فتيمموا صعيداً طيباً فامسحوا بوجوهكم و ايديكم منه

از امام باقر(ع) روایت شده که: پیامبر(صلی الله علیه و آله) بعد از خواندن آیه فوق چنین تیمم نمودند: فضرِب بیده الارض .. ثم مسح بیده بجبینة ثم مسح کفیه کل واحد منهما علی الاخری.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 244، ح 144؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 454، ح 27.

9- واجبات حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 6

6 - قربانی کردن پس از حضور در عرفات و مشعر، از مناسک واجب حج

و یذکرو اسم الله .. علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 29 - 4، 1

1 - وجوب تقصیر و بیرون آمدن از احرام، پس از انجام مراسم قربانی

و یذکرو اسم الله .. ثم لیقضوا تقثم

«قضاء» (مصدر «یقضون») به معنای بریدن و جدا کردن است. «تقث»؛ یعنی، غبار و چرکی که بر بدن می نشیند. بنابراین «ثم لیقضوا تقثم»؛ یعنی، حاجیان پس از انجام مراسم قربانی، با تراشیدن سر و گرفتن ناخن - که به خاطر محرم بودن، نمی توانستند انجام دهند - خود را تمیز کنند و این کنایه از بیرون شدن از احرام است.

4 - وجوب طواف، پس از تقصیر و خروج از احرام

ثم لیقضوا تقثم .. و لیطوفوا

10- واجبات حد زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 13

13- وجوب کفایی حضور جمعی از مؤمنان و گواهی آنان به وقت اجرای حد زنا

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. و ليشهد عذابهما طائفه من المؤمنین

کفایی بودن وجوب حضور در صحنه اجرای حد از کلمه «طائفه» _ که به معنای گروه است _ استفاده می شود؛ زیرا اگر واجب عینی می بود، می بایست آیه شریفه چنین می آمد: «و ليشهد عذابهما المؤمنون».

ص: 236

11- واجبات در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 7

7_ وجوب نهی از منکر در ادیان پیشین

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

12- واجبات در دین یهودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 156 - 20

20_ زکات از واجبات الهی در آیین یهود

و یؤتون الزکوه

13- واجبات ذبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 33 - 4

4 - وجوب ذبح یا نحر قربانی ، به طرف کعبه

ثم محلّها إلى البیت العتیق

«محل» اسم مکان و مشتق از مصدر «حلول» است. «حلول» نیز به معنای نزول و فرود آمدن است و «حلّ بالمکان»؛ یعنی، در آن جا فرود آمد. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: «جایی که دام های قربانی فرود می آیند، به طرف کعبه است». مقصود این است که دام های قربانی، وقتی به قربانگاه رسیدند و در آن جا برای ذبح و نحر آماده شدند، باید به سوی کعبه باشند. گفتنی است که ذکر کیفیت قربانی کردن و این که دام ها باید به طرف کعبه ذبح و نحر بشوند، می تواند بدان جهت باشد که مشرکان عصر بعثت، دام ها را به طرف بت هایی که در منا نصب شده بود قربانی می کردند.

14- واجبات غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16_ ضرورت شستن تمامی بدن ، برای تحقق غسل

حتی تغسلوا

تعیین نکردن اعضایی خاص برای غسل در مقابل تصریح به مواضع تیمم، بیانگر آن است که در غسل باید تمامی بدن شسته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

4 - مائده - 5 - 6 - 9

9_ وجوب شستن تمام بدن در غسل

وإن كنتم جنباً فاطهروا

مراد از «فاطهروا» تحصیل طهارت با شستشوی تمام بدن است و اگر عضوی خاص در نظر بود به آن تصریح می شد. چنانچه در وضو و تیمم به اعضای خاص تصریح شده است.

15- واجبات غیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 21

21_ وجوب وضو، غسل و تیمم، وجوب غیری است.

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وایدیکم فلم تجدوا ماء فتیمموا

با توجه به اینکه وضو و .. را برای نماز، واجب کرده است، وجوب غیری از آن استفاده می شود.

16- واجبات کفایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 6,7

6_ جهاد، از واجبات کفایی

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة

7_ تفقه در دین و شناخت عمیق و تبلیغ و نشر آن، از واجبات کفایی است.

فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين و لينذروا قومهم

17- واجبات لعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 7 - 1

1 - وجوب درخواست لعنت خدا به عنوان پنجمین سوگند ، پس از ادای چهار سوگند ، از سوی شوهری که زنش را به زنا متهم کرده است

و الخ_ مسه أنّ لعنت الله عليه إن كان من الك_ ذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 9 - 1

1 - وجوب درخواست غضب خدا به عنوان پنجمین سوگند ، پس از ادای چهار سوگند ، از سوی زن متهم به زنا از جانب شوهرش

ص: 238

18- واجبات مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 2، 1

1_ پیکارگران مسلمان باید خمس غنایم جنگی به دست آمده را بپردازند .

أنما غنمتم من شیء فأن لله خمسہ

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل وقوع آن در بین آیات جنگ، چیزهایی است که از دشمن گرفته می شود که به آن غنایم جنگی اطلاق می گردد.

2_ باید خمس (یک پنجم) استفاده های مالی، هر چند اندک باشد، پرداخت شود .

و اعلموا أنما غنمتم من شیء فأن لله خمسہ

«غُنم» مصدر «غنمتم» به معنای به دست آوردن فایده است. راغب در مفردات می گوید: غنم به معنای به دست آوردن گوسفندان بوده و سپس در مورد هر چیزی که بدان دست یافته شود، استعمال شده است؛ چه در جنگ از دشمنان به دست آید و یا از طریقی دیگر. «من شیء» بیان و توضیحی است برای «ما»ی موصوله و دلالت می کند بر اینکه باید خمس آن فایده به دست آمده، هر چند اندک باشد، پرداخت شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 12

12_ «عن أبي عبد الله (ع) قال: إن الله عزوجل فرض للفقراء في أموال الأغنياء فريضة... و مما فرض الله عزوجل أيضاً في المال من غير الزكاة قوله عزوجل: «الذين يصلون ما أمر الله به أن يوصل»...»

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا خداوند عزوجل برای فقرا در اموال اغنیا حقوقی را واجب کرده است... و از جمله چیزهایی که خداوند غیر از زکات در ثروت واجب نموده، سخن خداوند است که فرموده: الذين يصلون ما أمر الله به أن يوصل...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 17

17- «عن أبي عبد الله (ع) قال: ... ولکن الله عزوجل فرض في أموال الأغنياء حقوقاً غير الزكاة... وقد قال الله عزوجل: «ينفقوا

مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً» . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: . . . ولی خداوند _ عزوجل _ در اموال ثروتمندان، حقوقی را به غیر از زکات واجب کرده است . . . و خداوند _ عزوجل _ فرموده: يَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 12

12 - « عن أبي عبد الله (ع) قال إنَّ اللهَ عزَّوجلَّ . . . فرض في أموال الأغنياء حقوقاً غير الزكاة فقال عزَّوجلَّ : « . . . أقرضوا الله قرضاً حسناً » و_ذا غير الزكاة . . . ;

ص: 239

از امام صادق(ع) روایت شده که خدای عزوجلّ . . . در اموال صاحبان ثروت، حقی غیر زکات واجب نموده... و فرموده است: «...أقرضوا الله قرضاً حسناً» و این «قرض حسن» غیر از زکات است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 3

3 - وجود احکام اقتصادی و واجب مالی - جدا از فریضه زکات و خمس و پیش از آن - در شریعت اسلام

و الذین فی أموالهم حقّ معلوم

برداشت یاد شده، به جهت این نکته است که بنا به گفته همه مفسران، این آیه پیش از فریضه زکات و خمس نازل شده است.

19- واجبات محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 18، 2

2- نماز شب، تکلیفی واجب بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاوه بر سایر واجبات

و من الّیل فتهجّد به نافله لک

با توجه به معنای لغوی «نافله» که به معنای زیادت بر واجب است؛ (مفردات راغب) و نیز لام اختصاص «لک» نکته یاد شده قابل استفاده است.

18- «عن عمار الساباطی قال: کنا جلوساً عند أبی عبدالله (ع) بمنی فقال له رجل: ما تقول فی النوافل؟ فقال: فریضه قال: ففرعنا و فرع

الرجل، فقال: أبو عبدالله (ع): إنما أعنی صلاة اللیل علی رسول الله (صلی الله علیه و آله) ان الله یقول: «و من اللیل فتهجّد نافله لک»

;

عمار ساباطی گوید: در منی نزد امام صادق(ع) نشسته بودیم، شخصی به حضرت گفت: در باره نافله ها چه می گوئید؟ حضرت فرمود:

واجب هستند. راوی گوید: ما و آن مرد سؤال کننده برآشفتم، پس حضرت فرمود: منظور من نماز شب است که بر رسول خدا واجب بود.

همانا خداوند می فرماید: و من اللیل فتهجّد به نافله لک».

20- واجبات وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 39، 4، 3، 2، 1

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو) ، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم . . . و امسحوا برءوسكم و ارجلكم

2_ تمام اجزای دست ، بین آرنج تا سر انگشتان ، باید برای وضو شسته شود .

فاغسلوا وجوهكم و ايديكم إلى المرافق

«الی المرافق» توضیح و توصیف برای «ایدیکم» است، نه قید برای «فاغسلوا». یعنی دستها را بشوئید و مراد از دستها، دست تا مچ و یا تا کتف نیست بلکه دست تا مرفق مقصود است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام باقر(ع) است که در توضیح آیه فوق فرمود: ... و لیس له ان یدع شیئاً من یدیه الی المرفقین الا غسله لان الله یقول « فاغسلوا وجوهکم و ایديکم الی المرافق»

ص: 240

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 451، ح 7.

3_ مسح قسمتی از سر، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم

برداشت فوق بر این مبنا است که «باء» در «برءوسکم» برای تبعیض باشد.

4_ مسح پا تا برآمدگی روی آن، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم إلى الكعبین

5_ مسح پا تا قوزک های دو طرف آن، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم إلى الكعبین

در برداشت فوق «کعب» به معنای قوزک پا گرفته شده است و تشبیه آمدن «کعبین» مؤید این معناست. زیرا هر پا دو قوزک دارد.

39_ لزوم شستن صورت در وضو از رستنگاه مو تا چانه و در پهنا به اندازه ای که ما بین انگشت شصت و وسطی قرار می گیرد.

فاغسلوا وجوهکم

از امام باقر(ع) در بیان مقداری از صورت که خداوند دستور شستن آن را در وضو داده است روایت شده: الوجه الذی امرالله بغسله .. ما دارت السبابه و الوسطی و الابهام من قصاص الشعر الى الذقن

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 299، ح 52؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 16.

ص: 241

6- وارث

1- پاداش عمل خیر وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 34

34 - انجام هر کار خیری در حیات خویش ، دارای برتری و پاداشی افزون تر از انجام آن پس از مرگ به وسیله وارثان و یا از طریق وصیت است .

و ما تقدّموا لأنفسکم من خیر تجدوه عند الله هو خیراً و أعظم أجراً

برخی از مفسران بر آنند که به قرینه «ما تقدّموا..»، جمله ای مانند «من الذی تأخرونه إلى الوصیه عند الموت» در تقدیر است.

2- تجاوز به حقوق وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 14

14 _ هشدار خداوند به کسانی که نسبت به پرداخت حقوق ورثه کوتاهی می نمایند .

و لكل جعلنا موالی . . انّ الله کان علی کل شیء شهِیداً

جمله «ان الله» می تواند به منظور تهدید کسانی باشد که احکام الهی را عمل نمی کنند و حقوق بیان شده در آیه شریفه را به اهل آن نمی رسانند.

3- حقوق وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 7 - 8,9

8 _ سهام تعیین شده در میراث ، حق وارثان است ؛ چه ما ترک میّت اندک باشد و چه فراوان

للرجال نصیب . . ممّا قلّ منه او کثر نصیباً مفروضاً

9 _ لزوم دقت در تقسیم ارث و پرهیز از تزییع حقوق وارثان

للرجال نصیب . . وللنساء نصیب . . ممّا قلّ منه او کثر نصیباً مفروضاً

تصریح به اینکه هر چند مال اندک باشد، وارثان باید در آن سهیم باشند و بهره خویش را ببرند، دلالت بر اهمیت مسأله ارث و

ص: 242

لزوم دقت در پرداخت سهام دارد.

4- مالکیت وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 10

10 - وصیت برای پرداخت مال به وارثان ، جایز و دارای اعتبار قانونی است .

الوصیه للولدین و الأقربین

5- مسؤولیت وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 24,25,35,39,42

24 _ وارثان پدر باید تأمین مخارج زنیکه فرزند میت را شیر می دهد ، بر عهده بگیرند .

و علی الوارث مثل ذلک

ظاهر این است که مراد از «وارث»، وارثان پدر کودک هستند.

25 _ وارثان پدر نباید به فرزند شیرخوار مورث با عدم رعایت حقوق وی ضرر بزنند .

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده و علی الوارث مثل ذلک

جمله «و علی الوارث مثل ذلک»، تمامی تکالیفی را که پدر کودک باید نسبت به او رعایت کند، بر عهده وارث پدر گذاشته که از جمله، عدم اضرار به کودک (لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده) است.

35 _ لزوم رعایت تقوا از سوی مادر ، پدر ، وارثان پدر و دایه نسبت به حقوق متقابل یکدیگر

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

خطاب اصلی در «اتقوا الله»، متوجه کسانی است که آیه شریفه آنها را به وظایف و رعایت حقوقی مکلف کرد؛ یعنی پدر، مادر و دایه و وارثان پدر.

39 _ خداترسی و توجه به آگاهی او ، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر ، مادر ، وارثان پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

42_ وارث پدر حق ندارد با جدا کردن طفل از مادر، به مادر زیان رساند.

و علی الوارث مثل ذلک

امام صادق (ع): ... لا ینبغی للوارث ان یضارّ المرأه فیقول لادع ولدها یأتیها ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 121، ح 384؛ نورالثقلین، ج 1، ص 228، ح 886.

ص: 243

6- وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 3

3- خداوند ، یگانه وارث همه موجودات است .

و نحن الورثون

7- وارث آثار باستانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 13

13 - تنها خدا وارث آثار به جا مانده (زمین ، باغ ، خانه و ...) از جوامع هلاک شده پیشین

و کم أهلکنا من قریه . . . و کتّا نحن الورثین

8- وارث آل یعقوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 7 - 8

8- یحیی (ع) ، وارث حضرت زکریا (ع) و خاندان یعقوب بود .

یرثی و یرث من ءال یعقوب . . . یـزکریا إنا نبشّرك بغلـم اسمہ یحیی

9- وارث انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 1

1- خداوند ، تنها وارث تمامی زمین و زمینیان است .

إنا نحن نرث الأرض و من علیها

10- وارث داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 1

1 - سلیمان ، وارث مقام ، امکانات و دارایی های داوود

و ورث سلیمان داود

با توجه به آیه قبل (ما داوود و سلیمان را به نحو یکسان از علم ویژه برخوردار کردیم) باید اذعان کرد که مراد از «ورث

ص: 244

سلیمان داود» چیزی از قبیل علم موهبتی نیست. علاوه بر این، علوم موهبتی همانند نبوت _ برخلاف علوم اکتسابی _ اصولاً قابل انتقال نیست.

11- وارث زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 7 - 8

8- یحیی (ع) ، وارث حضرت زکریا (ع) و خاندان یعقوب بود .

یرثنی و یرث من ءال یعقوب . . . یـزکریا إنا نبشرك بغلـم اسمہ یحیی

12- وارث زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 1

1- خداوند ، تنها وارث تمامی زمین و زمینیان است .

إنا نحن نرث الأرض و من علیها

13- وارث موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 23 - 3

3- خداوند ، یگانه وارث همه موجودات است .

و نحن الورثون

14- وارث میت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 7، 4، 2، 1

1 _ خداوند برای هر کس وارثانی تعیین نموده است .

و لکلّ جعلنا موالی

«موالی»، جمع کلمه «مولی»، یعنی آنان که دارای حق اولویّت هستند، و مراد از آن در آیه شریفه به قرینه «مّمّا ترک»، وارثان می باشند.

2_ اموالی که پدر و مادر و خویشان باقی می گذارند، دارای وارثانی معین

و لکلّ جعلنا موالی ممّا ترک الوالدان و الاقربون

ص: 245

در برداشت فوق، «الوالدان و الاقربون»، فاعل برای «ترک» گرفته شده است.

4_ پدر و مادر و خویشان، وارثان میت

و لکلّ جعلنا موالی ممّا ترک الوالدان و الاقربون

فاعل «ترک» در برداشت فوق، ضمیری است که به «کلّ» برمی گردد و «الوالدان و الاقربون»، خبر برای ضمیری محذوف است که به موالی برمی گردد؛ یعنی آن وارثان، پدر و مادر و خویشان میت هستند. لازم به تذکر است که «ممّا ترک» متعلق به فعل مقدر (یرثون) می باشد.

7_ زن و شوهر، وارث یکدیگر *

و لکلّ جعلنا موالی . . . و الذین عقدت ایمانکم

برخی برآند که مراد از پیمان در آیه شریفه، پیمان زناشویی است که منطبق بر زن و شوهر می شود.

وارثان

15- {وارثان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 176 - 3

3_ برادران و خواهران میت از جمله وارثان وی

قل اللّٰه یفتیکم فی الکلاله . . . و ان کانوا اخوه و رجالا و نساء

مراد از برادران و خواهران در این آیه _ بنا به گفته تمامی مفسران _ خواهر و برادر پدر و مادری و خواهر و برادر پدری است، و سهام خواهر و برادر مادری در آیه 21 از همین سوره تبیین شده است.

16- ارزش وارثان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 14

14- وارث صالح و شایسته، نعمتی بزرگ و گوهری ارزشمند است.

یرثنی . . . واجعله ربّ رضیاً

17- اهمیت وارثان صالح

1- زکریا (ع)، از درگاه خداوند، برای خویش و خاندان حضرت یعقوب، وارثی تمنا می کرد.

یرثنی و یرث من ءال یعقوب

گرچه «یعقوب» را، برخی بر «یعقوب بن ماثان» عموی همسر زکریا و حضرت مریم (س) تطبیق داده اند؛ ولی بیشتر مفسران وی را همان «یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم» می دانند.

ص: 246

18- پاداش و ارثان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 33 - 3

3 - پیشگامان در انجام کار های خیر و وارثان قرآن کریم ، بهره مند از بهشت پاینده

جَنَّتِ عَدْنِ يَدْخُلُونَهَا

19- درخواست وارثان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 7 - 1

1- دعای زکریا در طلب وارثی صالح ، مستجاب گردید .

إِنَّا نَبِّئُكَ بِمَا لَمْ

20- مراد از وارثان زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 14

14- « عن أبي جعفر (ع) قال : قوله عزّوجلّ : « أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ » هم أصحاب المهدى [فى] آخرالزمان ؛

از امام باقر(ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ: « أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ » روایت شده که فرمود: آنان یاوران حضرت مهدی(عج) در آخرالزمان می باشند».

21- نعمت وارثان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 14

14- وارث صالح و شایسته ، نعمتی بزرگ و گوهری ارزشمند است .

یرثنی . . . واجعله ربّ رضیاً

22- نگرانی از وارثان بد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 247

2- زکریا (ع) ، نگران قرار گرفتن میراث وی و همسرش در اختیار ناهلان بود .

فهب لی من لدنک ولیاً . یرثنی و یرث من ءال یعقوب

23- وارثان بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 1

1- بندگان تقوایسته خداوند ، وارثان بهشت اند .

تلک الجنّه التی نورث من عبادنا من کان تقیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 7

7- بشارت خداوند به وراثت بهشت برای بندگان صالح خویش

أَنَّ الْأَرْضَ یرثها عبادی الصّـلحون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الأرض» بهشت باشد، چنان که در برخی از آیات به صراحت چنین آمده است: «و اورثنا الأرض ننبؤاً من الجنّه حیث نشاء فنعم أجر العاملین» (سوره زمر (39) آیه 74).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 10 - 1

1 - مؤمنان راستین ، تنها وارثان بهشت

قد أفلح المؤمنون . . . أولئک هم الورثون

«أولئک» مبتدا و اشاره به مؤمنانی است که دارای صفات یاد شده در آیات پیشین (آیات 2 تا 9) هستند. «الوارثون» خبر مبتدا و «ال» در آن برای تعریف عهد ذهنی یا اسم موصول و به تقدیر «الذین یرثون» می باشد. به هر حال «الوارثون» بیانگر این معنا است که کسانی که به عنوان میراث بر بهشت خوانده می شوند، این دسته از مؤمنان اند. گفتنی است که ضمیر «هم» می تواند ضمیر فصل و مفید حصر باشد (رساننده این معنا که مسند (الوارثون)، تنها برای مسندالیه ثابت است) و نیز می تواند مبتدا و «الوارثون» خبر آن و جمله «هم الوارثون» خبر «أولئک» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 11 - 1

1 - مؤمنان راستین ، وارثان بهشت اند .

الذین یرثون الفردوس

«الذین» در محل رفع و صفت توضیحی (عطف بیان) است و یا بدل برای «الوارثون» می باشد. «فردوس» واژه ای معرّب و به معنای بوستان است که در این جا به جای «الجنه» به کار رفته است؛ چون با این که مذکّر می باشد، به آن ضمیر مؤنث (فیها) ارجاع شده است.

ص: 248

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 74 - 4,5

4 - بهشت جاویدان ، میراث تقوایندگان

و أورثنا الأرض نتيبوا من الجنة

5 - وراثت بهشت جاویدان ، وعده الهی به تقوایندگان

صدقنا وعده و أورثنا الأرض نتيبوا من الجنة

24- وارثان زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 1,8

1- به ارث بردن زمین و تسلط بر منافع آن به وسیله بندگان صالح ، امری ثبت شده در کتاب تورات و زبور

و لقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر أن الأرض يرثها عبادي الصالحون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که: 1_ الف و لام «الزبور» برای عهد و مقصود از آن کتاب آسمانی داوود(ع) باشد؛ چنان که در آیه 163، سوره «نساء» آمده است (و آتینا داوود زبوراً)؛ 2_ مقصود از «الذکر» تورات باشد؛ چنان که این نام در قرآن بر تورات اطلاق شده است (انبیاء، آیه 48)؛ 3_ «من بعد الذکر» متعلق به «کتبنا» باشد.

8- وراثت زمین برای صالحان ، در پرتو عنایت خداوند به آنان

و لقد كتبنا .. أن الأرض يرثها عبادي الصالحون

25- وارثان سرزمین قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 4

4_ خداوند ، حضرت نوح (ع) و تمام کسانی را که با او در کشتی بودند ، جانشین غرق شدگان و وارث سرزمین آنان قرار داد .

فنجينه و من معه في الفلك و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا

26- وارثان سرزمین مصر

2- بنی اسرائیل ، وارث سرزمینی آباد و برخوردار از باغ ها و چشمه سار ها ، پس از خارج شدن آنان از مصر

کذلک و اورثن_ها بنی اسرائیل

ضمیر «ها» در «اورثناها» به مطلق «جنّات» باز می گردد؛ نه جنات مربوط به فرعونیان. بنابراین، آیه یاد شده و آیه قبل، بیانگر این حقیقت است که خداوند، از سویی فرعونیان را از باغ ها و کاخ های شان بیرون کرد و همه آنان را به دریا ریخت و

از سوی دیگر بنی اسرائیل را که در مصر فاقد هر گونه امکانات بودند، به جای دیگری منتقل کرد و سرزمینی آباد و پر برکت که عبارت است از ارض مقدس باشد در اختیارشان قرار داد و به آنان فرمود «ادخلوا الأرض المقدّسه التي كتب الله لكم»، (مائده (5) آیه 21).

27- وارثان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 32 - 13

13 - انتخاب مسلمانان برای وراثت قرآن و بهره مند شدن از آموزه های آن ، فضل بزرگ خداوند به آنان است .

ثمّ أورثنا الكتابَ الذين اصطفينا . . . ذلك هو الفضل الكبير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «ذلک» به «اصطفاء» و «ایراث کتاب» (مستفاد از جمله «أورثنا الكتاب الذين اصطفينا») اشاره داشته باشد.

28- وارثان کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 5

5_ وارثان کتاب های آسمانی باید از دلبستگی به مظاهر ناپایدار دنیا پیراسته باشند و از چنگ اندازی به مال و منال دنیا از راه های ناصواب بپرهیزند .

ورثوا الكتب يأخذون عرض هذا الأذنی

ص: 250

1- آثار احسان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 2

2- احسان به پدر و مادر ، همواره مورد توجه موحّدان و مایه دست یابی آنان به بهشت

جزاء بما كانوا يعملون . ووصّينا الإنسـن بولدیه إحسـنًا

بیان «وصّینا الإنسـن . . .» _ در پی «جزاء بما كانوا يعملون» _ بیانگر این ارتباط است که یکی از وظایف مورد عمل یکتاپرستان، احسان به پدر و مادر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 1،7

1- احسان به والدین ، روحیه شکر ، توبه ، صلاح جویی و تسلیم ، شرط پذیرش تمام اعمال نیک انسان به درگاه خدا

أولـنک الذین نتقبّل عنهم أحسن ما عملوا

مراد از «أحسن . . .» می تواند اعمال واجب و مستحب _ در قبال اعمال مباح _ باشد. که در این صورت از ارتباط دو آیه استفاده می شود که اگر کسی از روحيات یاد شده برخوردار بود اعمال نیک او (واجب و مستحب) پذیرفته می شود.

7 - احسان به والدین ، روحیه شکر و صلاح جویی برای خود و آیندگان ، مؤثر در شمول عفو الهی نسبت به انسان

ووصّينا الإنسـن . . . أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صـلحًا ترضیه و أصلح لی فی ذرّ

آنچه در آیه قبل به عنوان احسان به والدین و . . . یاد شده است؛ در حقیقت عامل اصلی برای اغماض خداوند از سیئات انسان می باشد. واژه «أولـنک» این ارتباط تنگاتنگ را برقرار کرده است.

2- آثار بد اخلاقی با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 15

15- انسان بد رفتار با پدر و مادر و ناباور به وعده های الهی ، فاقد رشد و کمال *

أَلَمْ تَكُ الذِّينَ نَتَقَبَّلُ . . . وَ الذِّى قَال لَوْلِيهِ أَفَّ . . . مَا مَـذَا إِلَّا أَسْـطِيرَ الْأَوَّلِينَ

با توجه به مقابله «والذی قال. . .» با «أولئك الذین نتقبَّل. . .»، به دست می آید که بد رفتاران با والدین و ناباوران به دین، در حقیقت از رشد و خرد بی بهره اند.

ص: 251

3- آثار پیری والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 10،13

10- کهولت و به سن پیری رسیدن والدین، عامل سنگین تر شدن وظایف فرزند نسبت به آنها

إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهِمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا

13- پدران و مادران در سن پیری و سالخوردگی، در معرض بی احترامی از سوی فرزندان هستند.

إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ... فَلَا تَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

خطاب مطلق احسان به والدین، شامل هر والدینی در هر سن و سالی می شود. ذکر «إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ» ممکن است جهت یادآوری نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 2

2- ضعف و سالخوردگی پدر و مادر، زمینه ابتلای فرزند به غرور و سرکشی است.

إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ... وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلَّةِ

تذکر خداوند برای رعایت حال پدر و مادر در حال پیری، احتمال دارد به خاطر وجود زمینه لغزش و تکبر فرزندان در این فصل از زندگی پدر و مادر باشد.

4- آثار دعای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 12

12_ تأثیر مثبت و سازنده دعای پدر و مادر، در حق فرزندان خود و در سرنوشت و سعادت آنان

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيًّا وَتَنَا قَرَّةَ عَيْنٍ

5- آثار زندگی با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- حضور پدر و مادر نزد فرزند ، در پی دارنده مسؤولیت فزون تر برای فرزند

إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

«عندک الکبر» ممکن است إشعار به این حقیقت داشته باشد که اگر پدر و مادر پیش فرزندان زندگی کنند، مسؤولیت نگه داری آنان بیشتر شده و از هرگونه حرمت شکنی - هر چند به گفتن «أَفَّ» - باید پرهیز شود.

ص: 252

6- آثار شرک والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 5

5 - شرک پدر و مادر و انحراف آنها از ادیان الهی ، مجوز کشتن فرزندان آنان نیست .

و إذا الموءودة سئلت . بأیّ ذنب قتلت

آیه شریفه ناظر به رفتاری است که برخی از مشرکان عصر بعثت با دختران خود داشتند. محکومیت این رفتار، حاکی از مصونیت جان فرزندان آنان است.

7- آثار عمل والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 7

7 - تأثیر رفتارها و مواضع فردی و اجتماعی پدران و مادران ، بر رفتار و مواضع فرزندان و نسل های آینده

فهم علی ءاثِ رهم بهرعون

8- آثار نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 4

4- نیکی به پدر و مادر ، زمینه ساز رشد و تکامل معنوی انسان *

و زکوه . . . و برّاً بولدیه

همان گونه که «و کان تقیاً» تعلیل برای «و حناناً من لدنا و زکاه» بود، «برّاً بوالدیه» نیز که عطف بر «کان» می باشد، همان موقعیت را دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 7

7- تقوا ، احسان به پدر و مادر ، پرهیز از سلطه جویی و عصیان ، زمینه ساز فرجامی سرشار از سلامت و امنیت کامل است .

بِرَّاءِ بُولَدِيهِ وَ لَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا . وَ سَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ يَمُوتُ وَ يَوْمَ يَبْعَثُ

9- آداب تكلم با والدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 23 - 16

16- برخورد عاطفی و مؤدبانه ، با پدر و مادر و تکریم آنان به هنگام سخن گفتن با ایشان ، تکلیفی برعهده فرزندان

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ . . . وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

ص: 253

10- آداب ورود به اتاق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 1,3,11

1 - پدر و مادر ، وظیفه دارند که آداب و چگونگی ورود به اتاق و محل استراحت خود را به فرزندان نابالغ خویش بیاموزند .

یَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ث

فعل امر «لِيسْتَذِنَكُمْ» هر چند در ظاهر متوجه بردگان و فرزندان نابالغ است؛ ولی به قرینه این که خطاب «يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا» متوجه پدران و مادران مؤمن است و نیز چون فرزندان نابالغ مکلف نیستند تا بشود به آنان امر و نهی کرد، از این رو این امر متوجه اولیای فرزندان خواهد بود که آنان باید محتوای این دستور را به فرزندان خویش بیاموزند.

3 - فرزندان نابالغ ، باید برای ورود به اتاق و محل استراحت پدر و مادرشان به وقت برهنگی و خلوت آنان ، اجازه بگیرند .

لِيَسْتَذِنَكُمْ .. الَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ... ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ

11 - رفت و آمد فرزندان به اتاق پدر و مادر ، در غیر از سه وقت پیش از طلوع فجر ، وقت استراحت نیمروزی و پس از نماز عشا ، بدون اذن جایز است .

لِيَسْتَذِنَكُمْ .. وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ... مِنْ قَبْلِ صَلَوةِ الْفَجْرِ ... لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 59 - 1,2

1 - کودکان ، به مجرد رسیدن به سن بلوغ ، باید برای ورود به اتاق خلوت و خوابگاه پدر و مادرشان در همه اوقات ، اذن بگیرند .

لِيَسْتَذِنَكُمْ .. وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ... وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ

2 - کودکان ، به مجرد رسیدن به سن بلوغ ، باید برای ورود به اتاق و محل سکونت پدر و مادرشان از آنان اذن بگیرند .

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَذِنُوا كَمَا اسْتَذِنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مقصود از «الذین من قبلهم» افراد بالغی باشند که تکلیف آنان در آیه 27 و 28 ذکر شده است؛ یعنی، همان گونه که بزرگسالان باید برای ورود به اتاق و منزل مسکونی افراد اجازه بگیرند، اطفالی که به سن بلوغ رسیده اند نیز، باید اذن بطلبند؛ هر چند اهل خانه و ساکنان منازل، پدر و مادر آنان باشند.

11- اجتناب از بی احترامی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 2

2- دعوت به توحید ، خداپرستی ، احسان به والدین ، اجتناب از پرخاشگری بر آنان ، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان ،
تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است .

ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

ص: 254

12- احترام به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 16

16- برخورد عاطفی و مؤدبانه، با پدر و مادر و تکریم آنان به هنگام سخن گفتن با ایشان، تکلیفی برعهده فرزندان

فلاتقل لهما أفّ .. وقل لهما قولاً كريماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 1،3،14

1- فرزندان در برابر والدین خویش باید از سر مهربانی و ترحم، تواضع و فروتنی کامل بکنند.

و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه

«من» در «من الرحمه» نشویه است؛ یعنی، خفض جناح و تواضع، باید ناشی از رحمت و مهربانی به آنان باشد.

3- ترحم و مهربانی به پدر و مادر، از وظایف فرزند است.

و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه

14- «عن أبي ولاد الحنّاط قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عزّوجلّ: ... «و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه» قال:

لاتملا عينيك من النظر إليهما إلا برحمه و رقه و لاترفع صوتك فوق أصواتهما و لا يدك فوق أيديهما و لاتقدم قدامهما;

ابی ولاد حنّاط گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ ... «و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه» سؤال کردم، حضرت

فرمود: به پدر و مادر نگاه مکن مگر با رأفت و مهربانی و صدایت را بیش از صدای آنان بالا مبر و دست خودت را بالای دست آنان قرار

مده و [در راه رفتن و ...] از آنان پیشی مگیر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 1

1 - سفارش خداوند به انسان، برای رعایت حقوق و حرمت پدر و مادر

و وصّينا الإنسان بولديه

13- احسان به والدین

3 - احسان به پدر و مادر، خویشان، یتیمان و درماندگان، از جمله پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله وبالولدين إحساناً و ذى القربى و ا

«إحساناً» مفعول مطلق برای فعل محذوف «تحسنون» یا «احسنوا» می باشد. کلمات «ذی القربى و ...» عطف بر «الوالدين» است.

13 - نیکی کردن به پدر، مادر، یتیمان و مساکین از وظایف ضروری اهل ایمان است.

و بالولدين إحساناً و ذى القربى و اليتيمى و المسكين

فرمانهای موجود در آیه، هر چند که به عنوان میثاقهای خدا با بنی اسرائیل مطرح شده است، ولی بیان آن در قرآن نشانه این است که: عمل کردن به آن فرمانها وظیفه همگان خصوصاً اهل ایمان است.

14 - احسان به پدر و مادر، از مهمترین تکلیف های اجتماعی اهل ایمان است.

لا تعبدون إلا الله و بالوالدين إحساناً

از آن جا که احسان به پدر و مادر پس از لزوم پرستش خدا بیان شده است، اهمیت خاص آن معلوم می شود.

17 - یکتا پرستی و احسان به والدین، خویشان، یتیمان و درماندگان، از مصادیق اعمال شایسته است.

و عملوا الصلحت .. لا تعبدون إلا الله و بالوالدين إحساناً... و المسکین

آیه مورد بحث در حقیقت تفسیری برای آیه پیشین و بیان مصادیقی از «الصلحات» می باشد.

28 - ابی ولاد حناط می گوید: «سألت ابا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل « و بالوالدين احساناً » ما هذا الاحسان؟ فقال: الاحسان ان تحسن صحبتهم و ان لا تکلفهما ان یسألاک شیئاً مما یحتاجان الیه و ان کانا مستغنین...»

از امام صادق (ع) از آیه «و بالوالدين احساناً» سؤال نمودم که این احسان چیست؟ امام فرمود: احسان [به پدر و مادر] آن است که با آنان خوشرفتار باشی و کاری نکنی که آنان مجبور شوند از تو چیزی که نیاز دارند درخواست کنند ولو اینکه مستغنی باشند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 4

4 - خدمت فرزند به مادر، حق طبیعی مادر، و قابل گذشت از سوی او

ربّ ائنی نذرت لک ما فی بطنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 6,7,9,15,19

6 - ضرورت احسان و نیکی فرزندان به پدر و مادر خویش

و بالوالدين احساناً

7 - جایگاه ویژه احسان به پدر و مادر

و اعبدوا الله و لا تشركوا به شیئاً و بالوالدين احساناً

امر به احسان پس از فرمان به عبادت خدا، حاکی از اهمّیت خاص احسان به پدر و مادر در پیشگاه خداوند است.

9_ اولویت احسان به پدر و مادر ، بر احسان به خویشان

و بالوالدین احساناً و بذی القربی

15_ ضرورت احسان به ایتام و اولویت دادن به آنان ، پس از پدر ، مادر و خویشان

و بالوالدین احساناً و بذی القربی و الیتامی

19_ احسان به پدر ، مادر ، خویشان ، همسایگان و زبردستان ، زمینه جلب محبت الهی

و بالوالدین احساناً .. انّ الله لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً

از مصادیق مورد نظر برای «مختالاً- فخوراً»، ترک احسان به پدر، مادر و .. می باشد. در نتیجه ترک احسان مانع محبت الهی و احسان عامل جلب آن خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 10,25,28,31

10_ نیکی به پدر و مادر از واجبات و ترک آن از محرمات الهی است.

أتل ما حرم ربکم علیکم .. و بالوالدین احساناً

ص: 256

«احساناً» مصدر و مفعول مطلق است جانشین فعل ؛ یعنی: «أحسنوا بالوالدین إحساناً». گفتنی است که جمله «ءاتل ما حرم ...» بیانگر این است که فزاهای بعد در صدد تبیین محرّمات است، در حالی که جمله «بالوالدین إحساناً» حاکی از وجوب احسان است. بنابراین باید گفت جمله مذکور دلالت بر حرمت ترک احسان نیز دارد و به اصطلاح اصولیان امر در اینجا مقتضی نهی از ضد عامش است.

25_ کناره گیری از شرک، احسان به پدر و مادر و پرهیز از کشتن فرزندان، از سفارشهای خداوند به انسانها

ألا تشرکوا به شیئا . . . ذلکم وصیکم به

28_ تعالیم پنجگانه (اجتناب از شرک، احسان به والدین و . . .) تعالیمی مطابق با عقل

ذلکم وصیکم به لعلکم تعقلون

31_ عن أبی ولاد الحنّاط قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل: «و بالوالدین احساناً» ما هذا الاحسان؟ فقال: الاحسان ان تحسن صحبتها و ان لا تکلفها ان یسألاک شیئا مما یحتاجان الیه و ان کانا مستغنین . . .

ابو ولاد گوید: از امام صادق (ع) درباره این سخن خداوند «و بالوالدین احساناً» سؤال کردم، فرمود: احسان آن است که با آن دو به نیکی رفتار کنی و به دشواری درخواست از تو، در مورد نیازمندیهایشان ناچار نسازی، اگر چه از نظر امکانات مالی بی نیاز باشند . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 153 - 2

2_ نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالوالدین إحساناً . . . و أن هذا صرطی مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 20، 4، 7

4- بر هر کسی واجب است به پدر و مادر خویش احسان کند .

و قضی ربّک . . . بالوالدین إحساناً

تئوین «إحساناً» برای تعظیم است و «ال» در «والدین» برای استغراق افرادی است و شامل والدین هر مکلفی می شود.

7- مؤحد واقعی ، خدمتگزار و احسان کننده به پدر و مادر است .

و قضی ربّک ألاّ تعبدوا إلاّ إیّاه و بالوالدین إحساناً

20- « وقال الصادق (ع) : قوله تعالى « وبالوالدين إحساناً » قال : الوالد محمد (صلى الله عليه وآله) وعلی (ع) ;

امام صادق(ع) درباره سخن خداوند متعال «و بالوالدين إحساناً» فرمود: مراد از پدر، محمد(صلى الله عليه وآله) و علی(ع) است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 3

3- نیات ، انگیزه ها و افکار آدمی در عبادت خداوند و احسان به پدر و مادر ، تحت نظارت کامل خداوند است .

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحساناً .. و اخفض لهما جناح الذلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 2

ص: 257

2- دعوت به توحید ، خداپرستی ، احسان به والدین ، اجتناب از پرخاشگری بر آنان ، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان ، تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است .

ذلک ممّا أوحی إلیک ربّک من الحکمہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 3 ، 1

1 - خداوند به انسان ها ، برای احسان به والدین شان ، توصیه کرده است .

و وصّینا الإنسَن بولدیه حسناً

3 - فرزندان ، موظف اند به پدر و مادرشان ، احسان کنند و از آنان ، اطاعت نمایند ، هرچند مشرک باشند .

و وصّینا الإنسَن بولدیه حسناً و إن ج_هداک لتشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

از اطلاق «والدی» استفاده می شود که به والدین، در هر آیینی باشند، باید احسان شود و هیچ قیدی وجود ندارد که اطلاق را مقید سازد. گفتنی است «إن جاهدک لتشرک بی» قرینه است بر این که نهی «لا تطعهما» مربوط به دعوت به شرک آنان است و نه سایر جهت ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 6، 23

6- انسان ، مکلف به رعایت هر چه بیشتر حقوق والدین و احسانی فراتر از رفع نیاز های اولیه آنان *

و وصّینا الإنسَن بولدیه إحسنًا

در واژه «إحساناً»، نوعی خدمت فزون تر از حد ضرورت نهفته است. به علاوه تنوین «إحساناً» بر بزرگی و تقخیم دلالت دارد.

23- به یاد داشتن پدر و مادر به هنگام نیایش ، از احسان فرزند به ایشان

و وصّینا الإنسَن بولدیه إحسنًا .. قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک الّتی أنعمت علیّ

با توجه به این که احسان به والدین، نکته بارز این آیه به شمار می رود و در صدر آن قرار دارد، می توان چنین استفاده کرد که سایر بخش های آیه نیز، به نوعی با احسان به والدین در ارتباط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 13

13_ انفاق به پدر و مادر پیش از درخواست ایشان ، راه دستیابی به پاداش نیک خداوند

لن تنالوا البر حتی تنفقوا ممّا تحبون

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از معنای احسان در آیه «و بالوالدین احسانا» فرمود: و ان لا تکلفهما ان یسئلاک شیئا ممّا یحتاجان الیه و ان کانا مستغنین الیس یقول الله عزّ و جل «لن تنالوا البر حتی تنفقوا ممّا تحبون . . .».

کافی، ج 2، ص 157، ح 1؛ بحار الانوار، ج 74، ص 79، ح 78.

14- احسان به والدین در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 4

ص: 258

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی ، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

و وصینا الإنسَن بولدیه إحسَنًا

ماضی آمدن واژه «وصّینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

15- احسان به والدین مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 3

3- فرزندان ، موظف اند به پدر و مادرشان ، احسان کنند و از آنان ، اطاعت نمایند ، هرچند مشرک باشند .

و وصینا الإنسَن بولدیه حسَنًا و إن ج_هداک لتشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

از اطلاق «والدی» استفاده می شود که به والدین، در هر آیینی باشند، باید احسان شود و هیچ قیدی وجود ندارد که اطلاق را مقید سازد. گفتنی است «إن جاهدک لتشرک بی» قرینه است بر این که نهی «لا تطعهما» مربوط به دعوت به شرک آنان است و نه سایر جهت ها.

16- ارزش احترام به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 4

4- تواضع دلسوزانه و از سر مهربانی برای پدر و مادر ، دارای ارزش است نه تواضع به انگیزه های دیگر .

و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه

17- ارزش احسان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 5

5- احسان به پدر و مادر ، دارای اهمیت و ارزشی بس مهم ، پس از پرستش خداوند

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحسَنًا

از اینکه خداوند احسان به پدر و مادر را پس از دعوت به عبادت خالصانه خویش قرار داده است، نکته یاد شده استفاده می شود.

18- ارزش توابع برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

10 - اسراء - 17 - 24 - 4

4- تواضع دلسوزانه و از سر مهربانی برای پدر و مادر ، دارای ارزش است نه تواضع به انگیزه های دیگر .

و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه

19- ارزش دعای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 29

29- ارزش دعای پدر و مادر برای صلاح فرزند

و أصلح لی فی ذرّیتی

20- ارزش مهربانی با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 4

4- تواضع دلسوزانه و از سر مهربانی برای پدر و مادر ، دارای ارزش است نه تواضع به انگیزه های دیگر .

و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه

21- ارزش نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 2

2- نیکی و احسان به پدر و مادر ، دارای ارزش والا ، نزد خداوند

و برّاً بولديه

22- ارزش والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 30

30_ منفعت فرزندان نسبت به میت ، در مقایسه با والدین ، نزدیکتر و بیشتر است . *

اباءوکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

چنانچه ملاک ارث بیشتر، نفع رسانی افزونتر وارث باشد، فزونی سهم فرزندان بر سهم والدین نشانه سودمندتر بودن آنان خواهد بود.

ص: 260

23- استغفار برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 12، 7

7- مقدم داشتن خویش بر پدر و مادر و آنان بر اعضای خانواده و اینان بر دیگر زنان و مردان مؤمن در آمرزش خواهی از درگاه الهی ، کاری پسندیده و شایسته

رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَ لَوْلَدِيْ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيْ مُؤْمِنًا وَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ

12 - دعا و آمرزش خواهی برای پدر و مادر ، اعضای خانواده و عموم مردان و زنان مؤمن ، عملی پسندیده و شایسته

رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَ لَوْلَدِيْ . وَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ

24- استغفار برای والدین نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 3

3- آمرزش خواهی نوح (ع) ، از درگاه الهی برای پدر و مادر خود

رَبِّ اغْفِرْ . . . وَ لَوْلَدِيْ

25- استمداد والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 9

9- پدر و مادر با ایمان ، در کنار استمداد از خداوند برای هدایت فرزند خویش ، رهنمود های لازم را به او ارائه می دهند .

وَ هُمَا يَسْتَعِيْثَانِ اللّٰهَ وَيَلْكُ ءَامِنٌ اِنْ وَعَدَ اللّٰهُ حَقًّا

26- استیذان از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 3، 25

3 - فرزندان نابالغ ، باید برای ورود به اتاق و محل استراحت پدر و مادرشان به وقت برهنگی و خلوت آنان ، اجازه بگیرند .

لیستندنکم .. الذین لم يبلغوا الحلم منکم ثلاث مرّات ... ثلاث عورت لکم

25 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عزّ وجلّ : يا أيّها الذین آمنوا لیستندنکم الذین ملکت ایمانکم والذین لم يبلغوا الحلم منکم ثلاث مرّات » قيل : من هم ؟ فقال : هم المملوکون من الرجال و النساء و الصبیان الذین لم يبلغوا الحلم ;

امام صادق(ع) در پاسخ این سؤال که مراد از « الذین ملکت ایمانکم و الذین لم يبلغوا الحلم منکم » چه کسانی اند؟ فرمود: آنان بردگان اند؛ چه غلامان [باشند] و چه کنیزان و کودکانی که به سن بلوغ نرسیده اند ..».

ص: 261

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 59 - 1,2

1 - کودکان ، به مجرد رسیدن به سن بلوغ ، باید برای ورود به اتاق خلوت و خوابگاه پدر و مادرشان در همه اوقات ، اذن بگیرند .

ليستئذنکم . . . و الذین لم یبلغوا الحلم منکم ثلاث مرّات ... و إذا بلغ الأطفـل منکم

2 - کودکان ، به مجرد رسیدن به سن بلوغ ، باید برای ورود به اتاق و محل سکونت پدر و مادرشان از آنان اذن بگیرند .

و إذا بلغ الأطفـل منکم الحلم فليستئذنوا كما استئذن الذین من قبلهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مقصود از «الذین من قبلهم» افراد بالغی باشند که تکلیف آنان در آیه 27 و 28 ذکر شده است؛ یعنی، همان گونه که بزرگسالان باید برای ورود به اتاق و منزل مسکونی افراد اجازه بگیرند، اطفالی که به سن بلوغ رسیده اند نیز، باید اذن بطلبند؛ هر چند اهل خانه و ساکنان منازل، پدر و مادر آنان باشند.

27- اطاعت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

وإن جـهداک لتشکر بی . . . فلا تطعهما

28- اطاعت از والدین مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 11

11 - پیروی از پدر و مادری که مسیرشان خدایی است ، لازم است .

و صاحبهما فی الدنیا . . . و اتّبع سبیل من أناب

«و اتّبع سبیل من . . .» اشاره دارد به این که اگر والدین به سوی خدا حرکت می کنند، از آنان تبعیت کن و گرنه از کسی که دارای چنین صفتی است، پیروی بنما.

29- انفاق به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 5,7

5_ لزوم توجه به والدین و مقدم داشتن آنها در انفاق

فللوالدین و الاقربین و الیتامی

7_ والدین ، خویشاوندان ، یتیمان ، فقرا و در راه ماندگان ، به ترتیب از موارد مصرف انفاق هستند .

ص: 262

فللوالدين والاقربين واليتامى والمساکين وابن السبيل

انقياد والدين نوجوان قصه خضر(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 80 - 2

2- پدر و مادر جوان مقتول ، به دست خضر ، افرادی مؤمن و به دور از سرکشی و عصیان بودند .

فخشینا أن یرهقهما طغی_نا و کفرًا

«طغیان» یعنی «بی اندازه در معصیت پیش رفتن». (مفردات راغب).

30- اهانت به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 17 - 16

16- اهانت به پدر و مادر ، در شأن منکران معاد و نه معتقدان به حقانیت وعده های خداوند *

الذی قال لولديه أفّ لکما أتعذانی أن أخرج . . ما هـ_ذا إلاّ أس_طیر الأولین

آیات پیشین ، حاوی سفارش خداوند در زمینه احسان به والدین بود و در مقابل ، در این آیه به دو صفت ناشایست اشاره شده است: 1_ بی احترامی به والدین ، 2_ انکار معاد. از قرین آمدن این دو نکته می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

31- اهمیت احترام به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 23 - 14،15،16

14- هرگونه پرخاش و اهانت به پدر و مادر ، حتی در حد گفتن « أفّ » ، ممنوع است .

فلاتقل لهما أفّ

15- فرزندان موظفند به خواسته های پدر و مادر که نسالشان پاسخ مثبت داده و هرگز از تأمین آن خواسته ها دریغ نکنند .

و لاتنهرهما

«نهر» در لغت به معنای منع و زجر است (لسان العرب).

16- برخورد عاطفی و مؤدبانه، با پدر و مادر و تکریم آنان به هنگام سخن گفتن با ایشان، تکلیفی برعهده فرزندان

فلاتقل لهما أفّ .. وقل لهما قولاً كريماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 13، 1

1- فرزندان در برابر والدین خویش باید از سر مهربانی و ترحم، تواضع و فروتنی کامل بکنند .

واخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه

«من» در «من الرحمه» نشویه است؛ یعنی، خفض جناح و تواضع، باید ناشی از رحمت و مهربانی به آنان باشد.

ص: 263

13- تربیت فرزندان در دامان پر مهر پدر و مادر، نعمتی بس بزرگ و شایسته قدردانی و موجب استحقاق هرگونه احسان و احترام از سوی فرزند به آنان

و بالولدين احسنًا... و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه و قل رب ارحمهما كما ر

برداشت فوق با توجه به این نکته است که خداوند در تعلیم شیوه دعا کردن فرزندان برای پدر و مادرشان، مسأله تربیت والدین آنان را یادآور شد (کما ربّیانی صغیراً).

32- اهمیت احسان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 15

15 - احسان به پدر و مادر، دارای اهمیتی برتر در قیاس با احسان به دیگران

و بالولدين احساناً

تقدیم «والدین» بر «ذی القربی و...» تصریح به کلمه «احساناً» در مورد آنان و نیاموردن آن در آخرین معطوف (مساکین)، حکایت از برداشت فوق دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 11

11 - اهمیت خاص نیکی به پدر و مادر در میان تکالیف الهی

ألا تشرکوا به شیئا وبالولدين احسنا

آوردن جمله «و بالوالدین احساناً» پس از بیان مهمترین اصل اعتقادی (توحید)، برای رساندن اهمیت ویژه این امر، یعنی «لزوم نیکی به پدر و مادر»، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 5

5- احسان به پدر و مادر، دارای اهمیت و ارزشی بس مهم، پس از پرستش خداوند

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالولدين احسنًا

از اینکه خداوند احسان به پدر و مادر را پس از دعوت به عبادت خالصانه خویش قرار داده است، نکته یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 13

13- تربیت فرزندان در دامن پر مهر پدر و مادر، نعمتی بس بزرگ و شایسته قدردانی و موجب استحقاق هرگونه احسان و احترام از سوی فرزند به آنان

و بالولدين إحسنًا... و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه و قل ربّ ارحمهما كما ر

برداشت فوق با توجه به این نکته است که خداوند در تعلیم شیوه دعا کردن فرزندان برای پدر و مادرشان، مسأله تربیت والدین آنان را یادآور شد (کما ربّیانی صغیراً).

ص: 264

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 4 - 1

1- سفارش خداوند به انسان ها ، در مورد نیکی به پدر و مادر

ووصینا الإنسـن بولدیه إحسـنًا

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی ، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

ووصینا الإنسـن بولدیه إحسـنًا

ماضی آمدن واژه «وصینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

33- اهمیت اطاعت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 11

11 - پیروی از پدر و مادری که مسیرشان خدایی است ، لازم است .

و صاحبهما فی الدنيا .. و اتّبع سبیل من أناب

«و اتّبع سبیل من ..» اشاره دارد به این که اگر والدین به سوی خدا حرکت می کنند، از آنان تبعیت کن و گرنه از کسی که دارای چنین صفتی است، پیروی بنما.

34- اهمیت حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 6

6- پدر و مادر، دارای بالاترین و مهم ترین حق ، در میان مجموعه حقوق انسان ها بر یکدیگر

وقضی ربّک .. بالولدین إحسـنًا

از اینکه خداوند در مقام بیان حقوق متقابل گروههایی از انسانها، حق والدین را مقدم بر همه آنها و پس از حق خویش قرار داده است، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 4

4- رعایت حقوق خویشاوندان پس از ادای حق والدین ، بر سایر حقوق اجتماعی ، اولویت دارد .

و بالولدين إحسنًا .. و آت ذالقریبی حقه و المسکین

فاصله شدن «حقه» میان «ذالقریبی» و دو مورد بعد و نیز تقدمش بر آن دو، می تواند إشعار به تمایز «ذی القربی» و اولویت مرتبه آن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 265

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی ، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

ووصینا الإنسَن بولدیه إحسَنًا

ماضی آمدن واژه «وصینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

6- انسان ، مکلف به رعایت هر چه بیشتر حقوق والدین و احسانی فراتر از رفع نیاز های اولیه آنان *

ووصینا الإنسَن بولدیه إحسَنًا

در واژه «إحساناً»، نوعی خدمت فزون تر از حد ضرورت نهفته است. به علاوه تنوین «إحساناً» بر بزرگی و تفخیم دلالت دارد.

35- ایمان والدین نوجوان قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 2

2- پدر و مادر جوان مقتول ، به دست خضر ، افرادی مؤمن و به دور از سرکشی و عصیان بودند .

فخشینا أن یرهقهما طغیَنًا و کفرًا

«طغیان» یعنی «بی اندازه در معصیت پیش رفتن». (مفردات راغب).

36- ایمان والدین نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 10

10 - پدر و مادر حضرت نوح (ع) مؤمن بودند .

ولولدی

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که نوح(ع) در دعای خود درباره غیر پدر و مادر، قید مؤمن بودن را آورده؛ ولی پدر و مادر خویش را بدون این قید یاد کرده است.

37- بنی اسرائیل و حقوق والدین

22 - بنی اسرائیل ، جز اندکی از آنان به پرستش غیر خدا گرویدند و حقوق والدین ، خویشان ، یتیمان و مساکین را ضایع ساختند .

لاتعبدون إلا الله وبالوالدين احساناً .. ثم توليتم إلا قليلاً منكم

38- پیری والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 15

15- فرزندان موظفند به خواسته های پدر و مادر که نسالشان پاسخ مثبت داده و هرگز از تأمین آن خواسته ها دریغ نکنند .

و لاتنهرهما

«نهر» در لغت به معنای منع و زجر است (لسان العرب).

39- تأمین نیازهای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 15

15- فرزندان موظفند به خواسته های پدر و مادر که نسالشان پاسخ مثبت داده و هرگز از تأمین آن خواسته ها دریغ نکنند .

و لاتنهرهما

«نهر» در لغت به معنای منع و زجر است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 6

6- انسان ، مکلف به رعایت هر چه بیشتر حقوق والدین و احسانی فراتر از رفع نیاز های اولیه آنان *

و وصینا الإنسـن بولدیه إحسـناً

در واژه «إحساناً»، نوعی خدمت فزون تر از حد ضرورت نهفته است. به علاوه تنوین «إحساناً» بر بزرگی و تفخیم دلالت دارد.

40- تساوی حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 17

17- حضور هر یک از پدر و مادر سالخورده به تنهایی و یا هر دوی آنها نزد فرزند ، تأثیری در مقدار احترام به آنها نداشته و هر دو از حقوق

مساوی برخوردارند .

و بالولدين احسنَ نأِماً يبلغنَّ عندك الكبر أحدهما أو كلاهما

41- تشکر از زحمات والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 9

9- درخواست رحمت از پروردگار برای پدر و مادر ، ادای گوشه ای از زحمت های بی دریغ آنان است .

وقل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

ص: 267

«کما» حرف تشبیه مجازی و به معنای «لما» است؛ یعنی، خداوندا به آنان ترحم کن به خاطر آنکه آنان مرا با زحمتهای خود پرورش داده اند.

42- تشکر از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 7

7- فرزندان باید همواره به زحمات تربیتی پدر و مادر خویش، توجه داشته باشند.

وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا

دستور خداوند به یادآوری زحمات تربیتی پدر و مادر به وقت دعا، می تواند آموزنده حقیقت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 10،16

10 - خداوند، فراخوان انسان هابه سپاسگزاری در برابرش و تشکر از والدین

أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ

16 - تشکر از والدین و رعایت حقوق آنها، نباید انسان را از شکرگزاری به درگاه خداوند، باز دارد.

أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ

از این که در میان توصیه به رعایت حال و حقوق والدین و تشکر و قدردانی از آنها، یادآوری می کند که «مرا سپاس بگوید!»، احتمال دارد برای توجه دادن به نکته بالا باشد.

43- ترضیع حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 22

22 - بنی اسرائیل، جز اندکی از آنان به پرستش غیر خدا گرویدند و حقوق والدین، خویشان، یتیمان و مساکین را ضایع ساختند.

لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدِينَ إِحْسَانًا .. ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - انسان ، در معرض ناسپاسی نسبت به نعمت های الهی و حقوق والدین و نیازمند به تذکر است .

ووصینا الإنس بولديه . . . أن اشكرلی ولولديک

18 - هشدار الهی به انسان ها ، درباره تصبیح حقوق والدین

أن اشكرلی ولولديک إلیّ المصیر

جمله «إلیّ المصیر» پس از توصیه به رعایت حال والدین و فرمان به سپاسگزاری از آنها، ناظر به این نکته است که انسان ها، در صورت رعایت نکردن توصیه و فرمان یاد شده، مورد بازخواست قرار خواهند گرفت.

ص: 268

44- تقصیر در حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 10

10- انسان ها حتی صالحان ، در معرض لغزش و کوتاهی نسبت به حقوق پدر و مادرند .

و اخفض لهما جناح الذلّ . . . ربّکم أعلم . . . إن تکتونوا صلحین فإنه کان للأوین غفو

45- تکریم زحمات والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 15

15- توجه به نعمت های الهی و ارج نهادن به زحمات والدین ، از نمود های رشد عقلی و کمال وجودی انسان در چهل سالگی

حتی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی أن أشکر

خداوند، سن چهل سالگی را به عنوان زمینه و مقدمه توجه انسان به پروردگار و شکر نعمت ها و تقدیر از والدین دانسته است. این مطلب نشانگر آن است که انسان به طور طبیعی، در این سن به دلیل کمال وجودی و یا رشد قوای عقلانی، به ارزش ها می اندیشد.

46- تواضع برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 1

1- فرزندان در برابر والدین خویش باید از سر مهربانی و ترحم ، تواضع و فروتنی کامل بکنند .

و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه

«من» در «من الرحمه» نشویه است؛ یعنی، خفض جناح و تواضع، باید ناشی از رحمت و مهربانی به آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 7

7- خداوند خواهان تواضع و رحمت قلبی فرزندان به پدر و مادر است و نه صرفاً خدمات ظاهری به آنان

و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمة . . . ربّکم أعلم بما فی نفوسکم

خداوند در آیات قبل دستور به احسان به والدین و فروتنی از سر رحمت در برابر آنها را داده است و در این آیه می فرماید: «به نیت درونی شما آگاهی دارد». ذکر آگاهی به نیت پس از دستور یاد شده، می تواند به این منظور باشد که: فروتنی باید خالصانه و قلبی باشد و نه ظاهری.

ص: 269

47- توبه از بی احترامی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 13

13- بی حرمتی به پدر و مادر و کوتاهی در رعایت حقوق آنان ، گناه و نیازمند توبه است .

و اخفض لهما .. فإنه كان للأولين غفوراً

48- حتمیت عذاب اذیت کنندگان والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 1

1- کافران گستاخ در برابر خداوند و پدر و مادر ، محکوم به عذاب حتمی الهی

و الذى قال لولديه أفّ .. ما هـ ذا إلاّ أسـ طير الأولين . أولـ نك الذين حقّ على

مشارالیه «أولـ نك» کسی است که به پدر و مادر «أفّ» گفته و وعده الهی را «أساطیر» خوانده است.

49- حرمت اهانت به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 14

14- هرگونه پرخاش و اهانت به پدر و مادر ، حتی در حد گفتن « أفّ » ، ممنوع است .

فلا تقل لهما أفّ

50- حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 28

28 - ابی ولاد حنات می گوید : « سألت ابا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل « وبالوالدين احساناً » ما هذا الاحسان ؟ فقال : الاحسان

ان تحسن صحبتها و ان لا تكلفها ان يسألاك شيئاً مما يحتاجان اليه و ان كانا مستغنين . . . » ;

از امام صادق(ع) از آیه «و بالوالدین احساناً» سؤال نمودم که این احسان چیست؟ امام فرمود: احسان [به پدر و مادر] آن است که با آنان خوشرفتار باشی و کاری نکنی که آنان مجبور شوند از تو چیزی که نیاز دارند درخواست کنند ولو اینکه مستغنی باشند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 14

14 - مسؤولیت انسان بالاخص دارندگان ثروت ، درباره پدر و مادر و سایر خویشاوندان *

الوصیه للوالدین و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

ص: 270

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

و این ج_هداک لتشرک بی ... فلا تطعهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 2

2 - پدر و مادر ، حقی الهی بر گردن فرزند دارند .

و وصینا الإنسین بولدیه

توصیه خداوند به انسان ها، برای رعایت حال والدین، می تواند گویای این حقیقت باشد که رعایت حال والدین، امری الهی است و خدا خواهان آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 5

5 - رفق و مدارا با پدر و مادر و داشتن رفتاری شایسته با آنان در امور دنیوی ، امری لازم است .

و صاحبهما فی الدنيا معروفاً

51- خطر بی احترامی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 13

13- پدران و مادران در سن پیری و سالخوردگی ، در معرض بی احترامی از سوی فرزندان هستند .

إما یبلغنّ عندک الکبر . . . فلا تقل لهما أفّ و لاتنهرهما و قل لهما قولاً کریماً

خطاب مطلق احسان به والدین، شامل هر والدینی در هر سن و سالی می شود. ذکر «إما یبلغنّ عندک الکبر» ممکن است جهت یادآوری نکته یاد شده باشد.

52- خوش رفتاری با والدین

28 - ابی ولاد حناط می گوید : « سألت ابا عبدالله (ع) عن قول الله عز و جل « وبالوالدين احساناً » ما هذا الاحسان ؟ فقال : الاحسان ان تحسن صحبتهم و ان لاتكلفهما ان يسألاک شيئاً مما يحتاجان اليه و ان كانا مستغنين . . . » ;

از امام صادق (ع) از آیه « وبالوالدين احساناً » سؤال نمودم که این احسان چیست؟ امام فرمود: احسان [به پدر و مادر] آن است که با آنان خوشرفتار باشی و کاری نکنی که آنان مجبور شوند از تو چیزی که نیاز دارند درخواست کنند ولو اینکه مستغنی باشند . . .» .

53- درخواست بهشت برای والدین مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 8 - 1

1 - وارد کردن مؤمنان تائب و پیرو راه خدا و نیز پدران، همسران و فرزندان صالح آنان به بوستان های ماندگار بهشت، دعا و درخواست فرشتگان عرش از درگاه الهی

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ... و من صلح من ءابائهم و أزوجهم و ذرّیّتهم

«مَنْ» در «و من صلح...» می تواند عطف بر ضمیر «هم» در «أَدْخِلْهُمْ...» و یا عطف بر ضمیر «هم» در «وعدتهم» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

54- درخواست رحمت برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 9، 5

5- دعا و طلب رحمت بی دریغ از پروردگار برای پدر و مادر، از وظایف فرزند است.

قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما» می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چون رحمت پدر و مادر به فرزند بی دریغ بوده، پس فرزند نیز متقابلاً باید چنین رحمتی را برای پدر و مادرش درخواست کند.

9- درخواست رحمت از پروردگار برای پدر و مادر، ادای گوشه ای از زحمت های بی دریغ آنان است.

وقل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما» حرف تشبیه مجازی و به معنای «لما» است؛ یعنی، خداوند با آنان ترحم کن به خاطر آنکه آنان مرا با زحمتهای خود پرورش داده اند.

55- دعا برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 9، 12، 5

5- دعا و طلب رحمت بی دریغ از پروردگار برای پدر و مادر، از وظایف فرزند است.

قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما» می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چون رحمت پدر و مادر به فرزند بی دریغ بوده، پس فرزند نیز متقابلاً باید چنین رحمتی را برای پدر و مادرش درخواست کند.

9- درخواست رحمت از پروردگار برای پدر و مادر، ادای گوشه ای از زحمت های بی دریغ آنان است.

وقل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما» حرف تشبیه مجازی و به معنای «لما» است؛ یعنی، خداوندا به آنان ترحم کن به خاطر آنکه آنان مرا با زحمتهای

ص: 272

خود پرورش داده اند.

12- دعای فرزند برای پدر و مادر ، دارای تأثیر و موجب توجه ویژه خداوند و در مظان استجاب است .

وقل ربّ ارحمهما

از اینکه خداوند دستور به دعا برای والدین با کیفیت و الفاظ خاص داده است به دست می آید که خداوند به این دعا عنایت ویژه داشته و احتمال اجابت آن زیاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 2

2- دعوت به توحید ، خداپرستی ، احسان به والدین ، اجتناب از پرخاشگری بر آنان ، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان ، تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است .

ذلک ممّا أوحی إلیک ربّک من الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 23

23- به یاد داشتن پدر و مادر به هنگام نیایش ، از احسان فرزند به ایشان

و وصّینا الإنسن بولدیه إحسنا .. قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک الّتی أنعمت علیّ

با توجه به این که احسان به والدین، نکته بارز این آیه به شمار می رود و در صدر آن قرار دارد، می توان چنین استفاده کرد که سایر بخش های آیه نیز، به نوعی با احسان به والدین در ارتباط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 12

12 - دعا و آمرزش خواهی برای پدر و مادر ، اعضای خانواده و عموم مردان و زنان مؤمن ، عملی پسندیده و شایسته

ربّ اغفر لی و لولدیّ . و للمؤمنین و المؤمنات

56- دعای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15_ نقش دعای مادر و کمالات معنوی او، در سعادت فرزند

ربّ ائی ندرت . . . و ائی اعیذها بک

57- ذکر زحمات والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 7,8

7- فرزندان باید همواره به زحمات تربیتی پدر و مادر خویش ، توجه داشته باشند .

ص: 273

و قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

دستور خداوند به یادآوری زحمات تربیتی پدر و مادر به وقت دعا، می تواند آموزنده حقیقت فوق باشد.

8- توجه انسان به ضعف ها و نیاز های دوران کودکی و خدمات و زحمات پدر و مادر ، برانگیزنده عواطف وی نسبت به آنان است .

و قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

58- رد دعوت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 7

7 - هشدار خداوند ، به فرزند ، درباره جواب مساعد دادن به دعوت و تلاش والدین در جهت مشرک ساختن او

وإن جـهداک لتشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

59- رعایت حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 1، 16

1 - سفارش خداوند به انسان ، برای رعایت حقوق و حرمت پدر و مادر

و وصّینا الإنسـن بولدیه

16 - تشکر از والدین و رعایت حقوق آنها ، نباید انسان را از شکرگزاری به درگاه خداوند ، باز دارد .

أن اشکرلی و لولدیک

از این که در میان توصیه به رعایت حال و حقوق والدین و تشکر و قدردانی از آنها، یادآوری می کند که «مرا سپاس بگوید!»، احتمال دارد برای توجه دادن به نکته بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 1

1 - فرزندان _ به رغم موظف بودن به رعایت حقوق والدین _ در صورت تلاش پیگیر پدر و مادر به ایجاد انحراف عقیدتی (شرک) در آنان ، نباید تسلیم خواست آنان شوند .

ووصّينا الإنسان بولديه . . . وإن جاهدك على أن تشرك بي ... فلا تطعهما
متعدی شدن «جاهدا» با «علی» دلالت بر مجاهده و تلاش قوی و پیگیر می کند.

60- روش برخورد با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 31

ص: 274

31_ عن أبي ولاد الحنات قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل: «و بالوالدين احسانا» ما هذا الاحسان؟ فقال: الاحسان ان تحسن صحبتها و ان لا تكلفها ان يسألاك شيئاً مما يحتاجان اليه و ان كانا مستغنيين . . .

ابو ولاد گوید: از امام صادق (ع) درباره این سخن خداوند «و بالوالدين احسانا» سؤال کردم، فرمود: احسان آن است که با آن دو به نیکی رفتار کنی و به دشواری در خواست از تو، در مورد نیاز مندیهایشان ناچار نسازی، اگر چه از نظر امکانات مالی بی نیاز باشند . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 14

14- « عن أبي ولاد الحنات قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عزّوجلّ : . . . « و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه » قال : لاتملأ عينيك من النظر إليهما إلاّ برحمه ورقه و لاترفع صوتك فوق أصواتهما و لا يدك فوق أيديهما و لاتقدم قدامهما ;

ابی ولاد حنات گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ . . . «و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه» سؤال کردم، حضرت فرمود: به پدر و مادر نگاه مکن مگر با رأفت و مهربانی و صدایت را بیش از صدای آنان بالا مبر و دست خودت را بالای دست آنان قرار مده و [در راه رفتن و...] از آنان پیشی مگیر».

61- زمینه تجاوز به حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 3

3- انسان در معرض لغزش نسبت به حقوق والدین و سهل انگاری در احسان به آنان

ووصینا الإنسـن بولدیه إحسـناً

توصیه الهی به لزوم احسان به والدین _ علی رغم طبیعی و فطری بودن چنین پیوند و تمایلی در وجود انسان _ نشانگر اهمیت و حساسیت این تکلیف و امکان لغزش و سهل انگاری انسان در مقام عمل بدان است.

62- زمینه سستی در حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 3

3- انسان در معرض لغزش نسبت به حقوق والدین و سهل انگاری در احسان به آنان

ووصینا الإنسـن بولدیه إحسـناً

توصیه الهی به لزوم احسان به والدین _ علی رغم طبیعی و فطری بودن چنین پیوند و تمایلی در وجود انسان _ نشانگر اهمیت و حساسیت این تکلیف و امکان لغزش و سهل انگاری انسان در مقام عمل بدان است.

63- زمینه عواطف به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 275

8- توجه انسان به ضعف ها و نیاز های دوران کودکی و خدمات و زحمات پدر و مادر ، برانگیزنده عواطف وی نسبت به آنان است .

وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا

64- زیان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 8

8_ لزوم ادای شهادت به حق ، گر چه به ضرر خود یا پدر و مادر و نزدیکان باشد .

كُونُوا قَوْمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ

«شهداء»، خبر دوم برای «کونوا» است. بنابراین شهادت به حق تکلیفی لازم الاجرا است. گفتنی است که متعلق شهادت در برداشت فوق _ به قرینه «و لو علی انفسکم» _ کلمه «بالحق» گرفته شده است.

65- شرایط احسان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 9

9- لزوم دور ماندن احسان به پدر و مادر ، از شائبه شرک

وَقَضَىٰ رَبِّيَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدِينَ إِحْسَانًا

قرار گرفتن تکلیف احسان به والدین پس از فرمان به توحید و پرهیز از شرک، ممکن است إشعار به این مطلب داشته باشد که علاقه و احسان بیش از حد به پدر و مادر، ممکن است انسان را به شرک بکشاند. بنابراین باید این علاقه و احسان از شائبه شرک خالی باشد.

66- شکر نعمتهای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 11

11 - لزوم سپاس گذاری انسان به درگاه خدا به خاطر نعمت های عطا شده از سوی او به پدر و مادرش

رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وِلْدَتِي

67- عصيان از والدین مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 276

2- فرزندان ، موظف اند از تلاش والدین برای مشرک ساختن آنان ، سرپیچی کنند .

وإن جـهداک لتشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما

68- عفت والدین مریم(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 5، 1

1- قوم مریم با بیان عفت و پاکدامنی پدر و مادر وی ، او را در فرزندان شادمانی بدون ازدواج سرزنش کردند .

ما کان أبوک امرأ سوء و ما کانت أمک بغیاً

5- پدر و مادر مریم (س) میان مردم زمان خود ، به پاکی و صلاح مشهور بودند .

ما کان أبوک امرأ سوء و ما کانت أمک بغیاً

69- عوامل چشم روشنی والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 5

5- فرزندان ، مایه روشنی چشم والدین و سرور و شادمانی آنان

وقالت امرأت فرعون قرّت عین لی و لک

70- عوامل سرور والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 5

5- فرزندان ، مایه روشنی چشم والدین و سرور و شادمانی آنان

وقالت امرأت فرعون قرّت عین لی و لک

71- عوامل نگرانی والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 7

7- پدر و مادر با ایمان ، با تمام وجود ، نگران و دلواپس تربیت ایمانی فرزند خویش

و هما یستغیثان الله ویلک ءامن

تعبیر «یستغیثان» نگرانی عمیق و شدید والدین مؤمن را می رساند؛ زیرا استغاثه در مواردی صدق می کند که فریاد از جان

ص: 277

برآید.

72- گناه اذیت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 2

2- آزدن خاطر پدر و مادر، حتی با گفتن « أف »، جرمی گران است.

ووصینا الإنسن بولديه إحسنَ نأ . . و الذی قال لولديه أفّ لکما ... إثمهم کانوا

73- گناه بی احترامی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 13

13- بی حرمتی به پدر و مادر و کوتاهی در رعایت حقوق آنان، گناه و نیازمند توبه است.

و اخفض لهما . . فإنه کان للأویین غفوراً

74- گناه عاق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 11

11- « عن أبی عبدالله (ع) [فی تعریف الكبائر] و منها عقوق الوالدین لأنّ الله عزّوجلّ جعل العاقّ جبّاراً شقیّاً فی قوله حکایه ، قال عیسی (ع) : « و برّاً بوالدتی و لم یجعلنی جبّاراً شقیّاً » ;

از امام صادق(ع) [در معرفی گناهان کبیره] روایت شده که از جمله آنها عقوق و نافرمانی والدین است، زیرا خداوند عزّوجلّ در سخن خود به نقل از حضرت عیسی(ع) عاق نافرمانی کننده را جبار شقی قرار داده است، آن جا که فرموده: و برّاً بوالدتی و لم یجعلنی جبّاراً شقیّاً.

75- گواهی علیه والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 10

10_ شهادت آدمی، علیه پدر، مادر و دیگر خویشاوندان، دارای اعتبار قانونی و حقوقی است.

شهداء لله ولو على أنفسكم أو الولدين و الأقرين

ص: 278

76- محافظت از ایمان والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 13

13- حفاظت خداوند از ایمان والدین ، ریشه بروز برخی پیشامد های ناگوار برای فرزندان آنان است .

فكان أبواه مؤمنين فخشينا أن يرهقهما طغيـناً و كـفراً

77- محافظت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 11، 12

11- مراقبت از پدر و مادر پیر ، برعهده فرزند است .

و بالوالدين إحسنـاً إِمَّا يبلِغَنَّ عندك الكبر .. فلا تقل لهما أُفّ

برداشت فوق به خاطر این است که مخاطب آیه شریفه، فرزندان هستند و هم چنین ظرف «عندک» (پیش تو) گویای این است که فرزندان آن چنان باید از پدر و مادر مراقبت کنند که گویی نزد خود آنان زندگی می کنند و از نزدیک مراقب حال آنان می باشند.

12- حضور پدر و مادر نزد فرزند ، در پی دارنده مسؤولیت فزون تر برای فرزند

إِمَّا يبلِغَنَّ عندك الكبر

«عندک الکبر» ممکن است إشعار به این حقیقت داشته باشد که اگر پدر و مادر پیش فرزندان زندگی کنند، مسؤولیت نگه داری آنان بیشتر شده و از هرگونه حرمت شکنی - هر چند به گفتن «أفّ» - باید پرهیز شود.

78- محدوده استیذان از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 11، 14

11 - رفت و آمد فرزندان به اتاق پدر و مادر ، در غیر از سه وقت پیش از طلوع فجر ، وقت استراحت نیمروزی و پس از نماز عشا ، بدون اذن جایز است .

ليستذنکم .. و الذین لم یبلغوا الحلم منکم ... من قبل صلوه الفجر ... لیس علیکم و

14 - ضرورت معاشرت نزدیک و تنگاتنگ فرزندان نابالغ با پدر و مادر خود و مشقت اجازه خواستن ، فلسفه و دلیل عدم لزوم اذن خواستن از والدین ، برای رفت و آمد نزدیک با آنان در غیر از سه وقت مقرر است .

لیستندکم .. ثلث عورت لکم لیس علیکم و لا علیهم جناح بعدهنّ طوفون علیکم بعضکم

جمله «طوفون علیکم ..» جمله ای است تعلیلیه که بیانگر علت و فلسفه جواز رفت و آمد نزدیک فرزندان با پدر و مادرشان در اتاق ها و محل استراحت آنان است؛ یعنی، چون فرزندان باید با پدر و مادرشان رفت و آمد نزدیک داشته باشند و اجازه خواستن برای این کار، برای فرزندان مشقت بار است، پس اذن طلبیدن لازم نیست.

ص: 279

79- محدوده اطاعت از والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 3، 1

1 - فرزندان - به رغم موظف بودن به رعایت حقوق والدین - در صورت تلاش پیگیر پدر و مادر به ایجاد انحراف عقیدتی (شرک) در آنان ، نباید تسلیم خواست آنان شوند .

و وصینا الإنس - بولدیہ . . . و إن ج - هداک علی أن تشرک بی ... فلا تطعهما

متعدی شدن «جاهدا» با «علی» دلالت بر مجاهده و تلاش قوی و پیگیر می کند.

3 - مرز اطاعت از پدر و مادر ، عدم تعارض با عقیده توحیدی ، است .

و وصینا الإنس - بولدیہ . . . و إن ج - هداک علی أن تشرک ... فلا تطعهما

80- مدارا با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 5

5 - رفق و مدارا با پدر و مادر و داشتن رفتاری شایسته با آنان در امور دنیوی ، امری لازم است .

و صاحبهما فی الدنيا معروفًا

81- مراد از احسان به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 21

21- « عن أبي ولاد الحناط قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل : « وبالوالدين إحساناً » ما هذا الإحسان ؟ فقال : الإحسان أن تحسن صحبتتهما و أن لا تكلفهما أن يسألاک شیئاً ممّا یحتاجان إليه و إن كانا مستغنین . . . و أمّا قول الله عز وجل : « إِمّا یبلغنّ عندک الکبر أحدهما أو کلاهما فلا تقل لهما أفّ و لا تنهرهما » قال : إن ضجراک فلا تقل لهما أفّ و لا تنهرهما إن ضرباک قال : « و قل لهما قولاً کریماً » قال : إن ضرباک فقل لهما : غفر الله لکما فذلک منک قول کریم . . . ;

ابی ولاد حناط گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خداوند عزوجل « وبالوالدین إحساناً » سؤال کردم که معنای احسان در این آیه چیست؟ پس آن حضرت فرمود: مراد از احسان، خوش رفتاری با آنان و اینکه آنها را به درخواست کردن از خودت در مورد آنچه نیاز

دارند به زحمت نیندازی، هر چند از [نظر مالی] بی نیاز باشند . . . اما در باره سخن خداوند _ عزوجلّ _ «إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرَهُمَا» حضرت فرمود: اگر تو را دلتنگ کردند، پس به آنان اُف مگو و بر آنها فریاد مزن و هیچ اهانتی به آنان روا مدار، گرچه تو را کتک بزنند. خداوند فرمود: «وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا». حضرت فرمود: اگر تو را زدند پس به آنان بگو: خداوند شما را ببخشد؛ پس این سخن از جانب تو قول کریم محسوب می شود...».

ص: 280

82- مراد از والدین نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 18

18 - « عن أبي شعيب الخراساني قال : قلت لأبي الحسن الرضا (ع) . . . قال : إنَّ مسجد الكوفة بيت نوح . . . فيه دعوه نوح حيث قال : « ربِّ اغفر لي و لوالدي و لمن دخل بيتي مؤمناً » قال : قلت : من عني بوالديه ؟ قال : آدم و حوًّا ؛

ابوشعيب خراسانی از امام رضا(ع) روایت کرده . . . که فرمود: مسجد کوفه خانه نوح(ع) است . . . دعای نوح در آن جا این بوده است که گفت: «ربِّ اغفر لی و لوالدی و لمن دخل بیتی مؤمناً». ابوشعیب گفت: به امام(ع) عرض کردم: نوح(ع) از والدینش چه کسی را قصد کرده؟ فرمود: آدم و حوَّاراً».

83- مسؤولیت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 13

13 - ضرورت تلاش برای گرایش دادن فرزندان به انتخاب آیین الهی

و وصی بها ابرهیم بنیه و یعقوب بینی . . . فلا تموتن إلا و انتم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 8

8 - ضرورت توجه به سرنوشت دینی فرزندان و لزوم احساس مسؤولیت درباره آن

إذ قال لبنیه ما تعبدون من بعدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 16, 17, 22, 35, 39

16 - پدر و مادر نباید فرزند را وسیله تصحیح حقوق یکدیگر قرار دهند .

لا تُضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

بنابراینکه «لا تُضارّ»، مجهول و باء، سببیه باشد؛ یعنی نباید به بهانه فرزند، پدر و مادر به دیگری ضرر رسانند.

17_ پدر و مادر، حق ضرر زدن به فرزند خویش را ندارند. حتی بر فرض وقوع طلاق.

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

بنابراینکه «لا تضارّ» به صیغه معلوم باشد یعنی پدر و مادر ضرر نزنند.

22_ پدر نباید با محروم کردن همسر خود از تأمین مخارج حتی پس از طلاق او، موجب ضرر فرزند شود.

لا تضارّ... و لا مولود له بولده

35_ لزوم رعایت تقوا از سوی مادر، پدر، وارثان پدر و دایه نسبت به حقوق متقابل یکدیگر

و الوالدات یرضعن... و اتقوا الله

خطاب اصلی در «اتقوا الله»، متوجه کسانی است که آیه شریفه آنها را به وظایف و رعایت حقوقی مکلف کرد؛ یعنی پدر، مادر و دایه و وارثان پدر.

39_ خداترسی و توجه به آگاهی او، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر، مادر، وارثان

ص: 281

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 2

2_ مسؤولیت اولیا ، نسبت به سرنوشت فرزندان خویش

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً

نگرانی از آینده فرزندان و احساس مسؤولیت نسبت به آنان حالتی طبیعی برای انسان است که خداوند آن را تأیید کرده و مبنای حکم خویش به لزوم رعایت تقوا (فلیتقوا الله) قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 9

9- پدران و مادران ، نباید خود را روزی دهنده فرزندان تصور کنند .

نحن نرزقهم و ایاکم

دستور به اجتناب از قتل فرزند به خاطر ترس از فقر و آنگاه اعلام این نکته که خداوند روزی دهنده خود والدین و فرزندانشان است، می تواند به دلیل نکته ذکر شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 1،5،12

1 - پدر و مادر ، وظیفه دارند که آداب و چگونگی ورود به اتاق و محل استراحت خود را به فرزندان نابالغ خویش بیاموزند .

یٰـایها الذین ءامنوا لیستئذنکم الذین ملکتم ائیمکم و الذین لم یبلغوا الحلم منکم ث

فعل امر «لیستئذنکم» هر چند در ظاهر متوجه بردگان و فرزندان نابالغ است؛ ولی به قرینه این که خطاب «یٰـایها الذین آمنوا» متوجه پدران و مادران مؤمن است و نیز چون فرزندان نابالغ مکلف نیستند تا بشود به آنان امر و نهی کرد، از این رو این امر متوجه اولیای فرزندان خواهد بود که آنان باید محتوای این دستور را به فرزندان خویش بیاموزند.

5 - پدران و مادران ، حق ندارند با وضعیت و پوشش متناسب با خواب و خلوت (چون برهنگی و . . .) در انظار فرزندانشان ظاهر شوند .

ليستئذنكم .. و الذين لم يبلغوا الحلم منكم و من بعد صلوه العشاء ثلث عورت لكم

از اين كه فرزندان ممنوع شدند كه بدون اذن، وارد اتاق و محل استراحت پدران و مادرانشان (در سه وقتي كه نوعاً والدين در حال برهنگي و خلوت و متناسب با وضعيت خواب قرار دارند) شوند، مي توان استفاده كرد كه والدين هم نبايد با چنين وضعيتي بر فرزندان نشان وارد شوند. گفتني است: مفهوم جمله «ليس عليكم و لا عليهم جناح؛ نه بر شما و نه بر آنان گناهي نيست» مؤيد برداشت ياد شده است؛ زيرا معلوم مي شود كه در اوقات سه گانه، جناح (گناه) خواهد بود.

12 - پدران و مادران ، بايد هر گونه روابط جنسي و رفتار مخصوص زن و شوهری خود را ، از فرزندان نابالغ (بچه های ممیز) خویش پنهان دارند .

ليستئذنكم .. و الذين لم يبلغوا الحلم منكم ... ليس عليكم و لا عليهم جناح بعدهنّ

ممنوعيت ورود فرزندان نابالغ به محل استراحت و خلوت پدران و مادران خود، مي تواند به اين خاطر باشد كه روابط جنسي پدران و مادران نوعاً در اين مواقع صورت مي گيرد و فرزندان نبايد از آن باخبر شوند.

ص: 282

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 3

3- فرزند و والدین ، در مقابل هم ، مسؤولیت دارند .

قال لقمَن لابنه و هو يعظه . . . ووصينا الإنسان بولديه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 10، 8

8- تلاش در جهت تربیت ایمانی فرزند ، وظیفه مشترک پدر و مادر *

و هما يستغيثان الله

لحن آیه شریفه گرچه گزارشی است؛ اما حمایت خداوند از والدین و تقبیح عمل فرزند، به آن بُعد دستوری می دهد. ضمیر «هما» و فعل «یستغیثان» اشاره به آن دارد که پدر و مادر مؤمن، هر دو در راستای تربیت فرزند، باید تلاش کنند.

10- لزوم اهتمام پدر و مادر ، به رشد معنوی فرزند خویش ، همپای پرورش جسمانی وی

حملته أمه کرها . . . حتی إذا بلغ أشده . . . و هما يستغيثان الله ویلک ءامن

در آیات پیشین، سخن از رنج مادر برای رشد جسمی فرزند بود و در این آیه سخن از تلاش پدر و مادر در گرایش دادن فرزند به ایمان است و چون خداوند هر دو را به عنوان ارزش یاد کرده، مطلب بالا استفاده می شود.

84- مصالح والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 20، 13

13 _ منافع شخصی و رعایت مصالح والدین ، بستگان ، فقیران و ثروتمندان ، باید تحت الشعاع حق و رضایت خدا باشد .

کونوا . . . شهداء لله و لو علی أنفسکم او الولدین و الاقربین ان یکن

20 _ مقدم داشتن مصالح خویش ، والدین و بستگان بر شهادت به حق ، هواپرستی و عدالت شکنی است .

کونوا قومین بالقسط شهداء لله و لو علی أنفسکم . . . فلا تتبعوا الهوی

85- معاشرت با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 9، 5

5 - رفق و مدارا با پدر و مادر و داشتن رفتاری شایسته با آنان در امور دنیوی، امری لازم است.

و صاحبهما فی الدنيا معروفاً

9 - رعایت حال پدر و مادر و معاشرت با آنان، در هر منطقه ای، بسته به رسوم متفاوت آن جا است.

و صاحبهما فی الدنيا معروفاً

«معروفاً» صفت برای مفعول مطلق محذوف فعل «صاحب» است و مراد از آن، چیزی است که به خوبی و نیکی در میان مردم شهرت دارد.

ص: 283

86- معاشرت با والدین مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 7

7 - انسان ، به داشتن رفتار نیک با پدر و مادر ، حتی در صورت مشرک بودن آنان مؤظف است .

وإن جـهداک علی أن تشرک . . . وصاحبهما فی الدنیا معروفاً

87- معاشرت ناپسند با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 15

15 - خداوند به انسان ها درباره لغزش در عقیده و رفتار ناصحیح با والدین ، هشدار می دهد .

وإن جـهداک علی أن تشرک بی . . . فلا تطعهما و صاحبهما فی الدنیا معروفاً و اتبع سب

88- ملاک شرافت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 113 - 9

9 - بدی و نااهلی فرزندان ، تأثیری در سرنوشت پدران و مادران نداشته و از شخصیت و شرافت آنان نمی کاهد .

و بـرکنا علیه و علی إسحـق و من ذرّیتهما محسن و ظالم لنفسه مبین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که برخی از فرزندان ابراهیم و اسحاق (علیهما السلام) افرادی کافر و نااهل شدند؛ ولی در عین حال این دو پیامبر از الطاف و برکات الهی به طور کامل برخوردار بودند.

89- موانع اجابت دعای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 5

5- کفر شدید فرزند ، مانع از استجابت دعای والدین در حق وی *

و هما یستغیثان اللّٰه .. اُولَئِكَ الذین حَقَّ علیهم القول

برداشت بالا بدان احتمال است که «یستغیثان»، استغاثه پدر و مادر برای هدایت فرزند و ایمن گشتن وی از عذاب الهی باشد. تعبیر «حَقَّ علیهم القول» نشان می دهد که این استغاثه، در مورد فرزند حق ستیز به اجابت نمی رسد.

ص: 284

90- موقعیت والدین در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 12

12 - جامعه جاهلی در عصر بعثت جامعه ای آلوده به شرک و بی اهتمام نسبت به پدران و مادران بود.

و بالولدين احسنا

91- مهربانی با والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 14، 3، 1

1- فرزندان در برابر والدین خویش باید از سر مهربانی و ترحم، تواضع و فروتنی کامل بکنند .

و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه

«من» در «من الرحمه» نشویه است؛ یعنی، خفض جناح و تواضع، باید ناشی از رحمت و مهربانی به آنان باشد.

3- ترحم و مهربانی به پدر و مادر، از وظایف فرزند است .

و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه

14- «عن أبی ولاد الحناط قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجلّ : . . . «و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه» قال :

لأتملأ عينيك من النظر إليهما إلا برحمه ورقه ولا ترفع صوتك فوق أصواتهما ولا يدك فوق أيديهما ولا تقدم قدماهما ;

ابی ولاد حناط گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خداوند عزوجلّ . . . «و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه» سؤال کردم، حضرت

فرمود: به پدر و مادر نگاه مکن مگر با رأفت و مهربانی و صدایت را بیش از صدای آنان بالا مبر و دست خودت را بالای دست آنان قرار

مده و [در راه رفتن و...] از آنان پیشی مگیر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 7

7- خداوند خواهان تواضع و رحمت قلبی فرزندان به پدر و مادر است و نه صرفاً خدمات ظاهری به آنان

و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه . . . ربکم أعلم بما فی نفوسکم

خداوند در آیات قبل دستور به احسان به والدین و فروتنی از سر رحمت در برابر آنها را داده است و در این آیه می فرماید: «به نیت درونی شما آگاهی دارد». ذکر آگاهی به نیت پس از دستور یاد شده، می تواند به این منظور باشد که: فروتنی باید خالصانه و قلبی باشد و نه ظاهری.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 81 - 6

6- پاک و صالح بودن و نیز مهرورزی فزون تر نسبت به والدین ، از ویژگی های فرزند شایسته است .

یبدلھما ربھما خیرًا منہ زکوة و أقرب رحمًا

ص: 285

92- مهربانی والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 6

6- تربیت اولاد توسط پدر و مادر ، بر اساس رحمت و محبت است .

ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما ربیانی» صفت برای مصدر مقدر (رحمت) است. بنابراین، عبارت چنین می شود: «رب ارحمهما مثل رحمتها و تربیتها لی» (خداوندا! همان گونه که آنان به من ترحم کردند تو بر آنان ترحم کن).

93- ناپسندی بی احترامی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 2

2- شرک به خدا ، پرخاش به والدین ، تبذیر ، فرزندکشی ، زنا ، قتل ناحق ، خوردن مال یتیم ، پیروی از راهی که پشتوانه علمی ندارد و مغرورانه راه رفتن ، اعمال ناپسند و منفور خداوند

کلّ ذلک کان سیّئه عند ربّک مکروهاً

94- نسل والدین نوجوان قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 81 - 8,9

8- «عن أبی عبد الله (ع) فی قول الله: «فأردنا أن یبدلھما ربّھما خیراً منه . . .» قال: «إنّہ ولدت لھما جاریه فولدت غلاماً فکان نبیاً . . .» ;

از امام صادق (ع) درباره این سخن خدا «فأردنا أن یبدلھما ربّھما خیراً منه . . .» روایت شده که فرمود: «همانا، برای آن دو (پدر و مادر مقتول) دختری متولد شد و آن دختر، پسری به دنیا آورد که پیامبر شد».

9- «عن أبی عبد الله (ع) . . . : [فی قول الله عزّوجلّ] «فأردنا أن یبدلھما ربّھما خیراً منه زکاه و أقرب رحماً» : «أبدلھما الله به جاریه ولدت سبعین نبیاً . . .» ;

از امام صادق (ع) [درباره این سخن خدای عزّوجلّ] «فأردنا أن یبدلھما ربّھما خیراً منه زکاه . . .» روایت شده: خداوند، به آن دو (پدر و مادر مقتول) به جای او (مقتول) دختری داد که هفتاد پیغمبر از نسل او متولد شدند».

95- نعمتهای والدین سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 10، 6

6 - توجه سلیمان به خدایی بودن نعمت های عطا شده به او و پدر و مادرش

أن أشکر نعمتک التی أنعمت علیّ و علیّ ولدیّ

ص: 286

10 - پدر و مادر سلیمان ، برخوردار از نعمت های ویژه الهی

نعمتک التی أنعمت علیّ و علی و لدیّ

96- نقش نعمتهای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 12

12 - تأثیر مثبت و سازنده برخورداری پدر و مادر از نعمت های الهی در سعادت و سرنوشت فرزندان

ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک .. و علی و لدیّ

شکر و سپاس حضرت سلیمان(ع) به خاطر برخوردار بودن پدر و مادرش از نعمت های الهی، گویای این حقیقت است که این برخورداری در سعادت و سرنوشت او مؤثر بوده است.

97- نقش والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 9

9- پدر و مادر با ایمان ، در کنار استمداد از خداوند برای هدایت فرزند خویش ، رهنمود های لازم را به او ارائه می دهند .

و هما یستغیثان الله ویلک ءامن إنّ وعد الله حقّ

98- نیکی به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 1,3,6

1- یحیی (ع) نسبت به پدر و مادرش بسیار نیکوکار بود .

و برّاً بولدیه

«برّاً» عطف بر «تقیّاً» در آیه قبل است و با کلمه «بازّ» به یک معنا است جز این که «برّ» مبالغه دارد و «برّ الوالدین» احسان و نیکی گسترده به آنها است (مفردات راغب).

3- احسان به پدر و مادر ، از نمود های بارز تقوا و لازمه آن

6- حضرت یحیی (ع) علاوه بر نیکی به پدر و مادر هیچ گاه چیزی بر آنان تحمیل نکرد و از فرمان آنها، سربرنتافت .

و بَرًّا بولديه و لم یکن جَبَّارًا عَصِيًّا

چون جملات پیشین در باره حضرت یحیی(ع)، مهر و شفقت را مطرح کرد و از بین صفات بارز او به نیکی در حق پدر و مادر اشاره نمود؛ محتمل است نفی جباریت و عصیان نیز متعلق به «والدیه» باشد. بنابراین می توان گفت حضرت یحیی در نهایت خضوع در برابر پدر و مادر و اطاعت از فرمان آنها بود.

99- والدین انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 6

6 - آدم و حوا پدر و مادر همه انسانها

كما أخرج أبويكم من الجنة

100- والدین نوجوان قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 1،4

1- هدف خضر (ع) از قتل نوجوان، مصون داشتن پدر و مادر وی از کفر و طغیان بود.

وَأَمَّا الْغُلَامُ.. فخشینا آن یرهقهما طغی_نا و کفرًا

«إرهاق» یعنی: «وادار ساختن کسی بر کاری که انجام آن برای او دشوار و طاقت فرسا است». (قاموس).

4- پدر و مادر نوجوان مقتول، در صورت زنده ماندن فرزندشان، ناخواسته و تحت تأثیر فرزند خویش قرار گرفته و ناخواسته به طغیان و کفر کشانده می شدند.

فكان أبواه مؤمنين فخشینا آن یرهقهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 81 - 1

1- هدف خضر (ع) از قتل نوجوان، فراهم ساختن زمینه ای مناسب برای دستیابی پدر و مادر وی به فرزندی پاک تر و مهربان تر بود.

فأردنا أن یبدلھما ربھما خیرًا منه زکوه و أقرب رحمًا

مراد از «زکاه» در آیه، طهارت و پاکی از گناه است و «رُحِم» و «رحمت» به یک معنا است. گرچه خضر(ع) در این سخن، پاکی و مهربانی را برای نوجوان مقتول انکار نکرده است، ولی ممکن است به تناسب گفته موسی(ع) که نوجوان مقتول را «نفس زکیه» خواند، سخن خود را در قالب اسم تفضیل آورده است، لکن در حقیقت، نوجوان مقتول، یا فاقد رحمت و پاکی بوده و یا آینده او به گناه و بی رحمی می انجامید.

101- والدین و فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 15 - 2

2- فرزند، بخشی از وجود پدر و مادر است .

و جعلوا له من عباده جزءاً

ص: 288

102- وصیت برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 11، 12، 4

4 - آدمی باید اموالی را برای پرداخت به پدر و مادر و خویشان نزدیک وصیت کند .

کتب علیکم . . . الوصیه للولدين و الأقربین

11 - اولویت پدر و مادر نسبت به دیگر خویشاوندان در امر وصیت

الوصیه للولدين و الأقربین

برداشت فوق از تقدیم کلمه «والدین» بر «الأقربین» استفاده شده است.

12 - توصیه به پرداخت اموالی به پدر ، مادر و خویشان ، مقتضای تقوا و پرهیزگاری است .

کتب علیکم . . . الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

103- وقت استراحت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 11، 4

4 - پیش از نماز بامداد ، وقت استراحت نیمروزی (ظهر) و پس از نماز عشا (هنگام خواب شب) ، سه زمان برهنگی و خلوت پدران و مادران محسوب می شود .

لیستئذنکم . . . ثلث مرّت من قبل صلوه الفجر و حین تضعون ثيابکم من الظهیره و من بعد

11 - رفت و آمد فرزندان به اطاق پدر و مادر ، در غیر از سه وقت پیش از طلوع فجر ، وقت استراحت نیمروزی و پس از نماز عشا ، بدون اذن جایز است .

لیستئذنکم . . . و الذین لم یبلغوا الحلم منکم . . . من قبل صلوه الفجر . . . لیس علیکم و

104- ولایت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 6، 5

5_ ولایت همسر عمران بر فرزند خویش

ربّ ائی نذرت لک ما فی بطنی

6_ ولایت مادر نسبت به فرزند ، در ادیان گذشته *

ربّ ائی نذرت لک ما فی بطنی

ص: 289

105- هدایتگری والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 9

9- پدر و مادر با ایمان ، در کنار استمداد از خداوند برای هدایت فرزند خویش ، رهنمود های لازم را به او ارائه می دهند .

و هما يستغيثان الله ويلك آمن إن وعد الله حق

106- یحیی (ع) و تحمیل بر والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 6

6- حضرت یحیی (ع) علاوه بر نیکی به پدر و مادر هیچ گاه چیزی بر آنان تحمیل نکرد و از فرمان آنها ، سربرنتافت .

و برًا بولديه ولم يكن جبارًا عصيًا

چون جملات پیشن در باره حضرت یحیی (ع)، مهر و شفقت را مطرح کرد و از بین صفات بارز او به نیکی در حق پدر و مادر اشاره نمود؛ محتمل است نفی جباریت و عصیان نیز متعلق به «والدیه» باشد. بنابراین می توان گفت حضرت یحیی در نهایت خضوع در برابر پدر و مادر و اطاعت از فرمان آنها بود.

ص: 290

1- استغفار در نماز وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 18 - 6

6 - « قال أبو عبد الله (ع) كانوا يستغفرون الله في الوتر سبعين مره في السحر ;

امام صادق (ع) درباره «و بالسحر هم يستغفرون» فرمودند: آنان در نماز وتر به هنگام سحر، هفتاد بار استغفار می کنند.

2- تشریح نماز وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 6

6 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله تعالى « و من الليل فسبحه وإدبار النجوم » هو الوتر آخر الليل ;

از امام باقر (ع) درباره سخن خداوند تعالی که فرموده «و من الليل فسبحه وإدبار النجوم» روایت شده که [مراد نماز] وتر در آخر شب است».

3- سوگند به وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 1

1 - سوگند خداوند ، به جفت و تاق

و الشفع و الوتر

حرف «ال» در «الشفع» و «الوتر»، برای جنس است. درباره مصداق شفع و وتر، نظرهای گوناگونی ابراز شده است؛ برخی گفته اند: «شفع» روز هشتم ذی الحجه (یوم الترويه) و «وتر» روز عرفه است و برخی آن دورا بر نماز شفع و وتر تطبیق داده اند. در نظری دیگر، شفع روز قربان و وتر روز عرفه است. این احتمال نیز وجود دارد که «شفع»، به تمام مخلوقات نظر داشته و مراد از «وتر»، ذات باری تعالی باشد؛ زیرا تنها او است که مرکب نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - عاقلان با سوگند های خداوند به فجر ، شب های ده گانه ، شفع ، وتر و گذشت شب ، به صحت گفته او اطمینان یافته و آن را تصدیق می کنند .

هل فی ذلک قسم لذی حجر

2 - سوگند به سپیده دم ، شب های ده گانه ، هر جفت و تاق و گذشت شب ، سوگندی شایسته و بجا در دیدگاه هر شخص عاقل

هل فی ذلک قسم لذی حجر

استفهام در «هل فی ذلک..» ، تقریری است و مراد تثبیت این نکته است که قسم های یاد شده، فرد عاقل را اقناع می کند؛ به گونه ای که او نیز در تأکید کلام خود، چنین سوگندهایی به کار می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 8

8 - سوگند خداوند به سپیده دم ، شب های ده گانه ، جفت ، تاق و گذشت شب ، برای تأکید بر دارا بودن توان اجرای تهدیدات خویش و نابود ساختن کافران

و الفجر .. ألم تر کیف فعل ربک بعاد

ممکن است مراد از سوگندها، تأکید بر قدرت خداوند بر نابود ساختن مخالفان پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد؛ در این صورت جواب قسم محذوف خواهد بود. گفتنی است که جواب قسم در احتمال دیگر، آیه چهاردهم این سوره است که مراقبت شدید خداوند را مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 14 - 8

8 - خداوند ، برای تأکید مراقبت خویش بر کردار بندگان ، به فجر ، شب های ده گانه ، شفع ، وتر و گذشت شب ، سوگند یاد کرده است .

و الفجر .. إن ربک لبالمرصاد

در برداشت یاد شده جمله «إن ربک» می تواند جواب سوگندهایی باشد که در آغاز سوره آمده بود. بر این اساس بیان سرنوشت عاد، ثمود و فرعون، جمله هایی معترضه و نوعی استدلال بر مقصود است.

4- عظمت وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - عظمت سپیده دم، شب های ده گانه، جفت، تاق و گذشت شب، قابل درک برای بهره مندان از اندکی عقل

هل فی ذلک قسم لذی حجر

تقلیل، از نکره بودن «حجر» استفاده شده است.

ص: 292

5- مراد از وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 2,3,4,5,6

2- « [فی المجمع] الشفع الخلق . . . و الوتر لله تعالى . . . و هی روایه ابی سعید الخدری عن النبی (صلی الله علیه و آله) ;

[در مجمع البیان آمده است:] شفع مخلوقات اند . . . و وتر خدای تعالی است . . . و این روایت ابی سعید خدری از پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.»

3- « عن الصادق (ع) أنه قال : فی قول الله عزّوجلّ « و الشفع و الوتر » قال : الشفع الركعتان و الوتر الواحده التي یقنت فیها ;

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عزّوجلّ «و الشفع و الوتر»، فرمود: شفع همان دو رکعت (نماز شب) و وتر همان یک رکعتی است که در آن قنوت خوانده می شود.»

4- « [فی المجمع] قیل : الشفع یوم النحر و الوتر یوم عرفه . . . و هی روایه جابر عن النبی (صلی الله علیه و آله) ;

[در مجمع البیان آمده است:] گفته شده که شفع روز «قربانی» و وتر روز «عرفه» است . . . و این روایت جابر از پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.»

5- « [فی المجمع] و قیل الشفع یوم الترویبه و الوتر یوم عرفه و روی ذلك عن أبی جعفر و أبی عبد الله (ع) ;

[در مجمع البیان آمده است:] گفته شده که شفع روز ترویبه (هشتم ذی الحجه) و وتر روز عرفه است و این مطلب از امام باقر و امام صادق (ع) روایت شده است.»

6- « عن النبی (صلی الله علیه و آله) أنه سئل عن الشفع و الوتر فقال : یومان و لیله یوم عرفه و یوم النحر ، و الوتر لیله النحر لیله جمّع ;

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) از شفع و وتر سؤال شد؛ آن حضرت فرمود: دو روز و یک شب است روز عرفه و روز قربانی و وتر شب قربانی است که شب مشعر است.»

6- نماز وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 9

9- « [فی مجمع البیان ، فی قوله تعالى] « و أدبار السجود » فیه أقوال . . . و رابعها أنه الوتر من آخر اللیل . روی ذلك عن أبی عبد الله (ع) ;

در مجمع البیان ذیل آیه «وَأدبار السجود» آمده است که در تفسیر این آیه چند قول هست. قول چهارم این است که مراد، نماز «وتر» در آخر شب است و این قول از امام صادق (ع) روایت شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 3

3 - «عن الصادق (ع) أنه قال: في قول الله عز وجل «و الشفع و الوتر» قال: الشفع الركعتان و الوتر الواحده التي يقنت فيها»

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عزوجل «و الشفع و الوتر»، فرمود: شفع همان دو رکعت (نماز شب) و وتر همان یک رکعتی است که در آن قنوت خوانده می شود.

ص: 293

9- وجدان

1- ارزش وجدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 267 - 9

9_ عدم پذیرش و کراهت وجدان آدمی از گرفتن پاره ای اموال ، نشانه ای برای تشخیص نامرغوب از مرغوب

و لا تيمّموا الخبيث منه تنفقون و لستم باخديه

2- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 5

5_ گرفتار شدن سه مسلمان متخلف از جنگ تبوك به عذاب وجدان

و ضاقت عليهم أنفسهم

3- عوامل تضعیف وجدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 3

3- فقر و تهی دستی ، در تضعیف وجدان آدمی و از میان بردن حتی قوی ترین عواطف انسانی ، چون مهر به فرزند ، تأثیر دارد .

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

4- قضاوت وجدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 267 - 7,8

7_ احواله اتفاق کننده به داوری وجدان خویش ، در پرهیز از اموال نامرغوب

و لا تيمّموا الخبيث منه تنفقون و لستم باخديه

8_ به داوری گرفتن وجدان ، از روش های قرآن برای پرهیز از کار های ناروا و تربیت انسان ها و رعایت احکام و مقررات دینی

و لا تيمموا الخبيث منه تنفقون و لستم باخديه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 47 - 1

1_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور برانگیختن داوری وجدان مشرکان بر چگونگی فرجام آنان در صورت نزول عذاب الهی

قل أريتكم ... هل يهلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 7

7_ برانگیختن داوری وجدان از طریق طرح پرسش، از روشهای تبلیغی قرآن

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 11

11- برانگیختن عقل و وجدان مردم به داوری ، روش حضرت ابراهیم (ع) در ارشاد و تبلیغ

لِمَ تعبد ما لا يسمع ... لا تعبد الشيطان إن الشيطان كان للرحمن عصياً

5- نقش وجدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 10

10_ برانگیختن وجدان انسانی از روش های قرآن برای ایجاد تعهد نسبت به رعایت پیمان های زناشویی

و كيف تأخذونه ... و اخذن منكم ميثاقاً غليظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 7

7- سؤال از وجدان و برانگیختن حس حق جویی ، وسیله ای برای هوشیاری و روشی در اثبات حقایق

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 9

9- خودیابی و مراجعه به وجدان ، زمینه ساز اعتراف به حقایق

فرجعوا إلی أنفسهم فقالوا إنکم أنتم الظالمون

از این که بت پرستان پس از به خود آمدن و رجوع به وجدان و ضمیر خویش، به بطلان شرک و راستی توحید پی بردند،

ص: 295

مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 2 - 3

3 - وجدان اخلاقی ، از ابعاد وجود انسان

و لاأقسم بالنفس اللوامة

«وجدان اخلاقی»، اصطلاحی است رایج در موضوع انسان شناسی که می توان آن را از آیه شریفه استنباط کرد.

6- وجدان انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 10

10 _ برانگیختن وجدان ها از روش های قرآن در تربیت

افمن أتبع رضوان الله كمن بآء بسخط من الله

7- وجدان در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 14

14 _ برانگیختن عقل و وجدان به داوری، از روشهای قرآن در احتجاج

قل أغیر الله أتخذ ولیا فاطر السموت و الأرض

8- وجدان دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 17

17 _ اعتقاد به حسابرسی خداوند (وجدان دینی) ، پشتوانه رعایت حقوق دیگران

و کفی بالله حسیبا

9- وجدان مذهبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 12

12 - ایمان به علم و قدرت الهی ، عامل احیای وجدان مذهبی

ص: 296

قل ان تخفوا... و يعلم ما فى السموات... و الله على كل شىء قدير

10- وجدان مشركان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 28 - 3, 2

2_ عمق وجدان مشركان در دنيا گواه بر حقانيت توحيد و معاد مى دهد.

بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

3_ مشركان، على رغم گواهي ضميرشان بر حقانيت توحيد و معاد، آن را پنهان مى كنند.

بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

مراد از «ما يخفون»، به قرينه آيات پيشين، حقايق ايماني، از قبيل توحيد و معاد، است كه مشركان آن را در ضمير خویش پنهان مى ساختند.

ص: 297

10- وجه الله

1- وجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 15، 13

13 _ انفاق زمینه دستیابی به « وجه الله » و رضای او

و ما تنفقون الا ابتغاء وجه الله

15 _ دستیابی به « وجه الله » (خشنودی خدا) ، در گرو تلاش و اجتهاد جوینده آن

و ما تنفقون الا ابتغاء وجه الله

با توجه به واژه « ابتغاء » که در آن اجتهاد و تلاش ملحوظ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 7

7 - « وجه الله » ، رضایت او است .

ابتغاء وجه ربّه . . . و لسوف یرضی

در صورتی که فاعل « یرضی » خداوند باشد، وعده « رضایت او » به کسانی که طالب « وجه الله » هستند، بیانگر اتحاد آن دو خواهد بود.

2- زمینه دستیابی به وجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 15

15- دعا زمینه دستیابی به « وجه الله » و جلب رضایت او است .

یدعون ربّهم بالغدوه . . . یریدون وجهه

3- زمینه وجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- دستیابی به «وجه الله»، در گرو تلاش و جدیت جوینده آن است.

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ

از واژه «ابتغاء» تنها در موردی استفاده می شود که طلب همراه با کوشش و تلاش باشد. (مفردات)

4- مراد از وجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 15

15 - «عن الرضا (ع) ... وجه الله أنبأؤه ورسله و حججه (صلوات الله عليهم) هم الذين يتوجه بهم إلى الله وإلى دينه و معرفته ...
وقال عزوجل «كل شيء هالك إلا وجهه» ...» ;

از امام رضا(ع) روایت شده که «وجه الله» پیامبران خدا و رسولان و حجت های او هستند که به وسیله آنان به خدا و دین و معرفت او توجه می شود. .. خداوند _ عزوجل _ فرموده است: «كل شيء هالك إلا وجهه»...».

ص: 299

11- وحی

1- وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 3 - 1

1_ نزول تدریجی قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

تنزیل، معمولاً در مورد نزول تدریجی به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 58 - 2

2_ تلاوت آیات قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از سوی خداوند

ذَلِكْ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ

2- آثار استماع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 2

2- دلدادگان به وحی و سخنان رسول (صلی الله علیه و آله)، برخوردار از عنایت ویژه خداوند در ره یابی به حق

و منهم من يستمع إلیک . . . و الذین اهدوا زادهم هدی

«والذین اهدوا» معرف چهره هایی است که برخلاف هواپرستان و قلب های مهر شده، با استماع سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام قرآن، بر هدایتشان افزوده می شود.

3- آثار استهزای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 5

5- بی توجهی به پیام وحی و استهزای آن ، از جمله عوامل نابودی جوامع در طول تاریخ

ص: 300

كانوا به يستهزءون . فأهلكنا أشدّ منهم بطشاً و مضى مثل الأوّلين

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که استهزای پیام وحی از سوی جوامع شرک پیشه، موجب نابودی آنان شده است.

4- آثار اعراض از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 7

7- روی گردانی از پیام های الهی ، اعراض از رحمت او و روی برتافتن از منافع خویش است .

و ما یأتیهم من ذکر من الرحمن . . . معرضین

با توجه به این که پیام های الهی تبلور رحمت او است، روی گردانی از آن در حقیقت اعراض از رحمت خدا و محروم ساختن خود از لطف او می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 5

5- بی توجهی به پیام وحی و استهزای آن ، از جمله عوامل نابودی جوامع در طول تاریخ

كانوا به يستهزءون . فأهلكنا أشدّ منهم بطشاً و مضى مثل الأوّلين

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که استهزای پیام وحی از سوی جوامع شرک پیشه، موجب نابودی آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 16

16 - انسان ، با چشم پوشی از هدایت وحی ، فرو غلتیده در سنت های قومی و تقلید های محیطی

إلّا قال مترفوها . . . إنّنا علیّاء هم مقتدون

5- آثار انقطاع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 4

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از انقطاع موقت وحی دلگیر بود و به نزول فزون تر ملائکه تمایل داشت .

و ما نتنزل إلا بأمر ربّک

در شأن نزول این آیه گفته شده است که: مدتی وحی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) قطع گردید و این امر، موجب دلگیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد و این آیات در پاسخ استفسار پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جبرئیل، نازل گردیده است (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 9

9 - تأخیر وحی در برهه ای از دوران نزول قرآن، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نگران ساخته، در معرض زخم زبان دشمن قرار داد .

ما ودّعک ربّک و ما قلی

ص: 301

لحن آیه شریفه و همراه بودن آن با سوگندهای خداوند، بیانگر اضطراب و رنجیدگی پیامبر(صلی الله علیه و آله) و در صدد آرامش بخشیدن و تسلاهی خاطر دادن به آن حضرت است.

6- آثار ایمان به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 8

8- زندگی بدون ایمان به وحی و معاد، بازیچه و بی هدف است .

ما یأتیهم من ذکر . . . و هم یلعبون

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که «یلعبون» ناظر به زندگی طبیعی و روز مره مشرکان باشد؛ یعنی، آنان به وقت نزول وحی به همان زندگی بی هدف و بازیچه مشغولند. بنابراین کسانی که مبدأ و معاد را انکار کنند (مانند مشرکان) به لعب و بازیچه در زندگی گرفتار می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 9 - 7

7- ثمربخشی اعمال نیک، در پرتو پذیرش پیام وحی و گردن نهادن به آن از روی رغبت و میل

کرهوا ما أنزل الله فأحبط أعم لهم

از مفهوم آیه شریفه، مطلب بالا استفاده می شود؛ یعنی، اگر عمل همراه با کراهت و ناخشنودی نباشد؛ بلکه از روی طوع و رغبت و برای خداوند صورت گیرد، باقی مانده و ثمر خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 2

2- گرایش به عبادت و سجده در برابر خداوند، نتیجه ضروری ایمان به وحی و قیامت

أزفت الأزفة . . . أفمن هـ ذا الحدیث تعجبون . . . فاسجدوا لله و اعبدوا

«فای تفریح» در آیه شریفه می رساند که سجده و عبادت برای خداوند، در پی باور داشتن قیامت و مفاهیم وحی، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.

7- آثار پیروی از وحی

13 - پیروی از دستورات وحی و رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هیچگاه به خسران و گمراهی انسان نخواهد انجامید .

وإنك لتهدى إلى صراط مستقیم

از تأکید خداوند بر نقش هدایت گری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، این نکته استفاده می شود که تعالیم وحی هیچ گاه به خسران و گمراهی انسان منتهی نخواهد شد.

ص: 302

8- آثار تکذیب وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 9 - 3

3- ناخشنودی از پیام های وحی و انکار آن از روی هوس ، مایه حبط تمامی اعمال

کرهوا ما أنزل الله فأحبط أعم لهم

با توجه به اطلاق کلمه «أعمالهم»، حبط تمامی اعمال از آیه برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 7

7- کفر به حق و اصالت وحی ، دلیل عدم شایستگی کافران برای دوستی

تلقون إليهم بالموذّه وقد كفروا بما جاءكم من الحقّ

عبارت «وقد كفروا..» در حقیقت بیانگر علت نهی (لا تتخذوا عدوی) است.

9- آثار ذکر وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 2

2- توجه به سابقه داشتن وحی ، از بین برنده تردید و شکفتی نسبت به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كذلك يوحى إليك وإلى الذين من قبلك

چنانچه مشاراًلیه «كذلك» اصل وحی باشد، آیه می تواند اشاره به این داشته باشد که مشرکان مکه درباره وحی الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شکفتی و تردید بودند و خداوند با ذکر سابقه وحی، درصدد رفع تردید آنان بود.

10- آثار عظمت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 6

6 - عظمت وحی ، موجب تسبیح و ستایش فرشتگان

كذلك يوحى إليك . . . و الملئكة يسبحون بحمد ربهم

جمله «و الملائكة . . .» عطف بر جمله «تكاد السماوات . . .» است. بنابراین عظمت وحی به هنگام نزول به زمین، همان گونه که آسمان ها را در آستانه فروپاشی قرار می دهد، فرشتگان را نیز به تسبیح و تقدیس خدا وا می دارد.

ص: 303

11- آثار مصونیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 12

12- ثبات و جاودانی و مصونیت از تحریف ، ملاک ارزشمندی پیام وحی و مقتضی تلاوت و ابلاغ آن است .

واتل ما أحي إلیک . . . لا مبدل لکلمته

12- آثار ناخشنودی از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 9 - 1,3

1- ناخشنودی کافران از پیام وحی ، باعث حبط اعمال آنان و گرفتار آمدنشان به نفرین الهی

فتعسأ لهم و أضلّ أعم لهم . ذلک بأنهم کرهوا ما أنزل الله

بنابراین که «ذلک» اشاره به «فتعسأ لهم و أضلّ أعم لهم» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

3- ناخشنودی از پیام های وحی و انکار آن از روی هوس ، مایه حبط تمامی اعمال

کرهوا ما أنزل الله فأحبط أعم لهم

با توجه به اطلاق کلمه «أعمالهم»، حبط تمامی اعمال از آیه برداشت می شود.

13- آثار نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 7

7- نزول وحی ، مایه کمال آفرینش ، در نگاه فرشتگان

کذلک یوحی إلیک . . . و الملئکه یسبحون بحمد ربهم

با توجه به این که «تسبیح» به معنای تنزیه و نفی نقیصه و کاستی است، تسبیح فرشتگان، حکایت از مشاهده کمال آفرینش پس از نزول

وحی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 2

2- از هم پاشیده شدن صخره های کوه از بیم خداوند ، در صورت نازل شدن وحی و آیات قرآن بر آن

لو أنزلنا هـذا القرآن . . . و تلك الأمثـل نضربها

«تصدّع» (مصدر «متصدّعاً») به معنای شکافته و از هم پاشیده شدن است.

14- آثار وحی به مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 304

1 - تأثیر ژرف و آرامش بخش وحی الهی در دل مادر موسی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . وأصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً

«أصبح» معادل «صار» و «فارغاً» مرادف «خالیاً» است. با توجه به ارتباط این آیه با آیه هفتم، تقدیر آن چنین می شود: «و صار فؤاد أمّ موسی بعد الوحی خالیاً من الخوف و الحزن؛ دل مادر موسی بعد از وحی ما از ترس و اندوه خالی گشت».

2 - دل مادر موسی ، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . أن لا تخافی . . . وأصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً

4 - اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی ، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

12 - قرار داشتن مادر موسی در وضعیت اضطراب و پریشانی ، پیش از وحی امیدبخش الهی به وی

و أصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً . . . لتبدی به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تبدیل شدن مادر موسی به شخصیتی مصمم و قادر بر انجام کار های سترگ ، پس از دریافت پیام امیدآفرین الهی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . وقالت لأخته قصّیه

جمله «و قالت . . .» عطف بر محذوف است؛ یعنی، «فألقیه فی الیمّ وقالت لأخته قصّیه». مادر موسی پس از دریافت وحی، اقدام به انداختن فرزندش در رود نیل کرد؛ با این که پیش از آن از فرط ترس و نگرانی نزدیک بود راز فرزندش را فاش سازد. این موضوع، بیانگر مطلب یاد شده است.

15- آثار وحی به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - افزایش معرفت و ایمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نتیجه نزول وحی

پیامبر(صلی الله علیه و آله) پیش از وحی از معارف توحیدی مطلع بود و به آن ایمان داشت . از این نکته استفاده می شود که نزول وحی بر ایمان و معرفت آن حضرت افزوده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 1 - 3

3 - « قال جابر : . . . حدَّثنا رسولُ اللَّهِ (صلی الله علیه و آله) قال : جاورتُ بحِراءَ ، فلمَّا قضيتُ جِواری فَنُوديتُ فنظرتُ عن يميني فلم أرَ شيئاً ونظرتُ عن شمالي فلم أرَ شيئاً ونظرتُ خَلْفِي فلم أرَ شيئاً ، فرفعتُ رأسي فإذا المَلِكُ الذی جاءني بحِراءَ جالسٌ على كرسى بين السماء والأرض فجثتُ منه رُعباً فرجعتُ فقلت : دَثْرُونِي فدَثْرُونِي فنزلتُ « يا أَيُّها المدثر . . . » ;

جابر گوید: . . . رسول خدا(صلی الله علیه و آله) برای ما حدیث نمود، که مجاور «حِراء» بودم. پس چون مجاورت من پایان یافت، به من ندا داده شد و من [از پی ندا] به طرف راست خود نگاه کردم، چیزی را ندیدم؛ به طرف چپ خود نگاه کردم، چیزی را ندیدم؛ به

پشت سر خود نگاه کردم، چیزی را ندیدم. پس سر خود را بالا کردم، دیدم فرشته ای که در «حراء» نزد من آمد، بین آسمان و زمین بر کرسی نشسته است، از رعب او از جای جستم و [به خانه] برگشتم و گفتم: مرا بپوشانید. پس مرا پوشاندند که آیه «یا ایها المدثر...» نازل شد.»

16- آداب دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 16 - 3، 1

1 - تعلیم ادب دریافت وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

لا تحرك به لسانك لتعجل به

3 - رعایت سکوت کامل در هنگام دریافت وحی تا پایان یافتن آن ، توصیه الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لا تحرك به لسانك لتعجل به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 18 - 1

1 - رعایت سکوت کامل در هنگام نزول و دریافت وحی تا پایان آن ، توصیه الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فإذا قرآنه فاتبع قرآنه

17- ابلاغ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 1، 2، 3، 4

1 - ابلاغ کامل وحی الهی به مردم ، وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یا ایها الرسول بلغ ما أنزل إلیک من ربک وإن لم تفعل فما بلغت رسالته

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاده خدا و واسطه ابلاغ وحی به مردم

یا ایها الرسول بلغ ما أنزل إلیک

3 - رسالت الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ابلاغ وحی ، جلوه ای از ربوبیت خداوند

يايها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك

گزیش اسم «رب» نشانه ارتباط رسالت و وحی با ربوبیت الهی است.

4_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور ابلاغ پیام ویژه ای از سوی خداوند برای مردم

بلغ ما أنزل . . . و إن لم تفعل فما بلغت رسالته

مراد از «ما انزل . . .» نمی تواند تمامی احکام و معارف دینی باشد، زیرا معنا ندارد که گفته شود: اگر همه آنچه بر تو نازل شده ابلاغ نکنی، رسالت الهی را به انجام نرسانده ای؛ بنابراین مقصود از «ما انزل» پیامی خاص بوده که به منزله تمامی رسالت محسوب می شده است. که بنابر شأن نزولهای متعدد و روایات فراوان، آن پیام ویژه، اعلام ولایت امیرالمؤمنین (ع) بوده است.

ص: 306

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ وحی و پاسخ گویی به دروغ پردازی ها و اتهام های واهی کافران ، علیه رسالت خویش و قرآن

وقال الذین کفروا إن هـذا .. قل أنزلہ الذی یعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 11، 8

8 - « وحی » ، شیوه سخن گفتن فرشتگان با پیامبران ، برای رساندن پیام خداوند

أو یرسل رسولاً فیوحی

11 - فرشته وحی ، پیکی امین در ابلاغ پیام خدا به پیامبران

فیوحی بإذنه ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در ابلاغ پیام الهی و آموختن قرآن به مردم ، بخل نمیورزید .

و ما هو علی الغیب بضنین

مراد از «الغیب» ، معارف قرآن است که فرشته وحی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) می آورد و دیگران به آن، جز از طریق پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست رسی نداشتند. کلمه «ضنین» از ریشه «ضِنَّه» (بخلورزی به چیزی ارزشمند) گرفته شده است. (مفردات راغب)

18- ابلاغ وحی به فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 49 - 2، 1

1 - موسی و هارون (ع) با ابلاغ پیام های وحی الهی به فرعون ، مأموریت خویش را به انجام رساندند .

فقولا له .. قال فمّن ربّكما

آیات گذشته، جملگی سخن خداوند با موسی و هارون(ع) بود؛ ولی از مواجهه آنان با فرعون و آنچه روی داده، در این آیات سخنی نیست. از پاسخ فرعون برمی آید که آنان پیام خویش را به وی رساندند و پاسخ او را دریافت کردند.

2- فرعون با گوش فرادادن به سخنان موسی و هارون (ع)، اجازه داد آنان پیام الهی خویش را به او برسانند .

فقولا إنّنا رسولا .. قال فمّن ربّكما

19- ابلاغ وحی به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 2

2- جبرئیل کسی جز پیامبر (صلی الله علیه و آله) را بر آیات قرآن آگاه نمی ساخت .

و ما هو علی الغیب بضنین

ص: 307

کلمه «الغیب» _ به قرینه «هو» _ دلالت می کند که فرشته وحی آنچه را می آورد، به غیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ابلاغ نمی کرد.

20- اتمام حجت با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 6 - 1

1 - ابلاغ وحی از سوی فرشتگان ، به منظور اتمام حجت بر خلق و انذار و اخطار به آنان است .

فالملقى ت ذكراً . عذراً أو نذراً

«عذر» و «نذر» مصدر و به معنای «اعذار و انذار» است و نصب این دو، به جهت مفعول له بودن آنها برای «ملقیات» است و یا به سبب بدل بودن آنها، برای «ذکرأ» است. برداشت یاد شده، مبتنی بر ترکیب نخست است.

21- احتضار مدعیان دروغین وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 11

11 _ مدعیان دروغین وحی و کسانی که مدعی آوردن ماندی برای قرآن هستند به هنگام احتضار حالتی بس دشوار دارند.

أوحى إلیّ و لم یوح إلیه شیء و من قال . . . و لو ترى إذ الظلمون فی غمرت الموت

22- ادعای تلقی وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 24

24 _ دروغ بستن به خداوند و به دروغ مدعی دریافت وحی شدن و ادعای آوردن مانند برای قرآن، سخنانی باطل و ناحق است.

ممن افتری علی الله کذباً أو قال . . . بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

23- ارزش وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 16

16 - وحی و رسالت ، دارای ارزشی والا و غیر قابل قیاس با اندوخته های مادی

أهم یقسمون رحمت ربّک . . . ورحمت ربّک خیر ممّا یجمعون

ص: 308

24- استقلال وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 39 - 5

5- وحی و داوری خداوند ، تابع داوری ها و دیدگاه های انسان ها نیست .

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنٌ... إِنَّ لَكُمْ لِمَا تَحْكُمُونَ

25- استماع تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 6 - 5، 1

1_ فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر به حضور پذیرفتن مشرکانی که پس از انقضای مهلت چهار ماهه ، به منظور شنیدن پیام وحی ، درخواست ملاقات کنند .

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحَرَامَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ... وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرِهِ

«استجاره» به معنای درخواست جوار و همسایگی است. درخواست جوار از سوی مشرکان پس از انقضای مهلت چهار ماهه _ به قرینه «حتی یسمع کلام الله» _ درخواست رسیدن به حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منظور استماع دعوت آن حضرت و تحقیق پیرامون وحی است.

5_ دستور الهی مبنی بر رساندن مشرکان به مراکز امن خودشان ، پس از استماع و دریافت پیام وحی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فَأَجْرِهِ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغُهُ مَأْمَنَهُ

26- استماع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 13 - 4

4- خداوند ، موسی (ع) را پس از برگزیدن به پیامبری ، به گوش فرادادن و دریافت وحی فرمان داد .

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- حضور برخی از کافران ، در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای استماع وحی و سخنان آن حضرت

و منهم من یستمع إلیک

ضمیر «منهم» به کافران بازمی گردد که در آیات پیشین نامشان به میان آمده است (والذین کفروا یتمتعون).

2- فراهم بودن زمینه های حضور آزادانه کافران در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای استماع وحی

و منهم من یستمع إلیک حتی إذا خرجوا من عندک

ص: 309

27- استمرار وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 3 - 4 - 53

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وحی را به گونه ای مستمر و مداوم دریافت می کرد .

و ما ینطق عن الهوی . إن هو إلا وحی یوحی

فعل مضارع «یوحی» دال بر استمرار است.

28- استهزای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 3 - 16 - 47

3- استهزای کافران نسبت به وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در پی خارج شدن از محضر آن حضرت

حتی إذا خرجوا من عندک قالوا . . . ماذا قال آنفاً

پرسش «ماذا قال آنفاً» از روی توهین و استهزا بوده است.

29- اظهار نظر درباره وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 9 - 30 - 16

9- اظهار نظر درست درباره دین و وحی الهی ، از مصداق های احسان است .

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیراً للذین أحسنوا فی هذہ الدنیا حسنه

برداشت فوق، بر این اساس است که «للذین أحسنوا..» کلام خداوند باشد و نه ادامه کلام متقین. بنابراین خداوند با این بیان، درصدد

توصیف تقوایبشگانی است که قرآن و دین را وحی دانسته اند.

30- اعتصام به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از جانب خداوند مأمور تمسک به پیام وحی و پایداری در راه دعوت به آن

فاستمسک بالذی أوحی إلیک

8 - تمسک جویندگان به قرآن و وحی، در صراط مستقیم الهی اند.

فاستمسک بالذی... إناک علی صراط مستقیم

ص: 310

31- اعراض از تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 3

3 - کافران دوزخی ، از شنیدن سخنان پیامبران و پیام های آسمانی امتناع می کردند .

وقالوا لو کنا نسمع

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که مقصود از «نسمع» امتناع از شنیدن باشد؛ چنان که این واکنش دستور سران کفر به توده های مردم است: «وقال الذین کفروا لاتسمعوا له_ذا القرآن و ألغوا فیه لعلکم تغلبون» (سوره فصلت (41) آیه 26).

32- افترا به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 7

7- کفرورزی و نسبت های ناروای مشرکان به ساحت وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد علم و آگاهی خداوند

قل . . . هو أعلم بما تفیضون فیه

33- اقسام وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 164 - 6

6_ تکلم خداوند با حضرت موسی (ع) نوعی از وحی بوده است .

أوحینا إلیک کما أوحینا إلی نوح . . . و کلم الله موسی تکلیماً

بنابر اینکه «کلم الله» عطف بر «اوحینا الی نوح» باشد، جمله این گونه خواهد بود، «اوحینا الیک کما کلم الله موسی تکلیماً» یعنی وحی الهی به پیامبر نظیر سخن خدا با موسی (ع) است . ، بنابراین سخن گفتن خدا نیز نوعی از وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 27، 13

13 - خواب ، از راه های ارتباط پیامبران با مصدر وحی (خداوند)

إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ . . . افعل ما تؤمر

27 - « علي بن موسى عن أبيه عن جدّه عن آبائه عن علي (ع) قال : رؤيا الأنبياء وحى ؛

امام رضا(ع) . . . روایت می کند که امام علی(ع) فرمود: رؤیای پیامبران وحی می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 2

2 - تحقق انواع سه گانه وحی (وحی بیواسطه ، وحی از پس حجاب و نزول فرشته) برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و ما كان لبشر أن يكلمه الله إلاّ وحياً أو . . . و كذلك أوحينا إليك

ص: 311

تعبیر به «کذلک» می تواند ناظر به مفاد آیه پیشین باشد که راه ها و اقسام وحی را معین کرده بود.

34- امین وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 14

14 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، امین وحی و پیروبی چون و چرای فرمان های الهی

إن أتبع إلا ما یوحی إلیّ

35- انذار با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 6،7

6 - وحی و قرآن، ابزارهایی کافی برای تبلیغ و انذار مردم

و أنذر به

مرجع ضمیر به «قرآن» است؛ یعنی با قرآن انذار کن. و چون ابزار انذار مشخص شده است، بالطبع باید قرآن در فعلیت بخشی به انذار کافی و کارآمد باشد.

7 - لزوم بهره گرفتن از وحی و تعالیم آن برای انذار مردم

و أنذر به

یادآوری ابزار انذار و معین کردن آن می تواند اشاره به لزوم حرکت در محدوده وحی برای انذار باشد.

36- انذار مكدّبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 1،13

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن تکذیب کنندگان وحی به رحمت و اسعه خداوند و بیم دادن آنان از عذاب حتمی اوست.

فإن كذبوك فقل ربكم ذو رحمة وسعه ولا یرد بأسه عن القوم المجرمین

13_ ابلاغ رحمت خداوند به تکذیب کنندگان وحی و بیم دادن آنان از عذاب خداوند، روشهای کلی مقابله با آنان است.

فإن كذبوك فقل ربكم ذو رحمة وسعة ولا يرد بأسه عن القوم المجرمين

37- انقطاع وحی از یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 50 - 2

ص: 312

2- انقطاع وحی به یونس (ع) از زمان ارتکاب « ترک اولی » (ترک مردم و نفرین علیه آنان) و وحی مجدد به ایشان ، پس از توبه او و عنایت خداوند به وی

فاجتبه یه ربّه

مطلب یاد شده با توجه به این نکته است که یونس(ع) پیش از ماجرای ارتکاب «ترک اولی» از پیامبران بود. بنابراین مقصود از «فاجتبه» به رسالت رساندن او نیست؛ بلکه به معنای تداوم رسالت او پس از انقطاع موقت وحی است.

38- انقیاد کاتبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 2

2- نویسندگان قرآن در صحیفه های پاک و والا مرتبه ، کاتبانی راست گفتار ، مطیع خداوند و درست کرداراند .

بأیدی سفره . . . بره

«بره» و «ابرار» به یک معنا است؛ جز این که «بره» مبالغه بیشتری دارد؛ زیرا جمع «بَرّ» است و «بَرّ» مبالغه بیشتری از کلمه «بَارّ» (مفرد «ابرار») دارد (مفردات راغب). از جمله معانی ای که برای «بَرّ» ذکر شده، «صلاح و درست کاری»، «اطاعت» و «صداقت» است. (لسان العرب)

39- اهداف وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 5

5- تذکار بشر ، هدف نهایی و مورد انتظار وحی

فَاتْمَا یَسْرَنَه . . . لَعَلَّهْم یتذکرون

40- اهمیت استماع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 13 - 6

6- گوش سپاری به کلام خداوند ، هنگام شنیدن آن ، لازم است .

گرچه مخاطب، حضرت موسی (ع) است، ولی خداوند آداب برخورد با وحی الهی را که به موسی (ع) آموخته است، در قرآن بیان می کند تا برای همگان سودمند باشد.

41- اهمیت تدبیر در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 2

2- خداوند ، خواهان تدبیر انسان در حقایق وحی و نه برخورد سطحی با آن

أفلا يتدبرون القرآن

42- اهمیت تعقل در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 7

7- لزوم نگرش عقلانی و جدی در وحی الهی و کتاب های آسمانی

ما یأتیهم من ذکر . . . هم یلعبون

43- اهمیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 61 - 2

2_ علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقیقت داستان عیسی (ع) و مریم (س) پس از بیان سرگذشت آنان از طریق وحی

فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4- سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان] ، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست .

أفضرب عنکم الذکر . . . و کم أرسلنا من نبی فی الأولین

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

44- ایمان به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 17

17_ ایمان به خدا، اعتقاد به وحی و رسالت و عفت و پاکدامنی، از ارزش های والا در انتخاب همسر و تشکیل خانواده

والمحصنت... والمحصنت

ص: 314

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 3

3_ توحید خالص و پیراسته از هر گونه شرک ، ایمان به قرآن و وحی ، راه رسیدن به خداست .

و ما أكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين .. و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 32 - 2

2 - اهل عقل و اندیشه ، تسلیم در مقابل پیام وحی ؛ و نه در ضدیت با آن

أم تأمرهم أحل_مهم به_ذا

استفهام انکاری، می رساند که خردمندان واقعی، هرگز مردم را به ستیزه با پیام وحی دعوت نمی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 4

4 - وحی و مشاهدات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد تصدیق قلبی آن حضرت

ما كذب الفؤاد ما رأى

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «مارأی» اشاره به وحی و معارف دیگری نیز باشد که آیات پیشین، از آن حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 12

12 - مریم (س) ، مؤمن به وحی و کتاب های آسمانی و تصدیق کننده آنها بود .

و صدقت بکلمت ربها و کتبه

45- بازی با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 3 - 5

5- برخورد ناشایست با وحی و بازی با آن ، از مصداق های ظلم و ستم

و هم یلعبون . لاهیة قلوبهم ... الذین ظلموا

46- برادران یوسف و درک وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 16

16_ برادران یوسف از شنیدن و احساس کردن وحی الهی به او ، ناتوان بودند .

و أوحینا إلیه . . . و هم لایشعرون

ص: 315

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که عامل حال (و هم لایشعرون) فعل «أوحینا» باشد. بر این اساس مفاد «و هم لایشعرون» چنین می شود: آنان وحی ما را به یوسف(ع) نمی فهمیدند.

47- برهان در ادعای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 3

3- ادعای دریافت وحی و ارتباط با عالم غیب ، نیازمند دلیل قاطع و روشن

فلیأت مستمعهم بسط-ن مبین

48- بی ایمانی به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 103 - 1

1_ اکثر مردم به قرآن و وحی الهی ، ایمان نمی آورند .

و ما أكثر الناس . . . بمؤمنین

متعلق «مؤمنین» به قرینه آیه قبل (نوحیه إلیک) و نیز آیه بعد (إن هو . . .) قرآن و وحی الهی است.

49- بی منطقی استدلال مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 6

6- زندگی ، تلاش و استدلال های منکران وحی ، حرکتی بازیگرانه و فاقد بنیاد های متقن

فی شکّ یلعبون

50- بی منطقی تلاش مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 6

6- زندگی ، تلاش و استدلال های منکران وحی ، حرکتی بازیگرانه و فاقد بنیاد های متقن

فی شکّ یلعبون

ص: 316

51- بی منطقی زندگی مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 6

6- زندگی ، تلاش و استدلال های منکران وحی ، حرکتی بازیگرانه و فاقد بنیاد های متقن

فی شکّ یلعبون

52- بی منطقی مخالفان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 27

27_ گفتگو و مجادله های لجاجت پیشگان مخالف وحی و رسالت، بازیگری و فاقد ریشه و بنیان است.

قل الله ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون

53- بی همتایی وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 7

7_ کسی را قدرت آوردن همانندی برای وحی و کتب آسمانی نیست.

و من قال سأنزل مثل ما أنزل الله

54- پرسش از وحی به انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 10

10- دعوت خداوند از مشرکان مکه برای تفحص و تحقیق از عالمان ، جهت به دست آوردن حقانیت وحی به انسان

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

مخاطب فعل «فسئلوا» به قرینه آیات قبل _ که درباره مشرکان بود _ می تواند مشرکان باشد.

55- پوچ انگاری تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 3

3- جدی نگرفتن پیام های وحی و بازی انگاشتن حقایق ، درپی دارنده کیفری سخت و حتمی

بل هم فی شکّ یلعبون . . . یوم نبطش البطشه الکبری إنا منتقمون

ص: 317

56- پیروان وحی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 15

15 - پیروان وحی ، بهره مند از نصرت و ولایت الهی در قیامت

و كذلك أوحينا .. يدخل من يشاء في رحمة... والظلمون ما لهم من ولي ولا نصير

ستمگران (کسانی که از پیام وحی سرپیچی کنند) از ولایت و نصرت الهی محروم خواهند بود و از آن جا که مشمولان رحمت الهی (یدخل من يشاء فی رحمة) در برابر ستمگران قرار گرفته اند، مطلب بالا استفاده می شود.

57- پیروی از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 2 - 6

6 - چون سرمنشأ صدور وحی ، ربوبیت خداوند است ، پس باید از آن تبعیت کرد .

و اتبع ما یوحی إلیک من ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 4

4 - تبعیت از وحی و توکل بر خداوند ، از جمله پیمان های خداوند با انبیای خویش است .

و اتبع ما یوحی إلیک .. و توکل علی الله ... وإذا أخذنا من النبیین میثَ قهَم

58- پیروی محمد (صلی الله علیه و آله) از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 73 - 8

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به حرکت دقیق بر اساس وحی الهی و پرهیز از هر عملی مغایر با آن

و إن کادوا لیفتنونک عن الذی أوحینا إلیک لتفتری علینا غیره

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف بود از تعالیمی که از ناحیه خداوند بر او وحی می شد ، تبعیت کند .

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف بود تا جهت گیری های رسالی خویش را بر اساس تعالیم وحی قرار دهد .

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ... وَلَا تَطْعَمُ الْكُفْرِينَ... وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 9

9- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، تنها متکی به وحی و پیرو رهنمود های خداوند

إِن أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ

59- تاریخ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 12

12 - نوح، نخستین پیامبری که خدا به او وحی کرده است . *

كما أوحينا إلى نوح و النبيين من بعده

چون آیه مورد بحث _ نه به صورت تفصیل و نه به صورت اجمال _ سخنی درباره وحی به پیامبری قبل از نوح(ع) بیان نکرده، می توان گفت قبل از حضرت نوح(ع) پیامبری که خدا به وی وحی کرده باشد وجود نداشته ; بنابراین نوح(ع) اولین پیامبری است که به وی وحی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 12

12 - وحی و رسالت، دارای پیشینه در تاریخ جزیره العرب

أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 4

4 - نزول وحی از سوی خدا، دارای سابقه دیرین در تاریخ بشر

و ما يأتيهم من ذكر من الرحمن محدث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وحی خداوند به پیامبران ، دارای سابقه و دیرینه تاریخی است .

كذلك یوحى إلیك و إلی الذین من قبلك اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 2

2 - آبادی ها و شهر های بسیاری ، در جوامع بشری از وجود وحی و پیامبران الهی ، برخوردار بودند .

و كآئن من قریه عتت عن أمر ربّھا و رسله

ص: 319

60- تبعیت

محمد(صلی الله علیه و آله) از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 106 - 1

1_ پیامبر(صلی الله علیه و آله) مأمور پیروی از وحی است.

اتبع ما أوحى إليك من ربك

61- تبعیت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 12

12_ پیامبر(صلی الله علیه و آله) تنها تابع وحی الهی است، نه تابع در خواستههای مشرکان.

إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 109 - 6

6_ تبعیت محض از حق و وحی الهی، و صبر و بردباری در برابر مشکلات آن، از شرایط رهبری الهی است.

قد جاءكم الحق من ربكم... واتبع ما يوحى إليك و اصبر حتى يحكم الله

62- تبعیت محمد(صلی الله علیه و آله) از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 7

7_ پیامبر(صلی الله علیه و آله) تابع وحی و همواره پیرو دستور های خداوند بود.

قل إنما أتبع ما يوحى إليّ من ربى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 14

14 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، امین وحی و پیرو بی چون و چرای فرمان های الهی

إن أتبع إلا ما یوحى إلیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور بود از آنچه که به او وحی می شد، تبعیت کند.

واتبع ما یوحى إلیک

ص: 320

63- تبلیغ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 2

2- رساندن پیام وحی به گوش مردم ، از وظایف رهبران الهی است .

واتل ما أحي إلیک من کتاب ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 193 - 3

3 - امانت ، دارای نقش محوری در ابلاغ و رساندن پیام وحی

نزل به الروح الأمين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مهم ترین صفتی که خداوند برای حامل وحی بیان داشته، امانت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 16

16- رسالت اصلی رهبران الهی ، ابلاغ پیام وحی و اتمام حجت بر خلق

فاصبر . . . و لاتستعجل لهم ... بلـغ

«بلاغ» سخنی در توجیه و تعلیل «فاصبر» و «لاتستعجل» است؛ یعنی، تو مأمور بلاغی و نگران فرجام کافران مباش.

64- تبیین وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار پاسخ گویی به اتهامات مشرکان مبنی بر ساختگی بودن قرآن با روشن کردن حقیقت وحی

إنما أنت مفتر . . . قل نزله روح القدس من ربّک

65- تثبیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 87 - 2,3,6

2- تثبیت مفاهیم وحی و جاودانگی آنها در قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جلوه ربوبیت خاص الهی نسبت به آن حضرت

لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا . . . إلاّ رحمہ من ربّک

3- تثبیت وحی و بقای مفاهیم قرآنی ، جلوه رحمت الهی بر بندگان

لئن شئنا لنذهبنّ . . . إلاّ رحمہ من ربّک

ص: 321

6- امتنان خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر تثبیت مفاهیم وحی در قلب او

و لئن شئنا لنذهبنّ . . . إن فضله كان عليك كبيراً

66- تداوم نزول ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 2

2- نزول فرشتگان وحی ، به صورت مستمر و پیاپی

و المرسلات عرفاً

«عُرْف»، مصدر است و در معانی «تابع» (پی در پی) و معروف (نیک و ارزشمند) به کار می رود. برداشت یاد شده، مبتنی بر کاربرد نخست است.

67- تداوم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 6

6_ وحی و بعثت پیامبران (ع) ، جریان مداوم و پیوسته در تاریخ

إنا أوحينا إليك كما أوحينا إلى نوح والنبيين من بعده . . . وءاتينا داود زبوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 1

1 - وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، استمرار وحی بر انبیای پیشین است .

و كذلك أوحينا إليك

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مشاراً الیه «ذلک»، مطلق وحی باشد (که از آیه قبل استفاده می شود).

68- تداوم وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، هرگز ارتباط خود را با پیامبر (صلی الله علیه و آله) قطع نکرده و به آن حضرت بی اعتنا نبود .

ما و دَعَكَ رَبِّكَ

«تودیع» - که در بدرقه مسافر و ترک کردن او متعارف شده است - در این آیه به معنای ترک است (مفردات). فعل های «ما و دَعَكَ» و «ما قلی»، براساس شأن نزول هایی که برای این سوره ذکر کرده اند، به مقطع خاصی از عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نظر دارد که نزول وحی در آن مقطع متوقف شده بود؛ ولی به قرینه آیات بعد - که از آخرت آن حضرت و نیز دوران خردسالی او سخن گفته است - تمام حالات و زمان های وجود مبارک پیامبر (صلی الله علیه و آله) مراد است.

ص: 322

69- تذکرات وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 5

5- تذکار بشر ، هدف نهایی و مورد انتظار وحی

فإِنَّمَا يَسْرِنَ... لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

70- تشبیه ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 2 - 4

4- فرشتگان وحی ، همچون طوفان با سرعت بسیار مأموریت خود را دنبال می کردند .

فَالْعَصْفَاتِ عَصْفًا

«عاصفات» از نظر لغوی، به معنای تندبادها و طوفان ها است و اگر مقصود از آن، فرشتگان باشد، در این کلام تشبیه و استعاره به کار رفته است.

71- تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 2

2- دعوت به توحید ، خداپرستی ، احسان به والدین ، اجتناب از پرخاشگری بر آنان ، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان ، تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است .

ذَلِكُمْ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 8

8- توحید و یگانگی خدا ، شاخص ترین پیام های عقیدتی وحی شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

يُوحَىٰ إِلَيْكَ أَنَّمَا إِلَهُ الْكَافِرِينَ إِلَهٌ وَاحِدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 1

1 - یگانگی خداوند و حقیقت نداشتن هیچ معبودی جز او، سرلوحه وحی الهی به موسی (ع) در وادی طوی بود.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

ص: 323

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 25 - 3

3- شعار « لا إله إلا الله » ، پرستش خدای یگانه و مبارزه با شرک و چندگانه پرستی ، محتوای وحی الهی به تمامی رسولان

من رسول إلا نوحی إليه أنه لا إله إلا أنا فاعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 16، 12

12 - تعیین محتوای وحی ، تنها در اختیار خداوند است و نه خواست غیر او

فیوحی یاذنه ما یشاء

16 - مشیت الهی در تعیین محتوای وحی ، متکی به علو مرتبه و حکمت او است .

فیوحی یاذنه ما یشاء إله علی حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 4

4- وحی و ادیان الهی ، پیام آور نیکی ها و ارزش ها برای انسان ها

و المرسلات عرفاً

72- تعقل در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 5

5- بهره گیری از معارف روشن وحی ، نیازمند تعقل و خردورزی

و الکتب المبین . . . لعلکم تعقلون

73- تکذیب نزول وحی بر بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ انكار نزول وحى بر بشر، افترا به خداوند است.

ما أنزل الله على بشر من شيء . . . و من أظلم ممن افترى على الله كذبا

74- تكذيب وحى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 324

9_ انکار وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در حقیقت انکار وحی به دیگر پیامبران الهی است .

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 7

7_ نپذیرفتن قرآن و وحی نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) کفر به خدا و رحمانیت اوست .

لَتَتْلُوا عَلَيْهِمْ الذِّكْرَ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ

چون مردم عصر بعثت به ویژه اهل مکه و اطراف آن، به خداوند معتقد بودند، معلوم می شود مراد از «یکفرون بالرحمن» - به قرینه عبارت «لَتَتْلُوا عَلَيْهِمْ . . .» - انکار قرآن است. تعبیر کردن از انکار قرآن به کافر شدن به خدا، گویای این نکته است که نپذیرفتن قرآن و کافر شدن به آن به منزله کفر ورزیدن به خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9-9 - نحل - 16 - 33 - 9

9- کفر به وحی و کتاب های آسمانی ، ظلم به خویش است .

هل ينظرون إلا أن تأتيهم الملائكة أو يأتي أمر ربك كذلك فعل الذين من قبلهم و ما

75- تکذیب وحی به بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 2

2_ انکار وحی و رسالت انسان از جانب خدا ، نشانه بی خردی و کوتاه نظری

أَكَا نَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَن أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ

استفهام در «أَكَا نَ لِلنَّاسِ عَجَبًا» استفهام انکاری و برای اظهار شگفتی از موضع گیری انکارآمیز مردم مکه در برابر پدیده وحی و رسالت انسان از جانب خداست. اظهار شگفتی خداوند، نشان دهنده این حقیقت است که: مسأله وحی و نبوت مسأله ای بدیهی و ضروری و از مقتضیات ربوبیت خدا نسبت به انسان است و انکار آن به منزله انکار امور بدیهی و ضروری بوده و بیانگر بی خردی و کوتاه نظری منکران آن است.

76- تکذیب وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 1

1_ کافران ، منکر نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند و قرآن را دروغ و ساخته و پرداخته او می دانستند .

وقال الذين كفروا إن هـذا إلا إفك افتريه

ص: 325

77- تلاش مگذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 5 - 5

5 - تلاش وحی ناباوران ، برای مایوس ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از دعوت آنان به اسلام

وقالوا... فاعمل إتناع_ملون

از مانع تراشی های مشرکان و تأکیده های مکرر آنها مبنی بر نرسیدن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آنان و نیز تأکیدشان بر پابندی به کیش خویش، مطلب بالا استفاده می شود.

78- تلاوت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 13، 14

13 - فرستادگان الهی ، با در دست داشتن وحی الهی در قالب عبارت های قابل تلاوت در میان مردم ، مبعوث می شدند .

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءایـت ربکم

14 - تلاوت وحی و آیات الهی برای مردم ، از وظایف فرستادگان الهی

رسل منکم یتلون علیکم ءایـت ربکم

79- تهدید استهزاگران وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 6 - 5

5 - تهدید استهزاگران وحی از سوی خداوند به کیفر های اخروی

فسیأتیهم أنبـؤا ما كانوا به یتستهزءون

80- نهمت جادو به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اتهام سحر و ساحری به پیامبران و وحی ، زشت ترین موضع گیری تکذیب گران علیه آنان *

أفسحر هـ_ذه

اختصاص به ذکر یافتن موضوع «سحر»، بیانگر مطلب بالا است.

ص: 326

81- جادوانگاری وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 7 - 7

7- اتهام سحر ، سپر دفاعی کافران در برابر آیات روشن وحی

إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قال الذين كفروا... هـ ذا سحر مبين

82- جاذبه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 30 - 2

2- شیوایی و جاذبه محسوس پیام وحی ، مورد سوء تعبیر کافران

أم يقولون شاعر

کافران، به جای آن که موزون بودن و شیوایی سخنان وحی را، طریق هدایت خود قرار دهند، مورد سوء تعبیر قرار داده و نوعی شعر قلمداد کرده اند که ناخودآگاه در این نقص گیری به تمجید نشستند.

83- جرم تکذیب وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 10

10_ تحریم آنچه خداوند حرام نکرده و تکذیب وحی جرم است.

قل لا أجد فيما أوحى إليّ محرماً... فإن كذبوك... ولا يرد بأسه

84- حامی وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 2

2- خداوند ، حامی و نگاهبان پیام وحی ، و پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به انجام وظیفه ابلاغ

فَاتَا مِنْهُمْ مَنْتَقِمُونَ . . . فَاتَا عَلَيْهِمْ مَقْتَدِرُونَ . فَاسْتَمْسَكَ بِالذِي أَوْحَى إِلَيْكَ

85- حق ناپذیری مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 2

2- جدی نگرفتن حقایق و برخورد بازیگرانه با هستی ، ریشه حق ناپذیری منکران وحی و رسالت

ص: 327

بل هم فی شکّ یلعبون

تعبیر «یلعبون» بیانگر این نکته است که کافران، علاوه بر سست اندیشی، گرفتار نوعی بازیگری و دلپستگی کودکانه به مظاهر مادی و جدی نگرفتن حقایق هستند.

86- حقایق وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 7، 1

1 - عالمان (آشنایان به معارف آسمانی) ، آنچه را که از جانب خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده است ، حق می دانند .

و یری الذین أوتوا العلم الذی أنزل إلیک من ربک هو الحقّ

7 - لازمه علم و آگاهی ، قضاوت صحیح و واقع بینانه درباره تعالیم نازل شده از جانب خداوند است .

و یری الذین أوتوا العلم الذی أنزل إلیک من ربک هو الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 20 - 7

7 - سست باوران در حقایق وحی و معارف دینی ، محروم از هدایت و رحمت قرآن

و هدی و رحمه لقوم یوقنون

در صورتی که «قوم یوقنون» نظر به کسانی داشته باشد که دارای یقین بالفعل هستند؛ از مفهوم آیه شریفه مطلب یاد شده استفاده می شود.

87- حقیقت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 4 - 8

8 - پایین آمدن مفاهیم عالی وحی از مرتبه «أمّ الكتاب» تا «زبان عرب» ، نمودی از حکمت الهی است .

إنا جعلناه قرءاناً عربیاً .. وإِنَّه فی أمّ الکتب لدینا لعلّ حکیم

88- خاستگاه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 3

3 - وحی ، پدیده ای آسمانی و از مبدئی اعلی

كذلك یوحی . . . تكاد السموت یتفطرن من فوقهنّ

ص: 328

89- خیریت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 1

1- تقواییشگان ، معتقد به خیر محض بودن وحی الهی (قرآن)

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

90- درخواست نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 9

9 - فرشتگان ، خواهان نزول وحی بر اهل زمین *

و یستغفرون لمن فی الأرض

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر است: الف) مغفرت بدون سبب تحقق پیدا نمی کند. ب) مراد از سبب مغفرت، نزول وحی و تشریح دین باشد که اهل زمین بدین وسیله مشمول مغفرت الهی شوند.

91- دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 6

6 - سلامت عقلانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ضامن دریافت صحیح قرآن از فرشته وحی و مصونیت مرحله دریافت از خطا و تحریف

و ما صاحبکم بمجنون

92- دشمنی با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 6

6 - بنای کافران بر خصومت و موضع گیری علیه هر پیام جدید الهی ، در طول تاریخ

و ما يأتيهم من ذكر من الرحمن محدث . . . معرضين

93- دشمنی مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 6

6 - کافران به وحی و رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، دشمنان خدا و امت اسلامی اند .

ص: 329

عدوی و عدوکم . . . وقد کفروا بما جاءکم من الحقّ

94- دلایل حقانیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 16

16 - احاطه ربوبیت خداوند بر هستی ، گواه حقانیت پیام او و هماهنگی آن با قوانین نظام هستی

سنریهم ءای_تنا . . . حتّی یتبین لهم أنّه الحقّ أولم یکف برّبک أنّه علی کلّ شیء

95- دلایل نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 23

23 - نزول تورات دلیلی بر امکان نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و گواهی بر بطلان پندار منکران نزول وحی بر بشر است.

إذ قالوا ما أنزل الله علی بشر . . . قل من أنزل الكتب ... قل الله

96- رد انقطاع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 1

1 - خداوند ، هرگز ارتباط خود را با پیامبر (صلی الله علیه و آله) قطع نکرده و به آن حضرت بی اعتنا نبود .

ما ودّعک ربّک

«تودیع» _ که در بدرقه مسافر و ترک کردن او متعارف شده است - در این آیه به معنای ترک است (مفردات). فعل های «ما ودّع» و «ما قلی»، براساس شأن نزول هایی که برای این سوره ذکر کرده اند، به مقطع خاصی از عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نظر دارد که نزول وحی در آن مقطع متوقف شده بود؛ ولی به قرینه آیات بعد _ که از آخرت آن حضرت و نیز دوران خردسالی او سخن گفته است _ تمام حالات و زمان های وجود مبارک پیامبر (صلی الله علیه و آله) مراد است.

97- روش برخورد با مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 _ ابلاغ رحمت خداوند به تکذیب کنندگان وحی و بیم دادن آنان از عذاب خداوند، روشهای کلی مقابله با آنان است.

فإن كذبوك فقل ربكم ذو رحمة وسعة ولا يرد بأسه عن القوم المجرمين

ص: 330

98- روش برخورد با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 127 - 11

11 - لزوم ژرف نگری در آیات قرآن و پرهیز از برخورد سطحی با پیام های الهی (وحی)

بأنهم قوم لا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 25

25 - موضع گیری انسان ها در برابر وحی ، تعیین کننده سرنوشت آنان در قیامت

كذلك أوحينا .. فریق فی الجنّه و فریق فی السعیر

99- روش نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 4

4 - شیوه وحی الهی به پیامبران ، شیوه ای همسان و همگون *

كذلك یوحى إلیك و إلی الذین من قبل

بنابراین که «كذلك» اشاره به کیفیت و چگونگی وحی داشته باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

100- روشنگری وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 20 - 3

3 - انسان ، بدون روشنگری های وحی ، ناتوان از درک عمیق بسیاری از حقایق هستی

ه_ذا بصائر للناس

101- زبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 195 - 1,3

1 - نزول مفاهیم وحی در قالب الفاظ عربی بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نزل ... علی قلبک ... بلسان عربیّ

3 - انتخاب گویاترین و روشن ترین واژه ها و شیوه های گویش عرب برای بیان وحی

ص: 331

در برداشت یاد شده «مبین» به عنوان صفت احترازی اخذ شده است. براین اساس زبان عربی به دو دسته (مبین و غیرمبین) تقسیم می شود و خداوند قسم اول را برای بیان مفاهیم وحی برگزیده است.

102- زمینه ابلاغ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 27 - 12

12- ثبات و جاودانی و مصونیت از تحریف ، ملاک ارزشمندی پیام وحی و مقتضی تلاوت و ابلاغ آن است .

واتل ما أحي إلیک . . . لا مبدل لکلمته

103- زمینه استفاده از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 5

5 - بهره گیری از معارف روشن وحی ، نیازمند تعقل و خردورزی

والکتب المبین . . . لعلکم تعقلون

104- زمینه اعراض از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 9

9- غفلت از قیامت ، زمینه سازی به وحی و بازیچه قراردادن دین است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم . . . و هم یلعبون

105- زمینه افترا به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 10

10- حق ناپذیری و هدایت‌گریزی کافران، منتهی به دروغ شمردن پیام راستین وحی

و إذ لم یهدتوا به فسیقولون هـ_ذا إفک قدیم

«فاء» در «فسیقولون»، بیانگر ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اتهام آنان به قرآن، نتیجه حق ناپذیری و هدایت‌گریزی آنان است.

ص: 332

106- زمینه ایمان به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 6

6 - انسان ، در پرتو سلامت روح و اندیشه ، قادر به دریافت و پذیرش پیام وحی

و من يعش عن ذكر الرحمن... أفأنت تسمع الصم... و من كان في ضلّ مبین

در آیه شریفه قابلیت نداشتن برای هدایت، گمراهی آشکار شمرده شده است. از این نکته می توان استفاده کرد که وجود قابلیت روحی و فکری برای هدایت، می تواند راه رسیدن به حق را هموار سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 2

2 - مطالعه در مظاهر قدرت و تدبیر الهی ، از میان برنده هرگونه استبعاد و اعجاب انسان ، نسبت به حقایق وحی

أفمن هـ ذا الحدیث تعجبون

«فاء» تفریع می رساند که اگر توجه کامل به مفاد آیات پیشین _ که بیانگر قدرت و تدبیر الهی بود _ مبذول شود، زمینه ای برای استبعاد و ناباوری باقی نخواهد ماند.

107- زمینه پیروی از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 15

15- توجیه ناپذیری و نادرستی اعتماد بر غیر خدا برای شناخت حقایق ، مقتضی روی آوردن به تلاوت وحی الهی و پیروی از آن است .

واتل ما أحي إلیک . . و لن تجد من دونه ملتحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 10

10 - اطاعت کامل از دستورات وحی ، تنها در پرتو باور و یقین به قیامت میسر خواهد بود .

وإنه لعلم للساعة فلا تمترن بها و اتبعون

ارتباط دو قسمت آیه شریفه (وإنه لعلم للساعة فلا تمترن بها) و (أتبعون) نشانگر آن است که اعتقاد به قیامت، زمینه ساز پیروی کامل از دستورات خداوند است.

108- زمینه تکذیب وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 13

13- استکبار و خودبرتربینی ، مایه محرومیت از هدایت وحی و تکذیب آن

و استکبرتم . . . وقال الذین کفروا . . . لو کان خیرا ما سبقونا إلیه و إذ لم یهدتوا

ص: 333

با توجه به آیات پیشین و نیز با توجه به صدر و ذیل آیه، استفاده می شود که بهره مند نشدن کافران از هدایت قرآن و تکذیب آن از سوی ایشان، ناشی از استکبار و خودبرتربینی آنان است.

109- زمینه دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 7

7- عبودیت خداوند، زمینه ساز شایستگی انسان برای دریافت وحی الهی *

ينزل الملئکه بالروح من امره علی من یشاء من عباده

تبیین «من یشاء» به وسیله «من عباده» و آوردن واژه «عباد» به جای واژه هایی چون: «ناس»، «خلق» و . . . می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 8

8 - عبودیت خداوند، زمینه ساز شایستگی انسان برای دریافت وحی

یلقی الروح من امره علی من یشاء من عباده

110- زمینه شناخت ارزش وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 2

2- تقوا، زمینه ساز شناخت ارزش وحی الهی

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

111- زمینه شناخت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 12

12 - جامعه شناسی، باستان شناسی و تاریخ، زمینه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

وكم أهلكنا قبلهم من قرن هم أشدّ منهم بطشاً . .. هل من محيص

زمينه فهم حقانيت وحى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - فصلت - 41 - 53 - 5

ص: 334

5- دانش بشر و دریافت های علمی او، در پهنه طبیعت و وجود انسان، هموارکننده راه درک حقایق پیام وحی

سنریهم ءای_تنا فی الأفاق و فی أنفسهم حتی یتبین لهم أنه الحقّ

خداوند حقایقی را در قرآن در مورد انسان مطرح نموده است. از انطباق آن با واقعیت وجودی انسان، حقایق قرآن آشکار می گردد. این برداشت در صورتی است که ضمیر در «آن»، به قرآن باز گردد.

112- زمینه فهم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 3 - 2

2- بیداردلی و هوشمندی، زمینه لازم برای فهم صحیح حقایق الهی و اثرپذیری از وحی و کتاب های آسمانی

ما یأتیهم... لاهیة قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 7

7- بهره‌وری از مفاهیم عالی وحی، منوط به داشتن قلب سلیم و زمینه ساز تدبیر

أفلا یتدبّرون... أم علی قلوب أفعالها

در صورتی که «أم» به معنای «بل» باشد، مفاد آیه چنین می شود: اگر در قرآن تدبیر شود، حقیقت بر انسان آشکار می گردد؛ ولی حق گریزان در نتیجه اعمال خودشان، قلبی بسته و ناتوان از تدبیر دارند. در حالی که تدبیر در قرآن، برای قلب سلیم و تأثیر پذیر، میسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 1

1 - دستیابی به حقایق وحی جز از طریق پیامبران، امری ناممکن برای بشر

أم لهم سلّم یستمعون فیه

113- زمینه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 8

8- نبوت و دریافت وحی ، نیازمند سینه ای فراخ و ظرفیتی گسترده است .

قال ربّ اشرح لی صدري

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 5

5- رحمت گسترده خداوند ، مقتضی نزول وحی و پیام نوبه نوبه برای انسان ها

و ما یأتیهم من ذکر من الرحمن محدث

ص: 335

برداشت یاد شده از ارتباط میان آمدن صفت «رحمان» برای خداوند و صفت «ذکر» برای وحی، استفاده می شود.

114- زمینه وحی به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 4

4- نقش عبودیت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، در دستیابی آن حضرت به مقام نبوت و دریافت پیام وحی از جانب خداوند

هو الذی ینزل علی عبده

تعبیر «عبده» درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ به جای هر تعبیر دیگر _ می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

115- زمینه وحی به یونس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 50 - 2

2- انقطاع وحی به یونس (ع) از زمان ارتکاب «ترک اولی» (ترک مردم و نفرین علیه آنان) و وحی مجدد به ایشان، پس از توبه او و عنایت خداوند به وی

فاجتنبَ یه ربّه

مطلب یاد شده با توجه به این نکته است که یونس(ع) پیش از ماجرای ارتکاب «ترک اولی» از پیامبران بود. بنابراین مقصود از «فاجتنباه» به رسالت رساندن او نیست؛ بلکه به معنای تداوم رسالت او پس از انقطاع موقت وحی است.

116- سختی عبور وحی از آسمانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 4

4- تحمل عبور وحی، امری سخت و دشوار بر آسمانها

تکاد السموت یتفطرن من فوقهنّ

این که آسمانها هنگام نزول وحی در آستانه فرو پاشی قرار می گیرند، حاکی از سختی و دشواری تحمل عبور وحی برای آنها است.

117- سرزنش مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 1

1 - توییح مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر باور نداشتن حقایق وحی و وعده های الهی

ص: 336

أفمن هـ_ذا الحديث تعجبون

118- سکوت هنگام دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 16 - 3

3 - رعایت سکوت کامل در هنگام دریافت وحی تا پایان یافتن آن ، توصیه الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لا تحرك به لسانك لتعجل به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 18 - 1

1 - رعایت سکوت کامل در هنگام نزول و دریافت وحی تا پایان آن ، توصیه الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فإذا قرآنه فاتبع قرءانه

119- سنگینی دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 5 - 2

2 - دریافت وحی (قرآن) و تبلیغ آن ، امری بس سنگین و گران بار برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إننا سنلقى عليك قولاً ثقیلاً

120- سوگند به ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 3 - 1

1 - سوگند خداوند ، به فرشتگان تلاوت گر وحی الهی و قرآن کریم بر انسان ها و پیامبران

فالتلّیٰت ذکرًا

مراد از «ذکر» وحی الهی و یا خصوص قرآن کریم است. طبق این دیدگاه مقصود از تلاوت، تلاوت بر پیامبران و یا بر انسان هایی است که

خداوند به آنان با زبان وحی سخن گفته است و فرشتگان واسطه ابلاغ این وحی بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 1

1 - سوگند خداوند ، به فرشتگان وحی

و المرسلات عرفاً

درباره سوگندهای پنجگانه در آغاز این سوره، سه تفسیر عمده وجود دارد: 1_ تمام این سوگندهای پنجگانه، اشاره به «بادها و

ص: 337

طوفان ها» است؛ 2_ همه سوگندها، اشاره به «فرشتگان وحی» است؛ 3_ سوگند اول و دوم ناظر به مسأله «بادها و طوفان ها» و سوگند سوم، چهارم و پنجم ناظر به القا و نشر وحی و آیات حق بهوسیله فرشتگان است. شاهد و دلیل بر تفسیر سوم، جداسازی این دو دسته از سوگندها در آیات به وسیله «واو» است؛ در حالی که بقیه به وسیله «فاء» به هم عطف شده اند که نشانه ارتباط و پیوند آنها است. گفتنی است تفسیر دوم و سوم، با سیاق آیات سازگارتر است؛ از این رو، مبنای برداشت ها قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 2 - 3

3 - سوگند خداوند ، به فرشتگان وحی

فالعَصْفَتِ عَصْفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 3 - 1

1 - سوگند خداوند ، به فرشتگان وحی

وَالنَّشْرَتِ نَشْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 4 - 1

1 - سوگند خداوند ، به فرشتگان وحی

فالفِرْقَتِ فِرْقًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 5 - 1

1 - سوگند خداوند ، به فرشتگان وحی

فالمَلْقَى تِ ذِكْرًا

121- سهولت فهم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- مفاهیم عالی وحی ، تنزل یافته از سوی خداوند ، در سطح فهم بشر *

و ءامنوا بما نزل علی محمد

بدان احتمال که واژه «نزل» اشاره به تنزل و پایین آمدن سطح مفاهیم در حد درک بشر داشته باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که این تنزل از سوی خداوند صورت گرفته است؛ نه این که مفاهیم کلی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شده و آن حضرت خود آنها را در سطح فهم مردم بیان کرده باشد.

ص: 338

122- شرایط نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 7 - 4

4- کافران مکه ، بر این باور بودند که نزول هر نوع پیام آسمانی بر بشر ، باید همراه با شاهد آسمانی محسوسی باشد . *

قالوا .. لو ما تأتینا بالملئکه إن كنت من الصدقین

درخواست کافران از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای آوردن ملائکه جهت تصدیق نبوتش ، ممکن است از این رو باشد که: آنان ارتباط بشر با خداوند را غیر ممکن می دانستند و برای قبول نبوت بشر ، خواستار آوردن شاهد آسمانی بودند و ذکر نام ملائکه شاید به عنوان نمونه و یا شناخته شده بودن آنان باشد.

123- شرایط وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 11

11_ در تلقی وحی الهی و دریافت آن ، رسیدن به سن خاصی شرط نیست .

و أوحینا إلیه

124- شک در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 12 - 1

1 - مجادلات و اظهار تردید های مشرکان ، درباره وحی و مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أفتمرونا علی مایری

«ممارات و مرأء» (مصدر «تمارون») معادل «مجادله و جدال» است؛ یعنی ، «أفتمارونه علی مایری».

125- شک مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 1

1- کافران و منکران وحی ، گرفتار بازی در فضای شک و تردید

بل هم فی شکّ

این آیه در حقیقت پاسخی به این پرسش است که: چرا علی رغم دلایل روشن بر حقانیت وحی و رسالت پیامبران، گروهی به کفر و انکار وحی می گرایند؟

ص: 339

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 4

4- پایان یافتن تردیدها و سست انگاری های منکران وحی ، با تحقق وعده های الهی در قیامت

بل هم فی شکّ . . . فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین ... إنا مؤمنون

بنابراین که آیات پیشین در رابطه با قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

126- شگفتی وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 1

1 - وحی ، از پدیده های شگفت انگیز جهان هستی است .

كذلك یوحی . . . تكاد السموت یتفطرن من فوقهّن

ذکر شکافته شدن آسمان ها پس از بیان نزول وحی، می تواند بیانگر تأثیر نزول وحی بر جهان هستی باشد و این مطلب نشانگر عظمت و شگفتی این پدیده است.

127- شیاطین و وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 7

7- وحی به هنگام نزول از آسمان ، از دخل و تصرف شیاطین در امان است . *

إنا نحن نزلنا الذّکر و إنا له لحفظون . . . و حفظنها من کلّ شیطن رجیم . إلاّ من

احتمالاً- مراد از حفظ آسمانها از شیطانها و طرد آنها از آن جا، به منظور دست نیازیدن به وحی باشد که می تواند از جمله موارد حفظ وحی باشد.

128- صبر بر مشکلات وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 6

6_ تبعیت محض از حق و وحی الهی ، و صبر و بردباری در برابر مشکلات آن ، از شرایط رهبری الهی است .

قد جاءكم الحق من ربكم .. و اتبع ما يوحى إليك و اصبر حتى يحكم الله

129- صداقت کاتبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 340

2 - نویسندگان قرآن در صحیفه های پاک و والا مرتبه ، کاتبانی راست گفتار ، مطیع خداوند و درست کرداراند .

بأیدی سفره . . . برره

«برره» و «ابرار» به یک معنا است؛ جز این که «برره» مبالغه بیشتری دارد؛ زیرا جمع «برّ» است و «برّ» مبالغه بیشتری از کلمه «بارّ» (مفرد «ابرار») دارد (مفردات راغب). از جمله معانی ای که برای «برّ» ذکر شده، «صلاح و درست کاری»، «اطاعت» و «صداقت» است. (لسان العرب)

130- عبور وحی از آسمانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 2

2- عبور وحی الهی ، از آسمان ها

كذلك يوحى . . . تكاد السموت يتفطرن

چنانچه عامل شکافته شدن آسمان ها را وحی الهی بدانیم، نزدیک ترین رابطه میان وحی و آسمان ها، چیزی جز این نخواهد بود که آسمان ها مسیر عبور وحی است.

131- عصمت در تبلیغ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 2

2 - پیامبران ، معصوم و مصون از خطا در ابلاغ کامل پیام های الهی به مردم

ليعلم أن قد أبلغوا رسـلـت ربهم

132- عصمت در دریافت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مصون از هر گونه خطا ، به هنگام دریافت وحی

در صورتی که مراد از «مارأی» وحی باشد، تعبیر «ماکذب..» نشانگر راه نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف به هنگام دریافت وحی است.

133- عظمت تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 7

7 - مفاهیم وحی ، قبل از نزول در قالب واژگان عرب ، مفاهیمی فراتر از عقل بشر بوده است .

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

از این که فلسفه عربی بودن قرآن، خردورزی در آن قرار داده شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

134- عقلانیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 6

6- معارف وحی ، آشنا برای فطرت و عقل انسان

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

کاربرد «یتذکرون» در مقام ترسیم هدف تسهیل معارف وحی، نمایانگر این حقیقت است که حقایق وحی، مانوس با انسان و آشنا با او است؛ لیکن وی در گذر زمان گرفتار غفلت و فراموشی گشته است.

135- علم به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 6 - 1

1 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر وحی و زبان گشودن آن حضرت به قرائت قرآن ، وابسته به خواست خداوند و در گرو عنایت ویژه او بود .

سنقرئک

136- عمل صالح کاتبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 2

2- نویسندگان قرآن در صحیفه های پاک و والا مرتبه ، کاتبانی راست گفتار ، مطیع خداوند و درست کردارانند .

بأیدی سفره . . . برره

«برره» و «ابرار» به یک معنا است؛ جز این که «برره» مبالغه بیشتری دارد؛ زیرا جمع «بَرّ» است و «بَرّ» مبالغه بیشتری از کلمه «بَارّ» (مفرد «ابرار») دارد (مفردات راغب). از جمله معانی ای که برای «بَرّ» ذکر شده، «صلاح و درست کاری»، «اطاعت» و «صداقت» است. (لسان العرب)

ص: 342

137- عوامل اعراض از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 39 - 5

5 - ذهن خرافه پرست مشرکان ، بدون تمایل به کلام ناب و بی خرافه وحی *

أم له البنات و لكم البنون

با توجه به این که آیات شریفه، در مقام تأیید و تحکیم رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ بیان اعتقاد خرافی کافران در آیه بالا، می تواند اشاره به یکی از عوامل عمده سرپیچی کافران از پذیرش رسالت (خرافه پرستی آنان) داشته باشد.

138- عوامل تکذیب وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 2، 1

1_ کسانی که نزول وحی بر بشر و رسالت یافتن او را انکار می کنند، خداوند را، آن گونه که هست، نشناخته اند.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله علی بشر

2_ انکار وحی و رسالت یافتن بشر، معلول نقصان معرفت آدمی به خداوند است.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله علی بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 8 - 2

2 - استکبار ، عامل نادیده انگاشتن حقایق وحی و اصرار بر انکار آن *

یسمع ءایات الله تتلی علیه ثم یرصر مستکبراً کأن لم یسمعها

تعبیر «مستکبراً کأن لم یسمعها» چنین می نمایاند که صفت استکبار، از عوامل مهم کفر و پافشاری بر رد آیات روشن الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 16

16 - تخلف از دستور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ناباوری نسبت به وحی ، ناشی از سطحی نگری است .

كذلكم قال الله من قبل فسيقولون بل تحسدوننا بل كانوا لا يفقهون إلا قليلاً

با توجه به ارتباط صدر و ذیل آیه، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 2

2 - باطل گرایی و سرگرم شدن به پوچی ها ، عامل اصلی تکذیب وحی و قیامت

الذین هم فی خوض یلعبون

از این که «الذین هم ..» به عنوان تنها وصف «المکذبین» آمده است؛ نقش اصلی آن در تکذیب حق استفاده می شود.

ص: 343

139- عوامل دشمنی با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 32 - 4

4- طغیان و سرکشی ، عامل اصلی رویارویی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آرزوی خاموشی پیام وحی

نترّیص به ریب المنون .. أم هم قوم طاغون

140- عوامل غفلت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 10

10- سرگرمی انسان به دنیا ، عامل بی توجهی به وحی و دین الهی

ما یأتیهم من ذکر .. و هم یلعبون

جمله «و هم یلعبون» حال برای ضمیر فاعلی «استمعوه» و بیانگر وضعیت مشرکان و مردم حق گریز است. این وضعیت می تواند در حق گریزی و بی اعتنایی به پیام های الهی مؤثر باشد. گفتنی است جمله «لا هیه قلوبهم» در صدر آیه بعد _ که حال برای مبتدا در جمله «و هم یلعبون» است _ همین برداشت را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 18

18 - غفلت از قیامت و دور پنداشتن آن ، از موانع مهم بی توجهی انسان به حقایق وحی و قوانین الهی

اللّه الذی أنزل الکتب .. و ما یدریک لعلّ الساعه

از این که در مسأله قیامت، امکان نزدیک بودن آن تخصیص به ذکر یافته، اهمیت آن استفاده می شود.

141- عوامل محرومیت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 5

5- اگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) کوچک ترین افترا و دروغی بر خدا می بست ، کذب وی فاش و از نعمت دریافت وحی محروم می

أَمْ يَقُولُونَ افترى على الله كذباً فإن يشأ الله يختم على قلبك

بنابراین که جمله «فإن يشأ الله..» پاسخ اتهام مشرکان باشد، می توان استفاده کرد که اگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) دروغ و افترايي بر خدا می بست، خداوند قلب او را مهر و موم می کرد و در نتیجه از دریافت وحی، محروم می ماند.

142- عوامل مخالفت با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 4

4 - خودبزرگ بینی و توهم اقتدار و نیرومندی، از عوامل حق ناپذیری و وحی ستیزی

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

تذکر «فأهلکنا أشدّ..» در حقیقت هشدار به کسانی است که با احساس توانمندی، پنداشته اند که می توانند از مجازات حق ستیزی گریخته و ایمن بمانند.

143- عوامل مصونیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 8

8 - لطف، رحمت، قدرت و عزت خداوند، مقتضی مصون داشتن حریم وحی از نفوذ و تصرف دروغ پردازان

اللّه لطیف بعباده .. و هو القویّ العزیز ... و یمحّ اللّه البطل

ارتباط مجموعه آیات و سیاق واحد آنها، می تواند بیانگر معنای یاد شده باشد.

144- فرجام شوم استهزای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 16

16- تمسخر پیام وحی و وعده های پیامبران، دارای فرجامی سخت

فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصّـدقین ... و حاق بهم ما کانوا به یستهزءون

145- فضایل ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 3

3 - سفیران الهی و واسطه های ابلاغ قرآن ، فرشتگانی ارجمند و درست کاراند .

بأیدی سفره . کرام برره

برداشت یاد شده، براساس معنای سفارت (رسالت) در «سفره» است و به احتمالی که در توضیح 4 در آیه قبل مطرح شد، نظر دارد.

ص: 345

146- فطرت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 6

6- معارف وحی، آشنا برای فطرت و عقل انسان

لعلهم یتذکرون

کاربرد «یتذکرون» در مقام ترسیم هدف تسهیل معارف وحی، نمایانگر این حقیقت است که حقایق وحی، مأنوس با انسان و آشنا با او است؛ لیکن وی در گذر زمان گرفتار غفلت و فراموشی گشته است.

147- فلسفه انقطاع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 10

10 - « عن أبی جعفر (ع) فی قوله « ما ودّعک ربّک و ما قلی » و ذلك أنّ جبرئیل أبطأ عن رسول الله (صلی الله علیه و آله) . . . فقالت خدیجه لعلّ ربّک قد ترکک فلا یرسل إلیک فأنزل الله تبارک و تعالی ، « ما ودّعک ربّک و ما قلی » ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «ما ودّعک ربّک و ما قلی» روایت شده که فرمود: داستان چنین بود که آمدن جبرئیل نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) چندی به تأخیر افتاد . . . خدیجه گفت: شاید پروردگارت تو را ترک کرده که دیگر [فرشته ای] به سویت نمی فرستد. پس خدای تبارک و تعالی این آیه را نازل فرمود: «ما ودّعک ربّک و ما قلی» .».

148- فلسفه نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 11

11 - آشنا شدن مردم با معاد و باور داشتن آن ، از اهداف نزول وحی

یلقی الروح . . . لینذر یوم التلاق

149- فلسفه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- وحی الهی (قرآن و...)، در راستای غفلت زدایی و احیای فطرت خفته انسان و یادآوری دانستگی های فراموش شده او است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم من ذکر من ربهم

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که «حفظ شیء» به اعتبار احراز و به دست آوردن آن و «ذکر شیء» به اعتبار استحضار و یادآوردن آن است (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن و وحی الهی به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن، یادآور دانستگی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرتِ انسانِ غافل است.

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 7

7 - ربوبیت خداوند ، مقتضی ارسال وحی به منظور هدایت بندگان است .

وإن اهتدیت فبما یوحى إلیّ ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 16

16 - انذار از قیامت ، از اهداف مهم وحی الهی

كذلك أوحینا إلیك .. و تنذر یوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 6

6 - یکسان سازی سرنوشت انسان ها در قیامت ، ناهماهنگ با فلسفه نزول وحی و بعثت پیامبران

و كذلك أوحینا .. لتنذر ... و لو شاء الله لجعلهم أمه وحده

از آنجا که آیه شریفه در ادامه آیات مربوط به وحی می باشد، می توان استفاده کرد که نزول وحی با یکسان ساختن انسان ها، از نظر کفر و ایمان و در نتیجه وحدت سرنوشت آنان ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 24 - 3

3 - وحی و رسالت ، در راستای رشد و تکامل انسان ؛ و نه برآوردن تمنیات هواپرستانه او *

و لقد جاءهم من ربّهم الهدی . أم للانسِن ما تمّنی

برداشت یاد شده بدان احتمال است که: الف) مراد از «الهدی» در آیه پیش، وحی و رسالت باشد. ب) آیه «أم للانسِن...» با «و لقد جاءهم من ربّهم...» مرتبط باشد؛ یعنی، انسان نباید انتظار آن را داشته باشد که آمال هواپرستانه اش، در شریعت ارضا شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ابلاغ وحی از سوی فرشتگان ، به منظور اتمام حجت بر خلق و انذار و اخطار به آنان است .

فالملقى ت ذكراً . عذراً أو نذراً

«عذر» و «نذر» مصدر و به معنای «اعذار و انذار» است و نصب این دو، به جهت مفعول له بودن آنها برای «ملقیات» است و یا به سبب بدل بودن آنها، برای «ذکراً» است. برداشت یاد شده، مبتنی بر ترکیب نخست است.

150- فلسفه وحی به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

5- بر دوش داشتن رسالت انذار و اخطارگری، فلسفه نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن یوحى إلیّ إلاّ أنما أنا نذیر

برداشت یاد شده از آن جا است که «أنما..» به تقدیر لام تعلیل است؛ یعنی، «إن یوحى إلیّ إلاّ لأنّما أنا نذیر...» (به من وحی نمی شود، مگر به خاطر این که من نذیر و اخطارکننده هستم).

151- فهم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 4

4 - کافران به دروغ، مدعی قابل درک نبودن حقایق وحی *

أفسحروا ذه أم أنتم لاتبصرون

عبارت «أم أنتم لاتبصرون» در حقیقت تکرار همان سخن کافران است که در دنیا نسبت به حقایق دین می گفتند و مدعی بودند که ما در سخنان وحی حقیقتی نمی یابیم.

152- قوم نوح و وحی به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 6

6 - نبوت حضرت نوح (ع) و نزول آیات الهی بر او برای قومش امری دشوار و باور نکردنی بود.

یقوم إن کان کبر علیکم مقامی و تذکیری بأیت الله

جمله «فکذبوه» در دو آیه بعد (73) دلالت می کند بر اینکه موضوع مورد بحث، نبوت و رسالت حضرت نوح (ع) است و حضرت در مقام تحدی و اثبات این ادعاست.

153- کافران مکه و وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 7 - 2

2_ حق ناپذیری و عناد و لجاجت شدید کافران مکه در عصر بعثت، در برابر وحی و معجزات الهی

و لو نزلنا علیک کتابا .. إن هذا إلا سحر مبین

سوره انعام در مکه نازل شده است و بنابراین طبیعی است که ناظر به مردم آن سامان، خصوصاً مشرکان مکه، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 6 - 4

4- کافران مکه، نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) را، ادعایی بیش نمی دانستند .

ص: 348

قالوا يأتيها الذي نزل عليه الذكر

ذکر نکردن منشأ نزول ذکر و مجهول آوردن فعل «نزل» و نیز با استهزا بیان کردن آن، می تواند به منظور یاد شده باشد.

154- کافران و نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 7 - 1

1_ در صورت نزول کتابی ملموس از سوی خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، کفرورزان آن را سحر خواهند دانست.

و لو نزلنا عليك كتابا في قرطاس فلمسوه بأيديهم لقال الذين كفروا إن هذا إلا سحر مبني

155- کفر به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 10

10_ فسق بنی اسرائیل عامل ایمان نیاوردن به خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وحی الهی

و لو كانوا يؤمنون... و لكن كثيراً منهم فسقون

جمله «و لكن...» بیانگر علت عدم ایمان بنی اسرائیل است.

156- کیفر اخروی استهزاگران وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 6 - 5

5 - تهدید استهزاگران وحی از سوی خداوند به کیفر های اخروی

فسياًتیبهم أنبوا ما كانوا به يستهزءون

157- کیفیت وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دریافت کننده وحی بدون دخالت حواس ظاهری

نزل به الروح الامین . علی قلبک

تعبیر «علی قلبک» به جای «علیک» اشاره به کیفیت تلقی قرآن به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارد؛ یعنی، آنچه که قرآن را از روح الامین دریافت می کرد، قلب و جان پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود؛ بدون مشارکت حواس ظاهری آن حضرت.

ص: 349

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 16 - 4

4 - نزول آیات قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تدریج و جمله جمله بود .

لاتحرک به لسانک لتعجل به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 18 - 3

3 - نزول وحی و آیات قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قالب الفاظ و به شکل قرائت و روخوانی بر ایشان بود .

فإذا قرآنه فاتبع قراءه

برداشت یاد شده از به کار رفتن واژه «قرائت» استفاده می شود.

158- لجاجت مخالفان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 27

27_ گفتگو و مجادله های لجاجت پیشگان مخالف وحی و رسالت، بازیگری و فاقد ریشه و بنیان است.

قل الله ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون

159- محافظان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 5

5 - خداوند ، برای حفاظت از وحی ، نگهبانانی را در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) گماشته است .

فإنه یسلک من بین یدیه و من خلفه رصدًا

«رصد» اسم جمع «راصد» (مراقب و نگهبان) است و مقصود از آن در این آیه، فرشتگانی است که خداوند بعد از نزول وحی، به آنها دستور داده بود پیامبرش را از هر سو احاطه کنند و آن حضرت از شر شیاطین جن و انس و وسوسه های آنها و آنچه اصالت وحی را خدشه دار می کند، محافظت و پاسداری نمایند؛ تا پیام الهی بی کم و زیاد و بدون کمترین خدشه ای به بندگان ابلاغ گردد. این خود یکی از

دلایل معصوم بودن پیامبر(صلی الله علیه و آله) در امر رسالت و مصونیت وحی از دستبرد است.

160- محافظت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 7

7- وحی به هنگام نزول از آسمان ، از دخل و تصرف شیاطین در امان است . *

إنا نحن نزلنا الذِّكْرَ وإنا له لحافظون . . . و حفظنها من كلِّ شيطانٍ رجيمٍ . إلا من

ص: 350

احتمالاً مراد از حفظ آسمانها از شیطانها و طرد آنها از آن جا، به منظور دست نیازیدن به وحی باشد که می تواند از جمله موارد حفظ وحی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 2

2 - خداوند ، حامی و نگاهبان پیام وحی ، و پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به انجام وظیفه ابلاغ

فإننا منهم منتقمون... فإننا عليهم مقتدرون . فاستمسك بالذی أوحی إليك

161- محتوای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 106 - 7

7_ توحید، محتوا و محور اصلی وحی است.

اتبع ما أوحی الیک من ربک لا إله إلا هو

162- محدوده وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 5

5- مجموعه آنچه از دانش ها و معارف الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شده ، در مقایسه با حقایق و اسرار نهفته در هستی و علم الهی ، اندک است .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً. و لئن شئنا لنذهبن بالذی أوحینا إليك

163- محل نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 6

6 - قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، محل نزول و دریافت وحی الهی

فإن یشئ الله یختم علی قلبک

164- محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) و ابلاغ وحی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 12 - 3, 2, 1

ص: 351

1_ تکذیب پیامبر از سوی مشرکان به خاطر مطرح کردن قیامت و نیز پیشنهاد های نابه جای ایشان ، آن حضرت را در خطر ترک و عدم ابلاغ برخی از آیات قرار داده بود .

فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک و ضائق به صدرک أن یقولوا لولا أنزل علیه کنز

روشن است که خوف و شکی که «لعل» دلالت بر آن می کند به لحاظ متکلم (خداوند) نیست؛ بلکه حاکی از خوف و تردید مخاطب (پیامبر) و یا موقعیت خاصی است که هر انسانی احتمال ترک برخی از آیات را دور از انتظار نمی بیند. بنابراین «لعلک تارک...» می رساند که پیامبر در شرایطی بود که این خوف و احتمال وجود داشت که در ابلاغ برخی از آیات به تردید بیفتد و مصلحت ببیند که آنها را موقتاً ابلاغ نکند تا شرایط و جو پیشامده تغییر کند. «أن یقولوا...» به تقدیر «لام» و «لا» ی نافیة (لأن لایقولوا...) بیانگر علت و ریشه پدید آمدن زمینه و شرایط آن خوف و احتمال است. تفریع «لعلک تارک...» بر آیه هفتم می رساند که تکذیب قیامت نیز می توانست در پدید آمدن آن شرایط مؤثر باشد.

2_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار ابلاغ همه معارف و احکام وحی شده به او، هر چند برخی از آنها، جبهه گیری و مخالفت مردمان را در پی داشته باشد .

إن هـذا إلا سحر مبین . . . فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک

3_ اندیشه ترک ابلاغ برخی از آیات قرآن ، مایه دلتنگی و ناراحتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) می شد .

فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک و ضائق به صدرک

در برداشت فوق، جمله «و ضائق به صدرک» حالیه گرفته شده است و ضمیر در «به» به اندیشه ترک ابلاغ_ که از جمله «لعلک تارک...» به دست می آید_ برگردانده شده است؛ یعنی، اگر چنان جو و پیشامدی رخ دهد که تو را در ابلاغ برخی آیات به تردید افکند و اندیشه ترک آنها را در ذهن پیرورانی این اندیشه تو را سخت دلتنگ و ناراحت می کند.

165- محمد (صلی الله علیه و آله) و ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 6

6 - ارتباط پیامبر (صلی الله علیه و آله) با فرشته وحی

إنه لقول رسول کریم

166- محمد (صلی الله علیه و آله) و نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در پی بهانه جویی های مشرکان و پرسش های مکرر آنان از علت عدم نزول معجزه ، در انتظار پاسخ و رهنمودی از سوی خداوند بود .

و يقولون لولا أنزل عليه آية من ربه .. إني معكم من المنتظرين

ص: 352

167- محمد (صلی الله علیه و آله) و وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 13

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چگونگی استدلال بر حقایق و معارف دین تابع وحی و تعلیم خداوند بود .

قل لأملک لنفسی نفعا . . . و لو کنت أعلم الغیب

آیه شریفه استدلالی است برای زدایش این توهم که، پیامبر (صلی الله علیه و آله) عالم به غیب است و زمان برپایی قیامت را می داند. شروع آیه با کلمه «قل» به این نکته اشاره دارد که پیامبر حتی در تبیین استدلال تابع وحی است و چگونگی استدلال را از خداوند فرامی گیرد.

168- محمد (صلی الله علیه و آله) هنگام نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هنگام انتظار وحی روی به سوی آسمان داشت و به هر طرف آن چشم می دوخت .

قد نری تقلب وجهک فی السماء

«تقلب» به معنای: چرخیدن و حرکت کردن از سویی به سوی دیگر است. چرخش صورت در آسمان به معنای نگاه کردن به این سو و آن سوی آسمان است.

169- مخالفان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 3

3 - مخالفت های کافران با پیام وحی و تأخیر کیفر دنیایی آنان ، نایستی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را در تبلیغ دین سست گرداند .

فإیّما نذهبنّ . . . فاستمسک بالذی أوحی إلیک

از تفریع این آیه بر آیات پیشین - که مسأله اعراض کافران از وحی و کیفر آنان را مطرح کرده بود - مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 8

8 - تفاوت نحوه ابلاغ و انزال پیام های دینی ، به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و انبیای پیشین . *

ما وصّی به . . . و الذی أوحینا إلیک

با توجه به تفاوت مواد و محتوای دو واژه «وصیت» و «وحی»، برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 353

171- مردم و استماع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 6

6 - گروهی از بنی اسرائیل خود بدون واسطه پیامبر کلام خداوند را شنیدند . *

وقد كان فريق منهم يسمعون كلم الله

بر اساس نظر برخی از مفسران، مراد از «فريق منهم» در جمله فوق، آن هفتاد نفری است که موسی (ع) آنان را گزینش کرد تا خود کلام الهی را بشنوند. اینان همان سخنان را تحریف کردند.

172- مشرکان مکه و نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 31 - 4

4 - اظهار شگفتی و ناباوری مشرکان مکه ، نسبت به نزول وحی بر فردی عادی و غیراشرافی

لولا نزل هـ ذا القرآن على رجل من القرينتين عظيم

با توجه به اعتراض مشرکان مکه که چرا پیامبر، از میان اشراف و ثروتمندان برگزیده نشد، فقر و تنگدستی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دست می آید.

173- مشکلات تبعیت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 5

5_ تبعیت محض از وحی الهی و گام نهادن در مدار حق ، ملازم با سختی ها و مشکلات است .

قد جاءكم الحق من ربكم .. و اتبع ما يوحي إليك و اصبر حتى يحكم الله

174- مصونیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 7

7- قلمرو وحی ، مصون از دخل و تصرف عناصر ناصالح و دروغ پرداز

و یمح الله الب_طل

ص: 354

175- مقامات ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 5 - 5

5- فرشتگان وحی ، موجوداتی بس بلند مرتبه و ارجمند در پیشگاه خداوند

و المرسلات عرفاً .. فالملقیات ذکراً

برداشت یاد شده، به این سبب است که فرشتگان، مورد سوگند الهی قرار گرفتند.

176- مکان ظهور ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 4

4- هر ناحیه ای از آسمان می توانست و احتمال داشت که محل ظهور و پیدایش فرشته وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد .

قد نری تقلب وجهک فی السماء

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای مشاهده نزول فرشته وحی به نقطه ای خاص و معین چشم نمی دوخت و صورتش را به هر سویی می چرخانید، به برداشت فوق می توان دست یافت.

177- مکان ظهور وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 3

3- آسمان محل ظهور و بروز وحی بر پیامبران

قد نری تقلب وجهک فی السماء

178- مکذبان نزول وحی بر بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 4

4_ یهودیان به سبب ادعای نازل نشدن وحی بر هیچیک از بشر ظالمترین مردم هستند.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء . . . و من أظلم ممن افترى على

179- مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 6، 4، 1

ص: 355

1_ کسانی که نزول وحی بر بشر و رسالت یافتن او را انکار می کنند، خداوند را، آن گونه که هست، نشناخته اند.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله على بشر

4_ یهود به سبب انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) منکر نزول هرگونه وحی بر افراد بشر شدند.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء

6_ گفتار یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر نازل نشدن وحی بر بشر، در تناقض با عقیده آنان در مورد نبوت موسی (ع) و نزول وحی بر آن حضرت بود.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء قل من أنزل الكتب الذي جاء به موسى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 9

9_ ادعای عدم نزول وحی، به دروغ مدعی نبوت شدن و ادعای آوردن مانند برای قرآن، از روشهای مخالفان برای مبارزه با اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

ما أنزل الله على بشر... افتري على الله كذبا أو قال أوحى إليّ... سأنزل مثل ما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 201 - 1

1 - پافشاری اهل جرم و گناه بر انکار حقایق وحی، تا مرز مشاهده عذاب دردناک الهی (عذاب استیصال)

كذلك سلكنه... لا يؤمنون به حتى يروا العذاب الأليم

«ال» در «العذاب» برای عهد است. بنابراین «العذاب الأليم» اشاره به عذابی دارد که مشرکان مکه به آن تهدید شدند (عذاب استیصال). آیه «أفبعذابنا يستعجلون» بیانگر آن است که آنان تهدید به عذاب را جدی نگرفتند و بدان جهت از روی استهزاء، خواستار تعجیل نزول آن بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 15 - 6, 5

5 - مردم انطاکیه، نزول چیزی را از ناحیه خداوند رحمان برای عالم دنیا و پدیده های آن (انسان و...)، ممکن نمی دانستند.

و ما أنزل الرحمن من شيء

6- مردم انطاکیه، نزول وحی و آمدن پیامی از جانب خدای رحمان بر پیامبران فرستاده شده به سوی خویش را، انکار می کردند.

و ما أنزل الرحمن من شيء

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که چون آیه شریفه در مقام بیان علت انکار وحی از سوی کافران است، مقصود از «شئ» همان وحی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 30 - 2

2- انکار لجاجت آمیز وحی و قرآن، از سوی مشرکان مکه

و رسول مبین . و لَمَّا جَاءَهُم الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ

ص: 356

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنباء ما فيه مزدجر .. كذبت قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنباء ما فيه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

180- ملاک ارزش وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 12

12- ثبات و جاودانی و مصونیت از تحریف ، ملاک ارزشمندی پیام وحی و مقتضی تلاوت و ابلاغ آن است .

واتل ما أحي إلیک .. لا مبدل لکلمته

181- ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 3

3- روح القدس (جبرئیل) ، واسطه ابلاغ وحی و نازل کننده قرآن از جانب پروردگار

قل نزله روح القدس من ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 3

3- فرشتگان در نزول بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آوردن وحی ، تنها از خداوند اطاعت می کنند .

و ما ننزل إلا بأمر ربک

گرچه در این آیه مطرح نشده است که فرشتگان بر چه کسی فرود می آیند و چه مطالبی را نازل می کنند؛ ولی به قرینه «ربک»، بارزترین مصداق برای گویندگان «ما ننزل ..»، مأموران ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشند.

5- روح القدس (جبرئیل) ، واسطه وحی الهی برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود .

كذلك أوحينا إليك روحاً من أمرنا

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مراد از «روحاً» فرشته وحی (جبرئیل) باشد. در این صورت نصب «روحاً» مبتنی به اعتبار نزع خافض و به تقدیر «أوحينا إليك بروح من أمرنا» است و یا به لحاظ عامل محذوف و به تقدیر «أوحينا إليك بإرسالنا روحاً من أمرنا» می باشد.

ص: 357

182- منافقان و وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 3

3_ حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ارتباط او با وحی ، امری ثابت شده برای منافقان

يحذر المنافقون أن تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم

بیم منافقان از افشای اسرارشان به وسیله قرآن، تلویحاً می رساند که آنان ارتباط پیامبر (صلی الله علیه و آله) با وحی را امری مسلم می شمردند.

183- منشأ انقطاع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 8

8 - پیدایش وقفه ای کوتاه در نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جلوه ای از ربوبیت خداوند و در راستای تدبیر امور رسالت آن حضرت بود .

رَبِّكَ

در شأن نزول های متعدد و ناهماهنگ درباره این سوره، این نکته مورد اتفاق است که در نزول پیاپی آیات قرآن، درنگی پدید آمد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را غمگین و مورد شماتت دشمن قرار داد و آیات این سوره، برای آن حضرت مایه تسلی خاطر گردید. تعبیر «رَبِّكَ» بیانگر آن است که همین وقفه نیز، جلوه ربوبیت و تدبیر خداوند بوده و آن حضرت را در مسیر دریافت و ابلاغ پیام های الهی، تقویت کرده است.

184- منشأ مخالفت با وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 3

3- مخالفت با پیام اصول وحی ، ریشه در انحرافات روحی و روانی فرد دارد ؛ نه پیچیدگی و ابهام مفاهیم آن .

بل هم فی شكّ یلعبون

«شک» و «لعب» _ آن هم شکی که دستمایه بازی و سرگرمی و بحث و لجاج قرار گیرد _ از موانع رسیدن به حق و اقرار به آن می باشد و

ویژگی چنین شکی، بیماری روحی است.

185- منشأ مصونیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 358

7- عزت خداوند، ضامن بقاء و استحکام وحی و معارف الهی است.

یوحی إليك .. الله العزيز الحكيم

از توصیف خداوند به عزیز و ارتباط صدر و ذیل آیه، می توان استفاده کرد که عزت خداوند مانع از بین رفتن معارف الهی است.

186- منشأ نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 4

4- وحی الهی، یادآوری به مردمان و نجات آنان از غفلت و بی خبری، مقتضای ربوبیت خداوند است.

ما یأتیهم من ذکر من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 55 - 6

6- ربوبیت الهی، مقتضای نزول وحی و کتاب آسمانی

أنزل إلیکم من ربکم

187- منشأ وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 4

4- بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر، حتی دریافت وحی توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، منوط به مشیت خداست.

وما أوتیتم من العلم إلا قليلاً. ولئن شئنا لنذهبن بالذی أوحینا إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 4

4- خداوند، مبدأ وحی و ارسال پیامبران

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً نوحى إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 2 - 3,6

3 - ربوبیت الهی ، مقتضی ارسال وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و اتّبع ما یوحى إلیک من ربّک

6 - چون سرمنشأ صدور وحی ، ربوبیت خداوند است ، پس باید از آن تبعیت کرد .

و اتّبع ما یوحى إلیک من ربّک

ص: 359

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 7

7 - ربوبیت خداوند ، مقتضی ارسال وحی به منظور هدایت بندگان است .

وإن اهتديت فبما يوحي إليك ربّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 7

7 - گزینش پیامبران برای دریافت وحی ، وابسته به مشیت خداوند و از شؤون اختصاصی او است .

يلقى الروح من أمره على من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 10

10 - تحقق وحی در نظام طبیعت و انتخاب آن به عنوان راه ارتباط خداوند با خلق ، متکی به عزت و حکمت او است .

كذلك يوحي إليك .. الله العزيز الحكيم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که وصف عزیز و حکیم نظر به توجیه و تبیین اصل وحی داشته و پاسخی به دو پرسش باشد: الف) آیا

راستی وحی امری ممکن است؟ ب) چرا شیوه وحی به عنوان راه ارتباط خدا با خلق انتخاب شده است؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 4 - 2

2 - وحی و بعثت پیامبران ، مقتضای مالکیت و ربوبیت بی شریک خدا بر جهان و انسان

كذلك يوحي إليك .. له ما فى السموات و ما فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 3

3 - وحی ، پدیده ای آسمانی و از مبدئی اعلی

كذلك يوحى . . . تكاد السموت يتفطرن من فوقهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شورى - 42 - 51 - 10،15

10 - ارسال وحى از سوى فرشته وحى ، تنها منوط به اذن و مشيت الهى است .

فيوحى باذنه ما يشاء

15 - وحى و شيوه هاى گوناگون آن ، متكى بر حكمت و كاردانى خداوند است .

و ما كان لبشر أن . . . إنّه علىّ حكيم

«حكيم» در جمله «إنّه علىّ حكيم»، مى تواند مرتبط با وحى و گزينش نوع آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 360

1 - انتخاب پیامبر و تعیین جایگاه رسالت و وحی ، تنها در حوزه اراده و انتخاب الهی است .

أهم يقسمون رحمت ربك

مراد از «رحمت ربك» _ با توجه به آیه قبل _ نبوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 5 - 3

3 - مفاهیم وحی و قرآن ، متکی به مبدأی مقتدر و بس نیرومند

علمه شديد القوى

188- منشأ وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 6

6 - القای وحی به پیامبران به فرمان خداوند بوده است .

يلقى الروح من أمره

«روح» در اصل به معنای مایه حیات و وسیله حیات بخش انسان است (قاموس المحيط); ولی طبق نظر مفسران در این آیه در معنای کنایی به کار رفته و مقصود از آن وحی الهی است که مایه حیات معنوی انسان ها می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 9

9 - وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تابع مشیت و خواست خداوند

فإن يشأ الله يختم على قلبك

جمله «یختم علی قلبک» کنایه از انقطاع وحی است. از ارتباط آن با مشیت خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فرمان دریافت و قرائت قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از مقام ربوبی خداوند و مایه رشد و تعالی آن حضرت

اقراً وربک الأکرم

189- موانع انقطاع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 3

3 - توجه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به ربوبیت و عنایت ویژه خداوند به او، مایه اطمینان آن حضرت به قطع نشدن ارتباط الهی با او است .

ص: 361

190- موانع ایمان به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 2 - 5

5- خوی سرکشی، تکبر، ستیزه جویی و حق ناپذیر، از موانع پذیرش قرآن و وحی الهی

و القراءان ذی الذکر . بل الذین کفروا فی عزّه و شقاق

191- موانع تأثیر وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 3

3- اندیشه محدود مشرکان، مانع از تأثیر پیام وحی در آنان

فأعرض عن من . . . ذلک مبلغهم من العلم

در صورتی که «ذلک مبلغهم...» بیانگر فلسفه تکلیف اعراض برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد، مفاد آن چنین می شود: چون محدوده دانش مشرکان از دنیا فراتر نمی رود، بنابراین از درک معارف معنوی عاجزانند. پس از آنان روی بگردان؛ زیرا پیام های الهی در عناصری مانند آنان تأثیر ندارد.

192- موانع فهم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 4

4- سرگرمی در میدان تردید و توقف در وادی شک و مصمم نبودن برای رسیدن به یقین، مایه محرومیت انسان از درک پیام مستدل وحی

إن کنتم موقنین . . . بل هم فی شکّ یلعبون

تعبیر «فی شکّ» استقرار در شک را می رساند؛ به علاوه آن که «یلعبون» آن را تأکید می کند. از مقابله این آیه با «إن کنتم موقنین»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- عدم درک کافران نسبت به وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از هواپرستی و تیرگی قلب آنان

قالوا .. ماذا قال ... أولئك الذين طبع الله على قلوبهم واتبعوا أهواءهم

بنابر این که تعبیر «طبع الله على قلوبهم» به عنوان علت «یستمع إلیک .. قالوا ... ماذا قال آنفاً» یاد شده باشد _ و نه معلول آن _ برداشت بالا استفاده می شود.

ص: 362

11- هواپرستی ، مانع درک حقایق وحی و عامل مهر شدن قلب انسان به اراده خداوند *

أولئك الذين طبع الله على قلوبهم واتبعوا أهواءهم

جمله «واتبعوا أهوائهم» می تواند بیانگر علت «طبع الله...» باشد؛ چه این که «طبع الله» می تواند بیانگر علت ناتوانی کافران و منافقان از درک پیام وحی به شمار آید.

193- موانع محو وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 87 - 1

1- لطف و رحمت خداوند ، مانع بازپس گیری وحی (حقایق و معارف و حیانی) از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لئن شئنا لنذهبنّ .. إلاّ رحمه من ربك

استثنا ممکن است از کلمه و یا کلامی محذوف صورت گرفته باشد: مثلاً عبارت چنین باشد آنچه را به تو دادیم، جز از سر رحمت ندادیم و بنابراین، محو نخواهیم کرد. و یا استدراک از «لئن شئنا» باشد و عبارت چنین فرض شود: «و لکن لانشاء ذلک رحمه» (ولی زایل کردن معارف عطا شده را نمی خواهیم به خاطر رحمت به تو)

194- موانع وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 3، 1

1 - افراط و زیاده روی مردم عصر بعثت در مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع لطف خدا در فرستادن وحی نبود .

أفضرب عنکم الذکر صفحاً أن کنتم قومًا مسرفین

با توجه به مقام آیه _ که مسأله وحی را مطرح می کند _ مراد از «اسراف»، افراط و زیاده روی در مخالفت با وحی خواهد بود.

3- اراده خداوند در نزول وحی ، متأثر از واکنش های مردم نیست .

أفضرب عنکم الذکر صفحاً أن کنتم قومًا مسرفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 5

5- فراگیری فساد و غوطه‌وری مردم در جرم و گناه، مانع نفوذ منطق مستدل وحی در ایشان

فدعا ربّه أنّ هـِـؤلاء قوم مجرمون

دعای موسی(ع)، شکوه ای از روی یأس و ناامیدی از ایمان فرعونیان به درگاه خداوند بود. تعبیر «انّ هـِـؤلاء...» بیانگر علت ناامیدی موسی(ع) از تأثیر سخنانش در فرعونیان می باشد.

195- موضعگیری علیه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 363

6 - بنای کافران بر خصومت و موضع گیری علیه هر پیام جدید الهی ، در طول تاریخ

و ما یأتیهم من ذکر من الرحمن محدث . . . معرضین

196- مؤمنان به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 5

5 - مادر موسی (ع) ، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود .

إذ أوحینا . . . أن اقدفیه ... يأخذہ عدوّ

به قرینه « القیت علیک محبه » و نیز آیات دیگر قرآن؛ مادر موسی (ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی (ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی (ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

197- ناپایداری تهمت‌های مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 11

11 - اتهام های منکران بر حقایق وحی ، ناپایدار و نابود شدنی است .

أم یقولون افتری . . . و یمح الله البـِـطل

198- ناخشنودی از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 9 - 2

2- کافران ، هواپرستانی ، ناخشنود از پیام های خداوند

و الذین کفروا . . . بأنهم کرهاوا ما أنزل الله

تعبیر «کرهاوا»، می رساند که کافران نه این که حقیقت دین را نفهمیده و انکار می کنند بلکه پس از فهم پیام دین، براساس تمایلات و گرایش های درونی، پذیرش پیام وحی بر آنان دشوار است.

199- نزول وحی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 285 - 3

ص: 364

3- نزول وحی و قرآن ، ناشی از مقام ربوبیت الهی

امن الرسول بما انزل الیه من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 106 - 4

4- نزول وحی از شؤون ربوبیت الهی است.

ما أوحی الیک من ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 4 - 8

8- پایین آمدن مفاهیم عالی وحی از مرتبه « أم الكتاب » تا « زبان عرب » ، نمودی از حکمت الهی است .

إنا جعلناه قرآناً عربياً .. وإِنَّهٗ فِیْ أُمِّ الْکِتَابِ لَدِینَا لَعَلِّیْ حَکِیْمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 8

8- مفاهیم عالی وحی ، تنزل یافته از سوی خداوند ، در سطح فهم بشر *

و ءامنوا بما نزل علی محمد

بدان احتمال که واژه «نزل» اشاره به تنزل و پایین آمدن سطح مفاهیم در حد درک بشر داشته باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که این تنزل از سوی خداوند صورت گرفته است؛ نه این که مفاهیم کلی بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) وحی شده و آن حضرت خود آنها را در سطح فهم مردم بیان کرده باشد.

200- نزول وحی بر انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 3

3- آسمان محل ظهور و بروز وحی بر پیامبران

قد نرى تقلب وجهك في السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 5 - 2

2- فرشتگان ، ابلاغ کننده وحی و کتاب های آسمانی به رسولان

فالملقیات ذکرًا

مقصود از «ذکر»، وحی و کتاب های آسمانی است و اطلاق ذکر بر این معنا، در قرآن بسیار است.

ص: 365

201- نزول وحی بر بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 17

17- تفکر در آیات قرآن ، عامل کشف حقانیت و روا بودن نزول وحی بر بشر

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحی إليهم . . . و أنزلنا إليك الذكر لتبين للناس

احتمال دارد متعلق «یتفکرون» شبهه ای باشد که از سوی مشرکان درباره عدم امکان نزول وحی بر بشر، القا و مطرح می شده است.

202- نزول وحی بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 4

4 - قطعی بودن نزول کتاب آسمانی بر موسی (ع) جایی برای تردید در نزول وحی بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) باقی نمی گذارد .

ولقد آتینا موسی الکتب فلاتکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا با توجه به دو نکته زیر است: 1_ انتخاب موسی(ع) از میان پیامبران پیشین، برای استدلال به آن، جهت حقانیت پیامبر بعدی، احتمال دارد به خاطر مقبول بودن ایشان نزد همه پیروان ادیان آسمانی باشد. 2_ مرجع ضمیر در «لقائه» احتمال دارد به قرآن برگردد که از محتوای کلام و آیه سه استفاده می شود و «فاء» در «فلاتکن» تفریعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 31 - 2

2- انتقاد جاهلانه مشرکان مکه به نزول وحی بر محمد (صلی الله علیه و آله) و نه فردی از اشراف

وقالوا لولا نزل هـذا القرآن علی رجل من القریتین عظیم

203- نزول وحی به انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 5

5- مشرکان مکه ، نزول وحی به انسان را قبول نداشتند .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إليهم

آیه در صدد تعریض به مشرکان و جواب گویی به آنان است که طبق قرینه ها و آیات دیگر قرآن کریم (سوره یونس ، آیه 2) آنها مبعوث شدن انسان را از جانب خداوند برای پیامبری قبول نداشتند. فعل «نوحی» در آیه قرینه و نشانه ای است بر نکته فوق.

ص: 366

204- نزول وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 195 - 1

1 - نزول مفاهیم وحی در قالب الفاظ عربی بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نزل ... علی قلبک ... بلسان عربی

205- نقش ملائکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 75 - 5

5 - دریافت وحی توسط فرشتگان از خداوند و ابلاغ آن به پیامبران

اللّٰه یصطفیٰ من الملائکه رسولاً و من الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 3

3 - فرشتگان وحی ، پیام آوران نیکی ها و ارزش ها از سوی خداوند

و المرسلات عرفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 3 - 2

2 - فرشتگان وحی ، صحیفه های آسمانی و حقایق و حیانی را برای پیامبران می گسترانند .

و النشرت نشرًا

از آیات مشابه دیگر، استفاده می شود که مقصود از نشر در این آیه، انتشار صحیفه های آسمانی و حقایق و حیانی به وسیله فرشتگان برای پیامبران است؛ مانند «کلاً إیّها تذکره . فمن شاء ذکره . فی صحف مکرمه . مرفوعه مطهره . بأیدی سفره . کرام برره» (عبس، آیات 11 - 16).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- فرشتگان وحی ، جداکنندگان حق از باطل اند .

فالف_رق_ت فرقا

«فرق» به معنای تمیزدادن میان اشیا است و مقصود از فارق بودن فرشتگان، به این است که آنان اهل بهشت را از اهل دوزخ و اقوام محکوم به عذاب را (مانند قوم نوح و عاد و ..) با غیر اینها جدا کرده، تمیز می دهند و یا این که آنان چیزهایی می آورند که جداکننده حق از باطل است (وحی و کتاب های آسمانی). گفتنی است برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

4- فرشتگان وحی نویسندگان قرآن از لوح محفوظ و ابلاغ کنندگان آن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

بأیدی سفره

در این که مراد از «سفره» چه کسانی اند؛ نظرهایی چند ارائه شده است. از جمله این که به قرینه توصیف آنان به «کرام» در آیه بعد، مراد ملائکه وحی می باشند؛ زیرا در سوره ای دیگر (انفطار، 11) نیز برای ملائکه، وصف «کرام» ذکر شده است. استنساخ قرآن از لوح محفوظ، برای نازل ساختن آن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، احتمالی است که با این آیات و مراحل نزول قرآن سازگار است.

206- نقش وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 145 - 13، 14

13 - معارف و احکام متکی بر وحی ، حقایقی عالمانه است .

من بعد ما جاءك من العلم

آوردن کلمه «علم» به جای «وحی» اشاره به این حقیقت دارد که: دستورات متکی به وحی، دستوراتی عالمانه است.

14 - تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه ، حکمی عالمانه و برخاسته از وحی و دستور خداوند است .

و ما أنت بتابع قبلتهم .. من بعد ما جاءك من العلم

از مصادیق مورد نظر برای «العلم»، وحی و دستور الهی مبنی بر تغییر قبله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 242 - 7

7_ شناخت احکام الهی ، در گرو وحی و تبیین الهی و نیز تعقل و اندیشه است .

كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 44 - 4

4_ وحی ، بیانگر حقایق تاریخی پوشیده بر انسان

ذلك من انباء الغیب نوحیه الیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 105 - 7

7_ پیام های الهی ، بیانگر راه ایجاد وحدت

من بعد ما جاءهم البینات

به مناسبتِ بحث اختلاف و تفرقه، مراد از «بینات»، پیامهای وحدت آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

19 - جهان بینی توحیدی و هدفداری جهان بدون اتکای بر وحی - با عقل و منطق - قابل درک است .

و يتفكرون في خلق السموات والارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

زیرا صاحبان خرد ناب پس از اندیشه در جهان، بدون تکیه بر وحی، به توحید ربوبی و هدفداری جهان رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 45 - 5

5 - ضرورت توجه به وحی برای شناخت دشمن

والله اعلم باعدائكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 7

7 - وحی پشتوانه حقانیت پیامبران (ع) در ادعای پیامبری

إنا أوحينا إليك كما أوحينا إلى نوح والنبيين من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 13

13 - نظام برخاسته از وحی الهی ، بهترین نظام حکومتی و قضایی

و من احسن من الله حكماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 10

10 - تنها وحی الهی تعیین کننده وظایف و شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

قل لا أقول لكم . . . إني ملك إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ انذار مردم با وحی و قرآن، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وأنذر به الذین یخافون

ضمیر «به الذین» به «ما یوحی» برمی گردد و مراد از «ما یوحی» مطلق وحی و قرآن بزرگترین و کاملترین مصداق آن است.

6_ وحی و قرآن، ابزارهایی کافی برای تبلیغ و انذار مردم

وأنذر به

مرجع ضمیر به «قرآن» است؛ یعنی با قرآن انذار کن. و چون ابزار انذار مشخص شده است، بالطبع باید قرآن در فعلیت بخشی به انذار کافی و کارآمد باشد.

7_ لزوم بهره گرفتن از وحی و تعالیم آن برای انذار مردم

وأنذر به

ص: 369

یادآوری ابزار انذار و معین کردن آن می تواند اشاره به لزوم حرکت در محدوده وحی برای انذار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 20

20_ تورات حاوی معارفی بود که بشر بدون وحی به آن راه نمی یافت.

و علمتم ما لم تعلموا انتم و لا اباؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 106 - 6,7

6_ وحی برای تربیت انسانهاست.

اتبع ما أوحى اليك من ربك

7_ توحید، محتوا و محور اصلی وحی است.

اتبع ما أوحى اليك من ربك لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 1,2

1_ وحی تنها منبع پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای بیان احکام الهی بوده است.

قل لا أجد فيما أوحى إليّ محرما

گزینش جمله «ما أوحى إليّ» به جای «ما عندی» و مانند آن می تواند اشاره به تنها منبع اساسی احکام_ که همان وحی الهی است_ باشد.

2_ وحی، تنها منبع تعیین کننده حرمت و حلیت خوردنیهاست.

قل لا أجد فيما أوحى إليّ محرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 13

13_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چگونگی استدلال بر حقایق و معارف دین تابع وحی و تعلیم خداوند بود .

قل لاأملك لنفسي نفعا . . . ولو كنت أعلم الغيب

آیه شریفه استدلالی است برای زدایش این توهم که، پیامبر (صلی الله علیه و آله) عالم به غیب است و زمان برپایی قیامت را می داند. شروع آیه با کلمه «قل» به این نکته اشاره دارد که پیامبر حتی در تبیین استدلال تابع وحی است و چگونگی استدلال را از خداوند فرامی گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 1,4

1_ بیم و نگرانی منافقان صدر اسلام ، از افشای اسرارشان توسط وحی

يحذر المنفقون أن تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم

4_ فاش شدن نیت قلبی منافقان ، توسط وحی و قرآن *

يحذر المنفقون أن تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم

ص: 370

بیم منافقان، می تواند نشانگر افشاگرهای پیشین قرآن درباره آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 12، 4

4_ اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آینده و امور غیبی، توسط وحی

يعتذرون إلیکم إذا رجعتم

12_ آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعمال نهانی متخلفان، در پرتو وحی و هدایت الهی

و سیری الله عملکم و رسوله

از اینکه رؤیت تنها به خدا و رسول نسبت داده شده، استفاده می شود که ممکن است اعمال متخلفان بر دیگران مخفی باشد. گفتنی است که فاصله شدن «عملکم» میان «الله» و «رسوله» ممکن است اشاره به این باشد که علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول علم خدا و در پرتو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 6

6_ اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از وجود منافقان، در پرتو وحی

و ممن حولکم . . . نحن نعلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 17

17_ وحی الهی، کمک کننده پیامبر (صلی الله علیه و آله) در افشای چهره منافقانه و خیانت بار بنیان مسجد ضرار

و الذین اتخذوا مسجداً . . . و الله یشهد إنهم لکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 2

2_ وحی، راهنمای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعیین کننده حدود مسؤولیت آن حضرت بود.

و اتبع ما یوحی إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 4,5

4_ وحی و اخبار خداوند ، طریق آگاهی پیامبران به امور غیبی و سرنوشت انسانها

أوحی إلی نوح أنه لن یؤمن من قومک إلا من قد آمن

5_ وحی ، طریق ارتباط خداوند با پیامبران و ابلاغ برنامه ها و گزارش ها به ایشان

و أوحی إلی نوح أنه لن یؤمن . . . فلا تبئس بما كانوا یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 6

6_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مردم عصر بعثت ، جز از طریق وحی ، راهی برای شناخت صحیح حادثه طوفان و سرگذشت نوح (ع)

در

ص: 371

اختیار نداشتند .

ما كنت تعلمها أنت و لا قومك من قبل هـ_ذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 14

14_ علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشأت گرفته از قرآن و وحی الهی است .

بما أوحينا إليك . . . و إن كنت من قبله لمن الغـفلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 6

6_ ارتباط خداوند با پیامبران خویش از طریق وحی بود .

إلا رجلاً نوحى إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 9

9- بخشی از تاریخ اقوام و ملل پیشین در بوته ابهام قرار دارد و دستیازی به آن جز از طریق وحی ممکن نیست .

و الذين من بعدهم لا يعلمهم إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 89 - 3

3- انسان ، بدون رهنمود های وحی و دین الهی ، در معرض خطر ها و تهدید های جدی است .

وقل إني أنا النذير المبين

انذار و اخطار پیامبران ، دلیل وجود خطر ها و تهدید های بسیاری در پیش روی بشر است . بنابراین اگر انسان انذار و اخطار های پیامبران را نادیده بگیرد ، دچار خطر ها و آفت های بسیاری خواهد شد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- « وحی » حیات بخش انسان و جامعه است .

ينزل الملئكة بالروح من أمره على من يشاء

چنان که مفسران گفته اند، مراد از «الروح» می تواند وحی باشد. به کار بردن کلمه «الروح» به جای وحی، استعاره است. وجه شبه این استعاره حیات بخش بودن وحی است؛ همان گونه که روح حیات بخش موجودات می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- راه نداشتن انسان به شناخت کنه ذات و صفات خدا، جز از طریق وحی

فلا تضربوا لله الأمثال إن الله يعلم و أنتم لاتعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که جمله «إن الله يعلم و أنتم لاتعلمون» تعلیل برای جمله «فلا تضربوا لله الأمثال»

باشد و متعلق و مفعول فعل «یعلم» و «لاتعلمون» خدا و ذات مقدس او باشد؛ یعنی، شما برای خدا شریک و مثل نپندارید؛ چون شما به ذات و حقیقت او پی نخواهید برد و این علم تنها منحصر به خداست و جز از طریق وحی شناخته نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 7

7- عدم امکان راهیابی انسان، به حقیقت و کیفیت و لحظه وقوع قیامت مگر از طریق وحی

و لله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

بیان «أمر الساعه..» پس از «لله غیب السماوات» ممکن است از باب ذکر خاص بعد از عام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از محرماتی که تنها برای ملت یهود وضع گردیده بود، از راه وحی آگاه شد.

و علی الذین هادوا حرمنا ما قصصنا علیک من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 123 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از آیین ابراهیم (ع) توسط وحی آگاه گردید.

ثم أوحینا إلیک أن اتبع مله إبرهیم حنیفاً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که جمله «أن اتبع..» جمله تفسیریه باشد؛ یعنی، ما به تو وحی کردیم و محتوای وحی ما، همان آیین ابراهیم(ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 11

11- تبیین همه نیازهای انسان در سعادت و کمال خویش، در قلمرو تعالیم دین و آموزه های وحی است.

إن هـذا القرآن یهدی .. و کل شیء فصلنَه تفصیلاً

نوع مفسران برآند که چون قرآن، کتاب هدایت و در جهت تأمین سعادت و کمال آدمی است، بنابراین مقصود از «و کلّ شیء» همه امور مرتبط با سعادت و کمال و هدایت است، نه تمامی حقایق و پدیده های عالم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 3

3- وحی پیام های حکیمانه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جلوه ربوبیت خاص خداوند برای آن حضرت است .

أوحى إليك ربك من الحكمة

اضافه «ربّ» به «ک» _ که مرجع آن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است _ می تواند مشعر به معنای یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به پاسخ گویی سؤالات مردم بر اساس آنچه بر او وحی شده بود .

ص: 373

يسئلونك عن الروح قل الروح من أمر ربي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 22 - 21

21- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ماجرای اصحاب كهف، تنها از طریق وحی الهی امکان پذیر بود.

و لاتستفت فيهم منهم أحدًا

نهی «لاتستفت» ارشاد به بی ثمر بودن نظرخواهی است و مفاد آیه این است که از احدی، انتظار نمی رود که به نظرخواهی تو پاسخ صحیح بدهد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 26 - 10

10- ماجرای اصحاب كهف، رازی است که دست یافتن بشر به زوایای آن، جز با وحی، ممکن نیست.

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 27 - 14

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی، در شناخت حقایق تاریخی و معرفتی، نباید به راهی جز وحی الهی، اعتماد کنند.

واتل ما أحی إليك . . . ولن تجد من دونه ملتحداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 29 - 4

4- تنها راه شناخت شیوه برخورد با مؤمنان تهیدست، وحی الهی است نه آرای هواپرستان غافل از خداوند

و لاتطع من . . . وقل الحق من ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 83 - 7

7- بخشی از علوم و اطلاعات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در گرو نزول وحی بود .

و یسئلونک . . . قل سأتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 110 - 4

4- دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر علوم بی کران الهی ، در محدوده وحی است .

قل لو کان البحر . . . قل إنا بشر مثلکم یوحی إلیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 38 - 4

4- دسترسی مادر موسی (ع) به اطلاعات القا شده به او ، جز از طریق وحی الهی ممکن نبود .

ص: 374

مراد از «مایوحی» (آنچه وحی می شود) اموری است که قاعدتاً وحی می شود و انسان، خود به آن نمی رسد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 4

4- وحی الهی ، راهنمای موسی (ع) در مراحل دشوار و تنگنا های مسیر رسالت .

و لقد أوحینا إلی موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 2

2- موسی (ع) در میقات و از طریق وحی ، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت .

و عجلت إلیک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 9

9- آگاهی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در باره حوادث قیامت و مقدمات آن ، در گرو وحی و متکی به منبع علم الهی بود .

ویسـلـونک .. فقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 7

7- دعوت پیامبران ، تنها مبتنی بر وحی الهی بود .

بل قالوا أضغـث .. بل هو شاعر ... و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 45 - 8, 4, 5, 3, 2

2- انذار و اخطار به مردمان در پرتو وحی ، وظیفه و رسالت اصلی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

قل إنما أنذركم بالوحي

3- انذار پیامبر (صلی الله علیه و آله) تنها براساس وحی الهی بود؛ نه آرا و هواهای شخصی و نفسانی.

قل إنما أنذركم بالوحي

4- وحی، منبع اصلی معرفت دینی و شناخت تعالیم الهی است.

قل إنما أنذركم بالوحي

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور بود تنها بر اساس وحی الهی، به انذار مردم بپردازد.

5- لزوم اتکا به وحی الهی در انذار مردم و تبلیغ دین

قل إنما أنذركم بالوحي

8- تأثیر نکردن انذارهای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برخی از مردم، برخاسته از حرف ناشنوایی آنان بود؛ نه ناشی از ضعف در منطق وحی و بیان آن حضرت.

قل إنما أنذركم بالوحي ولا يسمع الصمّ الدعاء إذا ما يندرون

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 108 - 4

4- دعوت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) تنها متکی بر وحی الهی بود؛ نه انگیزه های دیگر.

قل إِنَّمَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) همواره به از سوی دشمنان به دروغگو یا ساحر بودن متهم می شد. بنابراین اعلام به این که تنها به من وحی می شود، می تواند برای رفع این اتهام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 8

8 - بشر ، بدون هدایت وحی ، در معرض انحراف از توحید و یکتاپرستی است .

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا .. . أَنْ أَعْبَدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 73 - 4

4 - بشر ، بدون هدایت وحی ، ناتوان از شناخت و پیمودن راه درست

وَإِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 3

3 - تصمیم گیری و حرکت موسی (ع) ، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعَبَادِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 9

9 - انسان ، بدون بهره مند شدن از وحی و تعالیم آسمانی ، با انواع خطر ها و آسیب های هلاکت بار مواجه خواهد بود .

وإنه لتنزيل ربّ العـلمین . . لتكون من المندرين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که انذار و اخطار در جایی متصور و معقول است که در آن جا، خطرهایی جدی وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 4

4- وحی ، تبیین گر واقعیات پنهان هستی برای بشر

و تری الجبال تحسبها جامده و هی تمرّ مرّ السحاب

قرآن در زمانی پرده از راز حرکت زمین برداشت که دانش بشر از دریافت و حتی تصدیق و تأیید آن عاجز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 376

7 - بیدار کردن بشر ، فلسفه نزول پیامی و پیوسته وحی و رهنمود الهی (کتاب های آسمانی)

و ما كنت بجانب الطور إذ نادينا .. لعلمهم يتذكرون... ولقد وصلنا لهم القول لعل

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که مقصود از «القول» عموم سخنان الهی باشد؛ نه خصوص قرآن. ذیل آیه _ که فلسفه نزول را بیان می کند _ در مورد تورات نیز آمده است. از این رو این نکته می تواند مؤید برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 22, 20

20 - لازم است که به دلایل متقن عقلی و وحی و کتاب آسمانی ، اتکا شود .

يجـدل في الله بغير علم ولا هدى ولا كتـب منير

به قرینه «هدی» و «کتاب» _ که دلایل نقلی اند _ «علم» در آیه، می تواند دلیل عقلی باشد.

22 - آگاهی عقلانی و وحی و کتاب آسمانی ، سه منبع معتبر در جهان بینی است .

يجـدل في الله بغير علم ولا هدى ولا كتـب منير

ذکر «علم» در کنار «هدی» و .. می تواند به آن دسته از آگاهی هایی اشاره داشته باشد که از طریق عقل به دست می آیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 18

18 - وحی ، نيات منافقان را در رخصت خواهی شان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) آشکار کرد .

و إذ قالت طائفة منهم یـأهل یثرب لا مقام لكم .. و یستذنبن ... إن یریدون إلا فرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 3 - 6

6 - وحی الهی و قرآن کریم ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

فالتلیـت ذکرا

نام گذاری وحی الهی و قرآن مجید به «ذکر»، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 69 - 2، 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، از ملا اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی آگاهی نداشت.

ما کان لی من علم بالملأ الأعلی

طبق نظر مفسران، مقصود از «ملا اعلی» فرشتگان است. با توجه به آیه بعد، استفاده می شود که آگاه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ملا اعلی (مضمون آیه مورد بحث) مربوط به طرق عادی است و آن حضرت از راه وحی به آن عالم آگاه بود.

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مجادله و گفت و گوی فرشتگان با خدا درباره آفرینش آدم، تنها از راه وحی آگاه بود.

ما کان لی من علم بالملأ الأعلی إذ یختصمون

مقصود از مجادله و خصومت در آیه شریفه _ به قرینه دو آیه بعد (إذ قال ربّک للملائکة.. ..) _ گفت و گوی فرشتگان با خدا درباره خلقت انسان است.

ص: 377

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 70 - 7

7 - ممکن نبودن آگاهی از ملا اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی

ما كان لي من علم بالملا الأعلى . . . إن يوحى إليّ إلاّ أنّما أنا نذير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 16

16 - قابل شناخت بودن خداوند، از راه وحی و آیات و نشانه های او

ألم يأتكم رسل منكم يتلون عليكم آيات ربكم

سرزنش شدن کافران به خاطر توجه نکردن به آیات الهی، نشانگر این حقیقت است که آیات الهی، قابل شناخت است و انسان از این راه می تواند به خدا پی ببرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 9

9 - وحی، حیات بخش انسان و جامعه است.

يلقى الروح من أمره على من يشاء من عباده

از نام گذاری وحی به روح، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 4،4

4 - نظام آسمان ها، تحت هدایت وحی الهی (امر و تدبیر خداوند)

و أوحى في كلّ سماء أمرها

4 - نظام آسمان ها، تحت هدایت وحی الهی (امر و تدبیر خداوند)

و أوحى في كلّ سماء أمرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 10،12

10 - اهل زمین ، در طبیعت زمینی خود - بدون بهره گیری از وحی و شریعت الهی - مبتلا به لغزش و گمراهی اند .

كذلك يوحى . . . ويستغفرون لمن فى الأرض

12 - وحى ، تجلى رحمت و غفران بى پایان الهى است .

كذلك يوحى . . . ألا إن الله هو الغفور الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 12

12 - وحى الهى (قرآن) ، موجب تحكيم حق و نابودى باطل

يمح الله البطل ويحق الحق بكلمته

«كلمات» مى تواند اشاره به وحى و آیات الهى داشته باشد.

ص: 378

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 18

18 - انسان ، بدون تأثیرپذیری از مکتب وحی ، گرفتار کفران و ناسپاسی است .

فَإِنْ أَعْرَضُوا... فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 3، 1

1 - گفتگوی خداوند با بشر ، تنها از طریق وحی ، یا از ورای حجاب و یا از طریق پیک صورت می گیرد .

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا... أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا

3 - وحی ، عالی ترین شکل ارتباط خدا با انسان است . *

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعدد مراتب سه گانه، به ترتیب اولویت و تقدم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 10

10 - هدایت انسان به وسیله وحی و قرآن ، تابع مشیت الهی است .

نهدی به من نشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 21 - 4

4 - حس ، عقل و وحی ، ابزار اصلی دریافت معارف صحیح *

أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ... مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ... أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا

برداشت یاد شده بدین احتمال است که آیات سه گانه، اشاره به این نکته داشته باشد که مشرکان در ادعای خویش، به هیچ یک از منابع

اصلی معرفت (حس، عقل و وحی) متکی نیستند و در نتیجه می توان استفاده کرد که ابزار شناخت، وحی، حس و عقل می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 12، 7

7 - هدایت و رستگاری کامل ، تنها در پرتو تعالیم وحی و پیامبران الهی است .

أولو جنتکم بأهدی ممّا وجدتم

12 - محتوای پیام وحی ، محور اصلی درگیری مستکبران تاریخ در برابر پیامبران

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به کـفرون

از این که مترفان در پاسخ دعوت انبیا، مخالفت خویش را با پیام آنان ابراز کردند، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 13

ص: 379

13 - ادراک فطری انسان از خداوند ، نیازمند تکمیل و تقویت به وسیله هدایت و حیانی *

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِين

از سخن ابراهیم(ع)، استفاده می شود که آن حضرت قبل از برخورداری از هدایت های ویژه و فزون تر، با دلایل عقلی و فطری ره به خدا برده بود؛ اما آن را کافی نمی دانست و منتظر هدایتی فزون تر بود. این هدایت می توانست از ناحیه وحی یا به صورت دیگر در اختیار او قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 5, 2

2 - همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیازمند تذکر و یادآوری های وحی

و إِنَّهُ لَذَكَرُ لَكَ

5 - عظمت مسلمانان در پرتو تعالیم وحی و قرآن *

و إِنَّهُ لَذَكَرُ لَكَ وَ لِقَوْمِكَ

مقصود از «قوم»، ممکن است امت پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 10

10 - ترسیم های قرآن از بهشت و دوزخ ، نمودی از حقایق سهولت یافته وحی برای بیداری خلق

فَإِنَّمَا يَسْتَرْهَبُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

تعبیر «فَإِنَّمَا يَسْتَرْهَبُ ..» پس از مجموعه آیاتی آمده است که ترسیم کننده تفصیلی بهشت و دوزخ و فرجام بهشتیان و دوزخیان است، بنابراین آن آیات نمونه ای بارز برای اثبات آسان بودن قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 16 - 5

5 - حکومت و داوری میان مردم ، نیازمند مشروعیت دینی و استناد به منبع وحی

و لَقَدْ آتَيْنَا .. وَ الْحَكْمَ وَ النَّبُوَّةَ

برداشت بالا از آن جا استفاده می شود که یکی از موارد اعطایی از سوی خداوند به بنی اسرائیل، «حکم» دانسته شده است؛ آن هم در کنار «کتاب» و «نبوت» که اعطای آنها تنها از شؤن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 3

3 - انسان ، بدون روشنگری های وحی ، ناتوان از درک عمیق بسیاری از حقایق هستی

ه_ذا بصائر للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 25 - 6

6 - روش وحی ، تبیین حقایق با منطق و دلیل روشن و نه الزاماً ارائه نمود های حسّی

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينات... قالوا اتوا بآبائنا

ص: 380

از این که خداوند، پس از بیان دلایلی روشن، به درخواست مشرکان مبنی بر ارائه نمودهای محسوس ترتیب اثر نداده است، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 13

13- لزوم مستند بودن هر عقیده دینی، به منبع وحی و یا دلیل قطعی علمی

اثنونی بکتب من قبل هذا أو أثره من علم إن كنتم صـدقین

صداقت و درستی هر عقیده دینی، از دوره قابل اثبات است: 1_ ارائه دلیل متکی به وحی و کتاب های آسمانی; 2_ ارائه گواهی از دریافت های علمی و عقلی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 10، 13

10- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقایق غیبی، تنها برگرفته از منبع وحی

و ما أدری ما یفعل بی و لا بکم إن أتبع إلا ما یوحی الیّ

از ارتباط جمله «و ما أدری» با «إن أتبع»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

13- انذار های پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به امت، برگرفته از منبع وحی

إن أتبع إلا ما یوحی الیّ و ما أنا إلا نذیر مبین

از ارتباط عبارت «إن أتبع» با «ما أنا إلا نذیر مبین»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 5

5- حقایق نازل شده از مقام ربوبیت الهی، مایه رشد و تعالی و مصونیت از پوچی است.

و أصلح بالهم . ذلك بأنّ ... أتبعوا الحقّ من ربّهم

وصف «ربّ» در آیه شریفه، مشعر به علّیت است; یعنی، آنچه از سوی «ربّ» نازل شود، جز در جهت تکامل نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 6

6 - اندیشه و خرد آدمی ، برای ره یابی به حقیقت ، نیازمند تذکار های وحی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ

تعبیر «لذکری» می رساند که خرد انسان در ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 3 - 3

3 - تضمین عصمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در تمامی عمر از سوی وحی

ما ضلّ صاحبکم و ما غوی . و ما ینطق عن الهوی

خداوند، با خبر دادن از حال و آینده _ با عبارت «ما ینطق . . .» _ در حقیقت عصمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در طول حیات ایشان تضمین نموده است؛ چنان که با «ما ضلّ . . .» گذشته آن حضرت را مبرّا از گمراهی دانسته است.

ص: 381

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 4 - 1

1 - سخنان و پیام های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها نشأت یافته، از مبدأ وحی

و ما ينطق عن الهوى . إن هو إلا وحى يوحى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 5 - 4

4 - اتکای پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مبدأ مقتدر وحی، بازدارنده آن حضرت از هر انحراف و هواپرستی *

و ما ينطق عن الهوى .. علمه شديد القوى

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین احتمال می رود کهوصف «شديد القوى» در تأکید عدم گرایش پیامبر(صلی الله علیه و آله)، به هوای نفس آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 16، 15، 6

6 - ارزشمندی باور ها و عقاید انسانی، در گرو ریشه داشتن آن در وحی و معارف الهی است .

ما أنزل الله بها من سلطان

خداوند، در مقام تخطئه مشرکان، این نکته را گوشزد می کند که باورهای آنان از سر چشمه علم و حکمت الهی نشأت نگرفته است. در نتیجه از مفهوم آیه شریفه می توان نتیجه گرفت که ارزشمندی عقاید انسانی، وابسته به سرچشمه گرفتن آن از علوم الهی است.

15 - وحی و رسالت، برنامه کامل هدایت و در راستای رشد و تعالی بشر

و لقد جاءهم من ربهم الهدى

بنابراین که «الهدى» اشاره به وحی و رسالت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

16 - انسان ها، فاقد هر عذر و بهانه، در پیشگاه پروردگار خویش پس از آمدن وحی

إن هي إلا أسماء سميتموها .. و لقد جاءهم من ربهم الهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 36 - 4

4 - وحی ، طریق رهیابی انسان به غیب *

أعنده علم الغیب . . . أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

خداوند، در ابتدا علم غیب را از مشرکان نفی می کند و سپس در مقام تخطئه و توبیخ آنان می فرماید: وحی _ که طریق ارتباط انسان با غیب است _ هیچ گونه سازگاری با اندیشه آنان ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 2

2 - پیام های قرآن و وحی ، زداینده غفلت و غرور کاذب از آدمیان

أفمن هـذا الحدیث تعجبون . . . و أنتم سـمدون

ص: 382

توییح کافران به خاطر غفلت زدگی آنان و ناباوری به مفاهیم قرآن، می رساند که اگر آنان به قرآن گوش جان فرا دهند، از غفلت و غرور بیرون خواهند آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 11

11 - جوامعی که خود را در پناه تعالیم وحی قرار ندهند ، خطر گرفتار شدن در ورطه انواع گمراهی ها ، آنان را تهدید می کند .

هو الذی ینزل علی عبده آیت بینت لیخرجکم من الظلمت إلى النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 17

17 - حرکت های دینی - اجتماعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مستند به رهنمود های وحی

یأیها النبی إذا جاءک . . . فبایعهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 3

3 - پیامبران ، دارای دستورات مستقل و جدا از فرمان های خداوند از راه وحی

أمر ربّها ورسله

تصریح به فرمان رسولان، در کنار فرمان خداوند، می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 37 - 3,4

3 - داوری درباره دین ، باید بر مبنای وحی و کتاب آسمانی باشد .

أم لکم کتب فیه تدرسون

4 - وحی و کتاب های آسمانی ، مبنای داوری درباره درستی و نادرستی عقاید و مسائل دینی است .

أم لکم کتب فیه تدرسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 3

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدریک ما الحاقه

آیات 13 تا 17 این سوره، در جهت بیان بخشی از حقایق مربوط به قیامت است. از مجموع آنها می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، از طریق خود وحی برای انسان ها قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 7

7 - انسان ، بدون رهنمود های وحی و دین الهی ، در معرض خطر ها و تهدید های جدی است .

ص: 383

انذار و اخطار پیامبران، دلیل وجود خطرها و تهدیدهای بسیاری در پیش روی بشر است. بنابراین اگر انسان، انذار و اخطارهای پیامبران را نادیده بگیرد، دچار خطرها و آفت های بسیاری خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از راه وحی به استماع جن نسبت به قرآن آگاه شد .

قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 25 - 3

3 - محدودیت قلمرو علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به عالم آخرت ، من های وحی الهی به ایشان

قُلْ إِن أَدْرَى أَقْرَبُ مَا تُوْعَدُونَ أَمْ لِي رَبِّي أَمَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 2

2 - امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فَلَا يَظْهَرُ عَلَيَّ غَيْبُهُ أَحَدًا . إِلَّا مِنْ أَرْتَضِي مِنْ رَسُولٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 2 - 3

3 - انسان ، بدون بهره مندی از رهنمود های وحی و پیامبران الهی ، در معرض خطر ها و تهدید های جدی است .

قَم فَاَنْذِرْ

انذار و اخطار پیامبران، دلیل وجود خطرها و تهدیدهای بسیاری در پیش روی بشر است. بنابراین اگر انسان، انذار و اخطارهای پیامبران را نادیده بگیرد، دچار خطرها و آفت های بسیاری خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 27 - 3

3 - حقیقت دوزخ و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دست یابی است .

و ما أدریک ما سقر

از آیات 27 تا 31_ که در جهت تبیین بخشی از حقایق دوزخ است_ می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، از طریق خود وحی برای انسان قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 4 - 3

3 - وحی و کتاب های آسمانی ، جداکننده حق از باطل اند .

فالف_رق_ت فرقا

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 6 - 4, 3, 2

2 - وحی و کتاب های آسمانی ، وسیله اتمام حجت خداوند بر خلق و انذار و اخطار بدان ها است .

ذکرًا . عذرًا أو نذرًا

3 - ارائه وحی و کتاب های آسمانی از سوی فرشتگان ، مایه عذرخواهی و اثبات بی گناهی مؤمنان در پیشگاه خداوند

فالملقى ت ذکرًا . عذرًا أو نذرًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که مقصود از «عذرًا»، اعدار (عذر خواستن) مؤمنان در پیشگاه خداوند باشد.

4 - با ارائه شدن وحی و پیام های الهی ، هیچ عذر و بهانه ای برای کافران و انسان های متخلف ، در پیشگاه خداوند قابل قبول نیست .

فالملقى ت ذکرًا . عذرًا أو نذرًا

مطلب یاد شده، در واقع پیام اصلی آیه شریفه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 3

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدریک ما یوم الفصل

از این که آیه مورد بحث، در میان آیات مربوط به قیامت است قرار دارد، می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، تنها از طریق خود وحی برای بشر قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 12 - 1

1 - انسان ، در تشخیص تکالیف دشواری که خداوند خواهان انجام گرفتن آن است ، نیازمند وحی است .

و ما أدریک ما العقبه

«العقبه» گرچه مطلق است؛ ولی مراد از آن _ به قرینه سیاق آیه _ طریقه های سختی است که سلوک آن، مطلوب خداوند می باشد؛ وگرنه

شناخت مطلق کارهای دشوار بر کسی سخت نیست.

207- نیاز به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 7

7- بشر، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است.

و ما أنزلنا عليك الكتاب إلا لتبين لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

ص: 385

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان في الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4 - نیاز بشر، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان]، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست.

أفنزرب عنكم الذكر... وكم أرسلنا من نبي في الأولين

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 7

7- نیاز همه انسان ها به پیام وحی و رهنمود های پروردگار، برای رسیدن به حق و صلاح

بأن الذين كفروا اتبعوا البطل وأن الذين آمنوا اتبعوا الحق من ربهم

مقید شدن «الحق» به «من ربهم» و مقابله «الحق من ربهم» با «الباطل»، می رساند که بشر بیش از دو راه در پیش ندارد: راه باطل و یا راه حق، راه حق تنها همان راهی است که منتسب به پروردگار و نازل شده از سوی او است از این رو انسان برای رسیدن به حق، ضرورتاً نیازمند رهنمود خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 12 - 1

1 - انسان ، در تشخیص تکالیف دشواری که خداوند خواهان انجام گرفتن آن است ، نیازمند وحی است .

و ما أدریک ما العقبه

«العقبه» گرچه مطلق است؛ ولی مراد از آن _ به قرینه سیاق آیه _ طریقه های سختی است که سلوک آن، مطلوب خداوند می باشد؛ وگرنه شناخت مطلق کارهای دشوار بر کسی سخت نیست.

208- واسطه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 13، 5

ص: 386

5- فرشتگان ، واسطه ابلاغ وحی بر بندگان منتخب خداوند

ينزل الملئکه بالروح من أمره علی من یشاء من عباده

مراد از «روح» در آیه، به قرینه فrazهای بعد (أن أنذروا ..) _ که درباره ابلاغ وحی و رسالت است _ می تواند وحی باشد.

13- فرشتگان ، از وسایط اجرای فرمان های خدا

ينزل الملئکه ... أن أنذروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 6

6- ملائکه ، تنها واسطه نزول وحی و پیام الهی به ساکنان زمین

لنزلنا علیهم ملکاً رسولاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مراد از «ملکاً رسولاً» فرشته وحی باشد نه پیامبر (صلی الله علیه و آله).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 4

4- دریافت پیام وحی به وسیله جبرئیل از مقام الوهیت و آوردن آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وهو بالأفق الأعلى

مراد از «أفق أعلى» می تواند مقام الوهیت باشد که جبرئیل از آن جا وحی را دریافت کرده، به زمین می آورد و به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 2

2 - جبرئیل ، واسطه وحی الهی به پیامبران

فأوحی إلی عبده ما أوحی

209- وحی بر برگزیدگان خدا

1- خداوند، فرشتگان را همراه روح (وحی الهی) بر بندگان منتخب خود نازل می کند.

ينزل الملئکه بالروح من أمره علی من یشاء من عباده

مفسران در مورد مراد از «روح» در آیه شریفه احتمالاتی را ذکر کرده اند، مانند: «جبرئیل»، وحی و چیزی که حیات با آن تحقق می یابد. در برداشت فوق «روح» کنایه از وحی منظور شده است.

5- فرشتگان، واسطه ابلاغ وحی بر بندگان منتخب خداوند

ينزل الملئکه بالروح من أمره علی من یشاء من عباده

مراد از «روح» در آیه، به قرینه فرازهای بعد (أن أنذروا ..) _ که درباره ابلاغ وحی و رسالت است _ می تواند وحی باشد.

210- وحی به ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 10,12

10- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، پیامبرانی که از سوی خداوند به آنان وحی می شد .

و أوحینا إلیهم

12- خداوند ، به ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) کار های نیک را شناساند و چگونگی انجام آنها را از طریق وحی به آنان آموخت .

و أوحینا إلیهم فعل الخیرت

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «فعل الخیرات» به خاطر مفعول بودن آن برای «أوحینا» باشد. بر این اساس وحی و الهام فعل خیرات می تواند به این معنا باشد که خدا هر آن چه در میزان الهی و در واقع، کار خیر است به آنان شناساند و چگونگی انجام دادن آنها را از طریق وحی به آنان آموخت. و به سخن دیگر «أوحینا» متضمن معنای «علّمنا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 105 - 1

1 - اعلام خداوند به ابراهیم (ع) مبنی بر تحقق یافتن رؤیای او و عمل کردن وی مطابق آنچه در خواب دیده و مأموریت یافته بود .

قد صدّقت الرؤیا

تصدیق رؤیا _ برابر نظر بیشتر مفسران _ به معنای تحقق بخشیدن رؤیا در عالم خارج است. به عبارت دیگر، ابراهیم(ع) مطابق آنچه در خواب دیده بود، عمل کرد.

211- وحی به اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 10,12

10- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، پیامبرانی که از سوی خداوند به آنان وحی می شد .

و أوحینا إلیهم

12- خداوند ، به ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) کار های نیک را شناساند و چگونگی انجام آنها را از طریق وحی به آنان آموخت .

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «فعل الخیرات» به خاطر مفعول بودن آن برای «أوحینا» باشد. براین اساس وحی و الهام فعل خیرات می تواند به این معنا باشد که خدا هر آن چه در میزان الهی و در واقع، کار خیر است به آنان شناساند و چگونگی انجام دادن آنها را از طریق وحی به آنان آموخت. و به سخن دیگر «أوحینا» متضمن معنای «علّمنا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 25 - 3

2- بهره مندی از وحی الهی ، ویژگی همه پیامبران است .

و ما أرسلنا من قبلك من رسول إلاّ نوحی إليه

3- شعار « لا إله إلاّ الله » ، پرستش خدای یگانه و مبارزه با شرک و چندگانه پرستی ، محتوای وحی الهی به تمامی رسولان

من رسول إلاّ نوحی إليه أنّه لا إله إلاّ أنا فاعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 10، 9، 5، 3

3_ خداوند ، پیامبران بسیاری را پس از نوح (ع) مبعوث کرد و بدان ها وحی فرستاد .

كما أوحينا إلى نوح والنبيين من بعده

4_ ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق ، یعقوب ، عیسی ، ایوب ، یونس ، هارون و سلیمان علیهم السلام از پیامبران پس از نوح (ع) و مخاطب وحی

و أوحينا إلى إبراهيم . . . و سلیمان

5_ خداوند ، گروهی از فرزندان یعقوب را به پیامبری برانگیخت و به آنان وحی کرد .

أوحينا إلى . . . و الاسباط

«اسباط» جمع «سبط» در لغت به فرزندانگان گفته می شود، و مراد از آن در آیه فرزندانگان حضرت یعقوب(ع) هستند و برخی از مفسران مقصود از «الاسباط» را فرزندان اسحاق دانسته اند. گفتنی است که آمدن کلمه «الاسباط» پس از «یعقوب» نظر اول را تأیید می کند.

9_ انکار وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در حقیقت انکار وحی به دیگر پیامبران الهی است .

إنا أوحينا إليك كما أوحينا إلى نوح والنبيين من بعده و أوحينا

10_ وحی الهی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برخوردار از تمام ویژگی های وحی خداوند به پیامبران گذشته

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ

چون مشبه به وحی به تمامی پیامبران است، معلوم می شود وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به گونه ای بوده که از ویژگیهای تمامی وحیها برخوردار بوده است.

16_ وحی خداوند بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در بردارنده هر آنچه بر دیگر پیامبران وحی شده بود.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ

امام باقر و امام صادق (ع) بعد از اشاره به مضمون آیه فوق فرمودند فجمع له کل وحی.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 285، ح 305؛ نورالثقلین، ج 1، ص 573، ح 670.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 13

13_ دریافت وحی، تنها امتیاز پیامبران از دیگران

ص: 389

قل لا أقول لكم . . . إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 4,5

4_ وحی و اخبار خداوند ، طریق آگاهی پیامبران به امور غیبی و سرنوشت انسانها

أوحى إلى نوح أنه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن

5_ وحی ، طریق ارتباط خداوند با پیامبران و ابلاغ برنامه ها و گزارش ها به ایشان

و أوحى إلى نوح أنه لن يؤمن . . . فلا تبئس بما كانوا يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 109 - 6

6_ ارتباط خداوند با پیامبران خویش از طریق وحی بود .

إلا رجالاً نوحى إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 13 - 7

7- در پی تهدید شدن انبیا از سوی کفار ، خداوند به پیامبران وحی کرد که قطعاً ستمگران را هلاک خواهد کرد .

قالوا . . . لنخرجنكم . . . فأوحى إليهم ربهم لنهلكن الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 3

3- خداوند ، به همه پیامبران وحی می کرده است .

وما أرسلنا من . . . إلا رجالاً نوحى إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 2

2- تفاوت انبیا با سایر انسان ها ، در دریافت وحی از خدا ، داشتن مقام نبوت و کتاب آسمانی است .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم .. بالبینت والزبر

برداشت فوق، بنابراین نکته است که آیه در ادامه معرفی انبیا باشد بدین صورت که: آنان از جنس بشر هستند (و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم ..) و به آنان وحی می شود و... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 5

5- بهره مندی پیامبران از وحی ، وجه امتیاز و تفاوت آنان با سایر بشر

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 390

5- دریافت وحی توسط فرشتگان از خداوند و ابلاغ آن به پیامبران

اللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 13

13 - فرستادگان الهی ، با در دست داشتن وحی الهی در قالب عبارات های قابل تلاوت در میان مردم ، مبعوث می شدند .

أَلَمْ يَأْتِكُمْ رِسَالٌ مِنكُم مَّتْلُونٍ عَلَيْكُمْ ءِآيَاتٍ مِّن رَّبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 1

1 - وحی خداوند به پیامبران ، دارای سابقه و دیرینه تاریخی است .

كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 8

8 - تفاوت نحوه ابلاغ و انزال پیام های دینی ، به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) و انبیای پیشین . *

ما وَصَّي بِهِ . . . وَ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

با توجه به تفاوت مواد و محتوای دو واژه «وصیت» و «وحی»، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 5، 11

5 - پیامبران و مرتبطان با علم وحی ، کلام الهی را بدون رؤیت خداوند دریافت می کنند .

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا

11 - فرشته وحی ، پیکی امین در ابلاغ پیام خدا به پیامبران

فیوحی باذنه ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 1

1 - وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، استمرار وحی بر انبیای پیشین است .

و كذلك أوحينا إليك

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مشارٌالیه «ذلک»، مطلق وحی باشد (که از آیه قبل استفاده می شود).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 14

14- دریافت وحی ، تفاوت و امتیاز محوری پیامبران از دیگر مردمان

قل ما كنت بدعاً... و ما أدری... إن أتبع إلا ما يوحى إليّ و ما أنا إلا نذير

ص: 391

کافران از پیامبر(صلی الله علیه و آله)، انتظارهای فوق بشری داشتند. پیامبر(صلی الله علیه و آله) مأمور شد تا به آنان یادآور شود که من نیز چون دیگر پیامبران، خصائص بشری دارم؛ با این تفاوت که به من وحی شده و در آگاهی های خویش تابع وحی می باشم. این نشان می دهد که تمامی کمالات پیامبر(صلی الله علیه و آله) بر محور دریافت وحی و پیروی از آن، استوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 2

2 - جبرئیل ، واسطه وحی الهی به پیامبران

فأوحی إلی عبده ما أوحی

213- وحی به انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 7 - 4

4- کافران مکه ، بر این باور بودند که نزول هر نوع پیام آسمانی بر بشر ، باید همراه با شاهد آسمانی محسوسی باشد . *

قالوا .. لو ما تأتینا بالملئکه إن كنت من الصدقین

درخواست کافران از پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای آوردن ملائکه جهت تصدیق نبوتش، ممکن است از این رو باشد که: آنان ارتباط بشر با خداوند را غیر ممکن می دانستند و برای قبول نبوت بشر، خواستار آوردن شاهد آسمانی بودند و ذکر نام ملائکه شاید به عنوان نمونه و یا شناخته شده بودن آنان باشد.

214- وحی به ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 11

11- ذوالقرنین از پیامبران بود و به مقام دریافت سخن های خداوند نایل شده بود . *

قلنا ی_ذا القرنین

ظاهر کلمه «قلنا» خطاب مستقیم است، گرچه احتمال الهام و یا رساندن پیام به وسیله پیامبری دیگر نیز وجود دارد.

215- وحی به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 3

3 - فرستادگان الهی ، علاوه بر داشتن کتاب آسمانی ، دارای رهنمود ها و دریافت کننده الهام های خاصی از جانب خداوند بودند .

بالتب و بما أرسلنا به رسلنا

در صورتی که مقصود از «کتاب» جنس کتاب و مجموعه کتاب های آسمانی باشد؛ مراد از «بما أرسلنا به رسلنا»

ص: 392

رهنمودهای پیامبران و یا الهام های الهی به آنان _ جدا از کتاب آسمانی _ خواهد بود.

216- وحی به زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 5 - 2

2- زمین ، دریافت کننده وحی و فرمان الهی و مطیع آن

بأن ربك أوحى لها

217- وحی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 1

1 - ناباوری قوم ثمود نسبت به انتخاب فردی چون « صالح (ع) » ، از میان همه قوم ، برای دریافت وحی

ألقى الذكر عليه من بيننا

218- وحی به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 6

6- عیسی (ع) در معرفی خویش به مردم ، دریافت فرمان خداوند به نماز و زکات را از ویژگی های خویش برشمرد .

وأوصني بالصلوة والزكوة مادمت حيًا

219- وحی به قلب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 2

2- جبرئیل ، نازل کننده قرآن بر قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فإنه نزله على قلبك

220- وحى به لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 393

2_ فرشتگان میهمان بر لوط (ع)، حامل پیامهایی از ناحیه خداوند برای او بودند.

قالوا یـلوط انا رسل ربک

برداشت فوق، از اینکه فرشتگان خود را به عنوان پیام آوران الهی (رسل ربک) معرفی کردند، استفاده می شود.

221- وحی به مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 38 - 4، 3، 1

1 - مادر موسی (ع)، دریافت کننده وحی و پیام از جانب خداوند

إذ أوحینا إلی أمّک

«وحی» در آیه ممکن است به معنای سخن گفتن خداوند با مادر موسی (ع) باشد و ممکن است از آن الهام اراده شده باشد؛ برخی از وعده های خداوند به مادر موسی (ع) که در سوره قصص آمده است، با معنای اول سازگارتر است.

3 - وحی و پیام خداوند به مادر موسی (ع) از نعمت های بزرگ او به موسی (ع) بود.

و لقد منّنا .. إذ أوحینا إلی أمّک مایوحی

«إذ» ظرف است برای «منّنا»؛ یعنی نعمت بزرگی که در آیه قبل یاد شد، در آن زمان بوده است.

4 - دسترسی مادر موسی (ع) به اطلاعات القا شده به او، جز از طریق وحی الهی ممکن نبود.

مایوحی

مراد از «مایوحی» (آنچه وحی می شود) اموری است که قاعداً وحی می شود و انسان، خود به آن نمی رسد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 22، 10

10 - خداوند در وحی به مادر موسی، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او معرفی کرد.

22 - « عن أبي جعفر (ع) قال : أنزل الله على موسى التابوت ونوديت أمه ضعيه في التابوت فاقدفيه في اليمّ وهو البحر ;

از امام باقر(ع) روايت شده كه فرمود: خداوند تابوت را بر موسى(ع) نازل كرد و به مادر وي ندا داده شد كه او را در تابوت قرار ده، پس آن را به دريا بيفكن».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 7 - 3

3 - رهنمود الهی به مادر موسی در رابطه با فرزندش از طریق وحی

وأوحينا إلى أم موسى أن أرضعيه . . . فألقيه في اليمّ

ص: 394

222- وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 44 - 6، 2

2_ وحی ، راهی برای دریافت گزارشات غیبی و تاریخ پیشینیان ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذلک من انباء الغیب نوحیه الیک

6_ آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حقایق نهفته تاریخ زکریا و مریم ، نشانگر صدق ادعای وی در ارتباط با وحی

ذلک من انباء الغیب . . . و ما کنت لدیهم اذ یلقون اقلامهم ایهم یکفل مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 105 - 1

1_ خداوند ، فرو فرستنده قرآن به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنا أنزلنا إلیک الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 11

11_ برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از وحی ، حکمت و علم لدنی ، زمینه مصونیت آن حضرت از خطا و مایه عصمت وی از گناه

و لولا فضل الله . . . أنزل الله علیک الکتب و الحکمه و علمک ما لم تکن تعلم

جمله «و انزل الله» بیانگر علت جمله پیشین است. یعنی چون قرآن و حکمت را بر تو نازل کردیم، تلاش آنان برای انحراف تویی اثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 1، 9، 10، 16

1_ خداوند به حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) وحی کرد و وی را به پیامبری برانگیخت .

9_ انکار وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در حقیقت انکار وحی به دیگر پیامبران الهی است .

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوْحٍ وَ النَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَوْحَيْنَا

10_ وحی الهی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برخوردار از تمام ویژگی های وحی خداوند به پیامبران گذشته

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوْحٍ وَ النَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ

چون مشبه به وحی به تمامی پیامبران است، معلوم می شود وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به گونه ای بوده که از ویژگیهای تمامی وحیها برخوردار بوده است.

16_ وحی خداوند بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) دربردارنده هر آنچه بر دیگر پیامبران وحی شده بود .

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوْحٍ

امام باقر و امام صادق (ع) بعد از اشاره به مضمون آیه فوق فرمودند فجمع له کل وحی.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 285، ح 305؛ نورالثقلین، ج 1، ص 573، ح 670.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 395

10 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به اعلام وحی شدن قرآن به خویش و بیان اهداف نزول آن

و أوحى إليّ هذا القرآن لأنذركم به و من بلغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 _ نزول تورات دلیلی بر امکان نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و گواهی بر بطلان پندار منکران نزول وحی بر بشر است.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر .. . قل من أنزل الكتب ... قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 _ پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، کلام خدا (قرآن) را از راه وحی دریافت می کرد .

انت بقرءان غیر هذا .. . إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 _ قرآن ، کتابی است نازل شده از جانب خدا و خوانده شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) .

و ما تتلوا منه من قرءان

برداشت فوق از عود ضمیر «منه» به خداوند و از تکریر قرآن _ که مصدر به معنای مفعول است _ استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 _ ربوبیت الهی ، مقتضی نزول قرآن بر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بوده است .

لقد جاءك الحق من ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ وحی ، راهنمای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعیین کننده حدود مسئولیت آن حضرت بود .

و اتبع ما یوحی إلیک

3_ نزول وحی (قرآن) بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تدریجی بود .

و اتبع ما یوحی إلیک

فعل مضارع «یوحی» دلالت بر تجدد و استمرار دارد و لازمه تجدد و استمرار، تدریجی بودن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 12 - 6

6_ آیه های قرآن ، حقایقی که از طریق وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل می شد .

فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک

ص: 396

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 3

3_ خداوند ، داستان نوح را از طریق وحی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) تشریح کرد .

تلک من أنباء الغیب نوحیها إلیک

ظاهر این است که مراد از ضمیر «ها» در «نوحیها» همان مشارالیه «تلک» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 14، 8

8_ خداوند ، قرآن و داستان های آن را از طریق وحی در اختیار پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار می داد .

نحن نقص علیک . . . بما أوحینا إلیک هذا القرآن

حرف «باء» در «بما أوحینا» سببیه است و «ما» در آن مصدریه می باشد.

14_ علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشأت گرفته از قرآن و وحی الهی است .

بما أوحینا إلیک . . . و إن كنت من قبله لمن الغـفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 102 - 3

3_ خداوند ، داستان یوسف (ع) را از طریق وحی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) تشریح کرد .

ذلک من أنباء الغیب نوحیه إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 10، 7

7_ قرآن ، کتابی از ناحیه خدا و نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و الذی أنزل إلیک من ربک الحق

10_ برای نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، میان او و خداوند واسطه ای وجود داشته است .

و الذي أنزل إليك من ربك الحق

فاعل «أنزل» در عبارت فوق نمی تواند خداوند فرض شود؛ زیرا در این صورت صحیح آن بود که گفته می شد: «و الذي أنزل ربك إليك الحق» و یا «الذي أنزل إليك الحق»؛ یعنی، آن گاه که فاعل حذف شود و فعل به صورت مجهول آورده شود، نباید در عبارت اشاره به فاعل شود. بنابراین فاعل «أنزل» شخصی دیگر (جبرئیل یا ...) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 2

2_ قرآن، کتابی از ناحیه خداوند و نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أنما أنزل إليك من ربك الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 8، 5

ص: 397

5_ قرآن حقیقتی که خداوند آن را با وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل کرد .

لتتلوا علیهم الذی أوحینا إلیک

8_ قرآن و وحی نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرتوی از رحمت گسترده خداوند است .

و هم یکفرون بالرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 4

4_ نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) مایه سرور و شادمانی گروهی از یهود و نصارا بود .

والذین ءاتینهم الکتب یفرحون بما أنزل إلیک

جمله «و من الأحزاب . . .» (برخی از یهود و نصارا بخشی از قرآن را نمی پذیرند) حکایت از آن دارد که مراد از «الذین ... یفرحون» همه یهود و نصارا نیستند. از این رو در برداشت سرور و شادمانی به گروهی از آنان نسبت داده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 2

2- قرآن ، کتابی است که از جانب خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده است .

کتب أنزلنہ إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 6 - 3,4

3- کافران مکه ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خاطر ادعای نزول وحی بر خود ، فردی مجنون و دیوانه می دانستند .

وقالوا یاأیها الذی نزل علیه الذکر إنک لمجنون

شواهد تاریخی گواهند که قبل از ادعای نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنان چنین تهمتی را به آن حضرت نسبت نمی دادند، پس این تهمت به خاطر نکته یاد شده است.

4- کافران مکه ، نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ، ادعایی بیش نمی دانستند .

قالوا يأتيها الذي نزل عليه الذكر

ذکر نکردن منشأ نزول ذکر و مجهول آوردن فعل «نزل» و نیز با استهزا بیان کردن آن، می تواند به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 7 - 2

2- کافران مکه ، دلیل صداقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در ادعای نزول وحی ، آمدن ملائکه برای تصدیق او می دانستند .

لو ما تأتينا بالملئكة إن كنت من الصادقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 1

1- قرآن ، کتابی نازل شده از سوی خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما أنزلنا عليك الكتاب

«ال» در «الكتاب» عهد ذهنی بوده و مراد از آن قرآن کریم است.

ص: 398

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از محرماتی که تنها برای ملت یهود وضع گردیده بود، از راه وحی آگاه شد.

و علی الذین هادوا حرمنا ما قصصنا علیک من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 123 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از آیین ابراهیم (ع) توسط وحی آگاه گردید.

ثم أوحینا إلیک أن اتبع مله إبرهیم حنیفاً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که جمله «أن اتبع...» جمله تفسیریه باشد؛ یعنی، ما به تو وحی کردیم و محتوای وحی ما، همان آیین ابراهیم (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 3, 1

1- مجموعه اوامر و نهی های خداوند، که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شد، رهنمودهایی حکیمانه است.

ذلک ممّا أوحی إلیک ربّک من الحکمه

مشارالیه «ذلک» مجموعه تعالیم، اعم از نواهی و اوامری می باشد که در چند آیه قبل آمده است.

3- وحی پیام های حکیمانه به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جلوه ربوبیت خاص خداوند برای آن حضرت است.

أوحی إلیک ربّک من الحکمه

اضافه «ربّ» به «ک» _ که مرجع آن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است _ می تواند مشعر به معنای یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 45 - 10

10- خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به هنگام ابلاغ وحی، مورد امداد غیبی خویش قرار می داد.

و إذا قرأت القرآن جعلنا بينك . . . حجاباً مستوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 5

5- خداوند ، علاوه بر آیات قرآن کریم ، سخنانی ویژه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته است . *

و إذ قلنا لك إن ربك أحاط بالناس

برداشت فوق ، مبتنی بر دو نکته ادبی است: 1. «إذ» متعلق به «أذكر» مقدر (از ماده «ذُكِرَ») باشد؛ 2. لام در «لك» برای اختصاص باشد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: «ای پیامبر! به یاد آور نکته ای را که پیش از این اختصاصاً برای تو گفتیم». گفتنی است که نکته یاد شده در آیات پیشین نیامده است و این حکایت از آن دارد که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) غیر از قرآن، تعالیم دیگری اعطا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 399

1- خداوند، قادر بر محو و زایل کردن تمامی معارف و حقایقی است که بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی کرده است .

و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

2- پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، شخصیتی که از جانب خداوند به او وحی می شد .

و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

4- بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر، حتی دریافت وحی توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، منوط به مشیت خداست .

و ما أوتیتم من العلم إلاّ قليلاً. و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- لطف و رحمت خداوند، مانع بازپس گیری وحی (حقایق و معارف و حیانی) از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لئن شئنا لنذهبنّ .. إلاّ رحمه من ربّک

استثنا ممکن است از کلمه و یا کلامی محذوف صورت گرفته باشد: مثلاً عبارت چنین باشد آنچه را به تو دادیم، جز از سر رحمت ندادیم و بنابراین، محو نخواهیم کرد. و یا استدراک از «لئن شئنا» باشد و عبارت چنین فرض شود: «و لکن لانشاء ذلک رحمه» (ولی زایل کردن معارف عطا شده را نمی خواهیم به خاطر رحمت به تو)

2- تثبیت مفاهیم وحی و جاودانگی آنها در قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جلوه ربوبیت خاص الهی نسبت به آن حضرت

لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا .. إلاّ رحمه من ربّک

6- امتنان خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر تثبیت مفاهیم وحی در قلب او

و لئن شئنا لنذهبنّ .. إن فضله کان علیک کبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قرآن کتابی وحی شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند است .

واتل ما أحي إلیک من کتاب ربک

حرف «من» در «من کتاب ربک» برای تبیین است و گویای این که آنچه وحی شده است، همان کتاب خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 83 - 6,7

6- تشریح داستان ذی القرنین ، بر پایه تلاوت وحی و نه آگاهی های شخصی پیامبر (صلی الله علیه و آله) استوار است .

سأتلوا علیکم منه ذکراً

7- بخشی از علوم و اطلاعات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در گرو نزول وحی بود .

ویسئلونک . . . قل سأتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 3,4,8

3- حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) ، من های وحی و نبوت ، بشری عادی است .

إنما أنا بشر مثلکم یوحی الیّ

ص: 400

4- دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر علوم بی کران الهی، در محدوده وحی است.

قل لو كان البحر .. قل إنّما أنا بشر مثلكم يوحى إليّ

8- توحید و یگانگی خدا، شاخص ترین پیام های عقیدتی وحی شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

یوحى إليّ أنّما إلـهـكم إلـهـ واحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 1,3,5

1- تاریخ پیامبران و دعوت های توحیدی آنان، معارفی الهی است که فرشتگان آن را به امر خداوند و با برنامه ای زمان بندی شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ابلاغ کرده اند.

و ما ننزّل إلاّ بأمر ربّك

این آیه و آیه بعد - به قرینه «فاعبده و اصطر لعبادته» در آیه بعد - تزییلی بر آیات پیشین و گویای این نکته است که: آنچه گفته شد، به امر خداوند بر تو نازل شده است و واسطه وحی در این زمینه از خود هیچ نقشی ندارد. بنابراین همچون پیامبرانی که سرگذشت آنان بر تو خوانده شد، به عبادت خداوند پرداز و بر آن پایدار بمان.

3- فرشتگان در نزول بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آوردن وحی، تنها از خداوند اطاعت می کنند.

و ما ننزّل إلاّ بأمر ربّك

گرچه در این آیه مطرح نشده است که فرشتگان بر چه کسی فرود می آیند و چه مطالبی را نازل می کنند؛ ولی به قرینه «ربك»، بارزترین مصداق برای گویندگان «ما ننزّل ..»، مأموران ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشند.

5- نزول ملائکه بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آوردن وحی، جلوه ای از ربوبیت خداوند بر آن حضرت بود.

و ما ننزّل إلاّ بأمر ربّك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آیات قرآن را پیش از پایان یافتن وحی آن، به زبان جاری می ساخت و در تلاوت آن تعجیل داشت.

*

و لاتعجل بالقراءان من قبل أن يقضى إلیک وحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 1 - 3

3_ قرآن ، کتابی نازل شده از جانب خداوند بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

تبارک الذی نزل الفرقان علی عبده

از دیدگاه بیشتر مفسران مقصود از «فرقان» در آیه شریفه قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 1

1 - قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، محل نزول قرآن و پیام وحی

نزل به الروح الأمين . علی قلبک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 401

6 - اقدام الهی به بیان معارف ، شرایع و سرگذشت پیامبران ، از طریق وحی کردن قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ول_کنا أنشأنا قرونًا فتناول عليهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 2 - 3,4

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دریافت کننده وحی

و اتّبع ما یوحى إلیک من ربّک

3 - ربوبیت الهی ، مقتضی ارسال وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و اتّبع ما یوحى إلیک من ربّک

4 - نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای پرورش و تنظیم جهت گیری صحیح او بود .

و لاتطع الـک_فرین . . . و اتّبع ما یوحى إلیک من ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 31 - 1,2,8

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، دریافت کننده وحی از جانب خداوند

و الذی أوحینا إلیک

2 - قرآن ، کتاب آسمانی و وحی الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و الذی أوحینا إلیک من الکت_ب

8 - انتخاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای دریافت وحی و قرآن کریم ، بر اساس آگاهی خداوند ، از شایستگی ها و ارزش های نهفته در وجود آن حضرت بود .

و الذی أوحینا إلیک من الکت_ب . . . إنّ الله بعباده لخبیر بصیر

جمله «إنّ الله بعباده . . .» در مقام تعلیل برای «و الذی أوحینا إلیک...» بوده و در واقع پاسخ به این پرسش است که چرا به

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) وحی می شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 69 - 1, 2

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، از ملاً اعلی (عالم فرشتگان) جز از راه وحی آگاهی نداشت .

ما کان لی من علم بالملاً الأعلی

طبق نظر مفسران، مقصود از «ملاً الأعلی» فرشتگان است. با توجه به آیه بعد، استفاده می شود که آگاه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ملاً اعلی (مضمون آیه مورد بحث) مربوط به طرق عادی است و آن حضرت از راه وحی به آن عالم آگاه بود.

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مجادله و گفت و گوی فرشتگان با خدا درباره آفرینش آدم، تنها از راه وحی آگاه بود .

ما کان لی من علم بالملاً الأعلی إذ یختصمون

مقصود از مجادله و خصومت در آیه شریفه _ به قرینه دو آیه بعد (إذ قال ربّک للملائکة.. ..) _ گفت و گوی فرشتگان با خدا درباره خلقت انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 402

6- وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها در محدوده انداز به مردمان و به منظور اخطار به آنان بوده است.

إِن يُوْحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 2

2- پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)، دریافت کننده وحی (قرآن) از سوی خداوند

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 6 - 3

3- ارتباط و حیانی با خداوند، تنها فرق و امتیاز پیامبر (صلی الله علیه و آله) با دیگران است.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 8

8- تفاوت نحوه ابلاغ و انزال پیام های دینی، به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) و انبیای پیشین.*

مَا وَصَّيْتُ بِهِ... وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

با توجه به تفاوت مواد و محتوای دو واژه «وصیت» و «وحی»، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 6

6- قلب پیامبر (صلی الله علیه و آله)، محل نزول و دریافت وحی الهی

فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُخْتَمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وحی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، استمرار وحی بر انبیای پیشین است .

و كذلك أوحينا إليك

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مشاراً الیه «ذلک»، مطلق وحی باشد (که از آیه قبل استفاده می شود).

2 - تحقق انواع سه گانه وحی (وحی بیواسطه ، وحی از پس حجاب و نزول فرشته) برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و ما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحياً أو .. و كذلك أوحينا إليك

تعبیر به «کذلک» می تواند ناظر به مفاد آیه پیشین باشد که راه ها و اقسام وحی را معین کرده بود.

5 - روح القدس (جبرئیل) ، واسطه وحی الهی برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود .

كذلك أوحينا إليك روحاً من أمرنا

برداشت یاد شده بر این پایه مبتنی است که مراد از «روحاً» فرشته وحی (جبرئیل) باشد. در این صورت نصب «روحاً» مبتنی به اعتبار نزع

خافض و به تقدیر «أوحينا إليك بروح من أمرنا» است و یا به لحاظ عامل محذوف و به تقدیر «أوحينا إليك

بإرسالنا روحاً من أمرنا» می باشد.

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، پیش از نزول وحی با کتاب های آسمانی و مفاهیم قرآن هیچ آشنا نبود.

ما كنت تدري ما الکتب ولا الإیمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 4

4 - قرآن، وحی الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده و آن حضرت در محتوای آن نقشی نداشته است.

فاستمسک بالذی أُوحی إليك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 7 - 4, 1

1 - عزیمت جبرئیل از بالاترین افق هستی، به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) جهت ابلاغ قرآن به آن حضرت

فاستوی. وهو بالأفق الأعلى

ضمایر در این آیات، به «شدید القوی» (جبرئیل) بازمی گردد.

4 - دریافت پیام وحی به وسیله جبرئیل از مقام الوهیت و آوردن آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وهو بالأفق الأعلى

مراد از «أفق اعلی» می تواند مقام الوهیت باشد که جبرئیل از آن جا وحی را دریافت کرده، به زمین می آورد و به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 8 - 1

1 - جبرئیل برای ابلاغ وحی، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود را به آن حضرت نزدیک و نزدیک تر کرد.

ثم دنا فتدلی

«دنا»؛ یعنی، نزدیک شد و «تدلی»؛ یعنی، آویخت و این کنایه از شدت نزدیکی است. ضمیر فاعل در «دنا» و «تدلی» به جبرئیل بازمی

گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 9 - 1

1 - جبرئیل برای وحی کردن قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود را آن قدر به آن حضرت نزدیک کرد که فاصله میان وی و حضرت به اندازه دو کمان یا کمتر از آن رسید .

فكان قاب قوسين أو أدنى

«قاب» معادل «مقدار» و «قاب قوسین» به معنای اندازه دو کمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 1,2

1 - جبرئیل ، آن گاه که خود را کاملاً به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزدیک کرد ، حقایق عظیمی را به آن حضرت وحی نمود .

فأوحى إلى عبده ما أوحى

ص: 404

حرف «فاء» می رساند که این وحی، پس از «دنا فتدلّی..» صورت گرفته است. عبارت «ما أوحی» نیز دلالت بر تفخیم دارد. برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که ضمیر فاعلی در «فأوحی» به جبرئیل بازگردد.

2 - جبرئیل ، واسطه وحی الهی به پیامبران

فأوحی إلی عبده ما أوحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 5، 1

1 - شهود قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را به هنگام وحی

ما کذب الفؤاد ما رای

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مصون از هر گونه خطا ، به هنگام دریافت وحی

ما کذب الفؤاد ما رای

در صورتی که مراد از «ما رای» وحی باشد، تعبیر «ما کذب..» نشانگر راه نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف به هنگام دریافت وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 1 - 2، 1

1 - نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به هنگامی که آن حضرت جامه ای به خود پیچیده بود .

یَأْتِيهَا الْمَزْمَلُ

«تَزْمَلُ» (مصدر «مَزْمَلُ») به معنای پیچیدن جامه و پارچه ای بر خویشتن است.

2 - نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به هنگام دل آزردهی و تألمات روحی آن حضرت ، در راستای رسالت

یَأْتِيهَا الْمَزْمَلُ

برداشت یاد شده از مجموع آنچه مفسران درباره شأن نزول این آیات ذکر کرده اند، استفاده می شود؛ مثلاً پیامبر (صلی الله علیه و آله) به وقت دریافت اولین وحی، احساس ناراحتی کرده، به حضرت خدیجه فرمود: مرا جامه ای بپوشان و یا آن حضرت به وقت شنیدن تهمت کهنات، جنون و سحر درباره خود، احساس ناراحتی کرده به استراحت پرداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- دریافت وحی (قرآن) و تبلیغ آن ، امری بس سنگین و گران بار برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به هنگامی که آن حضرت ردا بر خود پیچیده بود .

يَا أَيُّهَا الْمَدَّثِرُ

«دثار»، به معنای لباس رویین و آنچه روی لباس زیرین به تن می کنند (مانند ردا و ..) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تألیف و تنظیم کلمات قرآن و خواندن آن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تضمین شده از سوی خداوند

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

«جمع» در لغت به معنای تألیف است و مقصود از آن در این آیه تألیف و تنظیم کلمات قرآن می باشد. واژه «قرآن» نیز معنای مصدری دارد؛ یعنی، خواندن. بنابراین «إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ»؛ یعنی، «بی تردید تألیف و تنظیم کلمات قرآن و خواندن آن بر تو [ای پیامبر] بر عهده ما است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 15 - 4

4 - فرشتگان وحی نویسندگان قرآن از لوح محفوظ و ابلاغ کنندگان آن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

بأیدی سفره

در این که مراد از «سفره» چه کسانی اند؛ نظرهایی چند ارائه شده است. از جمله این که به قرینه توصیف آنان به «کرام» در آیه بعد، مراد ملائکه وحی می باشند؛ زیرا در سوره ای دیگر (انفطار، 11) نیز برای ملائکه، وصف «کرام» ذکر شده است. استسناخ قرآن از لوح محفوظ، برای نازل ساختن آن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، احتمالی است که با این آیات و مراحل نزول قرآن سازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 3 - 5

5 - القای وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و توانمند ساختن او بر قرائت قرآن، احسان و کرم خداوند به آن حضرت است.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ

223 - وحی به مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 12

12 - در پی زایمان مریم (س)، فرشته الهی (جبرئیل) او را از جاری شدن آب در پایین پایش با خبر ساخت.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی قد جعل ربك تحتک سریاً

محتمل است که ضمیر فاعلی در فناداها به فرشته الهی برگردد.

224- وحی به ملانکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 3، 1

1_ خداوند با وحی به فرشتگان حاضر در کارزار بدر، آنان را از پشتیبانی خویش در ثبات بخشیدن به مجاهدان آگاه ساخت.

إذ یوحی ربک إلی الملئکة أنى معکم فثبتوا الذین

3_ تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود.

ص: 406

إذ يوحى ربك إلى الملكة

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

225- وحی به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 21

21_ خداوند نازل کننده کتاب تورات بر موسی (ع)

قل من أنزل الكتب الذي جاء به موسى . . . قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 117 - 2

2_ خداوند، فرمانش را (افکندن عصا) از طریق وحی به موسی ابلاغ کرد.

و أوحينا إلى موسى أن ألق عصاك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 11

11_ فرمان خدا به موسی (زدن عصا بر سنگ برای تهیه آب) فرمانی اعلام شده به او از طریق وحی

و أوحينا إلى موسى . . . أن اضرب بعصاك الحجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 87 - 14، 1

1_ خداوند، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند.

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا القوم كما بمصر بيوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومکما».

3_ برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود.

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

14_ «عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر (ع) قال: قلت: کان هارون أخا موسی لأبیه و أمه؟ قال: نعم... قلت: و کان الوحی ینزل علیهما جمیعاً؟ قال: الوحی ینزل علی موسی و موسی یوحیه الی هارون؟»

محمد بن مسلم گوید به امام باقر (ع) گفتم: آیا هارون برادر پدری و مادری موسی (ع) بود؟ حضرت فرمود: آری... گفتم: آیا وحی بر هر دوی آنان نازل می شد. حضرت فرمود: وحی بر موسی (ع) نازل می شد و موسی (ع) وحی را به هارون منتقل می کرد».

ص: 407

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 52 - 1

1- خداوند از سمت راست کوه طور، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داد و با او سخن گفت .

وَنَدِينَهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ

«ایمن» یا از «یمن» به معنای خیر و برکت داشتن گرفته شده و یا از «یمین» که به معنای «سمت راست» است. در این برداشت معنای دوم مورد نظر است. در این صورت «الایمن» وصف کلمه «جانب» خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 13 - 5

5 - سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور)، به صورت وحی بوده است .

فاستمع لما يوحي

جمله «إِنِّي أَنَا اللَّهُ» (در آیه بعد) بدل برای «ما یوحی» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی (ع) گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 10، 1

1 - یگانگی خداوند و حقیقت نداشتن هیچ معبودی جز او، سرلوحه وحی الهی به موسی (ع) در وادی طوی بود .

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

10 - فرمان مداومت بر نماز و برپاداشتن آن، از نخستین برنامه های عملی ابلاغ شده به موسی (ع) در وادی طوی بود .

أقم الصلوه

«اقامه نماز» (برپاداشتن آن) به مداومت بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان

برحذر داشت .

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 9

9 - موسی و هارون (ع) ، با خطابی مشترک از سوی خداوند ، وحی الهی را دریافت کردند .

قال لاتخافا إتی معکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 1

1 - هارون نیز مانند موسی (ع) ، دریافت کننده وحی الهی بود .

ص: 408

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 1

1 - دل قوی داشتن و نگران نبودن از پی آمد های سحر ساحران فرعون ، مفاد وحی خداوند به موسی (ع) در میدان مقابله با ساحران

فأوجس . . . قلنا لاتخف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 3,4

3 - مسیر هجرت بنی اسرائیل از مصر ، از طریق وحی به موسی (ع) مشخص شده بود .

و لقد أوحینا إلی موسی . . . فاضرب لهم طریقاً فی البحر

فرمان به کوچ دادن شبانه بنی اسرائیل و بیان برخورد آنان در مسیر خود با دریا، دال بر این است که مسیر حرکت نیز از طریق وحی مشخص شده بود.

4 - وحی الهی ، راهنمای موسی (ع) در مراحل دشوار و تنگنا های مسیر رسالت .

و لقد أوحینا إلی موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 2

2 - موسی (ع) در میقات و از طریق وحی ، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت .

و عجلت إلیک . . . فإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَکَ مِنْ بَعْدِکَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1,3,6

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

3- تصمیم‌گیری و حرکت موسی (ع)، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

و أوحينا إلی موسی أن أسر بعبادی

6- خبر دادن خداوند به موسی (ع) مبنی بر تعقیب بنی اسرائیل از سوی فرعونیان در صورت خروج از مصر

أسر بعبادی إناکم متّبعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 63 - 2

2- وحی الهی به موسی (ع) مبنی بر زدن عصای خویش به دریا

فأوحينا إلی موسی أن اضرب بعصاک البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 409

1 - فرمان الهی به موسی ، در وادی طور مبنی بر افکندن عصای خویش

و أن ألق عصاک

«إلقاء» (مصدر «ألق») به معنای انداختن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 2

2 - وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود .

إذ نادیه ربّه

226- وحی به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 12، 2

2_ خداوند نوح (ع) را به پیامبری برانگیخت و به وی وحی کرد .

كما أوحینا إلی نوح

12_ نوح ، نخستین پیامبری که خدا به او وحی کرده است . *

كما أوحینا إلی نوح و النبین من بعده

چون آیه مورد بحث _ نه به صورت تفصیل و نه به صورت اجمال _ سخنی درباره وحی به پیامبری قبل از نوح(ع) بیان نکرده، می توان گفت قبل از حضرت نوح(ع) پیامبری که خدا به وی وحی کرده باشد وجود نداشته ; بنابراین نوح(ع) اولین پیامبری است که به وی وحی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 61 - 3

3_ نوح (ع) با اعلان دریافت سخنان خویش از خداوند ، خود را پیراسته از هر گونه گمراهی خواند .

2_ خداوند، در پی تلاش های حضرت نوح (ع) و مؤثر نبودن آن تلاشها، او را از ایمان آوردن کفرپیشگان قومش مأیوس کرد.

و أوحى إلى نوح أنه لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن

فاعل «لن يؤمن» کلمه ای همانند «أحد» می باشد؛ یعنی: «لن يؤمن أحد من قومك.» «إلا» به معنای «غیر» و صفت برای «أحد من قومك» است نه استثنای از جمله «لن يؤمن...»؛ زیرا استثنای مؤمنان از جمله سابق، استثنای وجهی بلکه صحیحی نیست. بنابراین جمله «لن يؤمن...» چنین معنا می شود: احدی از افراد غیر مؤمن قومت (کافران آنان) ایمان نخواهد آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 37 - 10، 4

4_ نوح (ع)، در ساخت کشتی با دریافت وحی، از تعالیم و راهنمایی های خداوند بهره می برد .

واصنع الفلک بأعيننا ووحينا

10_ خداوند، فرجام کفرپیشگان قوم نوح (غرق شدن در طوفان آب) را برای او بیان کرد .

إنهم مغرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 27 - 2

2- وحی الهی به نوح (ع) در ساختن کشتی

فأوحينا إليه أن اصنع الفلک

227- وحی به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 14، 3، 1

1_ خداوند، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومكما».

3_ برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

14_ «عن محمد بن مسلم عن ابي جعفر (ع) قال: قلت: كان هارون أخا موسى لأبيه وأمه؟ قال: نعم... قلت: و كان الوحي ينزل عليهما جميعاً؟ قال: الوحي ينزل على موسى و موسى يوحيه الى هارون؟

محمد بن مسلم گوید به امام باقر (ع) گفتم: آیا هارون برادر پدری و مادری موسی (ع) بود؟ حضرت فرمود: آری... گفتم: آیا وحی بر هر دوی آنان نازل می شد. حضرت فرمود: وحی بر موسی (ع) نازل می شد و موسی (ع) وحی را به هارون منتقل می کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 9

9- موسی و هارون (ع)، با خطابی مشترک از سوی خداوند، وحی الهی را دریافت کردند.

قال لاتخافا إني معكما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 411

1 - هارون نیز مانند موسی (ع)، دریافت کننده وحی الهی بود.

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا

228- وحی به یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 2

2- یحیی (ع) دریافت کننده وحی و دارای شخصیتی ممتاز در پیشگاه خداوند بود.

ی-یحیی خذ الکتب بقوه

در باره این که ندای «یا یحیی» گفته چه کسی بود، دو احتمال وجود دارد: 1_ از جانب خداوند و توسط فرشته وحی؛ 2_ توصیه زکریا به فرزندش یحیی. ظاهر آیه مؤید احتمال اول است. برداشت یاد شده نیز بر همین اساس است.

229- وحی به یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 17

17_ "عن أبي عبد الله (ع): ... هبط عليه جبرئيل فقال له: يا يعقوب ربك يقرؤك السلام ويقول لك: شكوتني إلى الناس ... فلاتعود تشكوني إلى خلقي... فقال: "إنما أشكوا بئني و حزني إلى الله...";

از امام صادق (ع) روایت شده است: ... جبرئیل بر یعقوب فرود آمد و گفت: پروردگارت سلام می رساند و می گوید: از من به مردم شکوا کردی ... دیگر چنین کاری نکن ... پس گفت: "إنما أشكوا بئني و حزني إلى الله...".

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 73 - 10,12

10- ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، پیامبرانی که از سوی خداوند به آنان وحی می شد.

و أوحينا إليهم

12- خداوند، به ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع) کارهای نیک را شناساند و چگونگی انجام آنها را از طریق وحی به آنان آموخت.

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «فعل الخیرات» به خاطر مفعول بودن آن برای «أَوْحِينَا» باشد. براین اساس وحی و الهام فعل خیرات می تواند به این معنا باشد که خدا هر آن چه در میزان الهی و در واقع، کار خیر است به آنان شناساند و چگونگی انجام دادن آنها را از طریق وحی به آنان آموخت. و به سخن دیگر «أَوْحِينَا» متضمن معنای «عَلَّمْنَا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 16، 14، 13، 10، 9، 8

8_ خداوند یوسف (ع) را از طریق وحی به نجات یافتن از چاه کنعان و دیداری مجدد با برادرانش، نوید داد.

و أوحینا إلیه لتنبئتهم بأمهم هذا

جمله «لتنبئتهم» (همانا این واقعه را در آینده به برادرانت یادآوری خواهی کرد) دلالت بر نجات یوسف از چاه دارد و نیز حاکی از این است که او برادرانش را در آینده ملاقات خواهد کرد.

9_ عنایت خاص خداوند به یوسف (ع) با وحی کردن به او در چاه کنعان

أن يجعلوه فی غیبت الجب و أوحینا إلیه

10_ یوسف (ع) در سنین کودکی، شایستگی دریافت وحی را دارا بود.

فلما ذهبوا به... و أوحینا إلیه

13_ یادآوری داستان چاه کنعان از سوی یوسف (ع) به برادرانش، محتوای وحی خداوند به یوسف (ع)

و أوحینا إلیه لتنبئتهم بأمهم هذا و هم لایشعرون

14_ خداوند به یوسف (ع) خبر داد که ملاقات او با برادرانش، پس از داستان چاه کنعان، در آینده ای دور تحقق خواهد یافت.

لتنبئتهم بأمهم هذا و هم لایشعرون

جمله حالیه «و هم لایشعرون» متعلق به «لتنبئ» است؛ یعنی، به آنان خبر می دهی در حالی که متوجه نیستند [و تو را نمی شناسند]. از اینکه هیچ یک از برادران یوسف به هنگام ملاقات با وی، او را نخواهند شناخت، معلوم می شود ملاقات مذکور با فاصله زمانی بسیار اتفاق خواهد افتاد.

15_ سلطه داشتن یوسف (ع) بر برادرانش در دیدار مجدد، بخشی از محتوای وحی الهی به یوسف (ع) در چاه کنعان

و أوحینا إلیه لتنبئتهم بأمهم هذا و هم لایشعرون

در اینکه چرا هیچ یک از برادران یوسف در ملاقات مجدد وی را نخواهند شناخت وجه دیگری غیر از آنچه در برداشت قبل ذکر شد، به نظر می رسد و آن اینکه خداوند با جمله «و هم لایشعرون» به یوسف القا می کند که در مقام و موقعیتی خواهی بود که برادرانت تصور آن را نمی کنند تا احتمال دهند که تو برادر آنان هستی.

16_ برادران یوسف از شنیدن و احساس کردن وحی الهی به او ، ناتوان بودند .

و أوحینا إلیه . . و هم لایشعرون

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که عامل حال (و هم لایشعرون) فعل «أوحینا» باشد. بر این اساس مفاد «و هم لایشعرون» چنین می شود: آنان وحی ما را به یوسف(ع) نمی فهمیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 4

4_ طرح و نقشه یوسف (ع) برای نگه داشتن بنیامین ، کیفر و طرحی از ناحیه خداوند و به وحی او بود .

کذلک کدنا لیوسف

ص: 413

231- وحی در امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 2

2- آبادی ها و شهر های بسیاری ، در جوامع بشری از وجود وحی و پیامبران الهی ، برخوردار بودند .

و کائین من قریه عتت عن أمر ربّها و رسله

232- وحی در جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 12

12 - وحی و رسالت ، دارای پیشینه در تاریخ جزیره العرب

أم جاءهم ما لم یأت اباؤهم الاّولین

233- وحی در کودکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 10،11

10_ یوسف (ع) در سنین کودکی ، شایستگی دریافت وحی را دارا بود .

فلما ذهبوا به . . . و أوحینا إلیه

11_ در تلقی وحی الهی و دریافت آن ، رسیدن به سن خاصی شرط نیست .

و أوحینا إلیه

234- وحی و آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 3،4

3 - آسمان محل ظهور و بروز وحی بر پیامبران

قد نرى تقلب وجهك في السماء

4 - هر ناحیه ای از آسمان می توانست و احتمال داشت که محل ظهور و پیدایش فرشته وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد .

قد نرى تقلب وجهك في السماء

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای مشاهده نزول فرشته وحی به نقطه ای خاص و معین چشم نمی دوخت و صورتش را به هر سویی می چرخانید، به برداشت فوق می توان دست یافت.

ص: 414

235- وحی و نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 6

6- دریافت وحی الهی ، لازمه منصب رسالت

و ما أرسلنا . . . نوحی إلیهم

236- وضوح وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 30 - 2

2 - شیوایی و جاذبه محسوس پیام وحی ، مورد سوء تعبیر کافران

أم یقولون شاعر

کافران، به جای آن که موزون بودن و شیوایی سخنان وحی را، طریق هدایت خود قرار دهند، مورد سوء تعبیر قرار داده و نوعی شعر قلمداد کرده اند که ناخودآگاه در این نقص گیری به تمجید نشسته اند.

237- وقت نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 8

8_ زمان و حالت نزول وحی دارای خصوصیتی ویژه می باشد .

وإن تسئلوا عنها حین یُنزل القرآن تبدلکم

238- ویژگی وحی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 6 - 4

4- وحی و نزول قرآن ، به صورت قرائت آن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جاری ساختن آن بر زبان او بوده است .

239- ویژگیهای نزول وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 18 - 3

3- نزول وحی و آیات قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قالب الفاظ و به شکل قرائت و روخوانی بر ایشان بود .

ص: 415

فَإِذَا قَرَأْتَ هـ فَاتَّبِعْ قِرَاءَتَهُ

برداشت یاد شده از به کار رفتن واژه «قرائت» استفاده می شود.

240- ویژگیهای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 30 - 2

2- شیوایی و جاذبه محسوس پیام وحی ، مورد سوء تعبیر کافران

أم یقولون شاعر

کافران، به جای آن که موزون بودن و شیوایی سخنان وحی را، طریق هدایت خود قرار دهند، مورد سوء تعبیر قرار داده و نوعی شعر قلمداد کرده اند که ناخودآگاه در این نقص گیری به تمجید نشستند.

241- هدایت ناپذیری معرضان از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 13

13 - انسان رویگردان از هدایت الهی و پیام وحی ، غیرقابل هدایت به وسیله دیگر عوامل

فمن یهدیه من بعد الله

242- هدایت ناپذیری مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 6

6 - هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی ، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأی حدیث بعد الله وءای ته یؤمنون

جمله «فبأی حدیث...» _ که مفید استفهام تعجبی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

243- هدایتگری وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 82 - 5

5- انسان ، بدون هدايت وحى ، گرفتار نوعى بيمارى فكري ، روحى و اخلاقى است .

و ننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة

ص: 416

از اینکه نزول قرآن برای شفابخشی معرفی شده است، حکایت از آن دارد که بدون وحی، بشر گرفتار مرضهای علاج ناپذیر روحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 27 - 7

7- انسان، بدون وحی و الهام الهی، غرق در انواع غفلت‌ها و بی‌خبری‌ها است.

و لقد ضربنا للناس فی هـ ذا القرآن من کلّ مثل لعلّهم یتذکّرون

برداشت یاد شده از تعبیر «یتذکّرون» به دست می‌آید؛ زیرا تذکر و بیدارباش در جایی به کار می‌رود که در مقابل آن، غفلت و بی‌خبری وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 4

4- نظام آسمان‌ها، تحت هدایت وحی الهی (امر و تدبیر خداوند)

و أوحی فی کلّ سماء أمرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 13

13 - برخورداری از روحیه حق‌پذیری و به دور بودن از لجاجت و عناد، شرط بهره‌وری انسان از هدایت وحی

و لو جعلناه ... و الذین لایؤمنون فی آذانهم وقر و هو علیهم عمی

از صدر آیه - که درباره لجاجت کافران است - و نیز فعل مضارع «لایؤمنون» - که اشعار به استمرار عدم ایمان دارد - می‌توان استفاده کرد که لجاجت و عناد، در محرومیت انسان از ابزارهای شناخت نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 7

7- معارف وحی و آیات الهی، نیرومندترین وسیله و عامل هدایت انسان

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و آءی- ته یؤمنون

خداوند می فرماید: پس از قرآن دیگر پیامی نیست که بتواند منکران قرآن را هدایت کند. از این بیان استفاده می شود که قرآن بالاترین حد کارایی و روشنگری را دارا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 7

7 - انسان ، بدون رهنمود های وحی و دین الهی ، در معرض خطر ها و تهدید های جدی است .

إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

انذار و اخطار پیامبران، دلیل وجود خطر ها و تهدید های بسیاری در پیش روی بشر است. بنابراین اگر انسان، انذار و اخطار های پیامبران را نادیده بگیرد، دچار خطر ها و آفت های بسیاری خواهد شد.

ص: 417

244- هماهنگی تعالیم وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 9

9- وحدت و هماهنگی پیام وحی ، در طول تاریخ رسالت پیامبران

و من قبله کتَب موسی . . . و هَذَا کتَب مَصَدَّق

از این که قرآن، تصدیق گر تورات است و خداوند این تصدیق گری را دلیل حقانیت وحی شمرده، مطلب یاد شده استفاده می شود.

245- یقین به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 6

6 - ایمان و عمل صالح ، از لوازم و مظاهر یقین به وحی و هدایت آسمانی است .

لقوم یوقنون . . . أن نجعلهم کالذین ءامنوا و عملوا الصالحات

246- یهود و نزول وحی بر بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 4

4_ یهودیان به سبب ادعای نازل نشدن وحی بر هیچیک از بشر ظالمترین مردم هستند.

إذ قالوا ما أنزل الله علی بشر من شیء . . . و من أظلم ممن افتری علی

247- یهود و وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 6

6 - تصور جاهلان یهود در مورد جبرئیل و نظام وحی

قل من کان عدواً لجبریل فإنه نزله علی قلبک یا ذن الله

13 - تشبیه وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هیاهوی چوپان ها ، طعن یهود بر دین اسلام

راعنا لئلاّ بالسنتهم و طعنأ فی الدین

هدف شوم یهودیان از چوپان خواندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند تشبیه دعوت و سخنان او به هیاهوی چوپانها باشد.

12- وراثت

1- آثار وراثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 34 - 2

2_ نقش وراثت در ساختار شخصیت انسانها *

ذریه بعضها من بعض

2- درخواست وراثت بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 85 - 1

1 - دعای ابراهیم (ع) به درگاه خدا، برای قرار گرفتن در زمره وارثان بهشت

و اجعلنی من ورثه جنّه النعیم

«من» در این آیه تبعیضیه و «ورثه» جمع وارث است؛ یعنی، مرا یکی از وارثان بهشت قرار بده.

3- وراثت بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 1

1- بندگان تقوایشه خداوند، وارثان بهشت اند.

تلك الجنة التي نورث من عبادنا من كان تقياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 7، 1

1- به ارث بردن زمین و تسلط بر منافع آن به وسیله بندگان صالح، امری ثبت شده در کتاب تورات و زبور

و لقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر أن الأرض یرثها عبادی الصّـلحون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که: 1_ الف و لام «الزبور» برای عهد و مقصود از آن کتاب آسمانی داوود(ع) باشد؛ چنان

ص: 419

که در آیه 163، سوره «نساء» آمده است (و آتینا داوود زبوراً)؛ 2_ مقصود از «الذکر» تورات باشد؛ چنان که این نام در قرآن بر تورات اطلاق شده است (انبیاء، آیه 48)؛ 3_ «من بعد الذکر» متعلق به «کتبنا» باشد.

7- بشارت خداوند به وراثت بهشت برای بندگان صالح خویش

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الأرض» بهشت باشد، چنان که در برخی از آیات به صراحت چنین آمده است: «و اورثنا الأرض نتبؤاً من الجنة حيث نشاء فنعم أجر العاملين» (سوره زمر (39) آیه 74).

4- وراثت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 59 - 2

2- بنی اسرائیل، وارث سرزمینی آباد و برخوردار از باغ ها و چشمه سار ها، پس از خارج شدن آنان از مصر

کذلک و اورثن_ها بنی اسرائیل

ضمیر «ها» در «اورثناها» به مطلق «جنات» بازمی گردد؛ نه جنات مربوط به فرعونیان. بنابراین، آیه یاد شده و آیه قبل، بیانگر این حقیقت است که خداوند، از سویی فرعونیان را از باغ ها و کاخ های شان بیرون کرد و همه آنان را به دریا ریخت و از سوی دیگر بنی اسرائیل را که در مصر فاقد هر گونه امکانات بودند، به جای دیگری منتقل کرد و سرزمینی آباد و پر برکت که عبارت است از ارض مقدس باشد در اختیارشان قرار داد و به آنان فرمود «ادخلوا الأرض المقدسه التي كتب الله لكم»، (مانده (5) آیه 21).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 3، 7

3- قرار گرفتن امکانات فرعونیان، در اختیار گروهی دیگر از مردم (بنی اسرائیل)

کذلک و اورثن_ها قومًا اخرین

برداشت بالا بنابراین نکته است که مراد از «قومًا آخرین» گروهی از بنی اسرائیل باشد؛ چنان که در آیه 59 سوره «شعراء» آمده است. این گروه ممکن است بخشی از بنی اسرائیل بودند که در خروج از مصر با موسی (ع) همسفر نبودند.

7- بازگشت بنی اسرائیل به مصر و برخورداری آنان از ثروت و امکانات آن سرزمین، پس از هلاکت فرعونیان*

کذلک و اورثن_ها قومًا اخرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «قوماً آخرین» تمام بنی اسرائیل باشد.

5- وراثت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 3

3- خداوند ، یگانه وارث همه موجودات است .

و نحن الورثون

ص: 420

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 1

1- خداوند، تنها وارث تمامی زمین و زمینیان است.

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 80 - 1

1- خداوند، وارث و مالک نهایی اموال و فرزندان است.

قَالَ لِأُتَيْتٍ... وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ

مراد از «ما يقول» به قرینه آیه قبل، مال و فرزند است که کافر به کفرورزی خویش، در امید دستیابی به آن بود (لأُتَيْتٍ مَالاً وولدًا).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 13

13 - تنها خدا وارث آثار به جا مانده (زمین، باغ، خانه و...) از جوامع هلاک شده پیشین

و كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرِيْبِهِ... وَكُنَّا نَحْنُ الْوَرِثِيْنَ

6- وراثت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 1,7

1- به ارث بردن زمین و تسلط بر منافع آن به وسیله بندگان صالح، امری ثبت شده در کتاب تورات و زبور

و لقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر أن الأرض یرثها عبادی الصّـلحون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که: 1_ الف و لام «الزبور» برای عهد و مقصود از آن کتاب آسمانی داوود(ع) باشد؛ چنان که در آیه

163، سوره «نساء» آمده است (و آتینا داوود زبوراً)؛ 2_ مقصود از «الذکر» تورات باشد؛ چنان که این نام در قرآن بر تورات اطلاق شده

است (انبیاء، آیه 48)؛ 3_ «من بعد الذکر» متعلق به «کتبنا» باشد.

7- بشارت خداوند به وراثت بهشت برای بندگان صالح خویش

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الأرض» بهشت باشد، چنان که در برخی از آیات به صراحت چنین آمده است: «و اورثنا الأرض نتبؤاً من الجنة حيث نشاء فنعم أجر العاملين» (سوره زمر (39) آیه 74).

7- وراثت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 1

1- بندگان تقوایسته خداوند ، وارثان بهشت اند .

ص: 421

تلك الجنة التي نورث من عبادنا من كان تقياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 74 - 5, 4

4 - بهشت جاویدان ، میراث تقوایشگان

و أورثنا الأرض ننبؤاً من الجنة

5 - وراثت بهشت جاویدان ، وعده الهی به تقوایشگان

صدقنا وعده و أورثنا الأرض ننبؤاً من الجنة

8- وراثت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 10 - 1

1 - مؤمنان راستین ، تنها وارثان بهشت

قد أفلح المؤمنون . . . أولئك هم الورثون

«أولئك» مبتدا و اشاره به مؤمنانی است که دارای صفات یاد شده در آیات پیشین (آیات 2 تا 9) هستند. «الوارثون» خبر مبتدا و «ال» در آن برای تعریف عهد ذهنی یا اسم موصول و به تقدیر «الذین یرثون» می باشد. به هر حال «الوارثون» بیانگر این معنا است که کسانی که به عنوان میراث بر بهشت خوانده می شوند، این دسته از مؤمنان اند. گفتنی است که ضمیر «هم» می تواند ضمیر فصل و مفید حصر باشد (رساننده این معنا که مسند (الوارثون)، تنها برای مسندالیه ثابت است) و نیز می تواند مبتدا و «الوارثون» خبر آن و جمله «هم الوارثون» خبر «أولئك» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 11 - 1

1 - مؤمنان راستین ، وارثان بهشت اند .

الذین یرثون الفردوس

«الذین» در محل رفع و صفت توضیحی (عطف بیان) است و یا بدل برای «الوارثون» می باشد. «فردوس» واژه ای معرّب و به معنای بوستان است که در این جا به جای «الجنة» به کار رفته است؛ چون با این که مذکر می باشد، به آن ضمیر مؤنث (فیها) ارجاع شده است.

9- وراثت یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 7 - 8

8- یحیی (ع) ، وارث حضرت زکریا (ع) و خاندان یعقوب بود .

یرثنی و یرث من ءال یعقوب . . . یـزکریا إنا نبشـرک بغلـم اسمہ یحیی

ص: 422

1- آداب ورد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 4

4_ پرهیز از آوای بلند در ذکر زبانی، از آداب لب گشودن به ذکر خداوند است.

و اذکر ربک .. دون الجهر من القول

«دون» به معنای پایبند و «جهر» به معنای آشکار کردن و علنی ساختن و «من القول» بیان برای «الجهر» است. بنابراین «الجهر من القول»، یعنی بلند کردن صدا و «دون الجهر من القول»، یعنی ادا کردن لفظ و سخن پایبند از حد جهر.

2- اهمیت ورد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 3,5

3_ خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواست تا لب به ذکر او گشاید و زبانش را به یاد او مترنم سازد.

و اذکر ربک .. دون الجهر من القول

برداشت فوق بر این اساس است که «دون الجهر ..» عطف بر «فی نفسک» باشد. بر این مبنا آیه شریفه اشاره به دو گونه ذکر دارد: ذکر قلبی که «فی نفسک» آن را بیان می کند، ذکر زبانی که «دون الجهر من القول» به آن اشاره دارد.

5_ انسان ها باید در دل و جان به یاد خدا بوده و در هر صبح و عصر لب به ذکر او گشایند.

و اذکر ربک .. بالغدو و الاصال

«غدوه» (مفرد غدو) به معنای صبح (زمان طلوع فجر تا طلوع خورشید) است. «أصال» جمع و یا جمع الجمع «اصیل» است و اصیل به زمان میان عصر تا مغرب گفته می شود. قابل ذکر است که «ال» در «الغدو» و «الأصال» برای استغراق است و افاده عموم می کند؛ یعنی هر صبح و عصر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 3,6

3_ یاد کردن خدا در دل و جان و لب گشودن به ذکر وی ، عبادت و پرستش اوست .

و اذکر ربک . . . إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

فرمان به ذکر خدا (اذکر ربک) و سپس بیان این حقیقت که مقربان درگاه خدا از پرستش او رویگردان نیستند، بیانگر این

ص: 423

است که ذکر خدا مصداق بارزی از پرستش خداوند و عبادت اوست.

6_ پرستش خدا، به زبان آوردن اسما و صفاتی که حاکی از تنزیه او باشد و نیز سجده کردن به آستان او، از مصادیق ذکر و یاد خداوند است.

و اذکر ربک .. إن الذین عند ربک ... و له یسجدون

3- صدا در ورد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 4

4_ پرهیز از آوای بلند در ذکر زبانی، از آداب لب گشودن به ذکر خداوند است.

و اذکر ربک .. دون الجهر من القول

«دون» به معنای پایتتر و «جهر» به معنای آشکار کردن و علنی ساختن و «من القول» بیان برای «الجهر» است. بنابراین «الجهر من القول»، یعنی بلند کردن صدا و «دون الجهر من القول»، یعنی ادا کردن لفظ و سخن پایتتر از حد جهر.

4- وقت ورد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 5

5_ انسان ها باید در دل و جان به یاد خدا بوده و در هر صبح و عصر لب به ذکر او گشایند.

و اذکر ربک .. بالغدو و الاصال

«غدو» (مفرد غدو) به معنای صبح (زمان طلوع فجر تا طلوع خورشید) است. «أصال» جمع و یا جمع الجمع «اصیل» است و اصیل به زمان میان عصر تا مغرب گفته می شود. قابل ذکر است که «ال» در «الغدو» و «الأصال» برای استغراق است و افاده عموم می کند؛ یعنی هر صبح و عصر.

ص: 424

1- آثار وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 2

2- موسی (ع)، معاونت هارون را برای خود، موجب توان مندی بیشتر در انجام مسؤولیت می دانست.

هارون اخی . اشدّد به آزی

2- شرایط تصدی وزارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 12

12_ دانش و توان، دو شرط اساسی برای مدیریت و تصدی وزارت

اجعلنی . . . إنی حفیظ علیم

3- فلسفه وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان، در گرو همراهی هارون با او می دانست.

کی نسبّحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبّحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبّحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون رامطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

4- وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 1,5

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . قال قد أُوتيت سؤلک ی_موسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . قال قد أُتيت سؤلک

5- وزارت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 78 - 9

9_ یوسف (ع) در زمان وزارت و اقتدار همچنان انسانی نیکوکار بود .

إنا نری_ک من المحسنین

6- یوسف (ع) و وزارت کشاورزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 1

1_ یوسف (ع) از پادشاه خواست وی را به وزارت کشاورزی مصر و تصدی انبار های غله ، منصوب کند .

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

از آن جا که یوسف (ع) در تعبیر رؤیای پادشاه بیان داشت که باید هفت سال با جدیت به امر کاشت و برداشت و ذخیره سازی ارزاق پردازند، چنین برمی آید که مقصود وی از «مرا بر گنجینه های زمین بگمار» این است که امور یاد شده را به من بسپار ؛ یعنی، امر کشت و برداشت (وزارت کشاورزی) و نیز انبارهای غله در اختیار من باشد.

1_ پادشاه مصر ، پیشنهاد یوسف (ع) را پذیرفت و مدیریت کشت و برداشت محصولات و ذخیره سازی و توزیع آنها را به او سپرد .

اجعلنی علی خزائن الأرض . . . و كذلك مکنّا لیوسف فی الأرض

1- آثار تداوم وسوسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 5 - 114 - 5

5 - تکرار وسوسه ، فراهم سازنده زمینه تأثیر آنها در انسان است .

الذی یوسوس

فعل مضارع «یوسوس» _ به قرینه سیاق آیه که بیانگر ویژگی های وسوسه گران است _ بر استمرار دلالت دارد.

2- آثار وسوسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 8

8- وسوسه ، تزئین و القای آرمان های دروغین ، ابزار شیطان در منحرف ساختن انسان ها

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا .. الشَّيْطَانَ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمَلَى لَهُمْ

مفهوم «أملی» ممکن است به معنای ایجاد آمل و آرزو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 4

4_ انکار معاد ، ناشی از وسوسه های مرموز نفس و نه نارسایی برهان آن *

بل هم فی لبس من خلق جدید .. و نعلم ما توسوس به نفسه

3- آثار وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 2

2_ پرهیز از گمراه گشتن بر اثر وسوسه های شیطان، توصیه و هشدار خداوند به انسانها

يبنى ءادم لا يفتنكم الشيطان

ص: 427

4- آثار وسوسه نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 2,3

2_ وسوسه های نفسانی قاییل ، کشتن برادر را بر او هموار ساخت .

فطوحت له نفسه

«طوحت» از مصدر «تطویح» به معنای «تسهیل» و نیز «متابعت» است. برداشت فوق بر اساس معنای اول است.

3_ وسوسه های نفسانی قاییل ، وادار کننده وی به کشتن هابیل

فطوحت له نفسه قتل اخیه فقتله

5- آثار وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 3

3- تأثیر فزون تر وسوسه های شیطانی در مشرکان و افزایش گمراهی آنان بر اثر مهلت های الهی ، دلیل شتاب نورزیدن خداوند در عذاب آنان

فلاتعجل علیهم

«لاتعجل» به وسیله «فاء» بر آیات پیشین (نظیر «فلیمدد له الرحمن مدّاً» و «تؤزّهم أژّاً») تفریع شده است؛ یعنی، حال که تأخیر عذاب مایه افزایش گمراهی مشرکان و فزونی فریب های شیطانی است، چه ضرورتی در تعجیل عذاب است؟ جمله «إّما . . .» نیز که تعلیل برای «فلاتعجل علیهم» است، همین نکته را تأکید می کند؛ زیرا بر انبوه تر شدن مدارک عذاب مشرکان دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 3,4

3- آدم و حوا (ع) ، در پی عمل به وسوسه شیطان و نادیده گرفتن هشدار های خداوند در بهشت ، از آن مکان عالی اخراج شدند و به زمین فرود آمدند .

فأکلا منها . . . وعصى ءادم . . . قال اهبطا منها جمیعاً

«هبوط»؛ یعنی، نزول (مصباح). فرمان «اهبطا» فرمانی تکوینی بوده است؛ زیرا هبوط به زمین برای انسان، عادتاً مقدور نیست.

4- شیطان با وسوسه و اغواگری خود، زمینه ساز اخراج آدم و حوا از بهشت و هبوط آنان به زمین گردید.

فوسوس إليه الشيطان... قال اهبطا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 2

2- استفاده از شیوه های نادرست در مبارزه با باطل، نتیجه القانات شیطانی است.

ص: 428

ادفع بالتی هی أحسن السیئه . . . وقل ربّ أعوذ بک من همزت الشیء_طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 10, 9, 4, 1

1- روی گردانی از حق ، به رغم وضوح آن بر انسان ، نتیجه وسوسه ها و فریب های شیطانی است .

إِنَّ الذین ارتدّوا علی أدبِ رهم . . . الشیطنِ سؤل لهم

4- ارتداد ، معلول مقهور شدن انسان در برابر وسوسه ها و دسیسه های شیطانی است .

إِنَّ الذین ارتدّوا . . . الشیطنِ سؤل لهم

9- وسوسه ها و آرمان های شیطانی ، قفل اندیشه و قلب آگاهان حق گریز *

أم علی قلوب أفعالها . . . الشیطنِ سؤل لهم و أملی لهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «إِنَّ الذین ارتدّوا. . .» در مقام تبیین و توضیح ذیل آیه قبل باشد (أم علی قلوب أفعالها). در این صورت وسوسه ها و آمال شیطانی منطبق بر «أفعالها» می شود.

10- زیبایی ها و جلوه های راه کفر ، غیر واقعی و زائیده وسوسه های شیطانی است .

الشیطنِ سؤل لهم و أملی لهم

«سؤل» به معنای وارونه نمایاندن واقعیت ها است؛ یعنی، «زیبانمودن زشتی ها و متمایل ساختن نفس به جانب آن» و این تعبیر نشان می دهد که راه کفر و ضد حق و هدایت، فاقد زیبایی واقعی است؛ ولی شیطان به دروغ آن را می آراید.

6- استعاده از وسوسه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 14, 7

7 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جنیان و انسان ها ، مایه مصونیت انسان در برابر آن

قل أعوذ بربّ الناس . . . من الجتّه و الناس

14 - لزوم پناه بردن به خداوند از آثار وسوسه های جن و انس

قل أعوذ برّبّ الناس . . . الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

7- استعاذه از وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 7،14

7 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جنیان و انسان ها ، مایه مصونیت انسان در برابر آن

قل أعوذ برّبّ الناس . . . من الجنّه و الناس

14 - لزوم پناه بردن به خداوند از آثار وسوسه های جن و انس

قل أعوذ برّبّ الناس . . . الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

ص: 429

8- اعراض از وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 3

3- لزوم برحذر ماندن از وسوسه گرانی که خود را رسوا نکرده و نیت خویش را برملا نمی سازند .

من شرّ الوسواس الختّاس

9- امکان دفع وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 6

6- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنه ليس له سلطان على الذين ءامنوا و على ربّهم يتوكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 2

2- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنما سلطانُه على الذين يتولّونه

10- اهداف وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 3

3- ایجاد انگیزه های درونی در مردم ، برای مقابله با ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت خداوند ، هدف شیطان از القای وسوسه به قلب ها است .

ربّ الناس . ملك الناس . إلَه الناس . من شرّ الوسواس الختّاس . الذی یوسوس فی صدو

11- اهمیت وسوسه های شیطان

6- انسان، نیازمند یاری خداوند، حتی در برابر کوچک ترین وسوسه شیطان

وإِذَا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

برداشت یاد شده از تنکیر «نزع» _ که برای تحقیر می باشد _ استفاده شده است.

12- تشخیص وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 5

5_ اهل تقوا توانا بر تشخیص وسوسه های شیطان به هنگام مواجه شدن با آن وسوسه ها هستند .

إن الذين اتقوا إذ امسهم طئف من الشيطان تذكروا

13- تعقل در وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 6

6- لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

ولقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

14- چاره اندیشی برای وسوسه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 3

3- خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّة و الناس

15- خطر وسوسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 8

8_ علم الهی به اعماق وجود آدمی ، هشدار می دهد که تأثیرپذیری از وسوسه های نفس

و نعلم ما توسوس به نفسه و نحن أقرب إليه من حبل الوريد

تعبیر و «نحن أقرب...» _ در پی «نعلم ما توسوس...» _ می تواند از آن جهت باشد که آدمی با ناظر دیدن خدا، خود را از بند وسوسه

های نفس رها می سازد.

16- خطر وسوسه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 5,9

5 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جن و انس ، توصیه ای الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 431

قل أعوذ . . من الجنّه و الناس

9- وسوسه جنیان برای انسان ها ، خطرناک تر از وسوسه هم نوعان شان است .

من الجنّه و الناس

تقدیم «الجنّه»، به جهت یکنواخت شدن آخر آیه های این سوره و یا ناظر به افزون تر بودن خطر وسوسه جنیان است. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

17- خطر وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 9، 5

5 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جن و انس ، توصیه ای الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل أعوذ . . من الجنّه و الناس

9- وسوسه جنیان برای انسان ها ، خطرناک تر از وسوسه هم نوعان شان است .

من الجنّه و الناس

تقدیم «الجنّه»، به جهت یکنواخت شدن آخر آیه های این سوره و یا ناظر به افزون تر بودن خطر وسوسه جنیان است. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

18- خطر وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 117 - 14

14 - زنان و مردان ، هر دو در خطر فریفته شدن به وسوسه های شیطانی اند .

فلا یخرجنکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 10

10 - انسان ، همواره در خطر وسوسه های شیطان است .

«شیطان» _ چنانچه در برخی از سوره های دیگر آمده است _ از جنس جن است.

19- خنثی سازی وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 5

5 _ خداوند خنثی کننده وسوسه های شیطان در صورت پناه آوردن بندگان به درگاه او

ص: 432

فاستغذ بالله إنه سمیع علیم

جمله «إنه سمیع علیم» به منزله تعلیلی است برای «فاستغذ بالله» (به خدا پناه بر). و چون مجرد شنوایی و دانایی نمی تواند دلیل لزوم استعاذه باشد، می توان گفت شنوایی و دانایی خداوند کنایه از اجابت پناهخواهی است.

20- راههای نجات از وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 7

7- تعقل و خرد ورزی، راه نجات از وسوسه ها و دام های شیطان

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تکتونوا تعقلون

21- روش برخورد وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 1

1 - وسوسه گران، افکار پلید را در سینه های مردم جای داده، آنان را از درون به سمت اهداف خود تحریک می کنند.

الذی یوسوس فی صدور الناس

22- روش وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 7

7- پوشش خیرخواهی، روش شیطان برای وسوسه در دل آدمیان و فریب آنان

فوسوس إلیه الشیطان فقال هل أدلک

23- زمینه وسوسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 2

2_ اموال یتیمان، وسوسه انگیز و دست اندرکاران آن اموال در خطر تجاوزگری و تصرفهای عدوانی

و لا تقربوا مال الیتیم

بیان حرمت تصرف با فعل «لا تقربوا» می تواند اشاره به این جهت نیز داشته باشد که داراییهای یتیمان به سبب نبود مدافع لغزشگاهی است و وسوسه انگیز که آدمی با کمترین بی احتیاطی به گناه تصرف آلوده می شود.

ص: 433

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 2

2- مال یتیم وسوسه انگیز و زمینه ساز لغزش انسان با تصرف به ناحق در آن است .

و لا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

به کار رفتن واژه «لا تقربوا» (نزدیک نشوید) به جای «لا تأکلوا و لا تصرفوا» (نخورید و تصرف نکنید) ممکن است به این دلیل باشد که: اموال یتیمان به دلیل حامی جدی نداشتن، در معرض دخل و تصرفهای عدوانی و حیف و میلهای به ناحق است.

24- زمینه وسوسه انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 11

11 - شیطان ، از نیاز ها و خواسته های آدمی برای فریب و وسوسه در دل آنان بهره می برد .

هل اذلک علی شجره الخلد و ملک لایلی

25- زمینه وسوسه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 7

7- شیطان ، ایوب (ع) را به خاطر گرفتار بودنش در رنج و عذاب سخت وسوسه می کرد .

أنتی مسنی الشیطن بنصب و عذاب

«مس شیطان» به معنای وسوسه و نزدیک شدن او برای فریب است و «باء» در «بنصب» برای سببیت است؛ یعنی، شیطان وقتی ایوب(ع) را گرفتار رنج و عذاب دید، به وسوسه او پرداخت.

26- زمینه وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 8

8 - آمال و آرزو های آدمی ، زمینه ساز وسوسه شیاطین و هم نشینان بد

فزیّنوا لهم ما بین ایدیهم و ما خلفهم

برداشت یاد شده بنا بر این احتمال است که مراد از «ما بین ایدیهم» وضعیت موجود و مقصود از «ما خلفهم» آینده ای باشد که در پیش دارند.

ص: 434

27- زمینه وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 9

9- انسان در هر عمل صالح ، مورد هجوم و وسوسه شیطان و نیازمند استعاذه و پناه بردن به خداوند است . *

من عمل صـلِحًا .. فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

برداشت فوق، بدان احتمال است که قراءت قرآن به عنوان نمونه ای از عمل صالح ذکر شده باشد که در آیه قبل از آن سخن به میان آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 11

11- خارج شدن از جاده صواب در گفتار ، پیامد وسوسه ها و تلاش های شیطان است .

قل لعبادی يقولوا التی هی أحسن إن الشيطان ینزغ بینهم

سفارش به گفتار پسندیده و نیکو، و سپس تعلیل به «إن الشيطان ینزغ ..» می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 6,8

6- کفرورزی ، زمینه ساز و هموارکننده راه نفوذ شیطان و وسوسه های او در آدمی

أرسلنا الشیءَ طینَ علی الکـفرین توؤهم

تعبیر «علی الکافرین» دلالت دارد که خداوند پس از تحقق کفر کافران، شیاطین را مأمور گمراه ساختن آنان می کند و در حقیقت ارسال شیاطین پی آمد کفر است.

8- گرفتاری کافران به وسوسه ها و تحریکات شیطانی ، نمودی از «استدراج» و رهاشدن آنان در کفر و گمراهی است .

الرحمن مدًّا .. ألم تر آتانا أرسلنا الشیءَ طین

این آیه با آیه «من کان فی الضلاله فلیمدد له الرحمن مدًّا» که بیانگر سنت «امهال» بود در ارتباط است و بیانگر نمونه و گواه دیگری بر جریان سنت «فلیمدد.. مدًّا» است که همان «امهال» و «استدراج» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 10

10 - رنج ها و مصیبت ها ، میدان و بستری مناسب برای وسوسه های شیاطین

أَتَى مَسْنَى الشَّيْطَانِ بِنَصْبٍ وَعَذَابٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 3

3 - تمامی انسان ها _ حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ در معرض تحریک ها و وسوسه های شیطان قرار دارند .

وإِذَا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

«نزغ» در اصل به معنای تحریک کردن است و مراد از آن در آیه شریفه، وسوسه می باشد.

ص: 435

28- عمومیت وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 9

9- همه انسان ها ، حتی خوبان و پاکان ، در معرض وسوسه های شیطان اند .

أَتَى مَسْنَى الشَّيْطَانِ بِنَصْبٍ وَعَذَابٍ

برداشت یاد شده به خاطر این حقیقت است که وقتی انسان والایی چون ایوب(ع) از دست وسوسه های شیطان بنالد و به درگاه الهی شکواییه ببرد، دیگر مردمان به طریق اولی با چنین وسوسه هایی رو به رو خواهند شد.

29- عوامل وسوسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 2

2- تنها جنیان و انسان ها ، به القای افکار پلید و وسوسه های شیطانی در ذهن بشر می پردازند .

الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

30- عوامل وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 9

9_ فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

لیطهّركم به و یذهب عنکم رجز الشیطن

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطهركم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

31- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مواجه با وسوسه گرانی از جن و انس که مردم را درباره ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت خداوند به تردید می افکندند .

قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ . ملك الناس . إلَه الناس . من شرّ الوسواس ... من الجنّه والن

در برداشت یاد شده، مجموع سوره با این نگاه تفسیر شده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مسیر ابلاغ یکتایی خداوند در ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت، با عده ای از جن و انس مواجه شده بود که در سینه های مردم وسوسه ایجاد کرده، هدایت آنان را بر آن حضرت دشوار می ساختند؛ خداوند، آن حضرت را در پناه خود قرار داده و او را به این پناهنده شدن فرا خوانده است تا

ص: 436

وسوسه گران و اغواگران مردم را، از سر راه او بردارد.

32- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مواجه با وسوسه گرانی از جن و انس که مردم را درباره ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت خداوند به تردید می افکندند.

قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ . ملك الناس . إلَه الناس . من شرّ الوسواس ... من الجنّه والن

در برداشت یاد شده، مجموع سوره با این نگاه تفسیر شده است که پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در مسیر ابلاغ یکتایی خداوند در ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت، با عده ای از جن و انس مواجه شده بود که در سینه های مردم وسوسه ایجاد کرده، هدایت آنان را بر آن حضرت دشوار می ساختند؛ خداوند، آن حضرت را در پناه خود قرار داده و او را به این پناهنده شدن فرا خوانده است تا وسوسه گران و اغواگران مردم را، از سر راه او بردارد.

33- منشأ وسوسه های شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 5

5- وسوسه گری ها و القآت تحریک آمیز شیاطین، وابسته به اراده الهی است.

ألم تر أنّا أرسلنا الشیءَ طینَ علی الکفرین توڑهم

34- موانع تأثیر وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 6

6 - توجه به عهد ها و فرمان های الهی و به یاد داشتن همواره آن، حفاظت کننده آدمی از گرفتار شدن در دام وسوسه های شیطانی است.

و لقد عهدنا .. فَنسی ... فأکلا منها

35- موانع وسوسه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 6,8

6 - خداوند ، توانا بر خنثی ساختن وسوسه های جن و انس

ص: 437

قل أعوذ برّبّ الناس . . . من الجنّه و الناس

8 - دارا بودن مقام ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت ، دلیل توانایی خداوند بر حفاظت مردم از خطر وسوسه های جنیان و انسان ها است .

برّبّ الناس . ملك الناس . إلَه الناس ... من الجنّه و الناس

36- موانع وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 6,8

6 - خداوند ، توانا بر خنثی ساختن وسوسه های جن و انس

قل أعوذ برّبّ الناس . . . من الجنّه و الناس

8 - دارا بودن مقام ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت ، دلیل توانایی خداوند بر حفاظت مردم از خطر وسوسه های جنیان و انسان ها است .

برّبّ الناس . ملك الناس . إلَه الناس ... من الجنّه و الناس

37- موانع وسوسه دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 2,4

2 - پناه بردن به خداوند و توجه به ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت او ، فرمانی الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای محفوظ ماندن

آن حضرت از وسوسه های دشمن

قل أعوذ برّبّ الناس . ملك الناس . إلَه الناس . من شرّ الوسواس الخنّاس

4 - خداوند ، بر بی اثر ساختن وسوسه های شدید و مرموز دشمنان ، توانا است .

قل أعوذ برّبّ الناس . . . من شرّ الوسواس الخنّاس

38- موانع وسوسه شیاطین انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ .. الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

ص: 438

39- موانع وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ .. الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

40- موانع وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 5

5- ربوبیت و فرمان روایی خداوند بر مردم و شایستگی او برای الوهیت ، دلیل توانایی او بر ناکام گذاشتن وسوسه گران

ربِّ الناس . ملک الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس الخنّاس

نجات از وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 5

5- پرهیز از شرک و رهایی از وسوسه های شیطان ، مقدمه و پیش شرط ورود به آستان بندگی خدا و گام نهادن در صراط مستقیم الهی است .

ألم أعهد إلیکم ی بنی آدم أن لاتعبدوا الشیطن . .. و أن اعبدونی هـذا صراط مستقیم

از تقدم توصیه خداوند به پرهیز از اطاعت شیطان، بر فرمان به عبادت خالص خدا و دعوت به صراط مستقیم، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

41- وسوسه آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 3

3 - شیطان با وسوسه آدم در بهشت ، سعی در زمینه سازی برای اخراج آنان از بهشت داشت .

فلا یخرجنکما .. فوسوس إلیه الشیطان

42- وسوسه ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 19

ص: 439

19_ قابیل ، کیفیت قتل برادرش هابیل را از ابلیس آموخت

فطوعت له نفسه قتل اخیه فقتله

از امام سجاده (ع) روایت شده که بعد از خواندن آیه فوق فرمود: فلم یدر کیف یقتله حتی جاء ابلیس فعلمه . . .

تفسیر قمی، ج 1، ص 165؛ نورالتقلین، ج 1، ص 616، ح 140.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 9

9_ تزویر، وسوسه انگیزی و دروغپردازی، از شیطنتهای ابلیس

إلا ابلیس . . . فوسوس لهما الشیطن

خداوند در آیات پیشین شیطان را با واژه «ابلیس» نام برد و آنگاه که توطئه گری و تزویر را یاد نمود، او را با وصف «شیطان» توصیف کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 8

8_ آدم و حوا دارای پوشش عورت، قبل از فریفته شدن به وسوسه های شیطان

ینزع عنهما لباسهما

43- وسوسه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 4

4 - همه انسان ها ، حتی پیامبران ، در معرض هجوم وسوسه های شیطان

وقل رب أعوذ بک من همزت الشی - طین

44- وسوسه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- پوشش خیرخواهی ، روش شیطان برای وسوسه در دل آدمیان و فریب آنان

فوسوس إليه الشیطان فقال هل أدلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 4

4- همه انسان ها ، حتی پیامبران ، در معرض هجوم وسوسه های شیطان

وقل رب أعوذ بک من همزت الشی - طین

ص: 440

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض تهاجم وسوسه های جنیان و انسان ها

قل أعوذ . . . من الجنّه و الناس

45- وسوسه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 13، 8

8 - شکوه ایوب (ع) به درگاه الهی ، از دست وسوسه های شیطان در مورد ابتلای آن حضرت به سختی ها و رنج ها

إذ نادى رَبّه أئىّ مسّنى الشیطن بنصب و عذاب

13 - « عن أبى عبد الله (ع) قال : لَمَّا طَالَ بلاءُ أيوب و رأى إبليس صبره أئىّ إلى أصحاب له كانوا رهباناً فى الجبال فقال لهم : مرّوا بنا إلى هـذا العبد المبتلى و نسأله عن بليته . . . و قالوا يا أيوب لو أخبرتنا بذنبك فلانرى تبتلى إلا لأمر كنت تستره . . . فعند ذلك دعا ربّه و قال : « ربّ أئىّ مسّنى الشیطان بنصب و عذاب » . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: چون ابتلای ایوب (ع) طولانی گشت و ابلیس صبر او را دید، نزد دیرنشینانی که از اصحاب وی بودند آمد و به آنان گفت: بیایید تا نزد این بنده مبتلا برویم و از او درباره ابتلایش سؤال کنیم. .. آنان گفتند: ای ایوب! کاش گناهی را که انجام داده ای به ما می گفتی؟ ما را عقیده بر آن است که تو تنها به خاطر چیزی (گناهی) که از ما پنهان می کنی، مبتلا شده ای... پس در آن موقع پروردگارش را خواند و گفت: (ربّ أئىّ مسّنى الشیطان بنصب و عذاب)».

46- وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 1، 4

1 - برخی از جنیان ، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده ، آنها را وسوسه می کنند .

من الجنّه و الناس

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الختّاس»، برخی از جنّیان و انسان ها است. «جنّه» به معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در معرض تهاجم وسوسه های جنیان و انسان ها

قل أعوذ . . من الجنّه والناس

47- وسوسه دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 1

ص: 441

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد هجوم وسوسه های پی گیر دشمنانی بود که مقاصد سوء خود را پوشیده نگه می داشتند .

من شرّ الوسواس الختّاس

«وسوسه» به معنای تصورات پست است (مفردات). به شری که به قلب خطور کند و نیز به آنچه خیری در آن نباشد، «وسواس» گفته می شود (مصباح). کلمه «وسواس» اسم مصدر «وسوسه» است و برای مبالغه بر شخص وسوسه کننده اطلاق شده است؛ یعنی، او به قدری وسوسه گر است که گویا خود مصداق «وسوسه کردن» یا «تفکر پلید» است. «ختّاس» _ که صیغه مبالغه و یا بیانگر نسبت است _ از ریشه «خُتّوس» (گرفته خاطر شدن و نهان ساختن خویش «لسان العرب») و به معنای «بسیار نهانکار» یا «اهل نهانکاری» می باشد.

48- وسوسه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 10

10 _ وسوسه و ظاهر سازی فریبکارانه، روش شیاطین است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 6

6 - نقش مؤثر دعا در ایمن ماندن انسان ها از خطر وسوسه های شیاطین

وقل ربّ أعوذ بک من همزت الشیء_طین

49- وسوسه شیاطین انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 11، 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

11 - برخی از انسان ها ، مانند برخی از جنیان ، شیطان اند و مخفیانه مردم را وسوسه می کنند .

الوسواس الختّاس .. من الجنّه و الناس

عموم مفسران «شیطان» را مصداق «وسواس ختّاس» قرار داده اند. این آیه نیز او را از نوع جن و انس می داند؛ بنابراین شیطان، عنوانی عام خواهد بود که بر افرادی از بشر و جنیان، تطبیق می کند.

50- وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 11، 3

ص: 442

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

11 - برخی از انسان ها ، مانند برخی از جنیان ، شیطان اند و مخفیانه مردم را وسوسه می کنند .

الوسواس الخنّاس .. من الجنّه و الناس

عموم مفسران «شیطان» را مصداق «وسواس خنّاس» قرار داده اند. این آیه نیز او را از نوع جن و انس می داند؛ بنابراین شیطان، عنوانی عام خواهد بود که بر افرادی از بشر و جنیان، تطبیق می کند.

51- وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 9

9_ فریبکاری و وسوسه شیطان ، از راه های گوناگون و تدریجی است .

و لا تتبعوا خطوات الشیطان

کلمه «خطوات» که به معنی «گامها» است ؛ بیانگر راههای متعدّد شیطان برای فریبکاری است. و چون گامها همیشه یکی پس از دیگری برداشته می شود، حکایت از تدریجی بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 5,8

5_ شیطان در وسوسه آدم و حوا، بازماندن آنها از فرشته شدن و جاودانگی را دلیل تحریم خوردن از شجره نهی شده معرفی کرد.

إلا أن تکونا ملکین أو تکونا من الخلدین

8_ دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. أو تکونا من الخلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1,3,6

1_ شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است .

وإما ینزغنک من الشیطن نزع

«نزع» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نزع» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشیطان» حال برای «نزع» می باشد. و مراد از «نزع شیطان» وسوسه اوست، بنابراین «اما ینزغنک ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

3_ پناه خواستن از خدا به هنگام مواجه شدن با وسوسه های شیطان ، فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إما ینزغنک .. فاستغذ باللّٰه

6_ باور به شنوایی و آگاهی گسترده خداوند مایه التجا به او در برابر وسوسه گری های شیطان

فاستغذ باللّٰه إنه سمیع علیم

ص: 443

1 _ شیطان با گردش در پیرامون آدمی در صدد نفوذ در افکار او و القای وسوسه های خویش است .

إذ امسهم طئف من الشیطن

«طائف» به کسی یا چیزی گفته می شود که پیرامون محوری در چرخش است. «من» در «من الشیطان» می تواند بیانیه باشد. بر این مبنا «طائف» همان شیطان است ; یعنی شیطان در پیرامون قلبها می چرخد. همچنین «من» می تواند نشویه باشد که در این صورت مراد از «طائف» وسوسه های شیطانی است که برای جایگیر شدن گداگرد قلبها می چرخد تا راه نفوذ بیابد.

2 _ تقوایپیشگان به هنگام مواجه شدن با شیطان و وسوسه های او ، فرمان های خدا را به یاد آورده و به راهی که مسیر تقواست ، واقف می شوند .

إن الذین اتقوا إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

تذکر در اینجا به معنای توجه کردن و به خاطر آوردن دانسته هاست و مراد از دانسته ها، به قرینه آیه 199، اوامر الهی است. «ابصار» (مصدر مبصرون) به معنای بینا شدن و آگاهی یافتن است و مراد از آن به دلیل «الذین اتقوا» قرار گرفتن در مسیر تقوایپیشگی و در نتیجه رهیدن از دام شیطان است.

3 _ تقوایپیشگان به هنگام احساس وسوسه گری های شیطان با یادآوری فرمان خدا (استعاذه) به وی پناه می برند و با بصیرت و آگاهی از دام شیطان می رهند .

إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

در برداشت فوق، به قرینه «فاستعد بالله» در آیه قبل، متعلق «تذکروا» لزوم استعاذه گرفته شده است.

4 _ باور به شنوایی و آگاهی خدا ، زمینه ساز دور ماندن از وسوسه های شیطان و رهیدن از دام اوست .

تذکروا فإذا هم مبصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق «تذکروا»، به قرینه فراز قبل (إنه سمیع علیم)، شنوایی و آگاهی خداوند باشد.

6 _ تقوا عامل توجه آدمی به خداوند و فرمان های او به هنگام وسوسه انگیزی های شیطان

إن الذین اتقوا إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ينزل عليكم ... و يذهب عنكم رجز الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 1

1 - هشدار خداوند به همه انسان ها ، در رابطه با وسوسه و فریبکاری های شیطان

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 444

4- انسان در گرایش به کفر، دارای آزادی و اختیارات بوده و وسوس های شیطان، فقط در حد دعوت و انگیزش است.

إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ

امر «اکفر»، نشانگر نقش شیطان در انگیزش انسان است و معنای «کفر» با انتساب آن به خود انسان، بیانگر اختیار آدمی در انتخاب راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 6,7

6 - شیطان، موجودی بس وسوسه گر و پنهان کار

من شرّ الوسواس الخنّاس

یکی از مصداق های مورد نظر برای «وسواس» _ به قرینه کلمه «جِنَّه» در آخر سوره _ «شیطان» است.

7 - شیطان، فریب کاری که پس از القای فکر پلید در انسان، خود را کنار کشیده و متواری می شود.

من شرّ الوسواس الخنّاس

برای فعل «خَسَسَ» چند معنا ذکر شده است؛ از جمله: عقب نشینی کرد؛ بازگشت، متواری و غایب شد (لسان العرب). براساس این معانی، آیه شریفه ترسیمی از وسوسه گری های شیطان دارد که پس از هر وسوسه، خود را عقب کشیده، مخفی می شود؛ تا آن وسوسه کار خود را کرده و زمینه را برای وسوسه بعدی فراهم سازد.

52- وسوسه قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 5

5 - مردم سبا، دلبسته و مفتخر به آداب و عقاید نادرست خود و گرفتار در دسیسه های شیطان

وزین لهم الشیطن اعم لهم

53- وسوسه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- کافران، گرفتار در دام تحریکات و وسوسه های شیاطین

أرسلنا الشیءَ طینَ علی الءَفرین تؤڑهم

«اڑ» به معنای تهییج و برانگیختن است و «تؤڑهم»؛ یعنی، شیاطین، کافران را به سوی گمراهی و انحراف بیشتر سوق داده و تحریک می کنند.

ص: 445

54- وسوسه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 4، 3

3 - تمامی انسان ها - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در معرض تحریک ها و وسوسه های شیطان قرار دارند .

وإِذَا يَنْزَغُنَاكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

«نَزْغٌ» در اصل به معنای تحریک کردن است و مراد از آن در آیه شریفه، وسوسه می باشد.

4 - تلاش شیطان ، در واداشتن مؤمنان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به انتقام جویی

ادفع بالتی هی أحسن . . . وإِذَا يَنْزَغُنَاكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

تأکید در فعل «یَنْزَغُنَاكَ» اشعار به تلاش شیطان دارد و از آن جا که این آیه در پی توصیه به شیوه برخورد نیکو و به دور از انتقام جویی در برابر بدرفتاری دیگران آمده است، مطلب بالا استفاده می شود.

55- وسوسه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 4

4 - تلاش شیطان ، در واداشتن مؤمنان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به انتقام جویی

ادفع بالتی هی أحسن . . . وإِذَا يَنْزَغُنَاكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

تأکید در فعل «یَنْزَغُنَاكَ» اشعار به تلاش شیطان دارد و از آن جا که این آیه در پی توصیه به شیوه برخورد نیکو و به دور از انتقام جویی در برابر بدرفتاری دیگران آمده است، مطلب بالا استفاده می شود.

56- وسوسه نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 4

4_ قابیل ، فریفته وسوسه های نفس خویش

فطوعت له نفسه قتل اخیه فقتله

57- وسوسه های شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 1,2,3

1- کافران، گرفتار در دام تحریکات و وسوسه های شیاطین

أرسلنا الشیءَ طینَ علی الکفرین توڑهم

«أرء» به معنای تهییج و برانگیختن است و «توڑهم»؛ یعنی، شیاطین، کافران را به سوی گمراهی و انحراف بیشتر سوق داده و تحریک می کنند.

ص: 446

2- فرستاده شدن شیاطین برای تحریک و وسوسه کافران از دید پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخفی نیست .

ألم تر أننا أرسلنا الشیءَ طین

3- شیاطین ، موجوداتی وسوسه گر و تحریک کننده در جهت گمراهی مردم

أرسلنا الشیءَ طین علی الک فرین توڑهم

58- وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 9

9_ آزادی انسان در پذیرش دعوت خدا و یا وسوسه شیطان

الشَّیْطَانِ یَعِدْکُمْ . . . و اللّٰه یَعِدْکُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْهُ وَ فَضْلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 21

21_ شیطان با وسوسه ها و دسیسه های خویش ، میان یوسف (ع) و برادرانش فسادانگیزی کرد .

من بعد أن نزع الشیطان بینی و بین إخوتی

«نزع» به معنای تحریک کردن بر فساد است و مراد از «نزع شیطان» وسوسه هایی است که او برای ایجاد فساد به انسانها القا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 5, 1

1- بندگان مقرب خدا ، مصون از سلطه شیطان هستند .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

5- عبودیت و بندگی خداوند ، بیمه کننده و نیروبخش آدمیان در برابر وسوسه ها و لشکرکشی های شیطان

لأحتکنّ ذرّیّته . . . إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 2,3

2 - شیطان ، موجودی وسوسه گر در دل های آدمیان

فوسوس إلیه الشیطن

3 - شیطان با وسوسه آدم در بهشت ، سعی در زمینه سازی برای اخراج آنان از بهشت داشت .

فلایخرجتنکما .. فوسوس إلیه الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 1,5

1 - آدم و حوا (ع) ، با وسوسه شیطان از درخت ممنوع شده تناول کردند .

ص: 447

فوسوس إليه الشيطان... فأكلا منها

5- تأثیر پذیری آدم از وسوسه شیطان و تناول از درخت ممنوع، نمودی از فراموش کاری آدم از عهد الهی بود.

و لقد عهدنا... فأنسى... فأكلا منها

بیان داستان آدم و حوا، و خوردن از درخت ممنوع و پی آمدهای آن، جملگی در توضیح نخستین آیه این مجموعه و بیان فراموش کاری آدم(ع) در مورد عهد الهی و نبودن عزم جدی در او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 4، 7، 1

1 - استعاذه (پناه بردن) به خدا از وسوسه های شیطان، از رهنمود های الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قل رب أعوذ بك من همزت الشی - طین

«عوذ» (مصدر «أعوذ») به معنای پناه بردن و «همزه» (مفرد «همزات») به معنای وسوسه است.

4 - همه انسان ها، حتی پیامبران، در معرض هجوم وسوسه های شیطان

و قل رب أعوذ بك من همزت الشی - طین

7 - شیطان، مظهر وسوسه گری و انحراف و دارای افراد و نیرو های متعدد

أعوذ بك من همزت الشی - طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 5

5 - مردم سبا، دل بسته و مفتخر به آداب و عقاید نادرست خود و گرفتار در دسیسه های شیطان

وزین لهم الشیطان اعم لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 3

3 - هشدار خداوند به فرزندان آدم، درباره وسوسه های گمراه کننده شیطان

ألم أعهد إليكم يـبنـى ءادم أن لاتعبدوا الشيطـن . . . ولقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 41 - 7,8

7- شيطان، ايوب (ع) را به خاطر گرفتار بودنش در رنج و عذاب سخت وسوسه می کرد .

أنتى مسنى الشيطـن بنصب و عذاب

«مسّ شيطان» به معنای وسوسه و نزدیک شدن او برای فریب است و «باء» در «بنصب» برای سببیت است؛ یعنی، شيطان وقتى ايوب(ع) را گرفتار رنج و عذاب دید، به وسوسه او پرداخت.

8 - شکوه ايوب (ع) به درگاه الهی، از دست وسوسه های شيطان در مورد ابتلاى آن حضرت به سختى ها و رنج ها

إذ نادى ربّه أنتى مسنى الشيطـن بنصب و عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - فصلت - 41 - 36 - 1,4,10

ص: 448

1 - لزوم استعاذه (پناه بردن) به خداوند، در برابر وسوسه ها و تهییج های شیطان

وإِذَا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

4 - تلاش شیطان، در واداشتن مؤمنان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به انتقام جویی

ادفع بالتی هی أحسن . . . وإِذَا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

تأکید در فعل «ینزغُک» اشعار به تلاش شیطان دارد و از آن جا که این آیه در پی توصیه به شیوه برخورد نیکو و به دور از انتقام جویی در برابر بدرفتاری دیگران آمده است، مطلب بالا استفاده می شود.

10 - علم و آگاهی خداوند، مقتضی استعاذه و پناه بردن به او در برابر وسوسه های شیطان

فاستعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

وسوسه گران

59- اعراض از وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 3

3 - لزوم برحذر ماندن از وسوسه گرانی که خود را رسوا نکرده و نیت خویش را برملا نمی سازند .

من شرِّ الوسواسِ الخَنَّاسِ

60- روش برخورد وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 1

1 - وسوسه گران، افکار پلید را در سینه های مردم جای داده، آنان را از درون به سمت اهداف خود تحریک می کنند .

الذی یوسوس فی صدور الناس

61- موانع وسوسه گران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- ربوبیت و فرمان روایی خداوند بر مردم و شایستگی او برای الوهیت ، دلیل توانایی او بر ناکام گذاشتن وسوسه گران

بربّ الناس . ملك الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس الختّاس

ص: 449

1- آثار عمل به وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 9

9 - آدمی در صورت انجام وظیفه خویش در امر وصیت ، در پیشگاه خدا مسؤول نبوده و مؤاخذه نخواهد شد ، هر چند به وصیت های او عمل نشود .

فإنما إثمہ علی الذین یبدلونہ

2- آثار وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 8

8 - وصیت از اسباب ملکیت است .

إن ترک خیراً الوصیہ للولدین و الأقربین

3- آثار وصیت تملیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 7،10

7 - وصیت های مالی میت نافذ و دارای ارزش حقوقی است .

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت إن ترک خیراً الوصیہ

تأکید بر امر وصیت و نیز حرمت تغییر و تبدیل مفاد آن - که آیه بعد دلالت بر آن دارد - مستلزم این معناست که: وصیتهای میت دارای اعتبار قانونی و حقوقی است و عمل به آنها واجب است .

10 - وصیت برای پرداخت مال به وارثان ، جایز و دارای اعتبار قانونی است .

الوصیہ للولدین و الأقربین

4- آثار وصیت ناعادلانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 4

4 - احتمال ناعادلانه بودن وصیت و منجر شدن آن به مشاجره صاحبان منفعت ، در جواز واداشتن وصیت کننده به تغییر آن ، کافی است .

فمن خاف .. فلا إثم علیه

برداشت فوق از به کارگیری کلمه «خاف» به دست می آید.

5- اثبات وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 5

5_ حضور شاهدان به هنگام وصیت ، ملاک اولویت ایشان ، نسبت به کسانی که مدارک دیگری بر اثبات وصیت دارند .

من الذین استحق علیهم الأولین

«اولیان» صیغه تفضیل و به معنای سزاوارتران است و مراد از آن همان شاهدان نخستین می باشد. اولویت داشتن آنان و سزاوارتر بودنشان نسبت به دیگران یا بدین جهت است که وصیت کننده از آنان خواسته شهادت دهند و آنان را بر این کار برگزیده است اگر چه دیگران نیز وصیت او را شنیده باشند و یا بدین جهت است که این دو شاهد در مجلس وصیت حاضر بوده اند ولی دیگران حضور نداشته اند و از طریقی دیگر به چگونگی وصیت پی برده اند، برداشت فوق ناظر به دومین احتمال است.

6- احکام وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 -

1,2,4,5,7,8,9,10,16,17

1 - وجوب وصیت به هنگام فرارسیدن مرگ و پیدایش آثار آن

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت ... الوصیه

2 - داشتن دارایی فراوان از شرایط وجوب وصیت های مالی است .

کتب علیکم .. إن ترک خیراً الوصیه

مراد از «خیر» مال و دارایی است. برخی از مفسران فراوانی آن را نیز قید کرده و گفته اند: به دارایی اندک کلمه خیر اطلاق نمی شود. مناسبت حکم و موضوع؛ یعنی، وصیت برای پدر و مادر و همه خویشان و نیز نکره آوردن کلمه «خیراً» مؤید این معنا در آیه شریفه است.

4- آدمی باید اموالی را برای پرداخت به پدر و مادر و خویشان نزدیک وصیت کند .

کتب علیکم .. الوصیه للولدين و الأقربین

5- وصیت های مالی باید در حد متعارف بوده و به گونه ای که مردم آن را نابه جا و ناروا نشمارند .

الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف

معروف مقابل منکر به معنای شناخت شده است و مراد از آن، چیزی است که مردم در جامعه دینی آن را شایسته بدانند و

ص: 451

مورد انکار قرار ندهند.

7- وصیت های مالی میت نافذ و دارای ارزش حقوقی است .

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت إن ترک خیراً الوصیه

تأکید بر امر وصیت و نیز حرمت تغییر و تبدیل مفاد آن - که آیه بعد دلالت بر آن دارد - مستلزم این معناست که: وصیتهای میت دارای اعتبار قانونی و حقوقی است و عمل به آنها واجب است.

8- وصیت از اسباب ملکیت است .

إن ترک خیراً الوصیه للولدين و الأقربین

9- وصیت های ناعادلانه و غیر متعارف فاقد اعتبار و ارزش حقوقی است . *

الوصیه للولدين و الأقربین

10- وصیت برای پرداخت مال به وارثان ، جایز و دارای اعتبار قانونی است .

الوصیه للولدين و الأقربین

16- « عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر (ع) قال : سألته عن الوصیه للوارث ، فقال : تجوز ، قال : ثم تلا هذه الآیه إن ترک خیراً الوصیه للوالدين و الأقربین ؛

محمد بن مسلم از امام باقر(ع) از حکم وصیت برای وارث سؤال کرد، حضرت فرمود: وصیت جایز است و سپس آیه فوق را تلاوت نمود».

17- عروه گوید : « إن علی بن ابی طالب دخل علی مولی لهم فی الموت ، و له سبعمائه درهم أو ستمائه درهم ، فقال : ألا أوصی ، قال : لا إنما قال الله « إن ترک خیراً » و لیس لك كثير مال فدع مالک لورثتک ؛

علی (ع) بر بالین یکی از موالی بنی هاشم به هنگام مرگش حاضر شد در حالی که آن شخص هفتصد یا ششصد درهم داشت. به علی(ع) گفت: در مال خود وصیت ننمایم؟ حضرت فرمود: نه! خداوند فرموده: «إن ترک خیراً»؛ یعنی، اگر مال فراوان به جای گذاشته اید وصیت کنید در حالی که تو مال فراوانی نداری پس بگذار این مقدار مال برای ورثه باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 10، 5، 4، 2، 1

1 - تغییر و تبدیل وصیت میت ، حرام و گناه است .

فمن بدله .. فإنما إثمه على الذين يبدلونه

2- تغییر و تبدیل وصیت های غیر متعارف میت ، گناه نیست . *

فمن بدله .. فإنما إثمه على الذين يبدلونه

مراد از ضمیر مفعولی در «بدله»، وصیت متعارف و عادلانه - که آیه قبل بر آن دلالت دارد - است.

4- وصیت های میت ، با احتمال و گمان ثابت نمی شود و بدون علم به آنها ، اعتبار قانونی ندارد .

فمن بدله بعد ما سمعه

شنیدن وصیت میت (بعد ما سمعه) کنایه از علم به مفاد وصیت است و این قید در حقیقت قید توضیحی است و اشاره به این دارد که: بدون علم به مضمون وصیت، وصیت ثابت نشده و موضوع برای تغییر و تبدیل به وجود نمی آید.

5- اعتبار وصیت ، در گرو تلفظ وصیت کننده به مواد آن است . *

فمن بدله بعد ما سمعه

برداشت فوق را می توان از به کارگیری کلمه شنیدن (بعد ما سمعه) استفاده کرد.

10 - محمد بن مسلم می گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن رجل أوصى بماله في سبيل الله فقال : أعطه لمن أوصى به له وإن كان يهودياً إن الله تبارك و تعالی يقول : فمن بدله بعد ما سمعه فإنما إثمه على الذين يبدلونه ;

ص: 452

از امام صادق(ع) سؤال کردم: شخصی وصیت کرده مالش در راه خدا مصرف شود امام فرمودند: مال را به هر کسی که وصیت کرده بدهید اگر چه آن شخص یهودی باشد. خدای تبارک و تعالی می فرماید: هر کس تغییری در وصیت بدهد بعد از آنکه آن را شنید، همانا گنااهش بر کسانی است که آن را تغییر داده اند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 10, 9, 6, 5, 4, 2, 1

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود. مراد از «إثمًا» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بينهم»: واداشتن وصیت کننده است. به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید، منتفی گردد.

2 - در جواز تغییر وصیت های ناعادلانه و ترغیب وصیت کننده به تغییر آن، تفاوتی میان صورت عمد و سهو نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

چنانچه گذشت مقصود از «جنفاً» و «إثمًا» وصیت ناعادلانه است. این تقسیم حاوی این نکته است که: وصیت ناعادلانه چه عمدی باشد - که در این صورت وصیت کننده گنهکار است - و چه سهوی و بدون توجه، شایسته تغییر و تبدیل است.

4 - احتمال ناعادلانه بودن وصیت و منجر شدن آن به مشاجره صاحبان منفعت، در جواز واداشتن وصیت کننده به تغییر آن، کافی است .

فمن خاف .. فلا إثم عليه

برداشت فوق از به کارگیری کلمه «خاف» به دست می آید.

5 - واداشتن وصیت کننده به تغییر وصیت های ناعادلانه، مصداق حرمت تبدیل وصیت نبوده و وادار کننده، گنهکار نیست .

فمن بدله .. فإنما إثمه على الذین یبدلونه ... فمن خاف ... فلا إثم عليه

6 - تغییر وصیت های ناعادلانه میت، جایز و تغییر دهنده گنهکار نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

می توان آیه شریفه را در فرض حیات وصیت کننده تصویر کرد و نیز می توان زمان آن را پس از مرگ وی دانست. برداشتهای قبلی بر مبنای

نخست و برداشت فوق، بر اساس فرض دوم است.

9- عمل به وصیت های ناعادلانه میت واجب نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

10- وصی میت، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 31

31- احکام قصاص و وصیت، حدود الهی است که هرگز نباید شکسته شود .

کتب علیکم القصاص . . . کتب علیکم . . . الوصیه . . . تلک حدود اللّٰه فلا تقریوها

مشارالیه «تلک» علاوه بر روزه و احکام آن، می تواند قصاص و وصیت و احکام آنها نیز باشد.

ص: 453

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 3

3_ لزوم وصیت مردان برای پرداخت هزینه یکسال به همسران خویش

و الذین یتوفون منکم و یذرون ازواجاً وصیّه لازواجهم متاعاً الی الحول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 45، 44، 25، 23، 22

22_ پیش از تقسیم ارث، اموال مورد وصیت میت و دین او، باید از اصل مالش جدا شود.

یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظّ الانثیین . . . من بعد وصیه یوصی بها او دّی

«من بعد» متعلق به جمله «یوصیکم الله» است؛ یعنی تا بعد از تنفیذ وصیت میت و پرداخت دیون او، خداوند سفارش و دستوری به تقسیم میراث ندارد.

23_ نافذ بودن وصیت انسان نسبت به اموالش (برای پس از مرگ)

من بعد وصیه یوصی بها او دّین

25_ تنفیذ وصیت میت و پرداخت دیون او، شرط مالکیت وارثان نسبت به میراث

للذکر مثل حظّ الانثیین . . . من بعد وصیه یوصی بها او دّین

«لام» در «للذکر» و «لهن» و . . . برای تملیک و «من بعد وصیه» بیانگر ظرف تحقق آن است.

44_ وصیت غیر مشروع میت، نافذ نیست.

من بعد وصیه یوصی بها او دّین

امام صادق (ع) فرمود: اذا اوصی الرجل بوصیه فلا یحلّ للوصی ان یغیر وصیته . . . الا ان یوصی بغير ما امر الله . . .

تفسیر قمی، ج 1، ص 65؛ بحارالانوار، چ اض ایران، ج 100، ص 201، ح 1.

45_ لزوم پرداخت بدهی های میت، قبل از انجام وصیت وی

من بعد وصیه یوصی به او دین

امام صادق (ع) فرمود: إِنَّ الدَّيْنَ قَبْلَ الوَصِيَّةِ . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 226، ح 55؛ نورالثقلین، ج 1، ص 453، ح 110.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 12 - 11، 12

11 _ وصیت نباید به گونه ای باشد که به ضرر وارث تمام شود .

من بعد وصیّه . . . غیر مضارّ

کلمه «غیر مضار» می تواند حال باشد برای هر یک از وصیت و دین، و اصطلاحاً گفته می شود ذوالحال آن عنوان انتزاعی احد الامرین است، یعنی وصیت میت یا دیون او نباید ضرری باشد و می تواند حال باشد برای مورث؛ یعنی او نباید با وصیت و دین خود برای وارث ضرری ایجاد کند.

12 _ وصیتی که به ضرر وارث است، عمل به آن الزامی نیست .

من بعد وصیّه یوصی بها او دین غیر مضارّ

کلمه «غیر مضار» از یکسو وظیفه وصیت کننده را تعیین می کند که مبادا وصیت او باعث ضرر به وارث شود و از سوی دیگر

ص: 454

وصیتهایی را که موجب ضرر می گردد، فاقد اعتبار می شمارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 -

1,2,4,5,6,9,11,13,14,15,16,19

1_ وصیت (تقاضای تصرف در مال و غیر مال پس از مرگ) امری مشروع ، لازم الاجرا و دارای اعتبار قانونی

شهاده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

2_ ابراز وصیت در حضور دو مرد مسلمان عادل ، توصیه ای از جانب خداوند به هر فرد مسلمان

یایها الذین ءامنوا شهاده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

4_ شهادت دو مرد مسلمان عادل ، طریقی برای اثبات وصیت و حدود آن

شهاده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

5_ شهادت دو مرد غیر مسلمان ، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن ، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند .

او ءاخرا من غیرکم ان اتم ضربتم فی الارض فاصبتکم مصیبه الموت

6_ اعتقاد به خدا از شرایط اعتبار شهادت غیر مسلمان در امر وصیت

فیقسمان بالله ان ارتبتم . . . لانکتهم شهاده الله

ضرورت سوگند شاهدان به نام خدا در اعتبار شهادت آنان، می رساند که مراد از «ءاخرا من غیرکم» غیر مسلمانی است که اعتقاد به خداوند داشته باشد.

9_ شهادت غیر مسلمان بر وصیت در صورت شک در راستی و درستی شهادت وی تنها با سوگند پذیرفته می شود و از اعتبار قانونی برخوردار می گردد

او ءاخرا من غیرکم . . . تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان بالله ان ارتبتم

جمله «تحبسونهما . . .» می تواند ناظر به هر دو طائفه از شاهدان «ذوا عدل منکم» و «ءاخرا من غیرکم» باشد. و می تواند تنها ناظر به طائفه دوم یعنی «ءاخرا من غیرکم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

11 _ اعتبار سوگند شاهدان بر وصیت ، در صورتی است که پس از نماز سوگند یاد کنند .

تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان بالله ان ارتبتم

13 _ سوگند به نام خدا ، تنها سوگند معتبر و دارای ارزش قانونی در شهادت بر وصیت

فیقسمان بالله

14 _ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که شهادتشان را وسیله دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشان خود قرار نداده اند .

فیقسمان بالله ان ارتبتم لانشتری به ثمناً و لو كان ذا قری

ضمیر در «به» به شهادت که از سیاق آیه بر می آید و ضمیر در «کان» به مشهود له یعنی کسی که شهادت به سود او تمام شده باز می گردد.

15 _ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که تمام محتوای وصیت را ذکر کرده و چیزی از آن را کتمان نکرده اند .

فیقسمان بالله .. و لانکتهم شهده الله

16 _ شاهدان بر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که اگر در ادای شهادت خیانت کرده باشند از گنهکاران محسوب می شوند .

فیقسمان بالله .. إنا اذا لمن الاثمین

ص: 455

و لانکتُم شهده اللّٰه

مراد از «شهده اللّٰه»، شهادت بر وصیت است یعنی شاهدان بر وصیت در حقیقت شهادت الهی را بر دوش دارند و این حکایت از اهمیت والای شهادت بر وصیت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 107 - 3,4,5,6,7,8,9

3_ پی جویی نکردن برای اثبات نادرستی شهادت شاهدان وصیت ، امری شایسته و نیکو است .

فان عشر علی انهما استحقا اثمًا

گرچه عثار و عُثور به معنای ساقط شدن است ولی مجازاً درباره کسی که بدون پی جویی از امر بدان آگاهی می یابد، استعمال می شود (برگرفته از مفردات راغب) مجهول بودن فعل «عُثِر» نیز می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

4_ دو مرد از کسانی که شهادت دروغین شاهدان بر وصیت ، بر ضرر آنان تمام شده می توانند در مقام شهادت برآمده و شهادت خویش را ادا کنند

فاخران یقومان مقامهما من الذین استحق علیهم الأولین

مفعول «استحق» کلمه «اثماً» می باشد که به قرینه فراز قبل حذف شده است و «اولیان» فاعل آن می باشد. بنابراین و با توجه به آنچه درباره «استحقاً اثمًا» گفته شده «من الذین استحق ...» چنین معنا می شود آن دو مرد جایگزین در امر شهادت باید از کسانی باشند که شاهدان پیشین با حق جلوه دادن شهادت دروغین خویش ضرری را متوجه آنان کرده اند.

5_ حضور شاهدان به هنگام وصیت ، ملاک اولویت ایشان ، نسبت به کسانی که مدارک دیگری بر اثبات وصیت دارند .

من الذین استحق علیهم الأولین

«اولیان» صیغه تفضیل و به معنای سزاوارتران است و مراد از آن همان شاهدان نخستین می باشد. اولویت داشتن آنان و سزاوارتر بودنشان نسبت به دیگران یا بدین جهت است که وصیت کننده از آنان خواسته شهادت دهند و آنان را بر این کار برگزیده است اگر چه دیگران نیز وصیت او را شنیده باشند و یا بدین جهت است که این دو شاهد در مجلس وصیت حاضر بوده اند ولی دیگران حضور نداشته اند و از طریقی دیگر به چگونگی وصیت پی برده اند، برداشت فوق ناظر به دومین احتمال است.

6_ شهادت شاهدان جایگزین در امر وصیت ، تنها با سوگند به خدا معتبر و دارای ارزش قانونی است .

فیقسمان باللّٰه

7_ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان کنند که شهادت آنان حق است ، نه شهادت شاهدان پیشین

فیقسمان بالله لشهدتنا احق من شهدتهما

«احق» افعال تفضیل است و هدف از بیان آن حقانیت شهادت دهندگان جایگزین است و نفی حقانیت شاهدان نخستین نه مقایسه بین آن دو و بیان این معنا که یکی صحیح و دیگر صحیح تر باشد. جمله «فان عشر...» دلالت بر این تفسیر دارد.

8_ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که هرگز با شهادتشان ستمی را روا نداشته اند .

فیقسمان بالله .. ما اعتدینا

9_ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که در صورت خیانت در شهادت از ستمکاران محسوب می شوند .

فیقسمان بالله إنا اذا لمن الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 456

1_ قوانین و شرایط شهادت بر وصیت (عادل بودن شاهدان، ضمیمه قسم در موارد شک و . . .) بهترین قوانین و شرایط برای تحقق شهادت ها به درستی و راستی

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها

2_ توجه به احکام و قوانین شهادت بر وصیت (نقض شهادت های دروغین و بازگشت حق سوگند به دیگران)، مایه هراس از ادای شهادت دروغ و زمینه ساز ادای شهادت به راستی و درستی

او یخافون ان ترد ایمن بعد ایمنهم

ضمیر در «یخافوا» و «ایمنهم» به شاهدان نخست بر می گردد و مراد از رد یمین «ترد ایمن» بازگشت حق سوگند به دیگران است. بنابراین «او یخافوا ان ترد...» یعنی تا شاهدان نخست بترسند که سوگند آنان نادیده انگاشته شده و حق سوگند به دیگران بازگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 19، 18

18 - مؤمنان، مجازند تا وصیت کنند که بخشی از مال شان، به غیر خویشاوندان نسبی، داده شود.

إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا

مراد از «أَنْ تَفْعَلُوا.. معروفاً» به قرینه این که سخن از ارث بردن خویشاوندان نسبی است، تصمیم شخص به اعطای بخشی از مال اش، پس از مرگ، به غیر وارثان است. لازم به ذکر است که «تفعلوا» به تأویل مصدر می رود و مبتدا است و خبرش _ که چیزی مانند «حسن و...» می باشد محذوف است.

19 - وصیت به اعطای بخشی از مال، به کسی، باید بر اساس متعارف باشد.

إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا

7- اختیارات وصی در وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 10

10 - وصی میت، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بینهم فلا إثم علیه

8- ارزش وصیت مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 7

7- وصیت های مالی میت نافذ و دارای ارزش حقوقی است .

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت إن ترک خیراً الوصیه

تأکید بر امر وصیت و نیز حرمت تغییر و تبدیل مفاد آن - که آیه بعد دلالت بر آن دارد - مستلزم این معناست که: وصیتهای میت دارای اعتبار قانونی و حقوقی است و عمل به آنها واجب است.

ص: 457

9- اعتبار وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 1

1_ وصیت (تقاضای تصرف در مال و غیر مال پس از مرگ) امری مشروع ، لازم الاجرا و دارای اعتبار قانونی

شهاده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

10- اولویتها در وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 11

11 - اولویت پدر و مادر نسبت به دیگر خویشاوندان در امر وصیت

الوصیه للولدين و الأقربین

برداشت فوق از تقدیم کلمه «والدین» بر «الأقربین» استفاده شده است.

11- اهمیت وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 8

8 - اهمیت والای محافظت بر وصیت های عادلانه و مصون داشتن آن از تغییر و تبدیل

فمن خاف . . . فلا إثم علیه إن الله غفور رحیم

جمله « إن الله غفور رحیم » را می توان در ارتباط با شخصی که عهده دار تغییر وصیت ناعادلانه است، دانست. بر این فرض، سخن از مغفرت گناه در کاری شایسته و بجا، اشاره به این دارد که تغییر وصیت، امری بس نارواست به گونه ای که اگر وصیت ناعادلانه باشد و وصی نیز به تغییر آن مجاز باشد، گویا امر خلافی را مرتکب شده و نیازمند مغفرت الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 31, 34

31 - احکام قصاص و وصیت ، حدود الهی است که هرگز نباید شکسته شود .

کتب علیکم القصاص ... کتب علیکم ... الوصیه ... تلک حدود اللّٰه فلا تقربوها

مشارالیه «تلک» علاوه بر روزه و احکام آن، می تواند قصاص و وصیت و احکام آنها نیز باشد.

34 - روزه و اعتکاف و احکام آن دو و نیز احکام قصاص و وصیت ، از آیات الهی است .

کذلک ینبیین اللّٰه ءایته للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 458

19 _ هشدار خداوند به مؤمنان در مورد مقررات ارث ، وصیت و دین میت

و لکم نصف ما ترک من بعد وصیّه . . . و اللّٰه علیم حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 106 - 3

3 _ سهل انگاری در وصیت به هنگام مشاهده آثار مرگ _ هر چند در سفر و دیار کافران _ امری ناشایست برای اهل ایمان

إذا حضر احدکم الموت حین الوصیه

«حین الوصیه» بدل از «اذا» می باشد، یعنی هنگام مشاهده آثار مرگ هنگام پرداختن به وصیت است نه انجام کاری دیگر و این گویای تأکید الهی بر امر وصیت می باشد.

12- بهترین وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 14

14 - توصیه به پذیرش آیین الهی و تسلیم خدا بودن ، از بهترین وصیتهاست .

و وصی بها ابرهیم بنیه و یعقوب بینی . . . فلاتموتن الا و اتم مسلمون

13- بی عدالتی در وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 14

14 - « عن ابی عبداللّٰه (ع) فی قوله : « فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا » قال : یعنی إذا اعتدی فی الوصیه اذا زاد علی الثلث ;

از امام صادق(ع) درباره آیه «فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا» روایت شده است؛ یعنی، هنگامی که در وصیت، از اعتدال خارج گردد و بیش از ثلث را وصیت کند».

14- پاداش وصیت به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

34 - انجام هر کار خیری در حیات خویش ، دارای برتری و پاداشی افزون تر از انجام آن پس از مرگ به وسیله وارثان و یا از طریق وصیت است .

و ما تقدّموا لأنفسكم من خیر تجدوه عند الله هو خیراً و أعظم أجراً

برخی از مفسران بر آنند که به قرینه «ما تقدّموا ..»، جمله ای مانند «من الذی تأخّرونه إلى الوصیه عند الموت» در تقدیر

ص: 459

است.

15- ترک وصیت مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 13

13 - ترک وصیت های مالی نشانه بی تقوایی است .

کتب علیکم ... الوصیه ... حقاً علی المتقین

16- تغییر جایز وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 2

2 - تغییر و تبدیل وصیت های غیر متعارف میت ، گناه نیست . *

فمن بدله ... فإنما إثمہ علی الذین یبدلونہ

مراد از ضمیر مفعولی در «بدله»، وصیت متعارف و عادلانه - که آیه قبل بر آن دلالت دارد - است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 1,2,4,5,6,10,13

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود ، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمناً فأصلح بینهم فلا إثم علیہ

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود. مراد از «إثمناً» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بینهم»: واداشتن وصیت کننده است. به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید، منتفی گردد.

2 - در جواز تغییر وصیت های ناعادلانه و ترغیب وصیت کننده به تغییر آن ، تفاوتی میان صورت عمد و سهو نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمناً فأصلح بینهم فلا إثم علیہ

چنانچه گذشت مقصود از «جنفاً» و «إثمًا» وصیت ناعادلانه است. این تقسیم حاوی این نکته است که: وصیت ناعادلانه چه عمدی باشد - که در این صورت وصیت کننده گنهکار است - و چه سهوی و بدون توجه، شایسته تغییر و تبدیل است.

4- احتمال ناعادلانه بودن وصیت و منجر شدن آن به مشاجره صاحبان منفعت، در جواز واداشتن وصیت کننده به تغییر آن، کافی است.

فمن خاف .. فلا إثم علیه

برداشت فوق از به کارگیری کلمه «خاف» به دست می آید.

5- واداشتن وصیت کننده به تغییر وصیت های ناعادلانه، مصداق حرمت تبدیل وصیت نبوده و وادار کننده، گنهکار نیست.

فمن بدله .. فإنما إثمه علی الذین یبدلونه ... فمن خاف ... فلا إثم علیه

ص: 460

6 - تغییر وصیت های ناعادلانه میت ، جایز و تغییر دهنده گنهکار نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

می توان آیه شریفه را در فرض حیات وصیت کننده تصویر کرد و نیز می توان زمان آن را پس از مرگ وی دانست. برداشتهای قبلی بر مبنای نخست و برداشت فوق، بر اساس فرض دوم است.

10 - وصی میت ، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

13 - از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند « جنفاً أو إثمًا » روایت شده است : « فالجنف الميل إلى بعض ورثته دون بعض : و الاثم ان يأمر بعمارة النيران و اتخاذ المسكر فيحل للوصی ان لا يعمل بشيء من ذلك ;

مراد از «جنف» تمایل به بعضی از ورثه است و مراد از «اِثم» این است که دستور به ساختن آتشکده و ساختن شراب دهد، پس برای وصی جایز است که به آنها عمل نکند».

17- تغییر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 10

10 - محمد بن مسلم می گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن رجل أوصى بماله في سبيل الله فقال : أعطه لمن أوصى به له و إن كان يهودياً إن الله تبارك و تعالی يقول : فمن بدله بعد ما سمعه فإنما إثمه على الذين يبدلونه ;

از امام صادق (ع) سؤال کردم: شخصی وصیت کرده مالش در راه خدا مصرف شود امام فرمودند: مال را به هر کسی که وصیت کرده بدهید اگر چه آن شخص یهودی باشد. خدای تبارک و تعالی می فرماید: هر کس تغییری در وصیت بدهد بعد از آنکه آن را شنید، همانا گناهش بر کسانی است که آن را تغییر داده اند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 8,11

8 - اهمیت والای محافظت بر وصیت های عادلانه و مصون داشتن آن از تغییر و تبدیل

فمن خاف .. فلا إثم عليه إن الله غفور رحيم

جمله « إن الله غفور رحيم » را می توان در ارتباط با شخصی که عهده دار تغییر وصیت ناعادلانه است، دانست. بر این فرض، سخن از

مغفرت گناه در کاری شایسته و بجا، اشاره به این دارد که تغییر وصیت، امری بس نارواست به گونه ای که اگر وصیت ناعادلانه باشد و وصی نیز به تغییر آن مجاز باشد، گویا امر خلافی را مرتکب شده و نیازمند مغفرت الهی است.

11 - چنانچه وصیت ناعادلانه تبدیل و اصلاح شود، خداوند گناه وصیت کننده را خواهد بخشید .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه إن الله غفور رحيم

در برداشت فوق «إن الله غفور» در ارتباط با گناه وصیت کننده (فمن خاف من موص . . . إثمًا) ملاحظه شده است.

18- تلفظ به وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 5

ص: 461

5- اعتبار وصیت، در گرو تلفظ وصیت کننده به مواد آن است. *

فمن بدله بعد ما سمعه

برداشت فوق را می توان از به کارگیری کلمه شنیدن (بعد ما سمعه) استفاده کرد.

19- حرمت تغییر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 1

1 - تغییر و تبدیل وصیت میت، حرام و گناه است.

فمن بدله .. فإنما إثمه علی الذین یبدلونه

20- روش اثبات وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 4,5

4_ شهادت دو مرد مسلمان عادل، طریقی برای اثبات وصیت و حدود آن

شاهده بینکم .. حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

5_ شهادت دو مرد غیر مسلمان، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند.

او ءاخرا من غیرکم ان اتم ضربتم فی الارض فاصبتکم مصیبه الموت

21- سوگند در وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 10,14,15,16

10_ ارزش و اعتبار شهادت شاهدان بر وصیت _ چه مسلمان و چه غیر مسلمان _ آنگاه که راستی و درستی شهادتشان مورد تردید باشد . منوط به سوگند است .

ذو عدل منکم او ءاخرا من غیرکم .. تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان باللّٰه

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تجسونهما» ناظر به هر دو طائفه از شاهدان بر وصیت باشد و اعتبار شهادت هر شاهدی _ چه مسلمان و چه غیر مسلمان _ را مقید به سوگند کند.

14 _ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که شهادتشان را وسیله دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشان خود قرار نداده اند .

فیقسمان بالله ان ارتبتم لانشتری به ثمناً ولو كان ذا قریبی

ضمیر در «به» به شهادت که از سیاق آیه بر می آید و ضمیر در «کان» به مشهود له یعنی کسی که شهادت به سود او تمام شده باز می گردد.

ص: 462

15 _ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که تمام محتوای وصیت را ذکر کرده و چیزی از آن را کتمان نکرده اند .

فیقسمان بالله .. و لانکتُم شهده الله

16 _ شاهدان بر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که اگر در ادای شهادت خیانت کرده باشند از گنهکاران محسوب می شوند .

فیقسمان بالله .. إنا اذاً لمن الاثمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 107 - 7،8

7 _ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان کنند که شهادت آنان حق است ، نه شهادت شاهدان پیشین

فیقسمان بالله لشهدتنا احق من شهدتهما

«احق» افعال تفضیل است و هدف از بیان آن حقانیت شهادت دهندگان جایگزین است و نفی حقانیت شاهدان نخستین نه مقایسه بین آن دو و بیان این معنا که یکی صحیح و دیگر صحیح تر باشد. جمله «فان عشر ...» دلالت بر این تفسیر دارد.

8 _ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که هرگز با شهادتشان ستمی را روا نداشته اند .

فیقسمان بالله .. ما اعتدینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 108 - 1،2

1 _ قوانین و شرایط شهادت بر وصیت (عادل بودن شاهدان ، ضمیمه قسم در موارد شک و ...) بهترین قوانین و شرایط برای تحقق شهادت ها به درستی و راستی

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها

2 _ توجه به احکام و قوانین شهادت بر وصیت (نقض شهادت های دروغین و بازگشت حق سوگند به دیگران) ، مایه هراس از ادای شهادت دروغ و زمینه ساز ادای شهادت به راستی و درستی

او یخافون ان ترد ایمن بعد ایمنهم

ضمیر در «یخافوا» و «ایمنهم» به شاهدان نخست بر می گردد و مراد از رد یمین «ترد ایمن» بازگشت حق سوگند به دیگران است. بنابراین «او یخافوا ان ترد...» یعنی تا شاهدان نخست بترسند که سوگند آنان نادیده انگاشته شده و حق سوگند به دیگران بازگردانده شود.

22- سوگند گواهان وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 11، 16، 9

9_ شهادت غیر مسلمان بر وصیت در صورت شک در راستی و درستی شهادت وی تنها با سوگند پذیرفته می شود و از اعتبار قانونی برخوردار می گردد

و «اخرا من غیرکم .. تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان باللّه ان ارتبتم

جمله « تحبسونهما .. » می تواند ناظر به هر دو طائفه از شاهدان «ذوا عدل منکم» و «اخرا من غیرکم» باشد. و می

ص: 463

تواند تنها ناظر به طائفه دوم یعنی «و اٰخراٰن من غيرکم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

11 _ اعتبار سوگند شاهدان بر وصیت، در صورتی است که پس از نماز سوگند یاد کنند.

تحسونهما من بعد الصلوه فيقسمان بالله ان ارتبتم

16 _ شاهدان بر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که اگر در ادای شهادت خیانت کرده باشند از گنهکاران محسوب می شوند.

فيقسمان بالله ... إنا اذا لمن الاثمين

23- شرایط اثبات وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 4

4 - وصیت های میت، با احتمال و گمان ثابت نمی شود و بدون علم به آنها، اعتبار قانونی ندارد.

فمن بدله بعد ما سمعه

شنیدن وصیت میت (بعد ما سمعه) کنایه از علم به مفاد وصیت است و این قید در حقیقت قید توضیحی است و اشاره به این دارد که: بدون علم به مضمون وصیت، وصیت ثابت نشده و موضوع برای تغییر و تبدیل به وجود نمی آید.

24- شرایط تغییر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 1، 4، 10

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت.

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فأصلح بينهم فلا إثم عليه

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود. مراد از «إثمًا» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بينهم»: واداشتن وصیت کننده است. به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید، منتفی گردد.

4 - احتمال ناعادلانه بودن وصیت و منجر شدن آن به مشاجره صاحبان منفعت، در جواز واداشتن وصیت کننده به تغییر آن، کافی است.

فمن خاف .. فلا إثم عليه

برداشت فوق از به کارگیری کلمه «خاف» به دست می آید.

10 - وصی میت ، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمأً فاصحح بينهم فلا إثم عليه

ص: 464

25- شرایط گواهی بر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 1

1_ قوانین و شرایط شهادت بر وصیت (عادل بودن شاهدان، ضمیمه قسم در موارد شک و . . .) بهترین قوانین و شرایط برای تحقق شهادت ها به درستی و راستی

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها

26- شرایط وجوب وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 2

2- داشتن دارایی فراوان از شرایط وجوب وصیت های مالی است .

کتب علیکم . . . ان ترک خیراً الوصیه

مراد از «خیر» مال و دارایی است. برخی از مفسران فراوانی آن را نیز قید کرده و گفته اند: به دارایی اندک کلمه خیر اطلاق نمی شود. مناسبت حکم و موضوع؛ یعنی، وصیت برای پدر و مادر و همه خویشان و نیز نکره آوردن کلمه «خیراً» مؤید این معنا در آیه شریفه است.

27- شرایط وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 12 - 17

17_ سفارش اکید خداوند مبنی بر ضرر نرساندن به وارثان به واسطه دین و وصیت

من بعد وصیّه یوصی بها او دین غیر مضارّ وصیه من اللّٰه

برداشت فوق بر این اساس است که «وصیّه»، تأکید بر آخرین بخش آیه باشد که ضرر نرساندن به وارث به واسطه وصیت و دین است.

28- صحت گواهی بر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 3

3- پی جویی نکردن برای اثبات نادرستی شهادت شاهدان وصیت ، امری شایسته و نیکو است .

فان عثر علی انهما استحقا اثماً

گرچه عثار و عُثور به معنای ساقط شدن است ولی مجازاً درباره کسی که بدون پی جویی از امر بدان آگاهی می یابد، استعمال می شود (برگرفته از مفردات راغب) مجهول بودن فعل «عُثر» نیز می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

ص: 465

29- علاقه به وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - بس - 36 - 50 - 5

5- اشتیاق و علاقه شدید انسان ها به توصیه و سفارش درباره خانواده و اموال خود ، به وقت رو به رو شدن با مرگ

فلایستطیعون توصیه و لا إلی أہلہم یرجعون

یاد کرد ناتوانی انسان ها از توصیه و سفارش درباره اموال و کسان خود، می رساند که در سرشت بشر چنین علاقه و تمایلی وجود دارد.

30- عمل به وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 9

9- عمل به وصیت های ناعادلانه میت واجب نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بینہم فلا إثم علیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 12 - 16، 12، 10

10_ لزوم اهتمام به وصیت میت و پرداخت دیون او

من بعد وصیہ یوصین بها او دین . . . من بعد وصیہ توصون بها او دین ... من بعد وصی

تکرار مسأله وصیت و دین، دلالت بر اهمیت ویژه آن دارد.

12_ وصیتی که به ضرر وارث است ، عمل به آن الزامی نیست .

من بعد وصیہ یوصی بها او دین غیر مضار

کلمه «غیر مضار» از یکسو وظیفه وصیت کننده را تعیین می کند که مبادا وصیت او باعث ضرر به وارث شود و از سوی دیگر وصیتهایی را که موجب ضرر می گردد، فاقد اعتبار می شمارد.

16_ احکام و حدود ارث ، عمل به وصیت میت و پرداخت دیون وی ، وصیت و سفارش اکید خداوند به مردم

و لکم نصف ما ترک . . . وصیّه من اللّٰه

«وصیّه»، مفعول مطلق است و می تواند تأکیدی بر کلیّه قوانین و احکامی باشد که در آیات پیشین بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 1

1_ لزوم عمل به وصیّت میّت ، ادای دین او ، احکام و قوانین ارث ، حدود الهی است .

تلک حدود اللّٰه

«تلک»، اشاره به تمامی احکامی است که در آیات ارث بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 466

1_ وصیت (تقاضای تصرف در مال و غیر مال پس از مرگ) امری مشروع ، لازم الاجرا و دارای اعتبار قانونی

شاهده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

31- کتمان وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22_ شاهدان بر وصیت در صورت کتمان وصیت های میت و یا تغییر آنها به انگیزه های مادی ، از زمره گنهکارانند .

لانشتری . . . ولانکتّم شهده اللّٰه إنّّا اذاً لمن الاثمین

32- کیفیت سوگند در وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11_ اعتبار سوگند شاهدان بر وصیت ، در صورتی است که پس از نماز سوگند یاد کنند .

تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان باللّٰه ان ارتبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که در صورت خیانت در شهادت از ستمکاران محسوب می شوند .

فیقسمان باللّٰه إنّّا اذاً لمن الظلمین

33- کیفیت گواهی بر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14_ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که شهادتشان را وسیله دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشان خود قرار نداده اند .

فیقسمان بالله ان ارتبتم لانشتری به ثمناً ولو كان ذا قریبی

ضمیر در «به» به شهادت که از سیاق آیه بر می آید و ضمیر در «کان» به مشهود له یعنی کسی که شهادت به سود او تمام شده باز می گردد.

15_ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که تمام محتوای وصیت را ذکر کرده و چیزی از آن را کتمان نکرده اند .

ص: 467

فیقسمان باللّه .. و لانکتّم شهدہ اللّه

16 _ شاهدان بر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که اگر در ادای شهادت خیانت کرده باشند از گنهکاران محسوب می شوند .

فیقسمان باللّه .. إنا اذا لمن الاثمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 107 - 6,7,8,9

6 _ شهادت شاهدان جایگزین در امر وصیت ، تنها با سوگند به خدا معتبر و دارای ارزش قانونی است .

فیقسمان باللّه

7 _ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان کنند که شهادت آنان حق است ، نه شهادت شاهدان پیشین

فیقسمان باللّه لشهدتنا احق من شهدتهما

«احق» افعال تفضیل است و هدف از بیان آن حقانیت شهادت دهندگان جایگزین است و نفی حقانیت شاهدان نخستین نه مقایسه بین آن دو و بیان این معنا که یکی صحیح و دیگر صحیح تر باشد. جمله «فان عشر ...» دلالت بر این تفسیر دارد.

8 _ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که هرگز با شهادتشان ستمی را روا نداشته اند .

فیقسمان باللّه .. ما اعتدینا

9 _ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در خاتمه سوگند خویش تأکید کنند که در صورت خیانت در شهادت از ستمکاران محسوب می شوند .

فیقسمان باللّه إنا اذا لمن الظلمین

34- گناه تغییر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 1,3

1 - تغییر و تبدیل وصیت میت ، حرام و گناه است .

فمن بدله .. فإنما إثمہ علی الذین یبدلونه

3 - گناه تغییر و تبدیل وصیت های میت ، تنها بر تغییر دهندگان است نه بر وصیت کننده و نه کسانی که بر اثر آن از اموال میت بهره مند می شوند .

فمن بدله .. فإنما إثمہ علی الذین یبدلونہ

کلمه «إنما» دلالت بر حصر دارد و این حصر ناظر به وصیت کننده است و نیز کسانی که از وصیت اطلاعی نداشته و بر اثر تغییر آن، اموالی از میت نصیبشان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 22

22_ شاهدان بر وصیت در صورت کتمان وصیت های میت و یا تغییر آنها به انگیزه های مادی ، از زمره گنهکارانند .

لانشتری .. ولانکتُم شهدہ اللّٰہ إنا اذا لَمَن الاثمین

ص: 468

35- گناه وصیت ناعادلانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 3،11

3 - وصیت های ناعادلانه اگر از سر عمد باشد، گناه است.

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا

11 - چنانچه وصیت ناعادلانه تبدیل و اصلاح شود، خداوند گناه وصیت کننده را خواهد بخشید.

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه إن الله غفور رحيم

در برداشت فوق «إن الله غفور» در ارتباط با گناه وصیت کننده (فمن خاف من موص .. إثمًا) ملاحظه شده است.

36- گواهان وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 8،10،14،15،22

8 - جواز توقیف شاهدان بر وصیت تا ادای شهادت قانونی و معتبر

تحبسونهما من بعد الصلوه فيقسمان بالله

جمله «تحبسونهما» تا آخر آیه می تواند می تواند ناظر به ادای شهادت باشد یعنی شرایط ذکر شده در این بخش از آیه دخیل در اثبات وصیت است و می تواند ناظر به تحمل شهادت باشد یعنی خداوند وصیت کننده را ارشاد کرده که اگر تردید دارد که شاهدان، وصیت او را به درستی ادا کنند، باید از آنان بخواهد که بعد از نماز سوگند یاد کنند که به حق شهادت خواهند داد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

10 - ارزش و اعتبار شهادت شاهدان بر وصیت - چه مسلمان و چه غیر مسلمان - آنگاه که راستی و درستی شهادتشان مورد تردید باشد . منوط به سوگند است .

ذو عدل منکم أو ءاخرا من غیرکم .. تحبسونهما من بعد الصلوه فيقسمان بالله

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تحبسونهما» ناظر به هر دو طائفه از شاهدان بر وصیت باشد و اعتبار شهادت هر شاهدی - چه مسلمان و چه غیر مسلمان - را مقید به سوگند کند.

14 - شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که شهادتشان را وسیله دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشان خود

قرار نداده اند .

فَيْقَسَمَانَ بِاللَّهِ اِنْ اَرْتَبْتُمْ لَانْشْتَرِيْ بِهٖ ثَمْنًا وَّلَوْ كَانَ ذَا قَرْبٰى

ضمير در «به» به شهادت که از سياق آیه بر می آید و ضمير در «کان» به مشهود له يعنى کسی که شهادت به سود او تمام شده باز می گردد.

15_ شاهدان بر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که تمام محتوای وصیت را ذکر کرده و چیزی از آن را کتمان نکرده اند .

فَيْقَسَمَانَ بِاللَّهِ . . . وَّلَا نَنْكُتُمْ شَهَدَةَ اللّٰهِ

22_ شاهدان بر وصیت در صورت کتمان وصیت های میت و یا تغییر آنها به انگیزه های مادی ، از زمره گنهکارانند .

لَا نَنْشْتَرِيْ . . . وَّلَا نَنْكُتُمْ شَهَدَةَ اللّٰهِ اِذَا لَمِنَ الْاٰثْمِيْنَ

ص: 469

4_ دو مرد از کسانی که شهادت دروغین شاهدان بر وصیت ، بر ضرر آنان تمام شده می توانند در مقام شهادت برآمده و شهادت خویش را ادا کنند

فاخران یقومان مقامهما من الذین استحق علیهم الأولین

مفعول «استحق» کلمه «اثماً» می باشد که به قرینه فراز قبل حذف شده است و «اولیان» فاعل آن می باشد. بنابراین و با توجه به آنچه درباره «استحقاً» گفته شده «من الذین استحق ...» چنین معنا می شود آن دو مرد جایگزین در امر شهادت باید از کسانی باشند که شاهدان پیشین با حق جلوه دادن شهادت دروغین خویش ضرری را متوجه آنان کرده اند.

5_ حضور شاهدان به هنگام وصیت ، ملاک اولویت ایشان ، نسبت به کسانی که مدارک دیگری بر اثبات وصیت دارند .

من الذین استحق علیهم الأولین

«اولیان» صیغه تفضیل و به معنای سزاوارتران است و مراد از آن همان شاهدان نخستین می باشد. اولویت داشتن آنان و سزاوارتر بودنشان نسبت به دیگران یا بدین جهت است که وصیت کننده از آنان خواسته شهادت دهند و آنان را بر این کار برگزیده است اگر چه دیگران نیز وصیت او را شنیده باشند و یا بدین جهت است که این دو شاهد در مجلس وصیت حاضر بوده اند ولی دیگران حضور نداشته اند و از طریقی دیگر به چگونگی وصیت پی برده اند، برداشت فوق ناظر به دومین احتمال است.

6_ شهادت شاهدان جایگزین در امر وصیت ، تنها با سوگند به خدا معتبر و دارای ارزش قانونی است .

فیقسمان بالله

7_ شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان کنند که شهادت آنان حق است ، نه شهادت شاهدان پیشین

فیقسمان بالله لشهدتنا احق من شهدتهما

«احق» افعال تفضیل است و هدف از بیان آن حقانیت شهادت دهندگان جایگزین است و نفی حقانیت شاهدان نخستین نه مقایسه بین آن دو و بیان این معنا که یکی صحیح و دیگر صحیح تر باشد. جمله «فان عثر ...» دلالت بر این تفسیر دارد.

37- گواهی بر وصیت

2_ ابراز وصیت در حضور دو مرد مسلمان عادل ، توصیه ای از جانب خداوند به هر فرد مسلمان

یا یها الذین ءامنوا شهده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

4_ شهادت دو مرد مسلمان عادل ، طریقی برای اثبات وصیت و حدود آن

شده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

5_ شهادت دو مرد غیر مسلمان ، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن ، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند .

او ءاخران من غیرکم ان اتم ضربتم فی الارض فاصبتکم مصیبه الموت

6_ اعتقاد به خدا از شرایط اعتبار شهادت غیر مسلمان در امر وصیت

فیقسمان بالله ان ارتبتم . . . لانکتهم شهده الله

ضرورت سوگند شاهدان به نام خدا در اعتبار شهادت آنان، می رساند که مراد از «ءاخران من غیرکم» غیر مسلمانی است که

اعتقاد به خداوند داشته باشد.

7_ مرگ ، مصیبت و حادثه ای سخت و ناگوار .

مصیبه الموت

8_ جواز توقیف شاهدان بر وصیت تا ادای شهادت قانونی و معتبر

تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان بالله

جمله «تحبسونهما» تا آخر آیه می تواند می تواند ناظر به ادای شهادت باشد یعنی شرایط ذکر شده در این بخش از آیه دخیل در اثبات وصیت است و می تواند ناظر به تحمل شهادت باشد یعنی خداوند وصیت کننده را ارشاد کرده که اگر تردید دارد که شاهدان، وصیت او را به درستی ادا کنند، باید از آنان بخواهد که بعد از نماز سوگند یاد کنند که به حق شهادت خواهند داد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

9_ شهادت غیر مسلمان بر وصیت در صورت شک در راستی و درستی شهادت وی تنها با سوگند پذیرفته می شود و از اعتبار قانونی برخوردار می گردد

و اءاخرا من غیرکم . . . تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان بالله ان ارتبتم

جمله «تحبسونهما . . .» می تواند ناظر به هر دو طائفه از شاهدان «ذوا عدل منکم» و «ءاخرا من غیرکم» باشد. و می تواند تنها ناظر به طائفه دوم یعنی «و اءاخرا من غیرکم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

10_ ارزش و اعتبار شهادت شاهدان بر وصیت_ چه مسلمان و چه غیر مسلمان_ آنگاه که راستی و درستی شهادتشان مورد تردید باشد . منوط به سوگند است .

ذو عدل منکم او اءاخرا من غیرکم . . . تحبسونهما من بعد الصلوه فیقسمان بالله

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تحبسونهما» ناظر به هر دو طائفه از شاهدان بر وصیت باشد و اعتبار شهادت هر شاهدی_ چه مسلمان و چه غیر مسلمان_ را مقید به سوگند کند.

13_ سوگند به نام خدا ، تنها سوگند معتبر و دارای ارزش قانونی در شهادت بر وصیت

فیقسمان بالله

19_ شهادت بر وصیت امری بس عظیم

و لانکتّم شهده الله

مراد از «شاهده الله»، شهادت بر وصیت است یعنی شاهدان بر وصیت در حقیقت شهادت الهی را بر دوش دارند و این حکایت از اهمیت والای شهادت بر وصیت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 2

2_ توجه به احکام و قوانین شهادت بر وصیت (نقض شهادت های دروغین و بازگشت حق سوگند به دیگران) ، مایه هراس از ادای شهادت دروغ و زمینه ساز ادای شهادت به راستی و درستی

او یخافون ان ترد ایمن بعد ایمنهم

ضمیر در «یخافوا» و «ایمنهم» به شاهدان نخست بر می گردد و مراد از رد یمین «ترد ایمن» بازگشت حق سوگند به دیگران است. بنابراین «او یخافوا ان ترد...» یعنی تا شاهدان نخست بترسند که سوگند آنان نادیده انگاشته شده و حق سوگند به دیگران بازگردانده شود.

ص: 471

38- گواهی گواهان وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 3

3 - پی جویی نکردن برای اثبات نادرستی شهادت شاهدان وصیت ، امری شایسته و نیکو است .

فان عثر علی انهما استحقا اثماً

گرچه عثار و عثور به معنای ساقط شدن است ولی مجازاً درباره کسی که بدون پی جویی از امر بدان آگاهی می یابد، استعمال می شود (برگرفته از مفردات راغب) مجهول بودن فعل «عثر» نیز می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

39- مالکیت موصی له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 7

7 - وصیت های مالی میت نافذ و دارای ارزش حقوقی است .

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت إن ترک خیراً الوصیه

تأکید بر امر وصیت و نیز حرمت تغییر و تبدیل مفاد آن - که آیه بعد دلالت بر آن دارد - مستلزم این معناست که: وصیتهای میت دارای اعتبار قانونی و حقوقی است و عمل به آنها واجب است.

40- محدوده وصیت مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 5

5 - وصیت های مالی باید در حد متعارف بوده و به گونه ای که مردم آن را نابه جا و ناروا نشمارند .

الوصیه للولدین و الأقربین بالمعروف

معروف مقابل منکر به معنای شناخت شده است و مراد از آن، چیزی است که مردم در جامعه دینی آن را شایسته بدانند و مورد انکار قرار ندهند.

41- مسؤل تغییر وصیت

3 - گناه تغییر و تبدیل وصیت های میت ، تنها بر تغییر دهندگان است نه بر وصیت کننده و نه کسانی که بر اثر آن از اموال میت بهره مند می شوند .

فمن بدله .. فإنما إثمہ علی الذین یبدلونہ

کلمه «إنما» دلالت بر حصر دارد و این حصر ناظر به وصیت کننده است و نیز کسانی که از وصیت اطلاعی نداشته و بر اثر تغییر آن، اموالی از میت نصیبشان می شود.

ص: 472

42- مسؤولیت گواهان وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 3

3_ پرهیز شاهدان وصیت از خیانت در شهادت و تجاوز به حقوق دیگران ، تکلیفی الهی بر عهده ایشان و نشان تقوایبستگی آنان است .

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها . . . و اتقوا اللّٰه و اسمعوا

43- مشروعیت وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 1

1_ وصیت (تقاضای تصرف در مال و غیر مال پس از مرگ) امری مشروع ، لازم الاجرا و دارای اعتبار قانونی

شده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

44- مصارف وصیت مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 10

10 - محمد بن مسلم می گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن رجل أوصى بماله في سبيل الله فقال : أعطه لمن أوصى به له وإن كان يهودياً إن الله تبارك و تعالی يقول : فمن بدله بعد ما سمعه فإنما إثمه على الذين يبدلونه ؛

از امام صادق(ع) سؤال کردم: شخصی وصیت کرده مالش در راه خدا مصرف شود امام فرمودند: مال را به هر کسی که وصیت کرده بدهید اگر چه آن شخص یهودی باشد. خدای تبارک و تعالی می فرماید: هر کس تغییری در وصیت بدهد بعد از آنکه آن را شنید، همانا گناهش بر کسانی است که آن را تغییر داده اند».

45- ملاکهای اعتبار وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 4,5

4- وصیت های میت ، با احتمال و گمان ثابت نمی شود و بدون علم به آنها ، اعتبار قانونی ندارد .

شنیدن وصیت میت (بعد ما سمعہ) کنایه از علم به مفاد وصیت است و این قید در حقیقت قید توضیحی است و اشاره به این دارد که: بدون علم به مضمون وصیت، وصیت ثابت نشده و موضوع برای تغییر و تبدیل به وجود نمی آید.

5- اعتبار وصیت، در گرو تلفظ وصیت کننده به مواد آن است. *

فمن بدله بعد ما سمعه

برداشت فوق را می توان از به کارگیری کلمه شنیدن (بعد ما سمعه) استفاده کرد.

46- موانع تغییر وصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 8

8- باور و توجه به دانایی خداوند، بازدارنده انسان از تغییر و تبدیل وصیت های میت

فمن بدله .. إن الله سمیع علیم

هدف از بیان علم و آگاهی خداوند پس از بیان حرمت تغییر وصیت و گناه بودن آن، این است که: آدمی با توجه به آن، در اندیشه تغییر و تبدیل وصیت بر نیاید.

47- وصیت برای خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 4، 11، 12

4- آدمی باید اموالی را برای پرداخت به پدر و مادر و خویشان نزدیک وصیت کند .

کتب علیکم .. الوصیه للولدين و الأقربین

11- اولویت پدر و مادر نسبت به دیگر خویشاوندان در امر وصیت

الوصیه للولدين و الأقربین

برداشت فوق از تقدیم کلمه «والدين» بر «الأقربین» استفاده شده است.

12- توصیه به پرداخت اموالی به پدر، مادر و خویشان، مقتضای تقوا و پرهیزگاری است .

کتب علیکم .. الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقين

48- وصیت برای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 11، 12، 4.

4 - آدمی باید اموالی را برای پرداخت به پدر و مادر و خویشان نزدیک وصیت کند .

کتب علیکم . . . الوصیه للولدين و الأقرین

11 - اولویت پدر و مادر نسبت به دیگر خویشاوندان در امر وصیت

الوصیه للولدين و الأقرین

برداشت فوق از تقدیم کلمه «والدين» بر «الأقرین» استفاده شده است.

12 - توصیه به پرداخت اموالی به پدر ، مادر و خویشان ، مقتضای تقوا و پرهیزگاری است .

ص: 474

کتب علیکم .. الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

49- وصیت به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 19,23,24

19 - وصیت به اعطای بخشی از مال ، به کسی ، باید بر اساس متعارف باشد .

إلآن تفعلوا إلی أولیائکم معروفًا

23 - وصیت به اعطای بخشی از اموال به غیر وارثان ، امری ثبت شده در کتاب (تشریح الهی) است .

إلآن تفعلوا إلی أولیائکم معروفًا کان ذلک فی الکتب مسطورًا

24 - در صورت وصیت مورث به اعطای بخشی از مال اش به غیر وارث ، وارثان ، نسبت به آن مال ، از اولویت برخوردار نخواهند بود .

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض فی کتب اللّٰه .. إلآن تفعلوا إلی أولیائکم م

50- وصیت به انفاق مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 18

18 - مؤمنان ، مجازند تا وصیت کنند که بخشی از مال شان ، به غیر خویشاوندان نسبی ، داده شود .

إلآن تفعلوا إلی أولیائکم معروفًا

مراد از «أن تفعلوا.. معروفًا» به قرینه این که سخن از ارث بردن خویشاوندان نسبی است، تصمیم شخص به اعطای بخشی از مال اش، پس از مرگ، به غیر وارثان است. لازم به ذکر است که «تفعلوا» به تأویل مصدر می رود و مبتدا است و خبرش _ که چیزی مانند «حسن و...» می باشد محذوف است.

وصیت به بدهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 24

24 _ در پرداخت دیون میت ، نیازی به وصیت از جانب او نیست .

من بعد وصيه يوصى بها او دين

51- وصيت به نفقه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 240 - 3

ص: 475

3_ لزوم وصیت مردان برای پرداخت هزینه یکسال به همسران خویش

و الذین یتوفون منکم و یذرون ازواجاً وصیهً لازواجهم متاعاً الی الحول

52- وصیت بی اعتبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 9

9- وصیت های ناعادلانه و غیر متعارف فاقد اعتبار و ارزش حقوقی است . *

الوصیه للولدين و الأقربین

53- وصیت در احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 5

5_ شهادت دو مرد غیر مسلمان ، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن ، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند .

او ءاخرا من غیرکم ان انتم ضربتم فی الارض فاصبتکم مصیبه الموت

54- وصیت در سفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 3,5

3_ سهل انگاری در وصیت به هنگام مشاهده آثار مرگ_ هر چند در سفر و دیار کافران_ امری ناشایست برای اهل ایمان

إذا حضر احدکم الموت حین الوصیه

«حین الوصیه» بدل از «اذا» می باشد، یعنی هنگام مشاهده آثار مرگ هنگام پرداختن به وصیت است نه انجام کاری دیگر و این گویای تأکید الهی بر امر وصیت می باشد.

5_ شهادت دو مرد غیر مسلمان ، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن ، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند .

اوءاخران من غيركم ان انتم ضربتم فى الارض فاصبتكم مصيبه الموت

55- وصيت غير متعارف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 180 - 9

ص: 476

9- وصیت های ناعادلانه و غیر متعارف فاقد اعتبار و ارزش حقوقی است . *

الوصیه للولدين و الأقربین

56- وصیت مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 17، 12، 10

10 - وصیت برای پرداخت مال به وارثان ، جایز و دارای اعتبار قانونی است .

الوصیه للولدين و الأقربین

12 - توصیه به پرداخت اموالی به پدر ، مادر و خویشان ، مقتضای تقوا و پرهیزگاری است .

کتب علیکم .. الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

17 - عروه گوید : « إن علی بن ابی طالب دخل علی مولی لهم فی الموت ، و له سبعمائنه درهم أو ستمائنه درهم ، فقال : ألا أوصی ، قال : لا إنما قال الله « إن ترک خیراً » و لیس لك كثير مال فدع مالک لورثتک ;

علی (ع) بر بالین یکی از موالی بنی هاشم به هنگام مرگش حاضر شد در حالی که آن شخص هفتصد یا ششصد درهم داشت . به علی (ع) گفت : در مال خود وصیت ننمایم ؟ حضرت فرمود : نه ! خداوند فرموده : « إن ترک خیراً » ؛ یعنی ، اگر مال فراوان به جای گذاشته اید وصیت کنید در حالی که تو مال فراوانی نداری پس بگذار این مقدار مال برای ورثه باشد .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 1

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود ، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بینهم فلا إثم علیه

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود . مراد از «إثمًا» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بینهم» : واداشتن وصیت کننده است . به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید ، منتفی گردد .

57- وصیت معتبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 10

10 - وصیت برای پرداخت مال به وارثان ، جایز و دارای اعتبار قانونی است .

الوصیه للولدين والأقربین

ص: 477

58- وصیت میت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 7

7 - خداوند ، به وصیت های میت آگاه و به عملکرد وصی و بازماندگان او داناست .

فمن بدله .. فإنما إثمہ علی الذین یبدلونہ إن اللہ سمیع علیم

59- وصیت ناعادلانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 1,2,4,5,6,9,10

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود ، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بینهم فلا إثم علیہ

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود. مراد از «إثمًا» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بینهم»: واداشتن وصیت کننده است. به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید، منتفی گردد.

2 - در جواز تغییر وصیت های ناعادلانه و ترغیب وصیت کننده به تغییر آن ، تفاوتی میان صورت عمد و سهو نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بینهم فلا إثم علیہ

چنانچه گذشت مقصود از «جنفاً» و «إثمًا» وصیت ناعادلانه است. این تقسیم حاوی این نکته است که: وصیت ناعادلانه چه عمدی باشد - که در این صورت وصیت کننده گنهکار است - و چه سهوی و بدون توجه، شایسته تغییر و تبدیل است.

4 - احتمال ناعادلانه بودن وصیت و منجر شدن آن به مشاجره صاحبان منفعت ، در جواز واداشتن وصیت کننده به تغییر آن ، کافی است .

فمن خاف .. فلا إثم علیہ

برداشت فوق از به کارگیری کلمه «خاف» به دست می آید.

5 - واداشتن وصیت کننده به تغییر وصیت های ناعادلانه ، مصداق حرمت تبدیل وصیت نبوده و وادار کننده ، گنهکار نیست .

فمن بدله ... فإنما إثمه على الذين يبدلونه ... فمن خاف ... فلا إثم عليه

6- تغییر وصیت های ناعادلانه میت ، جایز و تغییر دهنده گنهکار نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

می توان آیه شریفه را در فرض حیات وصیت کننده تصویر کرد و نیز می توان زمان آن را پس از مرگ وی دانست. برداشتهای قبلی بر مبنای نخست و برداشت فوق، بر اساس فرض دوم است.

9- عمل به وصیت های ناعادلانه میت واجب نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

10- وصی میت ، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

ص: 478

60- وقت وجوب وصیت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 180 - 1

1 - وجوب وصیت به هنگام فرارسیدن مرگ و پیدایش آثار آن

کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت . . . الوصیہ

ص: 479

1- احکام وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 20

20_ وضو و غسل در هوای سرد با وجود خطر جانی، در حکم خودکشی است.

و لا تقتلوا انفسکم

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از وضو و غسل در هوای سرد با وجود خطر جانی فرمود: و لا تقتلوا انفسکم ان الله کان بکم رحیماً.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 236، ح 102؛ نورالثقلین، ج 1، ص 472، ح 201؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 363، ح 8.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 38، 24، 21، 3

3_ وضو، غسل و تیمم در حال مستی، باطل است.*

لا تقربوا الصلوه و انتم سکاری

نهی از نزدیک شدن به نماز می تواند اشاره به بطلان وضو و غسل و تیمم نیز باشد، چون نزدیک شدن به نماز با آنها تحقق می یابد.

21_ خروج بول و غائط، از موجبات وضو و تیمم

او جاء احد منکم من الغائط... فلم تجدوا ماءً فتیمموا

«غائط» به محل دفع بول و مدفوع گفته می شود. و آمدن از آن محل، کنایه از خروج بول و مدفوع است.

24_ محدث پس از یافتن آب باید غسل کند و یا وضو بگیرد، هر چند پیش از آن به جهت نبود آب تیمم کرده باشد.

یا ایها الذین امنوا... فتیمموا

مفهوم جمله شرطیه «ان کنتم... لمستم... فلم تجدوا ماءً فتیمموا»، این است که در صورت یافتن آب، با تیمم نمی توان نماز خواند.

بنابراین کسی که به آب دسترسی نداشته و تیمم کرده _ در صورت یافتن آب _ باید غسل کند یا وضو بگیرد.

38_ لزوم خرید آب برای وضو، در حد توان مالی

فلم تجدوا ماءً

امام کاظم (ع) درباره میزان مبلغ ضروری برای تهیه آب وضو و غسل _ در صورت نبودن آب _ فرمود: ذلک علی قدر جدته.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 244، ح 146؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 372، ح 17.

ص: 480

1,2,3,5,7,15,16,38,39,40,41,43,45

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وایدیکم . . . و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

2_ تمام اجزای دست، بین آرنج تا سر انگشتان، باید برای وضو شسته شود.

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم إلى المرافق

«الی المرافق» توضیح و توصیف برای «ایدیکم» است، نه قید برای «فاغسلوا». یعنی دستها را بشوئید و مراد از دستها، دست تا میچ و یا تا کتف نیست بلکه دست تا مرفق مقصود است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام باقر(ع) است که در توضیح آیه فوق فرمود: ... و لیس له ان یدع شیئاً من یدیه الی المرفقین الا غسله لان الله یقول «فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم الی المرافق»

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 451، ح 7.

3_ مسح قسمتی از سر، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم

برداشت فوق بر این مبنا است که «باء» در «برءوسکم» برای تبعیض باشد.

5_ مسح پا تا قوزک های دو طرف آن، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم إلى الکعبین

در برداشت فوق «کعب» به معنای قوزک پا گرفته شده است و تشبیه آمدن «کعبین» مؤید این معناست. زیرا هر پا دو قوزک دارد.

7_ لزوم رعایت ترتیب در افعال وضو

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم إلى المرافق و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

تقدم ذکری صورت بر دستها و مسح سر بر مسح پاها، دلالت بر لزوم ترتیب در شستن و مسح اعضای وضو دارد. مؤید برداشت فوق، فرمایش امام باقر(ع) است که در مورد افعال وضو در آیه فوق فرمود: ... ابدأ الوجه ثم بالیدین ثم امسح الراس و الرجلین ... ابدأ بما بدأ الله

کافی، ج 3، ص 34، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 599، ح 79.

15 _ لزوم جستجوی برای یافتن آب جهت وضو و غسل

فلم تجدوا ماء

کلمه «نیافتن» در موردی به کار برده می شود که شخص چیزی را جستجو کند و نیابد.

16 _ خروج بول و غائط ، موجب وضو و ناقض آن است .

او جاء أحد منكم من الغائط . . . فلم تجدوا ماء فتيمموا

«غائط» در کلام عرب به معنای گودال مستراح است و آمدن از مستراح، کنایه از خروج بول و مدفوع است.

38 _ لزوم وضو گرفتن برای نماز بعد از بیدار شدن از خواب

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم

امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای «إذا قمتم» در آیه فوق فرمود: «إذا قمتم من النوم . . .».

تهذیب، ج 1، ص 7، ح 9، ب 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 450، ح 1.

ص: 481

39_ لزوم شستن صورت در وضو از رستنگاه مو تا چانه و در پهنا به اندازه ای که ما بین انگشت شصت و وسطی قرار می گیرد .

فاغسلوا وجوهکم

از امام باقر(ع) در بیان مقداری از صورت که خداوند دستور شستن آن را در وضو داده است روایت شده: الوجه الذی امرالله بغسله .. ما دارت السبابه و الوسطی و الابهام من قصاص الشعر الی الذقن ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 299، ح 52؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 16.

40_ کفایت مسح قسمتی از پا و سر در وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: .. ان المسح ببعض الرأس لمكان الباء ثم وصل الرجلین بالرأس كما وصل الیدین بالوجه ... فعرفنا حین وصلها بالرأس ان المسح علی بعضها ...

کافی، ج 3، ص 30، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 596، ح 70.

41_ حد مسح پا در وضو، مفصل آن است .

إلی الکعبین

امام باقر(ع) در بیان معنای «کعبین» در آیه فوق فرمود: .. ههنا یعنی المفصل دون عظم الساق

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 598، ح 73.

43_ لزوم خرید آب برای وضو و غسل، در حد توان مالی به وقت دسترسی نداشتن به آن

فلم تجدوا الماء

از امام کاظم(ع) روایت شده که درباره میزان مبلغ ضروری برای تهیه آب وضو و غسل در صورت نبود آب فرمود: ذلک علی قدر جدته.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 244، ح 146؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 372، ح 17.

45_ تیمم، باید بر زمین پاکیزه باشد.

فَتَيْمَمُوا صَعِيداً طَيِّباً

از امام صادق(ع) درباره «صعیداً طیباً» در آیه فوق روایت شده: «الصعيد» الموضع المرتفع و «الطيب» الموضع الذی ینحدر عنه الماء.

مرتفع بودن زمین و عبور آب بر روی آن که در حدیث آمده، کنایه از پاکیزه بودن زمین است چون اگر زمین گود باشد، جایگاه کثافات شده و آب در آن مانده و لجن می گردد.

معانی الاخبار، ص 283؛ نورالثقلین، ج 1، ص 485، ح 275.

2- اهمیت وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 32

ص: 482

32_ تشریح وضو، غسل و تیمم، از نعمت های الهی

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم... و لکن یرید لیطهرکم ولیم نعمته علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 7

7_ فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ینزل علیکم من السماء ماء لیطهرکم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

3- ترتیب در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 7

7_ لزوم رعایت ترتیب در افعال وضو

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم إلى المرافق و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

تقدم ذکر صورت بر دستها و مسح سر بر مسح پاها، دلالت بر لزوم ترتیب در شستن و مسح اعضای وضو دارد. مؤید برداشت فوق، فرمایش امام باقر(ع) است که در مورد افعال وضو در آیه فوق فرمود: ... ابدأ الوجه ثم بالیدین ثم امسح الراس و الرجلین... ابدأ بما بدأ الله به.

کافی، ج 3، ص 34، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 599، ح 79.

4- شستن دست در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 1، 2

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم . . . و امسحوا برءوسكم و ارجلكم

2_ تمام اجزای دست ، بین آرنج تا سر انگشتان ، باید برای وضو شسته شود .

فاغسلوا وجوهكم و ايديكم إلى المرافق

«الی المرافق» توضیح و توصیف برای «ایدیکم» است، نه قید برای «فاغسلوا». یعنی دستها را بشوئید و مراد از دستها، دست تا مچ و یا تا کتف نیست بلکه دست تا مرفق مقصود است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام باقر(ع) است که در توضیح آیه فوق فرمود: ... و لیس له ان یدع شیئاً من یدیه الی المرفقین الا غسله لان الله یقول « فاغسلوا وجوهكم و ايديكم الی المرافق» ...

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 451، ح 7.

ص: 483

5- شستن صورت در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 1

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز
إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ایدیکم . . . و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

6- فلسفه وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 29

29_ هدف از تشریح وضو، غسل و تیمم، طهارت مؤمنان و اتمام نعمت الهی به آنان است، نه ایجاد حرج و مشقت.
إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا . . . و لكن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم

7- مبطلات وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 16,38

16_ خروج بول و غائط، موجب وضو و ناقض آن است.

او جاء أحد منکم من الغائط . . . فلم تجدوا ماء فتیمموا

«غائط» در کلام عرب به معنای گودال مستراح است و آمدن از مستراح، کنایه از خروج بول و مدفوع است.

38_ لزوم وضو گرفتن برای نماز بعد از بیدار شدن از خواب

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهکم

امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای «اذا قمتم» در آیه فوق فرمود: «اذا قمتم من النوم . . .».

8- محدوده مسح پا در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 40.41

40_ کفایت مسح قسمتی از پا و سر در وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

ص: 484

امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: ... ان المسح ببعض الرأس لمكان الباء ثم وصل الرجلين بالرأس كما وصل اليدين بالوجه ... فعرنا حين وصلها بالرأس ان المسح على بعضها ...

کافی، ج 3، ص 30، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 596، ح 70.

41 - حد مسح پا در وضو، مفصل آن است .

إلى الكعبين

امام باقر(ع) در بیان معنای «کعبین» در آیه فوق فرمود: ... ههنا یعنی المفصل دون عظم الساق ...

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 598، ح 73.

9- محدودہ مسح سر در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 40

40 - کفایت مسح قسمتی از پا و سر در وضو

و امسحوا براءوسکم و ارجلکم

امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: ... ان المسح ببعض الرأس لمكان الباء ثم وصل الرجلين بالرأس كما وصل اليدين بالوجه ... فعرنا حين وصلها بالرأس ان المسح على بعضها ...

کافی، ج 3، ص 30، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 596، ح 70.

10- مسح پا در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 6، 5، 4، 1

1 - وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم . . . و امسحوا برءوسكم و ارجلكم

4_ مسح پا تا برآمدگی روی آن ، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسكم و ارجلكم إلى الكعبين

5_ مسح پا تا قوزک های دو طرف آن ، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسكم و ارجلكم إلى الكعبين

در برداشت فوق «کعب» به معنای قوزک پا گرفته شده است و تشبیه آمدن «کعبین» مؤید این معناست. زیرا هر پا دو قوزک دارد.

6_ در مسح پا باید همه آن مسح شود . *

و امسحوا برءوسكم و ارجلكم إلى الكعبين

منصوب بودن «ارجلكم» حکایت از آن دارد که باء تبعیض بر آن داخل نشده است، بلکه «ارجلكم» عطف بر محل

ص: 485

«برءوسکم» شده و در حقیقت مفعول بدون واسطه برای «امسحوا» است.

11- مسح سر در وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 1,3

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز
إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ایدیکم . . . و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

3_ مسح قسمتی از سر، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم

برداشت فوق بر این مبنا است که «باء» در «برءوسکم» برای تبعیض باشد.

12- موجبات وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 21

21_ خروج بول و غائط، از موجبات وضو و تیمم

او جاء احد منکم من الغائط . . . فلم تجدوا ماءً فتیمموا

«غائط» به محل دفع بول و مدفوع گفته می شود. و آمدن از آن محل، کنایه از خروج بول و مدفوع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 16

16_ خروج بول و غائط، موجب وضو و ناقض آن است.

او جاء أحد منکم من الغائط . . . فلم تجدوا ماءً فتیمموا

«غائط» در کلام عرب به معنای گودال مستراح است و آمدن از مستراح، کنایه از خروج بول و مدفوع است.

13- واجبات وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 39, 4, 3, 2, 1

1_ وجوب شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها (وضو)، برای نماز

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وایدیکم . . . و امسحوا برءوسکم و ارجلکم

2_ تمام اجزای دست، بین آرنج تا سر انگشتان، باید برای وضو شسته شود.

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم إلى المرافق

«الی المرافق» توضیح و توصیف برای «ایدیکم» است، نه قید برای «فاغسلوا». یعنی دستها را بشوئید و مراد از دستها،

ص: 486

دست تا مچ و یا تا کتف نیست بلکه دست تا مرفق مقصود است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام باقر(ع) است که در توضیح آیه فوق فرمود: ... و ليس له ان يدع شيئاً من يديه الى المرفقين الا غسله لان الله يقول « فاعسلوا وجوهكم و ايديكم الى المرافق» ...

کافی، ج 3، ص 26، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 451، ح 7.

3_ مسح قسمتی از سر، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم

برداشت فوق بر این مبنا است که «باء» در «برءوسکم» برای تبعیض باشد.

4_ مسح پا تا برآمدگی روی آن، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم إلى الكعبین

5_ مسح پا تا قوزک های دو طرف آن، از واجبات وضو

و امسحوا برءوسکم و ارجلکم إلى الكعبین

در برداشت فوق «کعب» به معنای قوزک پا گرفته شده است و تشبیه آمدن «کعبین» مؤید این معناست. زیرا هر پا دو قوزک دارد.

39_ لزوم شستن صورت در وضو از رستنگاه مو تا چانه و در پهنا به اندازه ای که ما بین انگشت شصت و وسطی قرار می گیرد.

فاغسلوا وجوهکم

از امام باقر(ع) در بیان مقداری از صورت که خداوند دستور شستن آن را در وضو داده است روایت شده: الوجه الذی امرالله بغسله .. ما

دارت السبابه و الوسطی و الابهام من قصاص الشعر الى الذقن ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 299، ح 52؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 16.

14- وجوب وضو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 21

21_ وجوب وضو، غسل و تیمم، وجوب غیری است .

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ایدیکم فلم تجدوا ماء فتیمموا

با توجه به اینکه وضو و ... را برای نماز، واجب کرده است، وجوب غیری از آن استفاده می شود.

15- وضو در مستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 3

3_ وضو، غسل و تیمم در حال مستی، باطل است . *

لا تقربوا الصلوة و انتم سکاری

نهی از نزدیک شدن به نماز می تواند اشاره به بطلان وضو و غسل و تیمم نیز باشد، چون نزدیک شدن به نماز با آنها تحقق

ص: 487

می یابد.

ص: 488

1- آثار علاقه به وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 5

5_ وابستگی به خانه و سرزمین ، از موانع هجرت در راه خدا

و من یخرج من بیته مهاجراً الی الله ورسوله

تکیه بر خروج از خانه (یخرج من بیته)، اشاره به این دارد که وابستگی آدمیان به خانه و کاشانه، عامل ترک هجرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 7

7 - دل‌بستگی به زندگی دنیایی و مرز و بوم خویش ، زمینه ساز گریز از حق و هدایت

وقالوا ان تتبع الهدی معک نتخطف من أرضنا

2- آثار وطن پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 4

4_ شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش ، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر

وی

یرید أن یخرجکم من أرضکم

3- ترس از اخراج از وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 2

2 - ترس ربوده شدن از سرزمین مکه به وسیله مشرکان عرب (کوچ اجباری و از دست دادن ملک و خانه و اموال) ، بهانه شرک پیشگان

مکه در نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقالوا إن نتبع الهدى معك نتخطف من أرضنا

4- جلاى وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 15

15_ ضرورت عمل به تکالیف الهی ، هر چند لازمه آن ترک دیار و هجرت به سرزمین دیگر باشد .

قالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها

5- حق سکونت در وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 4

4- سکونت در زادگاه و موطن ، حق مشروع انسان ها

الذین أُخرجوا من دىٰ - رهم بغير حقّ

6- حق وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4- داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است . *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه های تان و وطن تان) این حقیقت را امضا و تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزینند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

7- ظلم اخراج از وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 2

2- اخراج ناروای مردم از موطن و سرزمین خویش ، از آشکارترین ظلم ها

بأنهم ظلموا .. الذین أُخرجوا من ديارهم

با توجه به این که از میان تمام اذیت و آزارهای مسلمانان صدراسلام، آوارگی آنان اختصاص به ذکر شده، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 490

8- علاقه به وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 7

7_ وابستگی انسان به خویش ، شهر و دیار (خانه و کاشانه) مانعی جهت تسلیم در برابر خداوند

و یسلّموا تسلیمًا. و لو انا کتبنا ... ما فعلوه الاّ قلیل منهم

9- محدوده علاقه به وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 15

15 - رها کردن تقوایبشگی و احسان ، به خاطر دلبستگی به وطن و محل سکونت ، عملی ناپسند و عذری ناپذیرفتنی

ی_عباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و ارض اللّٰه وسعه

10- ملاک انتخاب وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 14

14 - وجود شرایط مناسب و مساعد برای دینداری ، تقوایبشگی و احسان ، از معیار های شایسته و بایسته در انتخاب وطن و محل زندگی

ی_عباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و ارض اللّٰه وسعه

وطن پرستی

11- آثار وطن پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 4

4_ شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش ، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر

وی

يريد أن يخرجكم من أرضكم

ص: 491

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

